

BIBLIOTHECA, INDICA ;
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS
PUBLISHED
UNDER THE SUPERINTENDENCE
OF
THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES
Nos. 301, 321, 322, 323, 324, and 334.

Sāma Veda Sāñhita,
WITH
THE COMMENTARY
OF
SĀYANA ĀCHĀRYA.

EDITED BY
PANDITA SATYĀVRATA SĀMAŚRAMĪ,
EDITOR OF THE HINDU COMMENTATOR.

VOL. II.

Calcutta.

PRINTED BY N. K. SIRCAR AT THE GANESA PRESS

1876.

परिच्छेदः	पृष्ठ	परिच्छेदः	पृष्ठ
चैनः (भार्गवः)	१८१	श्रुतकथः (?)	१६२
वृषगर्भः (ज्ञासिष्ठः)	१९०	सार्पराज्ञी (?)	२४३—२५०
वैखानसाः (शतं)	२३५	सूक्तः (काश्यपः)	१६४, १६६
शक्तिः (वासिष्ठः)	२३७	सूर्यपुत्रः (?)	२३६
शुनः शेषः (आजीमन्तिः)	२४८	हिरण्यसूतः (?)	२०४
श्यावाश्वः (श्यावेयः)	२१, १५३		

॥ मन्त्राणामकारादिक्रमेण सूची ॥

परिच्छेदः	पृष्ठ
अज्ञातमूढः (६, १, ४, ७ = मे १५, २, ११ = १)	१२१
अग्रचायूषि (३, ५, १ = आ ६, १, ५ = १)	२३५
अग्निमीडे (३, २, ४ = आ ४, १, १५, १८ = १)	२८७
अग्निरेक्षिजन्मना (३, २, १२ = आ ५, १, ९ = १)	२०७
अचिन्तददृष्टा (६, १, १, १ = मे १४, १, १ = १)	५५
अचोदसी (६, २, २, २ = मे १६, २, ७—१२ = ६)	१७४
अज्ञतेयज्ञते (६, २, २१ = मे १६, २, २१—२२ = २)	१८७
अष्टमस्यकनवो (२, ५, ८ = आ ६, २, ११—१२ = १)	२५१
अथैयदक्षिन् (६, १, ५, ७ = मे १५, १, २१ = १)	१३७
अथैयदक्षिभिः (६, १, १, १ = मे १४, १, ५—७ = १)	५७
अथैयदक्षिभिः (६, १, १, १ = मे १४, १, ५ = १)	६१
अथैयदक्षिभिः (६, १, १, १ = मे १४, १, ५ = १)	२४६
अथैयदक्षिभिः (६, १, १, १ = मे १४, १, ५ = १)	६८
अथैयदक्षिभिः (६, १, १, १ = मे १४, १, ५ = १)	४८

[ज]

वर्णमाला

पृष्ठ

अपत्येतांयको (३, ५, ७ = आ ६, २, ११-१२ = २) ...	१५६
अपामोवदं (६, १, ५, १२ = गो १६, १, ६ = १) ..	१७८
अभिचिपुठं (६, १, ४, ६ = गो १५, २, १० = १) ..	१९०
अभियुक्तावदु (६, २, ४, ९ = गो १७, २, ६-८ = १) ..	२२१
अभिप्रियाणपवते (६, २, २, ११ = गो १६, २, १-६ = ६) ..	१७१
अभिस्तोमासआययः (६, १, ३, ८ = गो १५, १, १४-२१ = ८) ...	८६
अभीनवन्ते (६, २, १, ६ = गो १६, १, ३१-३२ = २) ...	१६३
अभीनीवाजसातमं (६, २, १, ५ = गो १६, १, २६-३० = ४) ..	१६१
अयंविचर्षणिरु (६, १, २, ११ = गो १४, १, १७ = १) ...	६७
अयम्पूषारधिरु (६, २, १, २ = गो १६, १, १९-२५ = २) ..	१५४
अयापवस्वधारया (६, १, १, ७ = गो १३, २, ३० = १) ...	५०
अयापवापवस्वेना (६, १, ५, ८ = गो १६, १, १-३ = ३) ...	१४२
अयावोती (६, १, १, ८ = गो १६, २, २९-३३ = ६) ...	५२
अयासोमसुल्लयया (६, १, २, ११ = गो १६, १, १६ = १) ..	६६
अयुक्तसप्त (६, ५, १३ = आ ६, २, १५; १६ = २) ...	२३०
अयुक्तावदुपसः (२, २, २ = आ ३, १, ८-१२ = ६) ...	१६४
अयासोमसुमतमी (६, १, २, ७ = गो १४, १, १०-१२ = ३) ...	६२
असर्जिख्यो (६, १, १, ४ = गो १३, २, २६ = १) ...	४६
असर्जिवक्ता (६, १, ५, ११ = गो १६, १, ५ = १) ...	१४६
असाविस्त्रोमोअरुषो (६, २, २, ८ = गो १६, २, १७-२६ = ३) ...	१८१
असाव्यष्टरु (५, २, ४, ७ = गो १९, १, २१-२८ = ८) ...	२२
असुक्ष्मप्र (५, २, ५, ६ = गो १९, २, ८-११ = ३) ...	३६
असायन्ता (६, २, ३, १० = गो १७, १, २५ = १) ...	१९८
असुप्रेषाहेमना (६, १, ४, ४ = गो १५, २, ६-५ = २) ...	११५
अहमस्मिप्रथमजा (१, १, ८ = आ २, १, ३४ = १) ...	२५७
आतेदस (६, १, २, २ = गो १४, १, १-४ = ३) ...	५६
आपवस्वसहस्रिणं (६, १, २, ५ = गो १४, १, ८ = १) ...	६०

[अ]

परिच्छेदः

पृष्ठ

अप्रागाद्भद्रा (३, ६, ७ = आ ४, ९, ६ = १)	...	...	२८६
आभिष्टमभिष्टिभिः (म० १, १ = मा० १, १)	...	...	३०१
आवज्ञोः (३, ५, ४ = आ ६, २, २-३; ७ = ३)	...	...	३४३
आसोतापरि (६, २, ४, ३ = गे १०, २, १०-१५ = ६)	...	...	२९८
अविशन्नकलमं (६, १, १, २ = गे १३, २, २४-५ = २)	...	...	४५
आसोमखानरो (६, १, ३, ३ = गे १४, २, १६-१८ = ४)	...	...	८४
आर्चयन्ताघृष्णवे (६, २, १, ७ = गे १३, १, ३४-६० = ४)	...	...	१६४
इन्दुपविष्टेतनः (५, २, ५, ५ = गे १३, २, ६-८ = ३)	...	...	६४
इन्दुर्वाजोपवते (६, १, ४, ८ = गे १५, २, २७-३० = ४)	...	...	१३८
इन्द्रद्वयोः (१, २, ३ = आ० २, १, ११ = ॥)	...	...	२६०
इन्द्रोद्यम (१, १, १ = आ १, १, २४ = १)	...	...	२४४
इन्द्रान्नस्यसातये (म० ३, १ = मा० ३, २)	...	...	३०८
इन्द्रमच्छुता (६, २, ३, १ = गे १०, १, १-५ = ५)	...	...	२०१
इन्द्रवाजेषु (५, २, ४ = आ ३, १, ११ = ॥)	...	...	२६८
इन्द्रस्यतुवीर्याणि (३, २, ११ = आ ४, १, १० = १)	...	...	३०५
इन्द्रायपवते (६, १, २, १० = गे १४, १, २३-२५ = ३)	...	...	१०१
इन्द्रायसोमःसुधुतः (६, २, २, ८ = गे १६, २, २५-२६ = १)	...	...	१८०
इन्द्रायैन्दो (५, २, ४, ६ = गे १३, १, १३-१० = ८)	...	...	१८
इन्द्रोराजाजगतः (१, १, १ = यो १, १, ६-१० = २)	...	...	२४६
इमंष्टयं (१, १, ६ = आ २, १, १३ = १)	...	...	२५३
इमंष्टिमंक्षसामृतये (म० ३, ३ = मा १, १)	...	...	२०६
इषेष्टयस (६, १, २, ६ = गे १०, १, १४ = १)	...	...	६४
उवातेजातम् (५, २, ४, १ = गे १२, २, १-१३ = १३)	...	...	१
उदुमसंवदण (१, १, ४ = आ १, १, १३ = १)	...	...	२४८
उवासेष्टिजः (३, ५, १२ = आ ६, २, १५-१६ = १)	...	...	३६०

[अ].

परिच्छेदः	पृष्ठ
उपोषुजार्त्तम् (६, ४, १, १ = मे १३, २, २०—२९ = ३)	३३
एतमुत्थमदक्षतम् (६, २, ४, ४ = मे १७, २, १६—२१ = ६)	३३०
एनाविश्राम्यथेया (१, १, ८ = आ ९, १, १२ = १)	३५६
एवादिशक्रो (१, १, २ = मा १, १)	३७१
एवाद्येन (१० = मा १, ४)	३८३
एषप्रकोपे (६, २, २, २ = मे १६, २, १३ = १)	१७८
एषस्यतेमधुमान् (६, १, ४, ८ = मे १५, २, १४ = १)	११५
एषस्यधाराया (६, २, ४, ७ = मे १७, २, ३१—३५ = ५)	२२७
अजिक्कान्तिहरिरा (६, १, ४, ८ = मे १५, २, १९—२९ = २)	१२९
गोमन्त्रदन्ते (६, २, २, ८ = मे १७, १, ३४ = १)	११६
श्वित्रन्देवान् (२, ५, ३ = आ ६, २, १०; ४, १८ = ५)	३३८
तवःसखायो (६, २, २, ४ = मे १७, १, १६—१८ = ३)	२०८
तव्यद्यदौ (६, १, ५, ५ = मे १५, २, २२—२३ = २)	१३४
ततोविराज्जायत (३, ४, ७ = आ ६, १, १७ = १)	३४०
तरणिविश्वदशतो (३, ५, ८ = आ ६, २, १२—१४ = २)	२५४
तरत्यमन्त्रौ (६, १, १, ४ = मे १४, १, ७ = १)	५८
तवाहंसोम (६, १, २, ६ = मे १५, १, ६—५ = ५)	८१
तावानस्यमहिमा (२, ४, ६ = आ ५, १, १६ = १)	२१८
तिखोवाचदशयमि (६, १, ४, ३ = मे १५, २, १—२ = २)	११२
तिखोवाचउद् (५, २, ४, ५ = मे १२, १, ५—१२ = ८)	१९
तेमन्त्रप्रथमं (३, २, ५ = आ ४, १, १७—५, १८ = २)	३८८
त्रिमहामविराजति (३, ५, ६ = आ ६, २, ८ = १)	२५८
चिपद्दु (३, ४, ४ = आ ५, १, १४ = १)	२१६
विरक्षेयम् (६, २, २, ७ = मे १६, २, २४ = १)	१८८
अंशान्देव्य (६, २, ४, ६ = मे २०, २, २०—३० = ४)	२२५

[८]

परिच्छेदः	पृष्ठ
लमिमांशोषधीः (२, २, २ = आ ४, १, १० = १) ...	२८५
लमेतदंधारयः (२, २, १ = आ ० २, २, १०—२९ = १) ...	२८२
लघावय (१, १, ५ = आ १, १, ७—८ = २) ...	२५१
लघादिवः (६, ४, २, ५ = मे १६, २, १८—२० = २) ...	१८३
लघुलान्वायंवा (२, २, ६ = आ ३, ३, ७ = ३) ...	२०१
परिकीर्ण (६, २, ३, १२ = मे १७, १, ३८ = १) ...	२९१
परित्यक्त्यर्थ (६, २, १, ८ = मे १६, १, ३८ = १) ...	१६७
परिदुर्घ (६, १, १, १० = मे १३, २, ३५ = १) ...	५३
परिप्रासिष्यत् (५, २, ५, १० = मे १३, २, १८—२१ = १) ...	५२
परिप्रियां (५, २, ४, १० = मे १३, १, ३७—३८ = २) ...	२८
परिखानासदन्वयो (५, २, ५, ८ = मे १३, २, १६—१८ = ३) ...	४०
परिखानोगिरिष्ठाः (५, २, ४, ८ = मे १३, १, ३१—३६ = ६) ...	३६
परीतोषिता (६, १, ३, २ = मे १४, २, १—१५ = १५) ...	७७
पवतर्ह्यतो (६, १, २, ११ = मे १७, १, ३६—३८ = ३) ...	२२०
पवमानाश्चक्षत (६, १, ३, १२ = मे १५, १, २७ = १) ...	१०५
पवमानोश्चजीजनत् (५, २, ५, ८ = मे १३, २, १४—१५ = २) ...	३८
पवस्वदक्षसाधनो (५, २, ४, ८ = मे १७, १, १८—२० = २) ...	२४
पवस्वदेवआयुषम् (५, २, ५, ७ = मे १३, २, १२—१३ = १) ...	३७
पवस्वदेववीतये (६, २, २, ६ = मे १७, १, २४—२६ = २) ...	२१३
पवस्वमधुमत्तम् (६, २, ४, १ = मे १७, २, १—५ = ५) ...	२२३
पवस्वनाजसातमी (६, १, ७, ११ = मे १५, १, २६ = १) ...	१०३
पवस्वमोममधुमान् (६, १, ४, १० = मे १५, २, १५ = १) ...	१२६
पवस्वेन्दोष्ठया (५, १, ५, ३ = मे १३, २, ३ = १) ...	३२
पविचक्रो वितत् (६, २, २, १२ = मे १६, २, २४—२५ = २) ...	१८८
पात्यग्निर्विधो (२, २, १३ = आ ५, १, ३ = १) ...	३१०
पुनानःषोडशान्वित् (६, १, २, ८ = मे १५, १, २२ = १) ...	१००

परिच्छेदः

पुनानःसोमसारया (६, १, २, १ = मे १४, १, ११-२६ = १६)	...	७०
पुनानोऽश्वक्रभोद् (६, १, १, २ = मे १२, २, १२ = १)	...	४४
पुरुषएवेदंभवं (३, ४, ५ = षा ५, १, १५ = १)	..	११८
पुरोजितोवोष्मसः (६, २, १, १ = मे १६, २, ७-१२ = ६)	...	१४१
पर्वस्ययत्ने (म० ३, २ = म० १, २)	...	२७८
प्रकाव्यमुशनेव (६, १, ४, २ = मे १५, १, १३-२६ = ४)	...	१०८
प्रक्षुष्ट्यो (३, २, ८ = षा ४, २, ७ = १)	..	२८७
प्रगायताभ्याम (६, १, ५, २ = मे १५, २, २० = १)	...	१२१
प्रतुद्व (६, १, ४, १ = मे १५, १, २८-३२ = ५)	...	१०६
प्रत्यङ्देवानांविशः (२, ५, १० = षा ६, २, १२-१४ = २)	...	२५४
प्रतेधारामधुमतीर् (६, १, ५, २ = मे १५, १, १८ = १)	...	१२०
प्रथम्यस्य (२, २, ५ = षा ३, २, ५ = २)	...	२६८
प्रदेवमष्ठा (६, २, २, १० = मे १६, २, २० = १)	...	१८४
प्रधन्वासोम (६, २, ३, २ = मे १७, १, ६-१० = ५)	...	२०३
प्रनन्दोमहे (६, १, २, १३ = मे १४, १, १८-१९ = ५)	...	६८
प्रपुनासायवेधसे (६, २, ३, ८ = मे १७, १, २२-२३ = २)	...	२३६
प्रशुक्तावोन (६, १, १, ५ = मे १३, १, २७-२८ = २)	...	४४
प्रसुन्वानाय (६, २, १, १० = मे १६, १, २८ = १)	..	१६८
प्रसेनानीः (६, १, ५, १ = मे १५, २, १६-१८ = ६)	...	१२८
प्रसोमदेववीतये (६, १, ४, ४ = मे १४, २, २०-२४ = ५)	...	८६
प्रसोमासोमद्वयतः (५, २, ५, १ = मे १३, २, १ = १०)	...	३०
प्रसोमासोविपश्चितो (५, २, ५, २ = मे १३, २, २ = १)	...	३१
प्रक्षिन्वानोजनिता (६, १, ५, ७ = मे १५, २, २१ = १)	...	१३२
प्राणाशिशुर् (६, २, ३, ५ = मे १७, १, २८-२९ = ४)	...	२१२
प्रीक्षयासोद् (६, २, २, ४ = मे १६, २, १४-२८ = ५)	...	१७८
प्राजन्तारणे (३, ४, १० = षा ५, १, ५ = १)	..	३१२
मृदुयासोम (६, १, २, १० = मे १४, १, १५ = १)	...	६५

[४]

परिच्छेदः .

समन्यायन्येत (३, ३, ६ = आ ४, २, ४-४ = १)	पृष्ठ
ससुन्वो (६, २, ४, ५ = गो १०, २, २२-२६ = ५)	२८९
सद्वर्षभाः (३, ५, १२ = आ ५, २, १८ = १)	२९२
सद्वर्षमद्वन् (३, ४, ११ = आ ५, २, १७ = १)	२९४
सद्वर्षशीर्षाः (३, ४, ३ = आ ५, २, १६ = १)	२९६
साकमुद्यो (६, १, ५, ६ = गो १५, २, २४-२५ = २)	२९८
सुताघोमघमलमाः (६, २, १, ३ = गो १६, १, १६-१७ = ८)	३००
सुताघोमघमलमाः (६, २, ३ = गो १६, १, १६-१७ = ८)	३०२
सोमउध्याणः (६, १, ३, ५ = गो १४, २, २५-२६ = २)	३०४
सोमःपवते (६, १, ४, ५ = गो १५, २, २६-२७ = ५)	३०६
सोमःपुमानउर्मिणा (६, २, २, ७ = गो १७, १, २६-२७ = ६)	३०८
सोमःपवन्मद्वन्वो (६, २, १, ४ = गो १६, २, २५-२६ = २)	३१०
खादिउया (५, २, ४, २ = गो १९, १, २४-२५ = २)	३१२
वरीतद्वन् (३, ४, ६ = आ ५, २, २२ = १)	३१४

परिच्छेदः	पृष्ठं
मयिबोधो (२, ६, १ = आ ४, १, ७ = १) ..	६८२
मय्यस्योमो (६, १, ३, १० = गो १६, १, ४ = १) ..	१४५
मन्ये वाग्देवा (३, ४, ८ = आ ५, १, १६, २१ = १) ..	२२२
मृत्कामानः सुखस्था (६, १, ३, ७ = गो १५, १, ६-१२ = ८) ..	२८७
यत्तुलियायमि (६, २, ४, ८ = गो १७, १, ३२ = १) ...	१४०
यज्जायथा (२, २, ७ = आ ६, २, ६-२५ = ८) ...	२०२
यद्वर्त्तुर्निरण्यस्य (२, ४, १० = आ ५, २, १-१० = १०) ...	५२
यशोमावावापृथिवी (३, २, १० = आ ४, १, १२ = १) ...	१७२
यस्मेमदीयरेण्य (५, २, ४, ४ = गो १२, १, १-४ = ३) ...	१४
यस्येदमारजो (१, १, २ = आ १, २, ११ = १) ...	१४८
येनापावकवचसा (३, ५, १ = आ ६, २, १२-१४ = २) ..	२५४
योमंश्चिष्ठमघोना० (म० २, १ = मा १, ६) ..	२०६
वसन्तद्वय० (३, ४, २ = आ ५, १, ८ = १) ...	२१२
विदामवचनविद्या (म० १, १ = मा० १, १) ...	२७
विदारयेधुवाये (म० २, १ = मा १, २) ...	२७५
विभाह्वुक्त (३, ५, २ = आ ६, १, ७ = १) ...	२२७
विश्वेदेवासम् (१, २, ८ = आ ४, २, ८ = १) ...	२०१
व्यासतोना (६, २, २, ६ = गो १६, १, २१-२२ = ३) ...	१८५
व्यासोम (६, १, २, ८ = गो १४, १, १३ = १) ...	६३
व्यापवस्वधारया (५, १, ४, २ = गो १२, २, २१-२२ = १) ...	१०
व्यास्यसि (५, २, ५, ४ = गो १३, २, ४-५ = २) ...	२२
सखाव्यानीनीदत (६, १, ३, ६ = गो १७, १, ११-१५ = ५) ..	२०६
सजद्व्याय (१, १, ७ = आ १, १, २२ = १) ...	२५४
सक्तपृथगि (३, २, २ = आ ४, १, ८-५, १, ११ = १) ...	२८३
सपवस्वयवाविद्येन्द्र (६, १, १, ८ = गो १३, २, २ = १) ...	५१
सप्तवाचरिमो (३, ५, १४ = आ ६, २, १५-१६ = २) ...	२६०

॥ अथः सोमवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ।

अथ पञ्चमाध्यायः ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं धन्दे विद्या-तोर्थ-महेष्ट्वरम् ॥ १ ॥

तृतीयं पर्व सोमस्य पवमानस्य संस्तुतिः ।

उच्चातइमि गायत्रासत्वारिश्चतुयुता ॥ २ ॥

गतमाग्रेयं वर्षं, गतचैन्द्रम्; इदानीमिदं तृतीयं सम्प्रवर्तते । पञ्च पर्वणि सोमस्य देवस्य संस्तुतिः कथ्यते, प्राधान्येनेति शक्यम् । अस्ति सोमः यज्ञार्थमिदुतः ओषधि-विशेषः—

“सोमं मन्यते पृथिव्या नृपयन्मग्निमथोषधिम् ।

सोमं यज्ञस्याणी विदुर्न तस्याऽस्मात्तितकञ्चन ॥”

(ऋ० १०, ७, १, ४)

इति श्रुतेः. “सोमं मन्यते पृथिव्या नृपयन्मग्निमथोषधिम्, इत्याद्युतमसोम-
भोज—सोमं यं ब्रह्माणं विदुरिति, न तस्यास्मिन्ति केचनान्यन्तेत्यधिपञ्चम्”—इति क
थ्यते तत-तद्व्याख्यानात् । सर्वे सोमः पवमान इत्युच्यते पवमान इति च तदर्थः ।
अस्ति च सोमचन्द्रमावाचकः, “सोमो रूपविशेषैरोषधिचन्द्रमावा”—इत्यादि शास्त्रोक्तेः
(दे० ५, ५) । तद्वत्तत्त्वस्य प्रवर्तमानस्यास्मात् वारयितुं पवमानस्येति विशेषकम् ।
एतेन चन्द्रमसो वाह्यतः । एवमेव सर्वेषां वायना कथः कथने विशेषतोऽप्यपाने

तत्र प्रथमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३ १ २ ३ १ २ ३ ३ १ २ ३
 उच्चातेजातमन्धसोदिविसङ्गम्याददे* ।

३ २ ३ ३ १ ३ १ २
 उग्रशर्ममहिश्रवः ॥ १ ॥ १ †

५ ४ : २ २ २ १ ०
 ओम् ॥ (आजिगम् ॥) उच्च । तेजाशतामन्धासादेः ।

१ २ २ २ १ २ १ १ ३
 दिविसङ्गम्याददाइ । उग्रशारश्मा ३ । मारहारश्म ३ ।

५ २ २ २ ५
 औहोवा । उग्रशारश्मा ३ । मारहारश्म ३ ।

२ १ २ ५ २ १ ५
 (आभीकम् ॥) उच्चातेरश्मजा । तमन्धारश्मजाः ।

सर्वासामेवासां पर्वमानः सोमो देवतेत्यं बोधितश्चेदं—पावमानं पर्वति । “उच्चाते”-
 इति पञ्चम-द्वितीय-चतुर्थस्य प्रथमा कृत्, इयमेवास्त्व पर्वणेपि प्रथमा ; एतदादि-
 षष्ठ-प्रथम-द्वितीयान्तिमान्ताः द्वाचतुष्टयात्मिकाः चतुर्धुताचलादिष्टद्वयः गायत्र्याः
 गायत्रीच्छन्दसाः ।

• “दिविसङ्ग”-इति उ० ।

† उ० १, १, ८, १ = ऋ० ७, १, ८, ५ = ऋ० १, १, २, २ ; २, १, १, ८ = २, १, १, २ =
 ऋ० १, १, १ ; २, १, १, २ ; २, १, १, ८ = १० ; ७, १, १, २ ; ८, १, १, २ ; ८, १, १, २ = ११ ;
 ११, १, १, ४ ; ११, १, १, २ ; १२, २, ० ; १३, १, १, ० ; १५, १, २, ४-५ ; १८, १, १, १ ;
 २०, १, १, ०-८ = ८ ; २०, १, १, ४ = ऋ० १, २, १ ।

३५० ५, १, ११

कन्दशास्त्रिकः ।

२ १ ५ २ १ २ १ १ २ १ २
दिवाइसा२३४३ । मियाददाइ । उग्रशर३३र्मा । मचाये

१ २ ३ ५ २ २ ३ १ ३ १ ०
३ । आरवा३४ औचोवा । वा२३४५इ ॥ २ ॥

५ २ २ २ २ २ २ २ २
(कृषभपावमानम् ॥) चाचाउचातेजा । चार । चा-

१ ३ ५ २ १ २ २ २ २ २
३इ । तामा२न्वा२३४साः । दिविसङ्गमिया१दा३दे । उग्र

५ ५ १ २ ५ ५ ५ ५
शा२३४र्मा । आमो३ । मचोवा । आपुवोईचाइ ॥ ३ ॥

१ २ २ २ ४ ४ ४
(आभीकम् ॥) जर३४चातेजा । तमौचोन्वासाः ।

२ १ २ २ २ २ ३ २ २ २ २ २
दिविसङ्गमिया१दा३दे । उग्रशर२३४र्मा । माचाउवा

२ ४ ३ ५
३४३ । आ३४पुवोईचाइ ॥ ४ ॥

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
(वाभवे द्वे ॥) उचातेजा । तम । धासा२३ । आमो३-

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा । दिविसङ्ग । मियादा१दे२३ । आमो३वा । उग्र

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
शा१र्मा २३ । आमो३वा । मचा२३४औचोवा । अवा३-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ई २३४पु ॥ ५ ॥

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
उचातेजा । तमन्वा२३साः । दिविसङ्ग । मिया-

५

(दीक्षीयसाम ॥) उच्चातेजःतमन्धसोदीचाइदीचाईए ।

(इन्द्राण्याः साम् ।) उच्चातेजातमन्वसाः । दिवाइ

(आमहीयवम् ॥) उच्चाताडजातमन्वसाः । दिवा

इंसांरदभू१ । मियांरददाइ । उग्रंशर्मा । मद्या-
 २३इ । अवाउ । वा३ । स्तौषि३४५ ॥ १३ ॥ १

अमहोयुर्हृषिः* । हे “सोमः” । “ते” तव सखन्विनः
 “अधसः” रमस्य ऋः “उच्चा” उपरि । “जातम्” जन्म ।

* “आङ्गिरसः” इति ऋषि-नैमेयः ।

३ “सोमः” निघण्टौ देवतकाण्डेऽङ्गिरस-विभागीयस्तुतिं शक्तमो देवः, वायु-
 साहचर्याच्च भज्यते, यथा च राजधानीस्त्वनेन भवति राज्ञः स्तुतिः, भवति च मीसख-
 नेन वर्षस्य स्तुतिः; तथैवास्य स्तवनेन वायोरेव स्तुतिः । तथाहि—

“यत्त्वा देवप्रपिबन्ति तद्वापायसे पुनः” ।

“वृद्धो मस्य रक्षितो समानां मसि चाकृतिः” ।

(ऋ० १०, ७, १, ५) ।

“यत्त्वा देवः” प्रपिबन्ति तत् वापायसे पुनरिति चाराशंसानभिप्रेत्य पूर्वपक्षापर-
 पक्षाविति वा । वायुः सोमस्य रक्षितो वायसस्य रक्षितारमाह साहचर्याद्रसहरणादान
 समानां संवत्सराणां सासृचाकृतिः—इत्यादि यास्कछितं तद्वापायानेम् । अतएव “तिष्ठ-
 एव देवताः १ नि० दे० १, ५”-इत्याद्युक्तिरदोषा । स च ऋषिधि-विशेषः, तथाहि
 “ऋषिधिः सोमः (सुनोक्तैर्देनमभिषुण्वन्ति) ब्रह्मस्य नैघण्टुकं हतमाहर्थाभिषु
 प्राधान्येन”-इत्यादि नि० ११, २ ३-४-५ । स च दुग्धाभिरस-विशिष्ट-वृक्षीभ्यः कुरित-
 पदार्थः सुतरां दुग्धाभिरसरूपः, तथाच श्रूयते—“सोमो दुग्धाभिरसाः” (ऋ० ३, १, ५,
 ५ द्वितीयः पादः) “सोमो दुग्धाभ्यः कुरति” इति च तद्वाच्यम् (५, ३) ।

† “अन्वइत्यग्रनामाध्यामौयं भवति” * * * तमोऽयमन्वयश्चेत् नास्ति
 ध्यानं भवति न दर्शनमन्वत्तमइत्यभिधीयते । अयमपीतरोन्व एतस्मादेव ।-इत्यभि-
 नि० ५, १ ।

॥ अस्ति हि उच्चैरर्थे उच्यते, तस्यैव “निपात्य” (५, ३, १२६)-इति दीर्घं
 रूपमन्वा इति ।

अथ द्वितीया ।

२ २ ४ १ २ २ १ २

स्वादिष्ठयामदिष्ठयापवस्वसोमधारया ।

१ १ २ १ २ ३ २

इन्द्रायपातवेसुतः ॥ २ ॥ २३

१२ २ १ २ १ २ २

(आजिगम् ॥) स्वादाइष्ठायाम् । मदाइष्ठायाम् । पवस्वसो ।

१ २ २ २ १ २ १ २ १ २ १
माधाः१२२३या । इन्द्रायपा १ तवाइसूर३ता३४३ः । ओ
२३४५इ । डा ॥ १४ ॥

अपिच । “दिवि” द्युलोकं “सव” दिव्यमानम् “उग्रम्”
उन्नतम् “शर्म” सुखम् “महि” महत्त्वं “व्यव” अन्नञ्च
“भूम्यादे” [इत्यत्र यमात्मनन्ति । विसर्जनीयलीपः साहित्यिकः]
भूमिः भौमजन्यः अस्मादृशः ; भूमिहरादौयंतइत्यर्थः ॥ १ ॥ १

० ० १, १५, १ = ५००, ५१६, १ = स्वार १, २, ३ ; — ३, ५ = ज० १, १, ८ ; — ८, २,
१० ; — १०, २, १० ; — ११, २, ७ ; — १२, २, ४ ; — १३, १, ८ ; — १८, १, १५ — १६ ; — १८, २,
१८ ; — १०, २, १० ; — १९, १, १० = ज० ३, १, २ ; — ४, १, १२ ; — ४, २, १८ ।

+ उग्रम् बलवत्-इति, वि० ।

१. “शर्म” शरणम्-इति वि० । शर्मेति मृच्छ-नामसु चैकविंशतितमं पदम्
ज० ३, ४ ।

॥ महत्, महः, महि-इति पाठभेदेन पठ्यते ज० ३, ४, ११

॥ “व्यव”-इति अन्नानामसु चतुर्थं पदम् (नि० १, ७) ।

(सुहृपम् ॥) स्वादिष्ठया२ इया२इया । मदिष्ठा
या२ । पवस्वसो२ । इया२इया । मधाराया२ । इन्द्राया
पा२ । इया२इया । तवाइसूर३ता३४३ । ओर३४५इ ।
डा ॥ १५ ॥

(सुहृपोत्तरम् ॥) स्वादिष्ठयौ२हो२ । इया । मदिष्ठा
या२ । पवस्वसौ२हो२ । इया । मधाराया२ । इन्द्राय
पौ२हो२ । इया । तवाइस्वर३ता३४३ । ओर३४५इ ।
डा ॥ १६ ॥

(जमदग्नेः शिष्ये द्वौ ॥) ओइस्वार३४दी । ष्टया३मादिष्ठ-
या । ओर३४धा । पवस्वसोमधारया३ । ओइ२३४न्द्रा ।
या२पा२३४ओहोवा । तवेसुताऽ१ ॥ १७ ॥

उज्जवाइ । स्वर३३४दी । ष्टया३मादिष्ठया । ओ
र३४वा । पवस्वसोमधारया३ । उज्जवाइ । इन्द्रा३पूयपा ।
तारवार३४ओहोवा । सूर३४ताः ॥ १८ ॥

(संहितम् ॥) स्वादाइष्टया । मदिष्टया३ । पम्वा
 ४ ५ १२ १ २ ४ ५ ४
 स्वासी । मधारया३ । आइन्द्राइयापाई । हाउ । त-
 वापुइसुताउ । वा ॥ १८ ॥

(शकुलः ॥) स्वादिष्टयामदिष्टयापवस्वसीमधारयाइ ।
 ४ ५ १ २ ४ ५ १ ४ ५ ४
 द्वापुयपा । तवा२इ । ग२ । तवा२इ । ऊ२ । तवा३४
 ५ १ १ ४
 औहोवा । सूर३४ताः ॥ २० ॥

(गम्भीरम् ॥) औहोहम् हाणहिया । हाइहाइ ।
 १२ १ २ ५ १ २ ४ ५ ५ १ २ १
 स्वादाइष्टया । मो२३४दी । उइमा२३३दी । औहोहम्-
 १ ४ ५ १ १ १ १ १ ५ ५ ५
 हाणहिया । हाइहाइ । षयापाव । स्वार३४सी । औ-
 १ ५ १ १ १ ४ ५ १ २ १
 स्वार३४सी । औहोहम् हाणहिया । हाइहाइ । मधा-
 १ १ ५ १ १ १ १ १ १ १ ४ ५
 रया । ई२३४न्द्रा । औई२३४न्द्रा । औहोहम् हाणहिया ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ ५ १ १ १ ५
 छा३४इ । यपातवाइ । सूर३४ताः । औइसूर३४ताः ।
 १ १ १ १ १ ५ १ १ १ १ १ १ १ १
 औहोहम् हाणहिया । हाइहाइ । औहोवा । ई२
 १ १ १
 ३४५ ॥ २१ ॥

अथ तृतीया ।

१२ ११ २ ३ १ ३ २
 वृषापवस्वधारयामरुत्वतेचमत्सरः ।

३ १ १ ३ १ १
 विश्वाद्धानञ्चिजसा ॥ ३ ॥ ३ *

४ २ ५ २ ४ ४ २
 (संहितम् ॥) स्वादिष्ठयाम । दापुइष्ठया । पवार ।
 १ ५ १ १ १ १ १
 स्वाइसी । मधारया । आइइन्द्रा । यारपा ।
 ० १ ५
 तवार । हाउवार । सूरइताः ॥ २२ ॥ २

५ २ २ २ १ २
 (सोमसाम) वृषापवा । स्वधारया २ । मरुत्वताइ ।
 २ १ १ ३ ५ २ २ १
 चमत्सारराः । वाइश्वा २३ । दाधारइचौहोवा । न-
 १ २ ३ १ १ १ १
 आजसारइइ ॥ २३ ॥

मधुच्छन्दः ऋषिः । हे “सोम !” “इन्द्राय” “पातवे” कृ-
 पातु “सुतः” अभिषुतस्व “स्वादिष्ठया” स्वादुतमया “गदिष्ठया”
 अतिशयेन मादयिष्या “धारया” “पवस्व” छर ॥ २ ॥ २

०. ७०, १, १०, १ = ७००, १, १, ५ = ७०१, १, १८; — ४, १, १—२—३; — ४, १, १;
 ०, १, १—१; — ११, १, २४—१५; — १८, १, १—१८; — २०, १, १; — २२, १, ८—१६ ।

+ “वैशामिनिः”-इति ऋषि-संगेयः ।

† तुमर्षे तवेष्ट प्रत्ययः (३, ४, ८) ।

‡ “तुच्छन्दि (५, १, ५८)”-इतीदम ।

§ इवंप्रत्ययः ।

(सोमसाम॥) वृषाद्याउ । पार३४वा । स्वाधारा३४या ।
मार३४रु । त्वा३४ताइ । चामंत्सार३४राः । वाइश्वाद्
धार३ । नार३४ओ३४ओहोवा । ओ३४सा ॥ २४ ॥

(आशुभार्गवम् ॥) वृषापव । स्वधारा३४यो । मारुत्वता
३इ । चामो३४त्सार३४राः । विश्वदा३४धार । नओ३इ ।
जा३४सा३४द्याइ ॥ २५ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) आइवृषा । गवा । इ३४ । औ३४हो ।
स्वधारा३४या । मा । रु । त्वते३४द्याइ । च । मा ।
त्सार३४द्याइ३४इ । विश्वदा३४द्याउ । वैओ३४जसाद्याउ ।
वा ३४ ३ओ ३४ ५वा ६ ५ ६ । अस्माराया३४तश्वावा ३४
४ ५ ॥ २६ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) वृषा । पवार । एहिया । स्वधार । रया३४
ओहोवा । मारु३४इ । ओहोवा । त्वतेचमा३४त्सार ।

औश्चो३१ये३ । - औश्चो३४४पुवाई५६ । विश्वा॒दधान
 आजसा३३४३ ॥ २७ ॥

(इन्द्रसाम ॥) वृषापावा२३ । औश्चो३४४ । औश्चो३४४५ ।
 स्वधाराया२३ । औश्चो३४४ । औश्चो३४४५ । मरुत्वा-
 ते२३ । औश्चो३४४ । औश्चो३४४५ । चमात्सारा२३ ।
 औश्चो३४४५ । विश्वा॒दाधा२३ । औश्चो३४४५ ।
 औश्चो३४४५ । नञाजासा२३ । औश्चो३४४५ । औश्चो
 २३४३ । औश्चो३४४५ । डा ॥ २८ ॥

(इन्द्रसाम ॥) वृषापावा । औश्चो३४४५ । लवा-
 राया । औश्चो३४४५ । मरुत्वा॒ता । औश्चो३४४५ ।
 २३४५ । चमात्सारा । औश्चो३४४५ । विश्वा॒दाधा ।
 औश्चो३४४५ । नञाजासा । औश्चो३४४५ ।
 औश्चो३४४५ । डा ॥ २९ ॥

(योक्ताश्वम् ॥) औश्चो३४४५ । वृषा । पवस्वा३धा-

राया३ । माहुरत्वार३४ताइ । आइ । चमार३ । चमारः
त्वार३४राः । औहोहोहोहो । विश्वा । दधारनार३४ओ ।
जासार३४ओहोवा । ओइ । ज्जरत्वा ॥ ३० ॥

(यौत्तोत्तरम् ॥) वृषाओहोहोहोहो । पषा३स्वाधा
राया३ । (माहुरत्वार३४ताइ । चमार३ । आइ ।
चमारत्वार३४राः । विश्वाओहोहोहोहो । दधारना-
र३४ओ । जासार३४ओहोवा । : ओइ । ज २ ३ ४-
वा ॥ ३५ ॥ ३

॥ इति ग्रामे गेये द्वादशः प्रपाठकः ॥

भृगुर्वारुणिकृष्णिः* । हि "सोमः" त्वं "वृष्म" स्तोत्रणा-
मभिमतस्पर्षिकः† सन् "धारया" त्वंदोयया "पुनस्व" द्रोण-
कौलशः मागच्छ । [पवतिर्नतिकर्मा] । अगंतस्व यदास्माभि-

* अथवा जमदग्निः भारद्वाजः (चतु०) ।
† उपनिषति नान्मस्य रूपमिदम् । *पुनस्व" चण्डे १८८, ३०१, ३१८, ५०१, ५४५,
७८०, ८३४ पृष्ठासु च व्याख्यातम् ।
‡ सोमस्याधरपाव विशेषम् । अथैव चोत्तर ६, १, १, ७ — ४, १० — ५, ३, ४, ५-
विदितम् ।
॥ निचण्डो गतिर्नर्हस्य "पवते"-इत्यस्याष्टोत्तरशतसत्त्वेन दर्शनात् (२, १४) ।

अथ त्रुतुर्थी ।

३ ३ २ २ १ २ २ १ २ २ १ २

यक्षीमदोवरैण्यस्तीनापवस्वान्धसा ।

३ १ २ ३ २

देधावीरुप्रशंसहा ॥ ४ ॥ ४ *

४ ५ १ २ ३ ५

ओम् ॥ १ भासंम् ॥ यास्ताइ । मादो । वाराओर३४वा ।

३ ५ ४ ५ १ ५ २ ३ ५ ३
णीर३४याः । ताइना । पादान स्त्रम३आओर३४वा । धा-

रिन्द्राय दीयते तदा । “मरुत्वते” सहाया मरुतो यस्य सन्ति ।
तस्मै इन्द्राय “मत्सरः” मद्करश्च भव । कौटुम्भः ? “विश्वा”
विश्वानि सर्वाणि ज्ञातांति वा धनानि “ओजसा” आत्मीयेन
बलेन युक्तः सन् स्तोतृभ्यस्तानि प्रयच्छन् त्वं मादयिता भवेति
समन्वयः ॥ ३ ॥ ३

३ = २, १, १४ ; १ = ४००, १, २१, ४ = ४०२, १, ५ ; — ४, १, १० ; — ६, २, ७ ; — ८, ३, ८ ;
— ११, २, ९ ; — १३, १० ; — १२, २, ९ ; — १३, २, १० ; — १४, २, ११ — १२ — २३ १०, १, २ — २-
४ = ऊष्मे १, २, १ ; — २१, ४ ; — १४ — १० ।

† अक्षि मरुत् कलिङ्गनामसु (३, १८) — रूपभासंसु (३, १७) — हिरण्यनामसु (२, १२) निषद्यते । तथैव देवतकाण्डे स्मरिषु देवतासु च “मरुतः” इति दृश्यते । अथ च तेषामेव देवगणानां प्रत्यक्षम् ; तेषां च श्रूयते — “अक्षि सोमो” इत्यादि (प्र० १६२ पृ०) मरुतामिन्द्रसहायभूतत्वञ्च “एवमस्य ता” इत्यादौ (४०६ पृ०) श्रूयतएव ।

‡ मदिधातोर्गौणादिके सरप्रत्यये रूपम् । अथ चोत्तरवान्धनाष्टि चतुष्टु (६, १, १ — २, ८ — ११ — ४, १०) ओषधो मत्सर इति ।

¶ सुप आत्वे रूपम् (७, १, २८) ।

२३४सा । दाइवा । वाइरा । घाशाओर३४वा । सा२

३४चा ॥ १ ॥

(सीमसाम ॥) यस्तेमदाः । वराइणिया । ताइनापावा-
इखाइ । अन्धसा । दाइवावाइरा३४ । चाउ । घशा
पुसहा । चापुइ । डा ॥ २ ॥

(प्राजापत्यम् ॥) यस्ताइमा२३४दाः । वराइणया ।
आ२३४वा । चा । ओ२३४वा । चाइ । ताइनापव ।
खान्धासा । ओ२३४वा । चा । ओ२३४वा । चाइ ।
दाइवावाइरा । ओ२३४वा । चा । ओ२३४वा । चाइ ।
घारशा२३४ओहावा । सहेरयी३४२३४पुः ॥ ३ ॥

(सीमसाम ॥) यस्ताइमा२३४वरेणियाः । ताइनापव ।
खान्धासा२ । दाइवावाइरा२३ । घशा२३४वा । सापु-
चाइचाइ ॥ ४ ॥

अथ पञ्चमी ।

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

(भास०भास०) यस्ते । माइदा । वा । इया । राइणा

१ या२ः । ताइनापव । स्वा । औइहो । वाइहा । धसा२ ।

दाइवा२३ । वाइइरा२३४ औइहोवा । धशु०सा०चा१ ॥ ५ ॥

(अइउइउ० सोमसाम ॥) यस्तेमदोवरेणियाइए । तेना-

पवस्वान्धसा० देवस्वोरा२३ । चाइ । घाशाउवा । सा-

चाउवा३ । ऊइ२३४पा ॥ ६ ॥ ४

अमहोयुक्तेषिः* । हे “सोम !” “ते” तव “देवता” देवकामः “अघसंज्ञा” राक्षसानां हन्ता । “परेण्यः” सर्वैर-
ण्योयः “मदः” मदकरः “यः” रसो विद्यते तेन रसेन “अन्धसा”
आदरणीयेन “पवस्व” चर ॥ ४ ॥ ४

* “आइउइउ” इति ऋषि-नैवेद्यः ।

† देवावोरिति ‘वीकानौ’ (अदा० उ०) - इत्यस्य रूपम्, कान्तिरित्येष्टम् । देवान्
वति इष्टे स देवावीः, अन्धेषामपीति (१, १, २३०) पूर्वपददीर्घः ।

‡ “अघसंज्ञः” इति क्रौञ्चनामसु अघोदशं नैवेद्यं कम् (३, २४) । “अघं पापं,
घः शंसति, तस्य हन्ता” इति वि० ।

॥ आदरणीयेनाज्ञेति भावः । “अन्धसा अज्ञेन” इत्येवं वि० ।

११ २१ २
हरिरेतिकनिर्गदन् ॥ ५ ॥ ५ *

(वैष्टम्भे द्वे ॥) तिस्रोवाचाः । उदाइ । उदाइ१७ ।

वाये३ । रा२३४ते । गावोमिमा । तिधेइ । तिधा३१७ ।

वाये३ । ना२३४वाः । हरिरेतो । कनाइ । कना३१७ ।

वाये३ । का२३४दांत ॥ ७ ॥

तिस्रोवाचाः । उदाइरा३ते । गावोमिमाम्निधा१इ-

ना३वाः । हरिरेतो२३४दाइ । का२ना२३४ओहोवा ।

क्रा२३४दांत ॥ ८ ॥

(पाष्टिं द्वे ॥) तिस्रोक्चो२३४दाइ । उदोरताइ । गा-

वोमिमा२३४दा तिधेनवाः । हरिराइतो२३४दाइ । क-

नाये३ । क्रा२दा२३४ओहोवा । अस्मभ्यक्तातुवित्तमा२-

३४५म ॥ ९ ॥

००२,२,१४,१ = ४०६,२२,४ = ४०२,१,२० ; -०,१,१६ ; -६,१,७ ; -
१४,१,१६ ; -२०,१,१० - ११५ - कृष्ण ३,२,१२ ।

मा२ । धुमत्तमा२ । अकस्यो२ । निमा२३ । सा२-
 दा२३४ औ॒होवा । इ॒षीवृ॒धे ॥ १३ ॥

(इन्द्रसाम ॥) आ२३४इन्द्रा । या२३४इन्द्रा । मरु-
 त्वते२ । पा२३४वा । स्वा२३४मा । धुमात्तमा३ । आ-
 र३४र्का । स्या२३४यो । निमासादा२३४म् ॥ १४ ॥

(वैश्वदेवे ॥) इन्द्रायाइन्दो२३ । हा । औ॒होवा ।
 मरुत्वाते२३ । हा । औ॒होवा । पवस्वामा२३ । हा ।
 आ॒होवा । धुमत्तामा२३ । हा । औ॒होवा । अर्क-
 स्यो२३ । हा । औ॒होवा । निमासादा२३म् । हा ।
 औ॒होवा३४३ । ओ२३४पु॒इ । डा ॥ १५ ॥

इन्द्रायिन्दो । ए॒पु । मरु । त्वताइ । पवस्वमधु-
 मत्ता२३मा । ऊ॒वाइ । हो॒वा । अर्कास्यास्व्ये । ऊ-
 वाइ । हो॒वा । निमासा२३दा३४म् । ओ॒र३४पु॒इ । डा ।
 ॥ १६ ॥

(आग्नेये वे ॥) इन्द्रायेन्दोश्चाउ । म । रु । त्वतेश्चाउ ।
 पवस्वमधे । मा । तमारश्चाउ । अर्का । स्योरोश्चाउ ।
 निमारश् । चोरोश्चाउ । साप्रदोश्चाउ ॥ १७ ॥

इन्द्रायेन्दोवा । ओवा । मरुत्वतोवा । ओवा ।
 पवस्वमोवा । अवा । धमन्तोवा । ओवा । अर्काश्चाउ ।
 स्योरोश्चाउ । निमोवाश्चोरोश्चाउ । साप्रदोश्चाउ ॥ १८ ॥

(वैश्वदेवम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वात् । ओश्चाउ पव-
 स्वमधमन्तमः । ओश्चाउ । ओश्चाउ । अर्कस्योरोश् ।
 नारश्माश्चाउ । उप । सारश्चाउ ॥ १९ ॥

(आग्नेयम् ॥) इन्द्रायेन्दोमरुत्वात् । पवस्वम ।
 धुमात्तामारश्चाउ । अर्कस्योनिमाश्चाउ । साप्रदोश्चाउ
 ॥ २० ॥

कैशप ऋषिः । ई “इन्द्र” सोम । “मधमन्तमः”

अथ सप्तमी ।

१ ५ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ २

असाव्यश्चर्मदायास्तु दक्षोगिरिष्ठाः ।

३ २ ३ ३ १ २

श्येनोनयोनिमासदत् ॥ ७ ॥ ७ *

४ ५ १ २

(श्येनानि चत्वारि ॥) आसा । वियश्शुर्मदाश्च उवा २३ ।

२ ५ ४ ५ ४ ५ २ २ १ १ १ १

दार ३४ या । आपस्वदाक्षा । गिराश्च उवा ३ । छा २३४५ ।

२२ १२

श्येनोनार ३ यो । निमाश्च उवा २३ । सार ३४ दातु ॥ २१ ॥

४ ५ २

असाविया । शुर्मदाश्च । य । आपस्वदाक्षा । गा-

२२

इरिष्ठाः । श्याइमोश्नायो २३ । निमोश्च ३४ वा । सापुदो-

५ ६ ३ ३ ॥ २२ ॥

अतिशयेन मधमान् “अकस्य” अचनीयस्त यज्ञस्य “योनि”
 स्थानं “आसदम्” उपवेष्टु “मरुत्वते” “इन्द्राय” इन्द्रार्थं
 “पवस्व” चर ॥ ६ ॥ ६

* उ० ३, २, १६, १ = अ० ७, १, २४, ४ = चार १, २, ३ = अ० ३, १, १ = अ० १, २, १, २ =
 १६, १, ४ = २०, १, १ ।

† प्र० ८८८ पृ० ६० । अकस्येति अर्चते रूपम् ।

‡ ‘आसदम् आसीद’ इति वि० ।

असा । वियाओर३४वा । शुमेदाया । ओर३४वा । आ-
पसाओर३४वा । दक्षोगिराइ । छौओर३४वा । श्येनोनयो-

निमासदार३४पुत् ॥ २३ ॥

असा । वियौवाओर३४वा । शुमेदायौ । वाओर३४वा ।
अपसु । दक्षौवाओर३४वा । गिराइ । छौवाउर३४वा ।
श्येनः । न्यौवाओर३४वा । निमा । सादौवाओर३४वा ।

क्षौपुइ । डा ॥ २४ ॥

(च्यावनानि चत्वारि ॥) असा । व्युज्जवाहाइ । अ-
शुमेदायापद्धदक्षोगिरिछाउज्जवार३४चोइ । श्यार३४नोइ ।
नार्योर३४ओचोवा । निमासदार३४पुत् ॥ २५ ॥

असाव्यशु । ओचोवाहाइ । मदार३४या । आ-
पद्धदक्षोगिरिछा । श्याइनोनाश्योइ । नारइमार३४ओचो-
वा । उप । सार३४दात् ॥ २६ ॥

अथाष्टमी ।

२ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवस्वदक्षसाधनोदेवेभ्यःपीतयेदरे ।

३ ६ २ ५ ४ ५ ४
इच्छा३१२३४ । इच्छा । साव्यः शुर्मदाय । इच्छा ।

१ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
अप्वदक्षोगिरिष्ठा३४५ । ई२३४ द्वा । श्येनोनयोरनिमा-

३४५ । ई२३४ द्वा । आ२सदा३४५त् । ई२३४ द्वा ॥ २० ॥

३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
असा२३४ । विथः शुः । मदा२३४याई । ज्वाटुः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
आप्वदा२३४ द्वाः । गिराष्ट्वा२३४ द्वाइ । श्याइनोना३-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
यो३ । नाइमा२३ द्वा३३इ । सा२३४ दोइ द्वाइ ॥ २८ ॥ ७

लमदग्निर्हविः * । “गिरिष्ठाः” पर्वते जातः “अंशुः”
सोमः “मदाय” मदार्थं “असावि” अभिषत् । “अश्व” सती-
वरीष “दक्षः”† प्रवृद्धश्च भवति । किञ्च । “श्येनोन” यथा
श्येनो वनादागत्य स्थानमासीदति तद्वद् “अयं” सोमः “योनि”
स्वकीयस्थानमर्थं “आ सदात्”‡ आसीदति ॥ ७ ॥ ७

* “भार्जवः”-इति हवि-नैजेयः ।

† दक्षइति वसुनामसु नैवष्टु कर्त्तुं १, ६ । ‘दक्षः श्रीष्टु’-इति वि० ।

‡ द्वाइकसमिति यावत् ।

॥ छंदो रूपम् (३, ४, ७)

३ १ ३ ३ २ ३ १ २
मरुङ्गीवार्यवेमदः ॥ ८ ॥ ८ *

(प्राजापत्ये दे ॥) पवस्वदौ । औचोवाहाइ । छा-
स्मधनाः । औश्चोश्चइ । औश्चोश्चइ । औचो ।
वाहाइ । देवेभ्यः पाइ । तयेचराइ । औश्चोश्चइ ।
औचो । वाहाइ । मरुङ्गीवार । औश्चोश्चइ । औचो ।
वाहाइ । चारवारश्च औचोवा । माश्चइदाः ॥ ८ ॥

पवस्वदस्माधनः । औचवा । देवेभ्यः पौतयाश्च औइ ।
चराइ । मरुङ्गीवार । औश्च । यवावा । मापुद्वाइ
हाइ ॥ ३० ॥ ८

दृढयत् आगत्य ऋषिः । हे “हरे” हरितवर्ण पाप-
हर्तृवा सोम ! “दक्षसाधनः” दक्षोऽवलन्तस्य साधकः † “मदः”
मदकरश्च त्वं “पवस्व” चर । किमर्थम् देवेभ्यः इन्द्रादिभ्यः

३०३, १, १०, ३ = ३० ६, ८, १५, १ = ३० ९, २, ८ ; — १५, २, ८ ; — १५, २, १ = ३०
१, १, ६ ।

† ‘दक्षसाधनः’ शीघ्रसाधनः इति वि० ।

‡ ‘मदः’ सक्तोपः इति वि० ।

(तृतीयं वैदन्वतम् ॥) पाऽपूरी । स्वानोऽर्गोऽइमिष्ठाः ।

पवित्रेसां । मोअक्षरात् । पवित्रे । सेमिः२३ । क्षा-

रत् । ओइ । मदी । वा३४ओ३४वा । पुवा । सर्वधाः ।

असायै३ । मारदार३४ओहोवा । ए३ । पुसर्वधाअसी-

२३४५ ॥ २३ ॥

(चतुर्थं वैदन्वतम् ॥) ओ३होइ । इ३होइ३होइ ।

ओ३हो३४वा । परा३स्वार३४ना । गिरा३४इष्ठाः ।

पावित्रे२३४सा । मोअक्षर३४रात् । मदीषूर३४सा ।

वर्धाआ२३४सी । ओ३होइ । इ३होइ३होइ । ओ३हो-

२३४५वाइ५ई । ए३ । उपार३४५ ॥ २४ ॥

(आङ्गिरसस्य पदस्तोमौ द्वौ ॥) पा । र्येस्तानाः ।

गो३इ । रिष्ठा२या । ह्योइ । ओवार३होइ ।

पावित्रेसा । मोअक्षरात् । ह्योइ । ओवार३होइ ।

मदा^१र^२द^३षुसा^४ । हा^५हा^६इ^७ । आ^८वा^९र^{१०}हे^{११} । र्व^{१२}धो^{१३}र^{१४}३४वा^{१५} ।
आ^{१६}पु^{१७}सो^{१८}इ^{१९}हा^{२०}इ ॥ ३५ ॥

पयौ^१हे^२वा^३हा^४इ^५स्वानाः^६ । गा^७र^८इ^९ । रि^{१०}ष्ठा^{११}र^{१२}या^{१३} । आ^{१४}र^{१५}३४ ।
हे^{१६}हा^{१७}इ^{१८} । हा^{१९}हा^{२०} । हे^{२१}वा^{२२} । हे^{२३}वा^{२४} । प^{२५}वि^{२६}त्रे^{२७}सो^{२८} । मो^{२९}अ^{३०}
क्षारा^{३१}र^{३२}त् । आ^{३३}र^{३४}३४ । हा^{३५}हा^{३६}इ^{३७} । हा^{३८}हा^{३९} । हे^{४०}वा^{४१} । म^{४२}दा^{४३}
र^{४४}द^{४५}षुसा^{४६} । आ^{४७}र^{४८}३४ । हा^{४९}हा^{५०}इ^{५१} । हा^{५२}हा^{५३} । हे^{५४}वा^{५५} । हे^{५६}
वा^{५७}३ । र्व^{५८}धो^{५९}र^{६०}३४वा^{६१} । आ^{६२}पु^{६३}सो^{६४}इ^{६५}हा^{६६}इ ॥ ३६ ॥ ८

अस्याः परस्याश्च कथ्यपोऽसित* ऋषिः । अयं “सोमः”
“पवित्रे”† “पर्य्यक्षरत्” परिह्वरति । “स्वानः” सुवानः‡
अभिषूयमाणः “गिरिष्ठाः” गिरिस्थायी गिरौ वर्त्तमान इत्यर्थः ।
स त्वं “मदेषु” मादकेषु स्तोत्रकेषु “सर्वधा असि” सर्वस्य धाता
दाता वा भवसि ॥

“स्वानः”-“सुवानः”-इति, * “अक्षरन्”-“अक्षा”-इति च
साम्नऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८

* अथवा कथ्यपो देवसः (ऋ० अ० १०) ।

† “पवित्रे कथमये” इति वि० । पवित्रश्च दक्षापवित्रमित्येतुषदम् । इतश्चतुर्थे
वक्ष्यति साधनः ।

‡ साम्निकवज्रवचनात् उबङ्गविकल्पः (७, १, ८७) ।

अथ दशमी ।

परिप्रियादिवः कविर्वयाः सिनप्रायोर्हितः ।

स्वानैर्यातिः कविक्रतुः ॥ १० ॥ ११ ।

॥ चतुर्थ-दशति ॥

(पूर्वमौर्णायवम् ॥) परिप्रियादिवः कावीः । नयाः

सिनप्रायोर्हितः । स्वानैर्यातिः । आयाः । इयाः ई-

श्या । कविक्रतोरः । आरः ३४ और्होवा । ईरः ३४ ॥ ३० ॥

(उत्तरमौर्णायवम् ॥) परिप्रियादिवः कवाइः । वयाः

रहोश्वाः सिनप्रायोर्हितः । स्वानैर्यातिः । ऊवाः ।

होवा । होवा । ऊवाः । ईश्या । कविक्रतोरः ।

यारः ३४ और्होवा । ईश्याः ३४ ॥ ३० ॥

॥ इति त्रयोदशस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

“सुवन्मोर्णायति” इति उ०-वाक्याने वि० ।

† उ० ३, १, १८, १ = क० ६, ७, ३२, १ = क० ९, २, १५, ५ = १५, २, १० ; —
१६, ७, ११ ; — २०, १, १० = क० ४, १, ६ ।

अथ द्वितीये खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१२२२ ३२२ ३१२ ३१२
प्रसोमासोमदच्युतः अवसेनोमघोनाम्* ।

३२० ३१२
सुताविदथे अक्रमः ॥ १ ॥ ११ †

अ० ॥ (सौभरे द्वे ॥) प्रसोमार२३४साः । मदच्युतः ।

कविर्मेधावो । “कविकृतुः” अन्तःप्रज्ञः कान्तकर्मा वा
सोमः “नप्तोः” अधिषवणं कृतयोः † “हितः” निहितः ।
“दिवः” द्युलोकस्य “प्रिया” प्रियाणि “वयांसि” वयन्ति गच्छ-
न्तीति वयांसि यावाणः ॥ तंरनि ॥ [तथाच मन्त्रवर्णः—“स्थेना
अतिथयः पर्वतानां ककुभः” इति] “स्वानैः” अभिषुपव-
द्भिरध्वयुक्तानि “परियाति” गच्छति ॥

“स्वानैः”—सुवानैः—इति साम्नऋचः पाठः ॥ १० ॥ १०

इति श्रीसायणाचार्य्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशि छन्दोव्याख्याने

पञ्चमस्याध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* “मघोनः” इति ऋ०, उ०-व्या० वि० च ।

† उ० १, २, २१, १=ऋ० ५, २२, १=ऊ० १, २, १४ ;—२१, १, २० ।

‡ “यावापृथिव्योः अक्षोरावयोवा” इति वि० ।

॥ “वयांसि अग्नानि पञ्चयो वा” इति वि० । यावाण्यस्य सोमाभिषवाजानि
पात्रविशेषाणि “अभिरुक्थे” इति ऋ० व्याख्यानं ब्रह्मम् (प्र० १७३ पृ०) ।
सिद्धयौ तु यावदिति पर्वत इति च जेष्ठमाससु पठ्यते १, १० ।

अथ द्वितीया ।

१ २ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रसोमासोविपश्चितोपोनयन्तकर्मयः* ।

१ २ ० ३ १ २
वनानिमहिषाद्व ॥ २ ॥ १२ ॥

१ २ २ १ ३ ५ १ १
औरश्चावा ३ । अवारसारश्चइनाः । औमघोना २म् ।

१ १ ३ ५ २ ३ १ १ १ १
सुतारश्च । वारइदारश्चऔचावा । ये अक्रमूरश्च ५ ॥ १ ॥ ११

५ २ २ १ २ १ २ १
प्रसोमासाः । वाइपश्चितः । आपो १ नाया २ । ता

श्यावाश्च ऋषिः* । “सोमसः” सा सोमाः । “मदच्यतः” मद-
स्त्राणिः । “सुता” सुतः § अभिषुतः सन्तः । “मघोना” हवि-
षतां ॥ “नः” अस्माकं सम्बन्धिनि “विदथे” यज्ञे “अवसे” *
अत्राय कौत्तये वा “प्राक्रमुः” प्रगच्छन्ति ॥

• “मघोना” — “मघोनः” — इति पाठौ ॥ १ ॥ ११

• “अपोनयन्तकर्मयः” — इति ऋ० ख, उ०-आ० वि० च ।

† उ० १, ११८, १ = ऋ० ६, ८, २३, १ = ज० ६, २, १२; — ११, २, ११; — १४, १;
१२ — १३ — १४; — १८, १, ११; — १८, ३, १५ — १६० ।

‡ “आवेद्यः” — इति ऋषि-नैवेद्यः ।

§ अक्षुर्किं रूपम् (७, १, ५००) ।

§ सुतमिति आलोक्य रूपम् (७, १, ३८) ।

॥ सर्वं धनम्, इह च तत् हविरूपम् लब्धमिति भावः ।

•• “विदथे” — इति यज्ञ-नामसु पञ्चमं नैवेद्यकम् ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ ३ १ २
 पवस्वेन्दोवृषासुतः कृधोनोयशसोजने ।

१ २ ३ १ १
 विश्वाअपद्विषोजच्च ॥ २ ॥ १३ *

१ २ २ १ २ १ २ २ १ २ २
 ऊर्मयः । वाना१निमा२ । आ३औ३हे । द्विषा३इव ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
 इडा२३भा३४३ । आ२३४पू३ ॥ २ ॥ १२ -

द्वितः ऋषिः । “विपश्चितः” मिथ्याविनः “सोमः” सोमाः
 “प्र नयन्त” पात्राणि प्रति गच्छन्ति । किमिदं ? “अपऊर्मयः”
 [अपइति षष्ठी व्यंजयेन द्वितीया ‡] । [अपामूर्मयः अतएव
 तद्धृचाः—अपान्नयन्तीति पठन्ति] ते यथा सततमुद्भवन्ति तद्वत् ।
 [बाहुल्येन दृष्टान्तः] । अर्थतो गमने दृष्टान्तान्तरमभिधीयते—
 “वनानि महिषाः” प्रवृद्धा मृगा इव । अथवा स्वाश्रयात् प्रवृत्ते
 प्रथमो दृष्टान्तः । द्वितीयस्तु दंशापवित्रादधःप्रदेशे ॥ २ ॥ १२

* उ० २, १, २, १ = ऋ० ७, १, २३, २ ।

† “आप्राः”—इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ “व्यत्ययो बहुलम्”—(न० ३, ३, ५) व्याख्यातृत्वं पुंस्कात् (प्र० २, १५ पृ ५—)
 पृष्ठेषु यो महान् मृगः तस्य तु नामो महिष इति प्रसिद्धम् । तथाचि—
 “अस्मा देवानाम्यद्वौः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्”
 इति ऋग्वेदीया अतिः (८, ५, ११, ६) । “महिषो मृगाणामित्येषन् हि महा
 भवेति मृगाणाम्”—इत्यादि तद्व्याख्यानं यास्कस्य ।

अथ चतुर्थी ।

२३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वृषाच्चसिभानुनाद्यमन्तत्वाच्चवामहे ।

२ २ ३ ३ १ २

पवमानस्वर्दशम्* ॥ ४ ॥ १४१ ।

४ २ ३ ४

४ २ ३ ४

४ २ ३ ४

(वृषकाणि त्रीणि ॥) पवस्वेदोऽप्यवृषासुताः । कृषी

नायशसो जनाये ३ । वाइश्वा आर३४पा । दार३४पा २३४

औहोवा । जार३४पा ३ ॥ १४२

४ ५ २ ४

३ १ २ ३

४ २ ३ ४

४ २ ३ ४

वृषाहिया । सिभान् २३ना । द्युमन्तत्वाच्चवा १माहा

२३४इ । पवार । मानसुवो २३४वा । दृ२३४शाम् ॥ ४ ॥

* अमहोयुर्द्विषः ॥ हे “इन्दो” सोम ! “सुतः” अभिषुतः
 “कृषी” सेक्ता न्वं “पवस्व” धारया क्षर । “जने” जनपदेषु “नः”
 अस्मान् “यशसः” यशस्विनः “कृषि” न कुरु । “विष्वा” सर्वान्
 “द्विषः” द्वेष्टन् शत्रून् “अपि जहि” मारय ॥ ३ ॥ १३

* पवमानस्वाधः-इति स्त० ।

† उ० २, १०४, १ = अ० ७, १, १०४ ।

‡ “आङ्गि(स्वः)”-इति ऋषि नैगयः ।

॥ “शृगृणपृकृष्टभ्यश्चन्द्रसि (६, ४, १०२)”-इति सिद्धं कृषीषि । ऋषि तु
 “कृषी”-इति दीर्घात्पाठः, स च “द्वारचः (६, २, १३४)”-इति षोडशविभागात् साधः । . .

५ ख,

अथ पञ्चमी ।

१.२   ३ १.२   ३ १ २ ३ १ ३ २
 इन्दुः पविष्टचेतनः प्रियः कवीनाम्नतिः * ।

४ २   २ ४   २ १   २ २ १ २ २
 वृषाहियापुस्तिभानुना । द्युमन्तत्वाह्वारमहे ।

५ २   १ २ २   १ २
 ह्यारइ । ऊ२ । हो३वा । पवमानसुवर्दशम् । ह्यार-

५ २   ३ २
 २इ ऊ२ । हो३वा । ऊवो३४पुइ । डां ॥ ५ ॥ १४

भृगुर्हृषिः † ॥ हे “सोम !” त्वं “वृषा” अभिलषितफलानां
 वर्षिता “असि हि” भवसि खलु । तस्मात् हे “पवमान”
 पूयमान पुनान ‡ वा “साम !” “स्वर्दश” सर्वस्य द्रष्टारं ।
 “भानुना” तेजसा § “द्युमन्त” दौर्गन्धितम् अतिशयेन तेज
 स्विनमित्यर्थः । स्तुतिमन्तं वा “त्वा” त्वां “हवामहे” ॥ यज्ञेषु
 आह्वयामहे ॥ ४ ॥ १४

* “मती” इति क० ।

† “वाह्यिः भार्गवो जमदग्निः” इति कृष्णि-नैगेयः ।

‡ अभिषुत श्रोत्रित इत्यर्थः ।

§ प्र० ४८० पृ० ३० ।

॥ भोतुइति निषण्ठावर्धनामसु (१, ८) दृश्यति परमिह सर्वत्र “स्मिवाचकत्वेन”
 व्याख्यातमाचार्येण—(प्र० २१८ पृ०, ४५८ पृ०) ।

॥ कः सम्प्रसारक-वाङ्मनेन रूपमिदम् (६, १, ३४)

३ १ २ २ ३ १ १
 • छजदश्चरथीरिव ॥ ५ ॥ १५ *

३ १ २ २ ३ १ १ ५ ४ ५
 (कौम्भ्यस्य सामानि त्रीणि ॥) इन्द्रौहोवाहाइ । घावी ।
 २ १ १ ५ २ १ ५ २ १
 छचारइ । तनोर३४हा । हाहोइ । होइहा । प्रियाः-
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 कवी । नाम्म । तिरोर३४हा । हाहोइ । होइहा ।
 १ १ ५ २ २ २ २ २ २
 छजारत् । अश्वोर३४हा । हाहोइ । होइहा । यर
 ३ ५ ५ ५
 या३४ औहोवा । ईर३४वा ॥ ६ ॥

४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५
 • इन्द्रः पविष्ठचेतनः प्रियः कवाइ । ऊर्म ऊर्म । नाम्मा-
 ५ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 र३४तौ । छजादारंश्चाम् । ऊर्म ऊर्म । यरथा-
 ५ ५ ५ ५
 र३४ औहोवा । ईर३४वा ॥ ७ ॥

४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५
 • इन्द्रः पविष्ठचेतनः प्रियः कवीनाम्नतिः छ । जापुदश्चाम् ।
 १ १ १ २ ५ २ २ २
 ओवा२३ । ओवा२३ । रा२ शर३४ अ होवा । ई २ ३ ४
 ५ ५ ५ ५
 वा ॥ ८ ॥ १५

अथ षष्ठी ।

१ २   ३ ४ ५   १ २ ३ ४ ५   २ ३   ३ ४
 अष्टक्षतप्रवाजिनोगव्यासोमासोऽश्वया ।

३ ४ ५   ३ ४ ५   २ ३
 शुक्रासोवौरयाश्वः ॥ ६ ॥ १६ *

५   २   ४ ५ ४ ५   १
 (कार्तवेशस्य त्रीणि ॥) अष्टक्षताप्रवाजिनाः । गा-
 १   २   १   १   १
 व्या २ सोमा २ । सोऽश्वयाश १ क्र २ सोवौ २ । रया २-
 १ १   १
 श्वः । आ २ ३ ४ ५ ६ । डा ॥ ८ ॥

५   २   ५ ४   १ १ २ २ २ २
 अष्टक्षताप्राईवाजिनाः । गव्यासोमासोऽश्वया २ ३-

अस्या उत्तरस्याश्च कश्यपऋषिः[†] । “चेतनः” प्रज्ञापकः “प्रियः”
 देवानां प्रीतिकरः “इन्द्रः” सोमः “कवीनां” क्रान्तकर्मणां
 स्तोत्रार्था[‡] “मतिः”[¶] मत्या स्तुत्या “पविष्ट”[§] पवते । “अश्व”
 हयं “रथीरिव” रथीव जर्मि ॥ “सृजत” सृजति ॥ ५ ॥ १५

* उ० ४, १, २, १ = ऋ० ७, १, २६, ४ ।

† “मारीचः” इति ऋषि-मैत्रेयः ।

‡ प्र० ८२८ पृ० ३८ ।

¶ खादेशे रूपम् (७, १, ३८) ।

§ “स्रष्टः” सिप्पक्षे रूपम् (३, ४, ८४) ।

॥ “पङ्कजीकृतानामश्वानां नमनोन्नमनाद्यतिः । अतिवेगमश्वयुक्ता गतिरुर्मिहदा-
 कृता” इत्यश्वत्थिनामणिः ।

अथ सप्तमी ।

१२ ३ १२ ३ १२ २२ ३१ २
पवस्वदेवआयः*षगिन्द्रङ्गच्छतुतेसदः ।

३ १२ २२ ३ १ २
वायुमारोहधर्मणा ॥ ७ ॥ १७ ॥

१ २ १२ २ २ १ १ १ ५ ५
द्वाइ । शुक्रासोवा३१इ । स्या२३ । शा२वा२३४औ-
२ ० ३ ५
द्वावा । ग्वा२३४भी ॥ १० ॥

३ ४ ३ ४ २ ५ २ ४ ५ २
आसृक्षतप्रवाजिनाः । ए३ । गव्यासोमा । सो३
१ २ २ ३ ५ २ १ ५ ४
आश्व३या । शुक्रा२सो२३४वौ । स्या२३४वा । शा५-
५
वोईद्वाइ ॥ ११ ॥ १६ ॥

“वाजिनः” बलवन्तः ‡ “आश्वः” वेगवन्तश्च “सोमासः” सोमाः
“गव्या” गवेच्छया † “अश्वया” अश्वेच्छया § “वोरया” वीरे-
च्छया च॥ “आसृक्षत” सृत्विग्भिः प्रकर्षणं सृज्यन्ते ॥ ६ ॥ १६

* “दे वा यु” इति ऋ०, उ०-आ० वि० च ।

† उ० ५, १, १५, १ = ऋ० ७, १, ३४, २ = ऊ० ४, ६, १०-१८-२० ; १७, १,
१ = ऊ० ३, ६, २५

‡ “अप्रवन्त” इति वि० ।

§ प्र० २२३ पृ० ३० ।

§ ४ प्र० ४११ पृ० ३० ।

॥ अश्वयेतिवत् साध्यः ।

अथाष्टमी ।

३ २ ३ १ २ २ ३ १

पवमानोअजौजनद्विचित्रन्नतन्यतुम् ।

४ ५ ४ ५

३ ४ .

१ ५ १

(शाम्मदे द्वि॥) . पावस्वदि । वया३ । वारया२३४

५ २ २

३

५

४

५ ४ ५

३ २

औहोवा । यू२३४पाक् । आइन्द्रं गच्छा । तुता३इ ।

१ ५

५ २ २

३

५

२ २

तूरता२३४औहोवा । मार३४दाः । वायू२३४हो१इ ।

१

२

३ २

१

५

४

५ २ २

३

आ२३रो । हधा३ । हारधार२३४औहोवा । मार-

३ ४

३४णा ॥ १२ ॥

३ ४ ५ २ २

२

३

५

१ २

१

पवस्वदेवणे । क्षीरेक्षी२३४या । आयुषागै२क्षीरे

५

२

१

२

५

१

५

२

१

२क्षी३या । इन्द्रं गच्छतुतेमदरे२क्षीरे२क्षी३या । वायुमा-

२

२ १

५

४

५

रो३१२३ । हधा२३४वा । मा३४णोईहाइ ॥ १३ ॥ १७

निध्रविः कश्यपऋषिः । हे सोम ! “देवः” द्योतमानस्त्व

“पवस्व” धारया चर । अपिच तव “मदः” मदकरोरसः “आ-
युषक्” अनुषक्तः * यथा भवति तथा इन्द्रं प्रति गच्छतु । अपिच

* सचते रूपम् । आयुषक् आयुषक् इति शास्त्राभेदेन पठ्यते, “आयुषगिति

नामायुषस्यायुषक्तेभवति” इति वि० ।

१ २ ३ ४ ५
ज्योतिर्वैश्वानरम्बृहत् ॥ ८ ॥ १८*

४ ५ १२ १३ १४ १५
(जनित्रे द्वे ॥) पावा । मानो । अजीजार३४नात् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
दिवश्चित्राम् । नतन्यतम् । ज्योतिर्वैश्वार३३ । नाररा

५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
२३४अद्वा । वृ२३४जात् ॥ १४ ॥

५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
पवमानाः । अजाइजाइनात् । दिवश्चित्रा३३

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
चाइ । नातन्या३३तम् । ज्यो३३ती । वार३३इ

५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
श्वा । मरीवा । वृ५३३इचाइ ॥ १५ ॥ १८

त्वं “वायु” “धर्मणा” धारकेणी रसेनी “आरोह” प्राप्नुहि ॥

“देवआयुषक्”-“देवायुषग्”-इतिपाठौ ॥ १७ ॥

* ८० ३, १, २, १ = ८० ०, १, १, १ = ८० १२, १, १२ = १८, १, ८-६ ।

† धर्मणा कर्मणा इति वि० ।

धर्मकेनि विविधं व्याख्यातम् । नृणां हि—“अतः परेण (प्र० २४८ पृ०)”—
इत्यत्र धर्मणा आधानादि-कर्मणा इति, “घृतवती (प्र० ७७५ पृ०)”—इत्यत्र धर्मणा
धारणेन—इति इह धर्मणा धारकेण रसेन—इति ; एव मुत्तरवापि (८० ६, १, २, ८—
८० २, २, ८, २—३, १, १, २—३, १, १०, ३—३, १, २०, ३—४, २, २, ७—७, १,
७, ३) नृणां इत्यम् ।

अथ नवमो ।

परिस्नानास*इन्दवोमदायवर्द्धणागिरा ।

मधोऽर्षन्तिधारया ॥ ८ ॥ १८ ॥

(प्रक्रीडम् ॥) पारो । स्नानास । इन्दवोमदायव ।

हणारगिरा३४ । मधो३४अर्षा३ । तिधो३४वा । रा
पूयोर्द्धाड् ॥ १६ ॥

(सङ्क्रीडम् ॥) पारो । स्नानासइन्दवाओवा३३हो

अमहोयुर्हृषिः॥ । “पवमानः” सोमः “बृहत्” महत्
“वैश्वानर” वैश्वानराख्यं § “ज्यातिः” तेजः “दिवः” द्युलो-
कस्य “चित्र” विचित्रं “तन्येतुं न” अशनिमिव ॥ “अजीजनत्”
अजनयत् ॥ = ॥ १८ ॥

* “स्नानास”-इति.

+ “सुताअर्षन्ति”-इति च

॥ ८, उ०-व्या० वि० च ।

† उ० ४, २, १, ० = ऋ० ६, ७, १४, ४ ।

॥ “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नै० ।

§ नि० दे० १, २१—२२ खण्डाद्वह्याः ।

॥ “तन्येतुं विस्तीर्णम्”-इति वि० । “तनोतेतुच् तन्येतुर्वायुः राक्षिष (उ० ४, १)-इति सि० कौ० ।

२ १२ २२ ३ १ २

कारु*ग्निभृत्युरुस्पृहम् ॥ १० ॥ २०†

॥ इति पञ्चम-दशति ॥

॥ इति पञ्चमः प्रपाठकः ॥

५ २ २ १ १ २
(औशनम् ॥) परिप्रासि । व्यदत्कावीरः । सिन्धो२२ ७ १२ १ ३ ५ २
रुर्मावाधिश्रिताः । कारु२३म् । वारइभार३४ औहो२ १ ३ १ १ १ १
वा । पुरुस्पृहार३४धुम् ॥ १८ ॥ २०.

“परिं प्रासिष्यदत्” परिस्यन्दते “कविः” मेधावी “सिन्धोरु-
र्मावाधिश्रितः” आश्रितः सन् “पुरुस्पृह” बहुभिः स्पृहणीयं
“कारु” स्तोतारः‡ “ग्निभृत्य” धारयन् सोमः परिस्यन्तते-इति
सम्बन्धः ॥

“कारु” — “कारम्” — इति पाठौ ॥ १० ॥ २०

इति औसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
पञ्चमस्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ १ ॥

* “कारु” — इति ऋ० ।

† ऋ० ६, ८, ३, १ ।

‡ “कारुः” इति छोट्टनारसु तृतीयं नैषष्टकम् (३, १६) ।

प्रथ तृतीये खण्डे—

सैवा प्रथमा ।

२३ २३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १

उपोषुजातममुरङ्गोभिर्भङ्गमपरिष्कृतम् ।

१ २ ३ १ २

इन्दुन्देवाअयांसिषुः ॥ १ ॥ २१ *

(यामानि त्रीणि ॥) इहा रइहा । उपोषुजातमा र
 मुराम् । इहा । इहा रइहा । गोभिर्भङ्गमपरा रइष्कृ
 ताम् । इहा । इहा रइहा । इन्दुन्देवाअया रसिषुः ।
 इहा १ ॥ २० ॥

उपोषुजातमा रमुराम् । उपा । गोभारइहाइ ।
 भङ्गमपरा रइष्कृताम् । उपा । इन्दुरइहोइ । देवा
 अया र । सिषुराइओवार । ऊररइपा ॥ २१ ॥

उपोषो । होइजाताम् । आप्रूराम् । औइहोइ
 वाइ । गोभिर्मरइङ्गाम् । औइपरिष्कृता रम् । इन्दु
 रम् । देवाइओवा । अयांसिषूरइपा ॥ २२ ॥ २१

अथ द्वितीया ।

२ १ २ ३ ३ ३ २ ३ १ २
 पुनानो अक्रमीदभिविश्वामृधोविचर्षणिः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २
 शुभ्रान्तिविप्रन्धीतिभिः ॥ २ ॥ २२ *

५ २ २ २ ३ ५ १
 (वैरूपम् ॥) पुनानो अ । क्रामीदार३४भी । वि-

१ ३ ५ २ ३ ५ १ ३ ५
 श्वारमार३४र्द्धाः । वोचर्षा३४णीः । शुभ्रा३४ता३४इवी ।

१ १ ५ २ ३ ५
 प्रा३४घार३४औदोवा । ती३४भीः ॥ २३ ॥ २२

अमहीर्युर्ऋषिः† । “सुजातं” सम्यक् प्रादुर्भूतम् “अम्”
 वसतीवरीभिः प्रेरितं‡ “भङ्ग” शत्रूणांभञ्जकं॥ “गोभिः”
 गोर्विकारैः पयोभिः “परिष्कृतम्” अलङ्कृतम् संस्कृतम् । “इन्दु”
 सोमं “देवाः” इन्द्रादयः उपायासिषुः “उपगच्छन्ति ॥ १ ॥ २१

§ “विचर्षणिः” द्रष्टा॥ “पुनानः” सोमः “तिश्वाः” सर्वाः

* उ० ३, १, १, २, १ = ऋ० ६, ८, २०, १ = ऊ० १, २, ११; — २२, १, ११ — १२ — १३ ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-नैगेयः ।

‡ “अप्सु भवतीति अमुरम्”-इति वि० ।

॥ “भङ्ग” भज्यते प्रावभिः-इति वि० ।

§ नेह सायणीयर्षिसंवादी दृश्यते, तदिह च मूलं लोचकप्रमादमित्यनुभूयते,
 “वृक्षमितिः आङ्गिरसः”-इति तु ऋषिं नै० ।

॥ “विचर्षणिः”-इति पञ्चतिकावृत्तं षष्ठं नैषण्ण कस् (३, ११) । “विचर्षणिः”
 त्रिविधं पञ्चानि सवै वा पञ्चानि-इति वि० ।

अथ तृतीया ।

२ २ २ १ २ ३ २३ २ १ २ ३ १ २ २ २ २
 आविशन्कलशसुतोविश्वार्षभभिः श्रियः* ।

३ १ २
 इन्द्रिन्द्रायधीयते[†] ॥ ३ ॥ २३

(औशने द्वे ॥)^{५२} आविशन्कालाईशसुताः ।^१ वाइ-
 १८ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 श्वार्षभं । अभाइश्रायाइः । ओश्चाइ । आवा । ओ
 ३ १ १ १ १ ३ ५ २ २ २ २
 २३४हाइ । इन्दुरइः । आइन्द्रा२३४औहोवा । यधी
 ३ १ १ १ १
 यते२३४५ ॥ २४ ॥

“मृधः”[‡] वा शत्रुसेनाः “अभ्यक्रमीत्” अभिक्रामति § । “विप्रं”
 मेधाविनं तं ॥ सीमं “धीतिभिः”[¶] शुचिभिर्वा “शुभन्ति”^{††}
 अलं कुर्वन्ति ॥ २ ॥ २२

* “स्युहः”-इति, † “श्रोनगोषतिष्ठति”-इति च ऋ ।

‡ ऋ० ७, १, २७, ४ ।

§ “मृधः”-इति सङ्ग्राम-नामसु विप्रं नैषष्टकम् । ‘मृधः’-सङ्ग्रामान् जेतुम्-
 इति च वि० ।

§ सूर्यकालिकोलुङ् (३, ४, ६१) ।

¶ “विप्रः”-इति मेधाविनामसु प्रथमं नैषष्टकम् (१, १५) ।

†† “धीतयः”-इति अङ्गुलिनामसु सप्तमं नैषष्टकम् (१, ५) । “धीतिभिः”
 हर्मिभिर्युद्धभिर्वा-इति वि० । वस्तुतोधीतिशब्दो वक्तव्यः ।

†† “शुभः शोभायाम् (भं० प०)”-इत्यस्य रूपम् । ‘शुभन्ति’ शोभन्ते अलङ्कृतवन्ति-
 इति च वि० ।

अथ चतुर्थी ।

१२४ २३ १२ ३ १२ २६ २२ ३ २
असर्जिरथ्योयथा*पवित्रे चम्बोःसुतः ।

१२ ३ १ २
कार्थन्वाजीन्यक्रमीत् ॥ ४ ॥ २४†

४२ २४ ४ ५ ३२ ४ ५ १२
आविशन्कलशम् । सुताः । वाइश्वाः । अर्षन् ।

१ २ ३२ २ ५ १ २२ ०
अभाइश्वाया । औहौहो२३४वा । औहौहो१३ । इ-

२ १२ २ ५२ २ ३
न्दूरा१इन्द्रा२ । य । धीयार्ता२३४औहोवा । क-

५
२३४पा ॥ २५ ॥ २३

† “सुतः” अभिषुतः “सोमः” “कलश” द्रोणम् “आ विशन्”
“विश्वाः” सर्वाः “अर्षन्” सम्पदः “अभ्यर्षन्” ॥ अभितो गमयन्
“इन्द्रः” दीप्तः सोमः § “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “धीयते” दशापवित्रे
अध्वर्युभिर्निधीयते ॥ ३ ॥ २३

० “यथा”-इति क० ।

† क० ६, ८, २६, १ ।

‡ इहापि सायणोयथिसंवादोनास्ति । ‘असितः काश्यपः’-इति ऋषि-नैगेयः

॥ “अरुषति”-इति गतिकर्मसु पठ्यते, तस्यैव रूपमिदम् (नै० १, १४) ।

§ योगार्थो दीप्तः स इह विशिषणम्, कटार्थः सोमः स एव विशिष्यं पदम् ।

॥ “अभिस्पृहः”-इत्येव विवरण-सम्मतः पाठः, अतएवोक्तम्, — ‘अर्षन्’ चरति, अभि-

स्पृहः स्पृहणीयाः-इति ॥

अथ पञ्चमी ।

२३ ६ १ ११ ३ २ ३ २ ३ १२

प्रयज्ञावोऽनभूयस्त्वेषाअयासोअक्रमः† ।

११ ६ १३ ३२२

घ्नन्तःकृष्णामपत्वचम् ॥ ५ ॥ २५†

(सोमसाम ॥) असर्जिरां। थि। योयार३था। प-

१२२ १ ० ६ ५ २२ १ २ १
वित्रे। चा। मुवोरःस्वर३४ताः। कार्यन्वार३जी। नि-२१ ४ ५ ४
यक्रमाइत्। औ३३होवा। हो५इ। डा ॥ २६ ॥ २४

प्रभूवसुर्ऋषिः‡ । “रथ्योयथा” रथसंख्यन्धी अश्व इव स
यथा विस्मृत्यते यज्ञे तद्वत् “चम्बोः” अधिषवण-फलकयोः “सुतः”
प्रभिषुतः सोमः “असर्जि” “पवित्रे” सृष्टोऽभूत् । तथाभूतो
“वाजी” वेगवान् ॥ सोमः “कार्ष्णन्” § कार्ष्णिण युद्धे इतरे-
तराकर्षणात् । अत्र देवानामाकर्षणवति यज्ञाख्येसङ्ग्रामे “न्य-
क्रमीत्” नितरां क्रामति ॥ ४ ॥ २४

* “प्रमेगावी” इति कट० ।

† उ० २, १, ३, १ = कट० ६, ८, ३३, १० ।

‡ “आङ्गिरसः” इति ऋषि-नैमेयः ।

॥ “वाजी अश्वान्” इति वि० ।

§ “कार्ष्णन्” इति सुबलुकि रूपम् (७, १, ३६) । युद्धार्थे प्रवृत्तिनिमित्त मांङ्-
इतरेतराकर्षणादिति । यज्ञशाधिज्ञेऽपि तदेव प्रवृत्ति निमित्तमिति दर्शयन् दृष्टान्त-
विधिं सङ्गमयति अत्रेत्यादिना ।

(काष्णं द्व ॥) प्रयद्वाउ । गावोनाभूणां१यार३४ः ।

त्वेषाः३ । आयारसो१अक्रमुः । घ्नन्ताः३कार३ष्णाम् । अ

पात्वचम् । औहो२रहार३४औहोवा । ऊर२३४पा ॥ २७ ॥

प्रयद्वा३विनभूणां१यः । त्वाइषाअया । सोअक्रमू२३ः ।

घ्नार३४नोहाइ । कार३ष्णां२३४औहोवा । अपत्वचार३४

पूम् ॥ २८ ॥ २५

मेध्यातिथिर्ऋषिः* । “यत्” ये “भूण्यः”† चिप्राः “त्वेषाः”
दीप्ताः‡ “अयासः” अयाः गमनकुशलाः “क्षणां” ¶ “त्वम्”
“अप घ्नन्तः” अभिषवेण निरस्यन्तः [त्वच्चिः सम्बरणकर्मा §
(तु०प०) । इदृग्भूतः क्षामाः “प्राक्रमुः” यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति ।
तच्च दृष्टान्तः “गावान्” उदकानीव ॥ तानि यथा चिप्रमधः
पतन्ति तद्वत् । गावएध वा उपमीयते तायथा स्वगोष्ठमाशु

* “काष्णः”-इति ऋषि० नै० ।

† “भूण्यः” भरणशीलाः-इति ऋषि० । “भूण्यः” भ्रमणशीलाः, भरणशीलाश्चान्यत्र
(प्र० ६१० पृ० ८०) ;

‡ “त्वेषदीप्तो” (आ० उभ०)-इत्यस्य रूपम् । “दीप्ता-सहानाः”-इति वि०

¶ “क्षणां” रात्रिं क्षणारूपाम्, अपत्वचं अपर्णां रात्रेः क्षणां च-इति वि० ।

§ सम्बरणमाच्छादनम् ।

॥ गोशब्दो वच्यः परमुदकाथो न नैषण्डकः ।

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ २ १ २ २ २
अपन्नपवसेमृधः क्रतुवित्त्विमं सत्सरः ।

३ १ २ २ ३ १ २
नुदस्वादवयुं जनम् ॥ ६ ॥ २६

(वैश्वदेवम् ॥) अपन्नौ । होइपावा । साइमाशर्द्धा

१ २ २ १ २ १ २ १
२ः । क्रतुवित्त्वि । मंसात्सा १ २ः । नुदा २३ । स्वा-

३ ४ २ २ १ १ १ २ १
२दा २३४ औहोवा । वयुंजबा २३४५म् ॥ २८ ॥ २६

गच्छन्ति । तद्वत् । अश्वत्था गावः स्तुतिवाचः ता यथा स्तुत्यं
प्रति क्षिप्रं प्रप्रवन्ति, तद्वत् यज्ञं प्रवर्त्तयन्ति । तान् स्तुवे—इति
शेषः ॥

“यत्”—“ये” इति सान्नकृचः पाठौ ॥ ५ ॥ २५

अस्याः परस्याश्च निध्नमिच्छतिः । हे “सोमः !” “मत्सरः”
मंदंकरः ॥ यः त्वं “मृधः” हिंसकान् शत्रून्** “अपन्नम्” मारयन्

* उ० ५, १, १५. ६ = कटि ७, १, ३४, ४ = कटि ४, २, १७ — १८ — १९ —
२० ; — ६७, १, १ ; — कटि १, २, २ ।

† अश्वत्थो गाव उवसां वाचनभक्तः (१, १५ कै०) ।

‡ निध्नम्—प्रथमैकादशं द्रव्यम् ।

§ “गावः रश्मवः”—इति वि० । “गावः” इति रश्मिनामसु तृतीयं नैघण्टुकम् (१, ५) ।

§ “काश्रपः”—इति कृषि-वैशेष्यः ।

|| “मदनीयोभक्षणीयश्च”—इति वि० ।

.. “मधः सन्नामान् पाकनश्च”—इति वि०

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
अयापवस्वधारयाययाह्व्यमरोचयः ।

३ १ २ ३ २ ३
हिन्वानोमानुषीरपः ॥ ७ ॥ २७*

(वैश्वदेवस्य सप्तमीसाम ॥) अयापवा । स्वधा २ । र

या ३ १ उवा २ ३ । ऊ ३ ४ पा । ययाह्व्यमरो २ । चया ३ १

आवा २ ३ । ऊ ३ ४ पा । हिन्वानोमानुषा २ २ इर्हो ३ । आ-

पआ ३ १ उवा २ ३ । ऊ ३ २ ३ ४ पा ॥ १० ॥ २७

“क्रतुवित्” अस्माभ्यं प्रज्ञां प्रयच्छन्† “पवसे” क्षरसि स त्वं
“अदेवयु” अदेवकामं जनं‡ राक्षसवर्गं “नुद्रस्व” प्रेरय ॥ ६ ॥ २६

हे सोम ! “मानुषीः” मनुष्याणां हितानि ¶ “अपः” उद-
कानि “हिन्वानः” प्रेरयन्§ त्वं “यया” धारया “सूर्यम्”

* उ० ५, १, ८, १=ह० ७, ३१, २ १, २०

† ‘क्रतुवित् कर्मावित्’-इति वि० ।

‡ यो देवान् यष्टुं न कामयते इत्यर्थः ।

¶ ‘मनुष्याणां भवाः’-इति वि० ।

§ हिन्वान इति हिंवि प्रीणने (स्वा० प्र०)-इत्यस्य रूपम् । ‘हिन्वानः’ सेवमान

०.-इति वि० ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सपवस्वयथाविथेन्द्रवृत्राय हन्तवे ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

ववृवांसमक्षीरपाः ॥ ८ ॥ २८ ।

(वार्चनम् ॥) सक्षीरपाः ३४३३ । पवस्व । यथा २

विथा । इन्द्रवृत्राः । वाहन्ता २३४वे । औवा ३ औवा ।

ववृवांसमक्षीरपाः । माक्षीरपाः । औवा ३ औवा । क्षीरपाः ।

ज ॥ ३१ ॥ २८

“रोचयः” प्रकाशयः । तथा “अयं” अनया धारया “पवस्व”
क्षीर ॥ ७ ॥ २७अमक्षीरयुक्तपिः ॥ हे सोम ! यस्त्वं “मक्षीः” महतोः
“अयं” महान्त्यदकानि “ववृवांसं” निरन्धानं “वृत्राय”
वृत्रं “हन्तवे” ॥ हन्तुं “इन्द्रम्” “आविथ” “अक्षीरपाः” “स”
त्वं “पवस्व” धारया क्षीर । सोमं पीत्वा मत्तः सन्निद्रो महान्त्य-
दकानि रन्धानं वृत्रं जघानेत्यर्थः ॥ ८ ॥ २८

● “ववृवांसं” इति सर्वव्याख्यातृ-संज्ञः पाठो गौतमव्याख्यासम्मतः ।

† “अक्षीरपाः” इति ऋषि-नैगेयम् ।

‡ “ववृवांसं” सप्तसप्तभावं इति वि० ।

§ “वृत्राय मेघाय” इति वि० ।

|| “तुमर्षे सेसेन् (३, ४, ९)” इत्यादिना सिद्धम् ।

● “आविथ” अक्षीरपार्थस्य, तर्पयसि-इति वि० ।

अथ नवमी ।

३ २ ३ १२ २२ ३ १ २ ४ २ ४ २
अयावीतोपरिस्त्रवयस्तइन्द्रोमदेष्टा ।

३ १ २ ३ १ २२
अवाहन्नवतोर्नव ॥ ८ ॥ २८*

(सोमसामानि त्रीणि ॥) अयावीती । पारिस्त्रवा ।

२ ४ २२ १ १ २ २ २ १
यस्तइन्दाउ । मादाइषुवा । अवाहाश्ना३ । वतो२३

५ ४ ५
४वा । नापुवोइहाइ ॥ ३२ ॥

१ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २
अयावीता । औहोवा । औहो३४इ । औ । हो२ ।

३ ५ २ १ २ १ १ १ १ २ १
वार३४ । औहोवा । पस्त्रिव । यस्तइन्दा । औहो

२ ३ २ २ १ १ २ ५ २ १
वा । औहो३४इ । औ । हो२ । वार३४ । औहोवा ।

१ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २ ३ २
मदेष्टुवा । अवाहन्ना । औहोवा । औहो३४इ ।

२ २ १ ३ ५ २ २ १ १ १ १ १
औ । हो२ । वार३४ । औहोवा । वतीर्नवार३४पु ॥ ३३ ॥

४ २ ४ २ ४ ५ १ २ २ १ १
अयाऽपुवी । ताइपाश्त्रिस्त्रवा । यास्तइन्दो । मदा

अथ दशमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

परिद्युत्सुनद्रयिम्बरद्वाजंनोअन्धसा ।

इषूवा २ । अवाहाश्ना । वत्तीर्नवा । औश्चोवा ।

४
होपुइ । डा ॥ ३४ ॥ २८

अमहीयुर्हृषिः* । हे “इन्द्र” सोम ! “अवा” अनेन
रसेन “वीती”† वीत्यै इन्द्रस्य भक्षणाय‡ “परिस्रव” परि-
क्षर । कीदृशेन रसेनेत्यत आह “ते” तव “यः” रसः “मदेषु”
सङ्ग्रामेषु॥ “नवतीर्नव” नवनवतिः सङ्ख्याकाः§ शम्बरपुरीः॥
“अवाहन्” जघान (असुं सोमरसं पीत्वा मत्तः सन्निद्रः
उक्तसङ्ख्याकान् शम्बरपुरीजघानेति मत्वा रसो जघानेत्यु-
पचारः ॥ ८ ॥ २८

* “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-निर्देशः ।

† प्रा० १, १, ८६ । ७, १, २८ ।

‡ “वीतिः” कान्तिः, मार्गो वा तेन परि स्रव परिसमन्तात् स्रव-इति वि० । इह
ग्रेय कान्तिकसंश्लेषेतिरिद्धं (जे० १, ६०३) रूपमिष्टम् ।

§ “मदेषु पुरतोऽथस्थितेषु”-इति वि० ।

§ “वीतीर्नवा” दशोत्तराणि ।

॥ शम्बर इति निषण्ठी मेघनाभसु (१, १०)-उदकनाभसु (२, १२) वलनाभसु
(२, ६) च दृश्यते । ऐतिह्यसिक्तसु शम्बरनाम दैत्यविशेषः, तदधोपाख्यानं भाग-
वतादौ (१०, ५५) अष्टव्यम् ।

३ १ २ ३ २ ३ २

स्वानोऽर्घपवित्रम् ॥ १० ॥ ३० *

॥ इति प्रथम-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) परिद्यक्षाम् । ओइ । सनद्रायी

२म् । भरद्वाजा २म् । ओइ । नोऽर्घ्यासा २३४ । स्वा

२ ३ २ ४ ५ ४ ५
नोऽर्घ्यासा ३ । पवित्रम् । चापुयाईद्वाइ ॥ ३५ ॥ ३०

॥ इति ग्रामे गेथे त्रयोदशः-प्रपाठकः ॥

उवथ्यऋषिः† । “द्यक्ष” दीप्तः‡ । “सनत्” दीयमानं॥
 सैन्यं वा “रयिम्” धनं यस्य तादृशं “वाजं” बलं “अर्घ्यासा”§
 अग्नेन सह सोमः “नः” अस्माकं॥ “परिभरत्” परतोऽहरतु
 प्रयच्छत्वित्यर्थः । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः—“हे सोम ! “स्वानः”
 सुवानोऽभिषूयमाणस्त्वम् “पवित्रे” “आर्घ” आभिसुख्येन-क्षर ।

“द्यक्षः सनद्रयि”-“द्यक्षः सनद्रयि”-इति, “स्वानः”-“सु-
 वानः”-इति च साम्नऋचः पाठौ ॥ १० ॥ ३०

इति श्रीसायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने

पञ्चमस्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* ॥ ३० १, २, ३, १ ।

॥ “सनत् चिरन्तम्”-इति वि० ।

† “आहिरसः”-इति ऋषि नै० ।

§ “अर्घ्यासा तर्पितः”-इति वि० ।

‡ “द्युतौ क्षियन्त इति द्यक्षन्”-इति वि० । ॥ “नः अस्मान् प्रति”-इति वि० ।

अथ चतुर्थः खण्डः—

सैषा प्रथमा ।

१२ ३२ ३१ २३ २ ३१२ २२३२
अचिक्रदद् वाष्पार्चरमहान्मित्रानदर्शतः ।

१२ २२
संसूर्येणदियते ॥ १ ॥ ३१

ओम् ॥ (वाष्पार्चरम् ॥) अचिक्रदद् अचिक्रदा
पदे । वृषार्चराइ । वाष्पार्चराइ । वृषार्चरापू
महान्मित्राः । महान्मित्रापू । महान्मित्रापू । नद
र्शताः । नदर्शताः । नदर्शतापू । संसूरियाइ
सांसूरियाइ । सांसूरियापू । णादियताइ । णदि
द्यताइ । णदापूदियताउं । वा ॥ १ ॥ ३१ः

मेध्यातिथिर्ऋषिः । “वृषा” कामानां वर्षकः “हरिः” हरित
वर्णः “महान्” पूज्यः “मित्रान्” यथा सखा तद्वत् । “दर्शतः”
दर्शनयोग्यः सोमः “अचिक्रदद्” शब्दङ्करोति सोमं सोम
“सूर्येण” सह “दियते” दिवि प्रकाशते ॥ [“दियते”-“रोचते”
-इति सामञ्जस्यः पाठो ॥ १ ॥ ३१

अथ द्वितीया ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 अतिदक्षमयोभुववक्त्रिमद्यावृणीमहे ।

३ १ २ ३ १ २
 पान्तमापुरुस्पृहम् ॥ २ ॥ ३२*

(वाष्पानि त्रीणि ॥) अतिदक्षाम् । मयीभूवाम् ।

६ २ १ ७ ४ ५ १ २ ५ २
 त्त्रिम । द्या । वृणीरमार३४ चाइ । पान्तमा३ । ई३या ।

१ १ ३ ५ २ ५
 पुरु२३ । स्पृह२३४ औहोवा । ऊ३२३४पा ॥ २ ॥

२ १ ५ २ ३ ५ २ ४
 अतिद२३४क्षाम् । मायीभू२३४वाम् । वक्त्रि-

३ ४ ५ २ ५ १ २ २ ५ २
 मद्यावृणी । म२३४४ चाइ । पान्ता३मा३ । ई३या३ ।

१ ५ ५ २ ३ ५
 पू२३४४ औहोवा । स्पृ२३४क्षाम् ॥ ३ ॥

३ ४ ५ ३ ५ ३ ४ ३ ४ ५ २
 अतिदक्षमयः । भुवो२३४चाइ । वक्त्रिमद्यावृणी ।

४ ५ १ २ १ २ १
 म२३४४चाइ । पान्ता३मा३ । पू२स्पृहम् । इडा२३

२ १
 भा३४३ । ओ२३४५इ । डा ॥ ४ ॥ ३२

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अध्वर्योऽद्रिभिः सुतं सोमम्यवित्रे आनय ।

३ १ २ ३ १ २
पुनाहीन्द्राय पातवे ॥ ३ ॥ ३३*

(वैरूपे द्वे ॥) अध्वर्योऽश्वा ॥ द्विभाद्रः स्रता

३म् । सोमारम्या २३४वी । चाआ१नांया २ । पुना

२३ । हीन्द्रां ३४ औहीवा । यपातवे २३४५ ॥ ५ ॥

अध्वर्यो । होअद्री । भिः सुतम् । औश्चोश्वा ३ ।

भृगुर्ऋषिः । हे सोम ! यष्टारवेचयं “तं” तव स्वभूतं
“दत्तं” बलम् “अद्य” अस्मिन्त्यागदिने “आ” आभिमुख्येन
“वृणीमहे” सम्भजामहे । कीदृशम् ? “मयोभुव” सुखस्य भाव-
येतारं “वज्रि” धनादीनां प्रापकम् । “पान्तं” शत्रुभ्योरक्षकम् ।
“पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं काम्यमानम्बलमिति ॥ २ ॥ ३२

* उ० ५१, ११, १ = क० ०, १, ८, १ = कहे ४, १, २० ; — ४, २, १—२—
— ४—२—४ ; — २६, २, १२—१४ ।

† वाचणिः—भार्गवो वा जमदग्निः—इति ऋषि-ने० ।

‡ वहेयागिकार्थरवेहेष्टः (भा० उ०) ।

दख,

अथ चतुर्थी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
तरत्समन्दीधावति धारासुतस्थान्धसः ।

३ २ ३ १ २
तरत्समन्दीधावति ॥ ४ ॥ ३४*

१ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४
सीमारम्पार३४वी । औवाआशनाया २ । पुना२३ । चार२
३ ४ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
द्धार२३४ औहोवा । यपातवे२३४पु ॥ ६ ॥ ३३

४ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४
(तरन्तः ॥) तरत्समा । दीधावा१तार३३ । धारा-
३ ४ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४
रसूर३४ता । स्यार२३१धारसार३४ औहोवा । तरत्सम
२ ३ ४ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४ १ २ ३ ४
न्दीधावती२३४पु ॥ ७ ॥ ३४

उच्यते ऋषिः । हे “अध्वर्या” “अद्रिभिः” यावभिः
“सुतम्” अभिषृतं सोमं “पवित्रे” “आनय” प्रापय । एतदेव
दर्शयति—“इन्द्राय” इन्द्रस्य “पातवे” पानाय “पुनाहि” पुनीहि
पावयः ॥

“पुनाहि” “पुनीहि”-इति, “आनय” “आसृजे”-इति च
साम्नऋचः पाठः ॥ ६ ॥ ३३.

* १ उ० ८, १, ४, १ = ऋ० ७, १, १५, १ = चार० १, २, १४ ।

† “आङ्गिरसः”-इति ऋषि-भे० ।

‡ ‘पतं कुरु’-इति स्पष्ट विवरणम् ।

अवत्सारऋषिः* । “मन्दी” देवानां हर्षकः, स सोमः
 “तरत्” स्तोतृन् पाप्मनः सकागात् तारयन् “धावति”
 “सुखं शान्तं गच्छति” । धावतीति सुखरपि । तदेवाहान्यन्वा
 • दरार्थं तरन्तन्देवाः प्रीति । यद्वा । अस्य ऋषीयास्तेनोक्तार्था
 द्रष्टव्यः । तद्यथा—“तरति स पापं सर्वं मन्दो यः स्तौति धावति
 गच्छत्यूर्ध्वा गतिभ्यः सुतस्यान्वसंधारर्थाभिषुतस्य मन्त्रपूतस्य
 वाचा स्तुतस्येति (नि० प० १३, ६) ॥ ४ ॥ ३४

* “काश्यपः”—इति ऋषि-नैगयः ।

• “अत्रेदं विवरणम्”—“तरत्” विनियोगोऽयं षष्ठेऽङ्गम् । चतुर्होत्रो भवति प्रति-
 ष्ठाये । प्रतिष्ठायै यजमानाय ध्वस्यै च पुरुषन्तो बरन्तध्वसाववेक्ष्य स्त्रियः पुरुषन्तो बद्ध
 मन्त्रजन्यो बद्ध पुरुषन्तरत् पुरुषमोढाभ्यामभ्यासोऽभ्यासं वेददक्षिभ्यां सहस्राणि अदिगन्तान्
 दध्नुमिच्छन्ताम् तौ पुरुषमोदे ईक्षेता ममसां याक्ष्यमयांश्चमिति । कथं केन प्रकारेण
 नो आवासिदम् । आसम् अप्रतिगृहीतं स्यादिति । तौ प्रत्येतां चतुर्होत्रप्रत्यर्थं
 ध्वस्योः । पुरुषन्तो रमन्तोः आदग्ने सहस्राणि आतिवस्यौ तरत् तरन् प्रतिपद्ये-
 दोषतः मन्दी सोमः च कृति शोधयति । तत्तौ वैकृतयो आत्तं गृहीतम् अगति-
 गृहीतं भवति अन्यत्रापि आत्तं अस्य अप्रतिगृहीतं भवति गृहीतमपि यः । एवं
 विजानाति विनाशं सो भवति । तरन्त-पुरुषमोढो उभयस्यावाद्यावाक्यौ । मनु-
 ष्यस्य च देवस्य च अवरोधनार्थं तथाच गौतमः—“अप्रतिपद्यं प्रतिजिघृक्षन्
 प्रतिगृह्य वधं चतुर्होत्रं तरन्तममन्दोऽत्यस्तु जपेत् ॥ तरत मः मन्दो सोमः धावति
 शोधेति । गच्छति वा शोधयति वा शोधयति वा पापं । न केवलं सोमः धारा
 अदिगन्तान् अन्वसन्तः अग्नस्य सोमलक्षणस्येतात् । तरति स पापं, यस्य मन्दी
 धावति शोधयति उक्षा मध्यमिका वाक् धारा वा वेद विजानाति । वसुनां
 मर्त्यस्य देवोऽथैवसः एवगणविश्रुतां धारा । ध्वस्योरिति आख्याता । आद्ययोः
 पुरुषन्तोः तं शतं तं शक्यमिति धमनां सहस्राणि च अदग्ने—तरन्तममन्दो-
 भवति ॥—इति ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १ २ २ १ २ ३ १ २
 आपवस्वसहस्त्रिणरयिंसोमसुवीर्यम् ।

२ १ २ १ २

अस्मे श्रवांसिधारय ॥ ५ ॥ ३५ *

५ २ १
 (सोमसाम ॥) आपवस्वा । सहस्त्रिणम् । ऊवाइ ।

१ २ १ २ १ २ १
 ऊवारश्चो । रयिंसोमा । सुवीरियाम् । ऊवाइ ।

१ २ १ २ १
 ऊवारश्चोइ । अस्मे श्रवा । सिधारया । ऊवाइ । ऊवा

१ २ ५ २ ५
 रश्चोइ । वारश्चोवा । ऊरश्चोपा ॥ ८ ॥ ३५

निध्विक्तपिः । हे “सोम !” त्वं “सहस्त्रिणं” बहु-
 सङ्ख्याकं “सुवीर्यं” शोभन-सामर्थ्योपेतं “रयिं” धनं “आपवस्व”
 आशिमुख्येन त्तर । अपिच “अस्मे”^१ अस्मासु “श्रवांसि”
 अन्नानि “धारय” स्थापय ॥ ५ ॥ ३५

१ ऋ० ७, १, ३०, १ ।

† “काश्यपः”-इति ऋषि-ज्ञेयः ।

‡ अस्मे इति, अस्मादः सामविभक्तिकर्मण्य रूपं भवति । तत्र सुप्रामित्यादि ७, १
 ३६) शब्दस्येति च (६, १, ७०) सूत्रं स्मृत्यम् । तत्प्रथमैव श्रूयते बह्वृचि ।
 तदर्थं—“अस्मे ते बन्धुः (३, २, १५, ७)”-इत्यत्र वयमित्यर्थः । “अस्मे घातं नासत्या-
 सजोषाः (३, ३, १, १६)”-इत्यत्र अस्मानित्यर्थः । “अस्मे समानेभिर्दृषभः पौ-
 स्तेभिः (३, ३, ७, १०)”-इत्यत्र अस्माभित्यर्थः । “अस्मे जयन्मिमघवन्नृजौषिन्

अथषष्ठी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
अनुप्रज्ञासञ्चायवःपदन्नवीयोऽक्रमः ।

३१ ३० २९ २८ २७ २६ २५ २४ २३ २२ २१ २० १९ १८ १७ १६ १५ १४ १३ १२ ११ १० ९ ८ ७ ६ ५ ४ ३ २ १ ०
रुचेजनन्तह्यम् ॥ ६ ॥ ३६ *

(सूर्यसाम ॥) अनुप्रज्ञासञ्चायाईवाः । पदन्न

वीयो अक्रमः । रुचाइजना । वाइसू । ऊम्मायेइ ।

री२३४याम् ॥ ८ ॥ ३६

† “प्रज्ञासः” पुराणाः केचिद् “आयन्नः” गमनवन्तोऽद्याः
“नवीयः” नवतरं “पदं” “अन्वक्रमः” अनुक्रमन्ते (रूपकव्यव-
हारेण सोमाः स्तूयन्ते) “रुचे” टीप्पै तदर्थं “सूर्य” “जवन्त”
जनयन्ति ॥ ६ ॥ ३६

(६, ४, ४, १३)-इत्यत्र अस्मभ्यमित्यर्थः । “अस्मै आराचिद् द्वेषः सतुर्तयुथेतु
(६६, १०, २)-इत्यत्र अस्मदित्यर्थः । “ऊर्वे इव पृथगे कामो अस्मि (७, ३, १, १०)-
इत्यत्र अस्माकमित्यर्थः । “अस्मै धत्त वसवो वसूनि (७, ४, ८, ५)-इत्यत्र अस्मास्त्रि-
त्यर्थश्चेति ॥

* ३०, ६, ८, १३, २ ।

† टीप्पै स एव ।

‡ अत्रैव विवरणम्—“अनुप्रज्ञासः पुरातनाः आयवः सतुष्याः वसिष्ठादयः पदं
पश्यते उत्थासते संसाराख्यं नवीयो नवतरं अस्मिन् कल्पे अक्रमः क्रमितवन्तः भवे-
दोत्तरार्थं जनन् जनन्त ह्यम् ॥” इति ॥

अथ सिमसी ।

१ २   ३ १ २ ३ ४ ५   ६ ७ ८ ९
अर्षासोमद्युमत्तमोभिद्रोणानिरोरुवत् ।

३ २ ३ २ ३ २
सोदन्योनौवनेष्वा ॥ ७ ॥ ३७*

(दाढेच्युतानि त्रीणि ।) अर्षा । इहा । सोम
द्युमा^१रत्तमा । इहा । अभाइ । इहा । द्रोणानिरो^२
रुवा । इहा । सोदा । इहा । योनौवना^३रइषुवा ।
इहा^४ ॥ १० ॥

अर्षा^५हाउ । सोमद्युमत्तमो^६ । भिद्रो^७र^८श्वा । निरा^९
औ^{१०}इहा । रुवा^{११}र^{१२}श्वा । सोदा^{१३}उवा । योनौवा^{१४}हने ।
ऊम्मा^{१५}ये^{१६} । षू^{१७}र^{१८}श्वा ॥ ११ ॥

अर्षा^{१९}सोमद्युम^{२०} । तमाः^{२१} । अर्षा^{२२}सोमा । द्युमत्तमः^{२३} ।
अभिद्रोणा^{२४}र^{२५}श्वा । भिरो^{२६}रुवत् । साइदन्योना^{२७}र^{२८}श्वा ।
वनाइषू^{२९}र^{३०}श्वा^{३१} ॥ १२ ॥ ३७

* उ० १, २, ११, १ = ऋ० ७, २, ४, ४ = ऊ० ३, ४, २ = ४ ; -- ७, २, ११ = ऊ० १, १, ११ ; -- १, २, १३ ; -- २, १, २ ।

अथाष्टमी ।

१० १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

वृषासोमद्युमाँ असिवृषादेववृषव्रतः ।

वृषधर्माणिदध्रिषे ॥ = ॥ ३८ * ॥

(वृषकम् ॥) वृषासोमा । द्युमाँ २ आसा

२६ । वृषादेवाश्चाश्च । वार्षव्रातश्चताः । वृषधर्मा

भृगुर्ऋषिः^१ । हे “सोमः” “द्युमत्तमः” अतिशयेन दीप्ति-
मानं त्वं “द्रोणानि” (प्रयोगवाहुल्यापेक्षमेतद्वचनम्) द्रोण-
कलशानभिलक्षितत्वं “शेरुवत्” पुनः पुनर्भृगं वा शब्द कुर्वन्
“अर्ष” आगच्छतु दशापवित्रमध्यान्निर्गतः सोमः अविच्छिन्न-
धोरया पतन् शब्दकरोति खल । तत् दृष्टान्तः—“वनेषु” वन-
नीयिषु यज्ञेषु वनसम्बन्धिषु यज्ञगृहेषु वना “योनौ” स्थिते^२
“आसीदन्” यदा । वनेषु योनौ भूमौ आसदन् पूर्वं स्थितः^३
सन् यज्ञगृहं अभ्यर्षयति सम्बन्धः ॥

“सीदन्योनौवनेष्वासीदन्”-“शेनोनयोनिमेतिसाम्प्रकृतः

पाठौ ॥ ७ ॥ ३७

३० २, १, ३, १ = क० ७, १, २६, १ ।

१. “शेरुवत्” इति ऋषि-नैगेयः ।

२. “वनेषु” सम्बन्धी (भा० पा०) इत्यस्यैवं रूपमिष्टमित्यभिप्रायः ।

३. “वनेषु उदकेषु” इति वि० ।

४. “योनौ” इति गृहनामस्य चतुर्दश नैषण्डकम् (६, ४) ।

अथ नवमी ।

१२ २ १ २ २-१ २ ३ १ २
इषेपवस्वधारयामृज्यमानोमनीषिभिः ।

१२ ११ २ २
इन्द्रो रुचाभिगाइहि ॥ ८ ॥ ३८

३। ईश्या। णाइदधि१। इडार३भा३४३। ओर३
४५इ। डा ॥ १६ ॥

५ २ १ २ २ २ २
(ऐषम् ॥) इषेपवा । स्वधारयौहोवाइहाइ४ ।

५ २ २ २ १ २ २ २ १ २ ३ २ २ ३ ५ २ २
औहोवा । मृज्यमारनोमनीषिभिः । इन्द्रो रुचा । अभि

२ २ २ २ ५ २ २ १ २ २ १ १ १ १ १
गौहोवाइहाइ४ । औहोवा । उप । इहीर३४५ ॥ १४ ॥ ३९

कश्यपऋषिः । “हे ‘सोम !’ ‘वृषा’ कामानां वर्षकस्व’
“द्यमान्’ दौमिमान् “धसि” । अपिच हे “देव’ द्योतमान
सोम ! “वृषा” त्वं “वृषव्रतः” ॥ वर्षणशीलकर्मासि । किञ्च
हे सोम ! “वृषा” त्वं “धर्माणि” देवानां मनुष्याणां च हितानि
कर्माणि ॥ “दधिषे”-“दधिषे”-इति पाठौ ॥ ८ ॥ ३८

* उ० २, २, ४, १ = ऋ० ७, १, ३८, ३ ।

† “सारीचः”-इति ऋषि-नै० ।

‡ “व्रतम्”-इति कर्मनामसु सप्तमं नैषण्डकम् (१, १) ।

॥ ‘धर्माणि धारणानि’-इति वि० ।

अथ दशमी ।

३१२ ३१ २३ २२ . . ३२
मन्द्रयासोमधारयावृषापवस्वदवयुः ।३३ १२ ३२
अव्यावारेभिरस्ययुः ॥ १० ॥ ४० ॥

५ २ २१२ २
(श्यावाश्वम् ॥) मन्द्रयासोम । मधारया । वृषापा
२ १ २ १ १ १ १
स्त्वा । स्वदाइवारयूः । अव्यारयूः । वाररायूः
३२ २ २ ३२
औहिवा । भिरस्ययूः ॥ १५ ॥ ४०

कश्यपऋषिः । हे “इन्द्रो” सोम ! “मनीषिभिः” ऋत्वि-
ग्भिः “मृज्यमानं” शोधयमानस्त्वं “इषे” अस्माकमन्वाय
“धारया” “पवस्व” क्षर “रुचा” रोचमानेनाभ्यसाऽ “गाः”
पशून् “अभीहि” अभिगच्छ ॥ ८ ॥ ३१ . .
असितऋषिः । हे “सोम !” “वृषा” कृत्मानां वर्धिता
“देवयुः” देवकामः “अस्ययुः” अस्मत्कामस्य त्वं “अव्या” अवेः

॥ ४० ॥ ७, २२, १ ।

+ “मारीचः” इति ऋषि-नैगेयः ।

+ “मनीषी” इति मेघविनामसु एकादशं नैघण्टुकम् (३, १५) । “मनसा एषश्च
मानि” इति क्लृप् ।

॥ “इन्द्रो” इति शंभुनामसु चतुर्दशं नैघण्टुकम् (२, ७) ।

॥ “रुचा दीप्ता” इति वि० ।

॥ “आश्वपो देवलो वा” इति ऋषि-नैगेयः ।

अथैकादशी ।

३ १ ४ . १ १ १ ३ ५ ३ २
अयासीमसुकृत्ययामहान्मभवद्दयाः ।

३ १ १ २ २
मन्दमददृषायसे ॥ ११ ॥ ४१*

५ ४ ३ ४ ५ २ २ २
(अयासीमीयम् ॥) अयासीमसुकृत्यया । महान्

० ३ ५ १ २ २ १ २ २
सुना । भवार्द्धरिश्चयाः । मान्दानआयेत् । वृषाश्च

४
याप्रसादपुद्द ॥ १६ ॥ ४१

“वारिभिः” बलैः कृते दृशापविचे “मन्दाय” मदकरया धारया
“पवस्व” चर ॥

“अव्यावारिभिः”-“अव्यवारिषु”-इति पाठौ ॥ १२ ॥ ४०

कविः ऋषिः । हे “सोम !” “अया” अनया “सुकृत्यया”
शोभनया अभिषवादि-लक्षणया क्रियया “महान्” पूज्यमानः
“सन्” देवात् प्राति “अभ्यवर्द्धयाः” अभ्यवर्द्धयः । “मन्दानः इत्”
मोदमानः एव “हृषायसे” हृषयदाचरसि यथा मोदमानो
हृषभः शब्दं करोति तथाभिषववेलायां उपरवेषु शब्दं करोषी-
त्यर्थः ॥

“अभ्यवर्द्धयाः”-“अभ्यवर्द्धत” इति, “हृषायसे”-“हृषयसे”-

इति च पाठः ॥ ११ ॥ ४१

अथ त्रयोदशी ।

प्रनइन्दोमचेतुनजर्मिन्नविभ्रदर्षसि ।

अभिदेवाअयास्यः ॥ १३ ॥ ४३ ॥

(आयास्यम् ॥) प्रनइन्दो । चीरेचीरे३४या ।

मचेतुनरे २चीरे २ची३या । जर्मिन्नविभ्रदर्षसरे २चीरे

२ची३या । अभाये३ । दा३इवा२३४ औचोवा । अया

सिया२३४५ः ॥ १८ ॥

(आयास्यमुत्तरम् ॥) प्रनइन्दो । इया३४३इ३४या ।

मचेतुनइया २इ३या । जर्मिन्नविभ्रदर्षसइया २इ३या ।

अभाये३ । दा२इवा२३४ औचोवा । ४३ । अया

सिया२३४५ः ॥ १८ ॥ ४३ ॥

* "प्रय"-इति

• १ "मचेतन"-इति च

† अ० ७, १, १, १ :

} - अ० १.०

अथ चतुर्दशी ।

२ २ ३ ३ २ ३ १ २
अपघ्नन्पवतेमृधोपसोमोअरावणः ॥

३ १ २ ३ २
गच्छान्द्रस्य निष्कृतम् ॥ १४ ॥ ४४*

॥ इति द्वितीय-दर्शनि ॥

२ १ ४ ५ ४ ५
(भारद्वाजम् ॥) चोर्द्दि२३४या । २ । इयाद्वाइ ।

२ १ २ १ १ १ २ २ ५ ४ ५
अपघ्नान्२३न्पा३४५ । चोर्द्दि२३४या । २ । इयाद्वाइ ।

२ १ ३ ५ २ २ १ २ ५ २
वताइ । मार । धार३४ । औद्देवा । अपसोमो२

१ ५ २ १ १ १ २ ३ ५ ४ ५
अरावण३४५ः । चोर्द्दि२३४या । २ । इयाद्वाइ ।

अथास्यऋषिः । हे “इन्द्रो” क्लियमान ! त्वं “नः”
अस्माकं “महे” महते “तुने” धनायर्णं “प्रार्थमि” प्रगच्छति ।
“नः” संप्रत्यर्थे अयास्यऋषिः तव “ऊमि” त्वरङ्गं “विभ्रद्”
धारयन् देवान् यष्टुमभिगच्छति ॥ १२ ॥ ४३

१. ७० २, ५, १, ०, १ = ४००, १, २२, ५ ।

† “आचिकः”-इति ऋषि-नैर्गण्यः ।

‡ “इन्द्रिभ्ये रुनत्तेवी”-इति (४, ४१) आख्याते-रुनत्तेवीणां गार्ग्यवेद मन्त्रे ।

चन्द्रो क्लेष्टने (च० प०) ।

॥ “तुना”-इति धननामसु पठ्यते (९, १० न०) अस्मद्दीपपाठोऽपि “तुने”
इत्येव ।

§ “अथ निपाता उवाच वेदवर्षेण”- (नि० १, ९) इत्याद्युक्तेः ।

२१ २ ११११ २ ४ ५ ४ ५

गच्छन्ना२३इन्द्रा२३४५ । होइ२३४या । २५ इयाद्वाइ ।

२१ २ ४२२ ११११ २ ४ ५
स्थनाइः । का२ । ता२३४ । औहोवा । इ२३४ ॥ ४४ ॥

अमहीयुः ऋषिः* । “सोमः” “मृधः” हिंसकान् शत्रून्
“अपघ्नन्” मारयन् “अराव्णः” शत्रौ सत्यान् धनानामदातृन्
अपघ्नन् “इन्द्रस्य” “निष्कृतं”^१ स्थानं “गच्छन्” प्राप्नुवन्
“पठते” धारया चरति ॥ १४ ॥ ४४

इति त्रिसाधयणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने
पञ्चमस्याध्यायस्य चतुर्थः खण्डः ॥४॥

अर्धपञ्चमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ १ २ ३ १ २ ३ १३ २२

पुनानःसोमधारयापोवसानोअर्षसि ।

१ २ ३ १२ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आरन्नधायोनिमृतस्यसोदस्यसोदेवोहिरस्ययः ॥१॥ ४५ ॥

* “आङ्गिरसः” इति ऋषिर्नैमेषः ।

† “मृधः सङ्गामान् पाप्मनो वा” इति वि० ।

‡ “अराव्णः अन्वताभिः शस्त्रैः” इति वि० ।

§ “निष्कृतं संस्कृतम्” इति वि०, पुरिष्कृतमित्यर्थः ।

§ ७० १, १, ८, १=४० ७, ५, १२, ४=आ० १, १, १३=अर्षः १, १—
३;—१, २, २०;—२, १० १, —४, १, १—५—६;—६, १० २—१२—१३;—६, २,
२०—१३;—१०, १, १२—१३—२०;—११, २, १८;—१३, १, ७—१८;—१३, २,
१४;—१४, २, ३—४; १३, १, १०—११—१६;—१८, १, ७—२०—११;—१८,
१, २०;—२०, २, ११—१४—१६—१७;—२२, १, ८=अर्षः १, २, १०;—३, १,
८—२०,—४, १, ५;—४, २, ४—१४,—५, १, १४;—५, २, ८;—६, १, ७ ।

(आयास्यम् ॥) पुनानः सो । मारधा२३४ औहोषा ।
 रा२३४या । अपोवसानो अर्षमि । आरत्ना३धाः ।
 योनाइमारत्ता३ । स्या२मा२३४ औहोवा । दा२३४सी ।
 उत्सोदे३ वो३ । चारद्वरा२३४ औहोवा । एया-
 २३४ याः । ॥ २१ ॥

(माण्डवम् ॥) इया२ई३या । पुनानः सो२ । मधा-
 रा२३४या । अपोवसानो अर्षो३सी । आरत्नधायोनि
 मृतस्यसीदा२३सी । उत्सोदेवो२३ । चारद्वरा२३४ औ-
 होवा । एया३या२३४पूः ॥ २२ ॥

(आपदासम् ॥) पुनानः सोमधारया । अपोव-
 सानो अर्ष । स्यो३हा । ओ३हा । आरत्नधायोनिमृतस्य
 सीद । स्यो३हा । ओ३हा । उत्सोदा२इवा२ः । ओ-
 ३हा । ओ३हा । हिरण्यार३या३३ः । ओ२३४पू ।
 डा ॥ २३ ॥

२ १ ४ २ १ १
 औ३हो३ । दार३४मी । उत्साऔ३हो । दाइवो३ ।

३ २ २ १ १ १ १ १
 चिरा३४पु । एंया३या३३४पुः ॥ ३० ॥

५ २ २ २ २ २ २
 (सदोविशीयम् ॥) पुनानः सोमधारया औ३हा औ३हा ३ण ।

५ २ २ ५ १ १ २ २ १ २ ५ २ ५ २
 औ३हो औ३हो ३वा । अपोवसानो अर्ध । स्यो३हा । औ३हा

२ ५ २ ५ २ २ १ २ १ १ २ २ १ २ २
 ३ण । औ३हो ३ । औ३हो ३वा । आरत्नधायेनि मृतस्य सीद ।

५ २ ५ २ २ ५ २ ५ २ २
 स्यो३हा । औ३हा ३ण । औ३हो ३ । औ३हो ३वा ।

१ २ ५ २ २ ५ २ २ ५ २
 उत्सादा ३वा २ । औ३हा । औ३हा ३ण । औ३हो ३ ।

५ २ २ १ २ ५ २ २ २
 औ३हो ३वा । चिर ॥ एंया३या३३४ औ३हो ३वा । सदो

१ ३ १ १ १ १
 विशा३४पुः ॥ ३१ ॥

(स्ववासिनी हे ॥) औ३हो ३ । वा औ३वा । २ ।

२ ५ २ २ २
 औ३हो ३ । वा औ३वा ३ । औ३वा ३३४ औ३हो ३वा । पुना

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 नः सोमधारया । पोवसानो अर्धसि । आरत्नधायेनि

३ १ २ २ १ २ २ २ २
 मृतस्य सीदसि उद्योदेवाः । औ३हो ३ । वा औ३वा । २ ।

(रौरवम् ॥) पुनानः सोमाश्धारारश्चया । आपो
वसानो अर्षस्यारत्नधाये निमृतस्य सारश्च दसाइ । ओहाश्च
उवा । उत्तो देवो रारश्च दसाइ । ओहाश्च उवा । एषया ।
ओश्चोवा । होपूइ । डां ॥ ३५ ॥

(यौधाजयम् ॥ पुनार१ । नारः सो । म । धारा
२३४या । आपोश्च । वसार । नञ्चाश्च ४५ । षारश्च ४सी ।
आरात्नधाः । यो । निमृताश्च । स्यसारश्च ४५इ । दारश्च ४सी ।
उत्सारः । दाइवोश्च । क्षिराश्च ४५ एष्यारश्च ४याः ॥ ३६ ॥ ४५
॥ इति षतुर्दशस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

भरद्वाजादयः सप्त ऋषयः * । इ “सोमः” “पुनानः” गोधकः
“अपः” वसतो वरीः † “वरानः” आच्छादयन् “धारया” “अ-
वसि” गच्छसि द्रोणकलशे किञ्च “रत्नधा” “रमणीयानां धनानां
दाता” त्वम् “ऋतस्य” यज्ञस्य “योनिं” स्थानम् “आसीदसि”

* “सर्वासां सप्त ऋषयो भरद्वाजः काश्यपो गोतमोऽथर्विश्वा मित्रो जमरश्चर्वरिष इत्येते”-इति ऋषि-कौशेयः । † सर्वासां सप्त इन्द्रस्यानां द्वादशानामित्यर्थः ।

† “अपः उदकानि”-इति वि० ।

‡ “रत्नान् धारयन्”-इति वि० ।

(रयिष्ठम् ॥) परीतोषी । चतासुशताम् । औश्-

होश्वा । औश्होश्वा । ईश्या । ईश्याश्वा । हा ।

हाउवा । सोमोयउत्तमह्वोः । सोमोयज । त

माह्वोः । औश्होश्वा । औश्होश्वा । ईश्या ।

ईश्याश्वा । हा । हाउवा । दधन्वायोनर्योऽसुवन्तरा ।

दधन्वायाः । नर्योऽ । आ । अह्वान्ताश्वा । औश्

होश्वा । औश्होश्वा । ईश्याश्वा । हा । हाउवा ।

सुषावसोममद्रिभीश्वाः । सुषावसो । ममाद्रीश्वा ।

औश्होश्वा । औश्होश्वा । ईश्या । ईश्याश्वा । हा ।

हाउवा । जश्वाः ॥ २ ॥

(भारद्वाजे द्वे ॥) औश्होऽपरीतोषी । चतासुतम् ।

औश्होश्वा । औश्होश्वा । आश्वा । औश्होश्वा । सोमो-

यउत्तमह्वोः । औश्होश्वा । औश्होश्वा । आश्वा । औ

होश्वा । दधन्वायोनर्योऽसुवन्तरा । औश्होश्वा । औ-

१ ५ १२ २ १२ २ १
 होइ । आ३ । औहाइवा । सुषावसोमद्रिभिः । १ : औ

२ ३ २ १ ५ ५
 होइ । औहोइ । आ२३४ । उऊवाइहाउ । वा ॥ ३ ॥

४ ५ २२ १ ५ १
 प । र्येपारी । ताषिञ्चतारसुतम् । आउवार३ ।

२२ ३ २२ ३ ५ २ १२ ५ १ २ १ २ १
 हाउहाउ । होइवा । सोमोऽयउत्तमः हविः । आ-

२२ ३ २२ ३ ५ २ १२ २ ५
 उवार३ । हाउहाउ । होइवा । दधन्वाऽयोनर्योऽ

१ २ १ २२ ३ १२ ५ २ १२
 सुवन्तराउ । वा२३ । हाउहाउ । होइवा । सुषावा

२ २२ ३ २२ ३ ५ १ ३ २ १
 र३सो३ । हाउहाउ । होइवा । मम । द्रा२३४इभा

५ ५
 इ । उऊवाइहाउ । वा ॥ ४ ॥

५ २ ५ २
 (आभीशवंम् ॥) परितीषिञ्चतासुतम् । ए । सो-

२ १ ७ २ ५ २ १२ २
 मोयजउत्तमः हविः । दा२३४धा । होइ । न्वाऽयो

२ ७ २ २ ५ २ १ २ २ १
 नर्योऽपसुअन्तरा । स२३४धा । होइ । वासोममोऽ-

५ ५
 ३४वा । द्रा५इमोइहाइ ॥ ५ ॥

५ २ २ २
 (उत्तरमाभीशवंम् ॥) परीतोषिञ्चतासुतम् । ए ।

१२२ १ ७ १ २ ५ २ २
 १२ २५ २ ७ २ ३ ५ २ १ १
 १ २ १ ५ ४ ५
 सोममो२३४वा । द्रा५इभोई३इ ॥ ६ ॥

४ ४ २ ४ ५ २ ४ १२
 (माण्डवम् ॥) परीतोषिञ्चतासुतम् । इ३। सो
 २ २ १ २ १ २ २ २ २ २
 मोयउत्तम३३वा । इ३। दधन्वा३यो३नर्यो३अ३प३सु
 १ १ १ २ १ २ २ १ २ १
 वन्ता३३रा । इ३। सु३पा३वा३३सा । इ३। म३मा३३३
 १ २ १ ४ २ १ ३ ५
 द्रा३इ३भा३३३३३३वा । ई३३३३३ ॥ ७ ॥

४ ४ २ ४ ५ २ ४ १२
 (माण्डवमुत्तरम् ॥) इ३। परीतोषिञ्चतासुतम् ।
 १ २ २ १ १ २ २ २ २
 इ३। सोमोयउत्तम३३वा । इ३। उ३वा३३ । ऊ३३
 ५ २ १ २ २ २ २ २ १ २
 ४पा । दधन्वा३यो३नर्यो३अ३प३सु३वन्ता३३३रा । इ३। उ३वा३३ ।
 २ ५ ३ १ २ १ १ २ २ २ ५
 ऊ३३३पा । सु३पा३वा३३सा । इ३। उ३वा३३ । ऊ३३३पा ।
 २ १ २ १ २ २ २ ५ ५
 म३म३द्रा३३३३३३ । इ३। उ३वा३३ । ऊ३३३३३पा ॥ ८ ॥

४ ४ २ ४ ५ २ ४ १२ १२
 (अभीवासः साम ॥) परीतोषिञ्चतासुताम् । सोमो

यउ । तम्व्वाइः । दंधाओरं४४वा । ऊरं४४पा ।

न्वायोन्योअप्सुवन्ता२३रा । सुषावा२३सो । मामद्रि

भिः । इडा२३भा२४३ । ओ२३४५इ । डा ॥ ८ ॥

(परिवासःसाम ॥) परीतोषिञ्चतासुतम् । ओइवा ।

सोमोरथउत्तम्व्वाविः । दधन्वायो३ । द्वा३द्वाइ । न

योअप्सुवन्तरा । सुषावासो३ । च३द्वा । मामद्रिभिः ।

इडा२३भा२४३ । ओ२३४५इ । डा ॥ १० ॥

(वैणवम् ॥) परीतोषिञ्च । तापुसुताम् । सोमो

यउत्तामा२१२म् । द्वावी२ । दधन्वायोअप्सु-

वा२१२ । तारा२ । सुषावा२३सो३ । ममो२३४वा ।

द्रा५इभा६द्वाइ ॥ ११ ॥

(सोमकलवीयम् ॥) परीतोषा२इ । चतासुता२म् ।

ऐचो२ । ऐचो२ । ऐचिद्वा२इ । उवा२इ । ईश्या ।

^{११२}सामोयज२ । ^१तमं^{११}चवो२ः । ^{११}ऐहो२ । ^{११}ऐहो२ ।
^{११२}ऐहिहो२इ । ^१उवा२इ । ^१ईश्या । ^१दधन्वा^{११}योनुर्यो२ ।
^१पसुवन्तरा२ । ^{११}ऐहो२ । ^{११}ऐहो२ । ^{११२}ऐहिहो२इ । ^१उवा
^१इ । ^१ईश्या । ^{११}सुषावसो२ । ^१ममद्रिभा२इ । ^{११}ऐहो
^{११}२ । ^{११२}ऐहो२ । ^१ऐहिहो२इ । ^१उवा२इ । ^१ईश्या३४३ ।
^१ओ२३४५इ । डा ॥ १२ ॥

^{३२ ३४}(गद्दः ॥) ^{३२}उपाउप । ^{३२ ३४}उपा३१ । ^{३२}उपाउप । ^{३२}परी-
^{१ १२२ ३४}तोषिच्चतासुतम् । ^{३२ ३४}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२ ३४}उपाउप ।
^{११२}सोमोयउत्तम^{३२ ३४}श्चनिः । ^{३२}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२ ३४}उपाउप ।
^{१ २ २ ३२ ३४}दधन्वा^{३२ ३४}योनुर्यापसुवन्तरा । ^{३२}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२}उपा-
^{३४ २२ २ ३२ ३४}उप । ^{३२ ३४}सुषावसोममद्रिभिः । ^{३२}उपाउप । ^{३२}उपा३१ । ^{३२}उपा
^४ऊपुपांइपुई । ^४ऊ२३४पा ॥ १३ ॥

^{४५ ५५}(प्रतोदः ॥) ^{११२ १२}छाउछाउछाउवा । ^{१२}परीतोषिच्चतासु-
^{१ ३१११३ ५ ५ ५}तम । ^{१२२ १}उपा३४५ । ^{१२२ १}छाउछाउछाउवा । ^{१२२ १}परीतोषिच्च

तसुतम् । इहा । उपार३४५ । हाउहाउहाउवा ।
 परीतोषिच्चतासुतम् । अयोवृद्धत् । उपार३४५ । हाउ-
 हाउहाउवा । परीतोषिच्चतासुतम् । सोमोरयउत्त-
 म० हविः । दधन्वा० योन्यो० रप्सुवन्तरा । सुषावसोर-
 ३४५ । हाउहाउहाउवा । ए३ । ममद्रिभोर३४५ः ॥ १४५ ॥

(महायौधाजयम् ॥) । हाओ३३४वार । हाओआ-
 ३३४वा । हाउवा । परीतोषिच्चतासुतम् । सोमोरय-
 उत्तम० हविः । दधन्वा० योन्यो० रप्सुवन्तरा । सुषाव-
 सोममा । हाओ३३४वा । २ । हाओओ३३४वा । हाउवा३ ।
 द्राइभोर३४५ः ॥ १५ ॥

हे ऋत्विजः । “सुतम्” अंभिषुते “सोम” “इतः” अस्मात्
 त्रिभिः “जंघम्” अथवा अस्मात् प्रदेशादूर्ध्वं “परिषिञ्चत”
 वसतीवरीभिः । [“इतोषिञ्चत” इत्यत्र संहितायां कान्दसं-
 रीकृतम् । आदेशप्रत्यययोरिति षत्वम्] “यंष” सोमः देवा-
 नाम् “उत्तम” प्रशस्तं “हविः” भवति । अपिच “नर्यः”

ना२३४पू । राइचामूर३४वोः । वि३शा३१उवा२३ । चा-
 २३४रीः । सदेवा२३४ने । षुदा३१उवा२३ । धी२३४
 पे ॥ १७ ॥

आसोमस्वानोअद्रिभाइः । तिरोवाराणिआव्याश्या
 २ । जनोनपुरिचामूश्वो२ः । वि३शा३१रीः । सदेव-
 नाइ । षूरदधिषो२३४पूइ । डा ॥ १८ ॥

आसोमस्वानोअद्रिभिः । तिरोवाराणिअव्यया ।
 जनोनपुरिचमुवोर्विशहरिः । औ२ । ऊवाइ । होश्वा ।
 सदेवनेषुदौ२ । ऊवाइ । होश्वा । धिषा । औ-
 ३होवा । होपूइ । डा ॥ १९ ॥

हे “सोमः” “अद्रिभिः” ग्रावभिः “स्वानः” अभिषृयमा-
 णस्त्वम् “अव्यया” * अविमंथानि “वाराणि” वालानि पवि-
 त्राणि “तिरस्” कुर्वन् व्यवधायकानि कुर्वाणः सन् “आ पवसे”
 अभिमुख्येन क्षरसि । “हरिः” हरितवर्णः स सोमः चम्बो-

अथ चतुर्थी ।

प्रसोमदेववीतये सिन्धुर्नपिप्ये अर्णसा ।

१ १२ २२ ३१२ ४२ ५१ ६२ ७२

आग्नीपयसामदिरानजागृविच्छाकोशं मधुश्रुतं ॥४॥४८॥

(त्रौणिधनमाग्नेयम् ॥) प्रसोमदा । वावीतार३४याद् ।

सिन्धुर्नपाइप्यचा३१उवार३ । णार३४सा । आग्नीः-

पार३४या । सामदाइरानजा३१उवार३ । गृ२४४वीः ।

आक्काको२३४शाम् । मधा३१उवार३ । श्र२३४ताम् ॥२०॥

(अग्नेर्वैश्वानरस्य साम ॥) प्रसोमदेववी । तयी२३४-

ह्याद् । सिन्धुर्नपिप्येअ । णसी२३४ह्याद् । आग्नीः

रधिषवणफलकगोरूपरि स्थिते कलशे^१ “विशत्” प्रविशति ।

तत्र दृष्टान्तः—“जनीन” यस्मा जना “पुरि” पुरे प्रविशति ।

स त्वं वनेषु काष्ठनिर्मितेषु पात्रेषु^२ “सद्” स्थानं “दधिषे”

“दधिषे”-इति, साम्न ऋचः पाठौ ॥३॥ ४७

* उ० १, २, २०, १=ज० ७, ५, १४, ९=आ० ९, १५, १५—१६=ज० १, २, १३५—६, ९, १३;—८, १, १३;—९, २, १०—१८;—११, १, १०;—१४, १, १५;—१८, १, १३—१३—१४;—१८, २, १०;—२२, ९, ६=ज० ६, १, ५ ।

† ‘आनङ्गदधर्मणि’-इति वि० ।

‡ ‘वनेषु सद्केषु’ इति वि० ।

३४वा । पायाओर३४वा । सामदिरानजा । गृ२३४ ।
 वोईहीइ । आकाओर३४वा । कोशाओर३४वा । ग्रधूपुश्व-
 ताम् । छोपुइ । डा ॥ २१ ॥

(द्विचिह्नारं वामदेव्यम् ॥) । प्रसोमा२३देवव्रीतयाइ ।

साइन्धुर्नपिथेअर्णसांशोःपयसामदिरोनजौहाइ ।
 म्मा२ गृ२३वो । अकाकोशाम्मधौचोइ । ऊम्मा२
 शुताम् । ओर३छोवा । छोपुइ । डा ॥ २२ ॥

(उत्सेधः ॥) । प्रसोमदेवव्रीतये । सिन्धुः । नपा३४-
 औहोवा । येअर्णसार । हा३१उवा२३ । ऊ३४पा ।
 अंशोःपया । औहोवाहाइ । सामदिरो । नजागृ विः ।
 हा३१उवा२३ । ऊ३४पा । अका३कोशम् । ओछोवा-
 हाइ । मधूपुश्वपुताईपुइम् । ऊ२३४५ ॥ २३ ॥

(निषेधः ॥) । प्रसोमदाइवाइव्रीतयाइ । सिन्धुर्नपा-

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सोमउध्वाणः सोनृभिरधिष्णुभिरवीनाम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
इ । प्ये अर्णसा २ । इचा ३ । आंशोऽपाया । चा-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
चा २३४ चा । सामदिरो । नजागृ२३वीः । इचा ३ ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
आच्छा३काशाम् । चाचा २३४ चा । मधू३सूपुता ६५-

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
इम् । चै२३४५ ॥ २४ ॥

हे “सोम ।” त्वं “देववीतये” देवानां पानाय* तदर्थम्
“अर्णसा” वसतीवर्याख्येनोदकेन “प्रपिप्ये” प्राग्यायसे । तत्र
दृष्टान्तः—“सिन्धुः न” यथा सिन्धुःरुदकेन प्रप्यगते तद्वत्†
[प्यायतेः लिटि लिट्प्रत्ययस्येति षीभावः] ततः स त्व “मदिरः”
मदकरः सुरादिरिव “जागृविः” जागरणशीलः‡ [यदा न
सम्प्रत्यये, इदानीं मदकरो जागरणशीलस्त्वं “अंशोः” लता-
खण्डस्य “पयसा” रसेन “मधुसूतं” मधुररसस्य चारयितारं
“कोशं” द्रोणकलशं “अच्छ” अभिगच्छसि ॥ ४ ॥ ४८

* “देववीतये देवतर्पणाय” इति वि० ।

† “प्रपिप्ये प्रवर्जते पूर्यते वा” इति वि० ।

‡ “जागृविः जागरणशीलः अप्रमत्तः” इति वि० ।

§ “अच्छ आप्तम्” इति वि० ।

१ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अश्वये॥वहरितायातिधारयामन्द्रयायातिधारय ॥५॥४८१

(सोमसामानिषट् ॥) हाउसीमाः । उषाणा३ सो

१ २ ३ १ १ १ १ १ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तृ१भोर । आधिष्णुभिरवोरनाम् आश्वै३हे । येवहरि-

२ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तायाताइधा१राया२ । मन्द्राया३या३४ । चाओवा ।

२ १ २ ३ १ १ १ १

तिधारया१२४५ ॥ २५ ॥ ;

५ २ ४ २ ५ ४ २ ५ १ २ २ २
सोमऊ३षाणः सोढभाइः । आधिष्णुभिरवोनाम् ।

१ ३ ५ २ १ २ २ २ २ २ २ ३
आश्वये२३४वा । हरितायातिधा१रा३या । मन्द्राया

५ ३ ५ २ १ २ ३ ४ ५ ५
२३४या । तार३४इधा । रया । औ३हेवा । हा५इ ।

डां ॥ २६ ॥

४ २ ५ २ ३ २ ० २ ५ १ २ २ २
सोमउषाणः सोढभिः । ए५ । अधी । णुभिरा३१-

५ १ २ १ २ २ २ ३
उवा२३ । वोर३४नाम् । आ२३श्व । येवहरितायातिधा-

५ १ ० २ १ २ २ २
३१उवा२३ । रा२३४या । मार३द्रा । यायातिधा३१उवा-

२३ । रा२३४या ॥ २७ ॥

• 'अश्वया इव = अश्वया यथा शीघ्रं गच्छति, तद्वत् मण्डिगामिन्या-इति वि० ।

† उ० ३, २, १२, १=ऊ० ७, ५, १३, २=ऊ० ९, ६, ५ — ६—७—८—

२०, १, १६—२० ;—२०, २, १—ऊ० ६, १, १—२—१० ;—६, २, ६ ।

४२ ५ २ ४ ५ ४ ४ ४ ४ १ २ १ ३ २ १
 सोमउष्माणः सोढभिः । एषु । अधो । णुभिरवीर । नाम् ।
 २ २ १ ३ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २
 आश्वयेव । हरिताया २ । ताडधाराया । मान्द्रय्यौवा ।
 ३ ५ ३ १ २ ४ ५ ४
 तीर३४धा । रया । औहोवा । होपुइ । डा ॥ २८ ॥

४२ ५ २ ४ ५ ४ ४ ४ ४ ५ ५ ५ ४ ३ २
 सोमउष्माणः सोढभिः । भाइ । अधिणुभिरवी । नाम् ।
 १ २ १ २ १ ३ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 आधिणुभिरवीर । नाम् । आश्वयेवा । हरितायाता
 २
 र३४धा । रया३१उवा२३ । मार३४०द्रा । यायाती
 ५ २ २ २ २ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४
 र३४धा । रयाऔहोव । होपुइ । डा ॥ २९ ॥

३२ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४
 सोमउष्माणः सोढभिः । औहोइ । आ२३४ ।
 ५ ४ ५ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४
 धिणुभिरवीनाम् । आश्वयेवहरिताया । तिधारायौ ।
 ३ ५ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४
 वाऔर३४वा । मन्द्रगायाती३धा । ऊ३म् ऊ३४३म् ।
 १ ५ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४ ४
 रा३४पुयोइहाइ ॥ ३० ॥ ४९

॥ इति ग्रामे गोये चतुर्दशः प्रपाठकः ॥

“सोढभिः” पुण्ड्रिः “स्वानः” सुवानोऽभिषूयमाणः “सोमो”
 “अवीनां सुभिः” [मांस्यत्सूनामुपसंख्यानमिति वार्त्तिकेण
 सानुशब्दस्य सूभावः] समुच्छिन्नैर्वालैः पवित्रैरधियाति अधि

अथ षष्ठी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
तवाहसोमरारणमख्यइन्दोदिविदिवं ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पुरुषिणिवभ्रोनिचरन्तिमामवपरिधोऽरतितरइहि॥५॥

५ ६ १ १
(वंणवम् ॥) ओ ॥ तवाहसो । मरारणा ।

रण । मख्यइन्दोदिवइ । दिवाइ । दिवे । पुरुषिणिवभ्रो-

निचरन्तिमामवा । अव । परिधोऽरतिताइइहाइइ ।

आइइ । हारइइ । औहोवा । ऊइइइइपा ॥ १ ॥

४ ५ ६ १ १ १ १
(द्वितीयं वंणवम् ॥) तवा । तवा । अहसोम-

अधिकं गच्छन्ति । “उ” इति प्रसिद्धौ । “अश्वयेव” बह्वयेव
हवितवर्णया धारयां यति । “मन्दया” मन्दकारिण्या धारयां
द्वीणकलशमधि गच्छति ॥ “उष्वाणः” “उषवाणः”—इति
पाठौ ॥ ५ ॥ ४८

● ‘रारण रमयाणि । अथवा रणतिस्तुतिकर्मतय कृति कुंभे—इति वि० ।

● ‘पुरुषिणिवभ्रानि दुःखतानि । अथवा ब्रह्मणि यजमानकुक्षानि चरन्ति—इति वि० ।

‡ उ० ३, १, १२, १—४०, ७, ५, १५, ४—ऊइइ १, १, ८—१०—११;—८,
१, १०;—१३, २, १—२, —१६, २, १५—१६—१८, —१८, २, १;—४०, १,
१४—१५—१६=ऊइइ २, १, १३,—१, २, ८,—५, २, १२;—६, १, ११—१६ ।

१। ‘मन्दया बह्वया’ इति वि० ।

रारण । सख्याई३०दे । दिवाऔ३हे । दाइवे२ ।

पुरुणिबभ्रानिचरन्तिमा१मा३वा । पराऔ३हे । धाइ५

रतितोर३४वा । आ५इहो६हाइ ॥ २ ॥

(आङ्गिरसानित्रीणि ॥) तवाह५सोमा६रारणा ।

साख्याई२३४०दे । दिवेदार३४इवे । पुरुणिबभ्रोनच-

रन्तिमाम् । आवार३४हाइ । पारीधाइ५रा । तिता

२३४वा । आ५इहो६हाइ ॥ ३ ॥

तवाह५सोमरी । हो५रणा । साख्यइन्दे१२ ।

दिवा४४५इ । दी२३४वे । पूरु२णाइवा२ । भोनच-

रार । तिमा३४५म् । आ२३४वा । पारी२धाइ५

रार । तिता५३४५ । ई२३४हो ॥ ४ ॥

तवाह५सोमरारणा । सख्यइन्दे१दिवेदिवाइ । सख्य

इन्दे१दिवेदार३४इवे । पुरुणिबभ्रानिचरन्तिमामा२३वा ।

या३। मांमू३द्राइवा । चमिन्वसा३इ । रायो३०पाइ-
 शा । गंम्वज्जलं३म् । पूरु२स्पृ२३४हाम् । पं०वमा ।
 ना । औ३हो । भियो२३४वा । पा५सोईहोइ ॥ ६॥

(औशंणोरन्ध्रम् ॥) मृज्यमानाः । सुहस्ताया२ ।
 समुद्रेवा । चामिन्वसा२३४इ । रया३४इपिशा । गंम्व
 ज्जलंपूरुस्पृहा२म् । पवा२३ । मा२ना२३४औहोवा ।
 भियार्षसी२३४५ ॥ ७ ॥

मृज्यमानाः । सुह । स्तिंया । सा१मू२द्राइवा२ ।
 चमि । न्वसा३इ । रा१थी२०पाइशा२ । गंम्वज्जलंपुरु ।
 स्पृहाम् । पा१श्वा२माना२३ । भा२रया२३४औहोवा ।
 पा२३४सी ॥ ८ ॥

(आग्नेयानिन्त्रोणि ॥) मृज्याई१ । मानःसुहस्तियो
 औ३हो । समुद्रेवाचमिन्वसाऔ३हो । रयिंपिण्डं बज्ज ।

लंपुरुस्पृहाओरहा । पवमारहा । भियोरहा ।

पापुसोइहंइ ॥ ८ ॥

मृज्यमानः सुहस्तया । वाह्वाइ । समद्राइवा ।

चमोरन्वारहासी । रयाइहं पिशा । गंवज्जलम् । पुरु-

स्पृहाइहंम् । पवाइहंमाना । भियोरहा । पा-

पुसोइहंइ ॥ १० ॥

मृज्यमानाः सुहस्तिया । समुद्राइवा । चमा-
रइन्वासी । रयिपिशा । बज्जलं पुरुस्पृहाओरहा । पव-

मारहा । भियोरहा । पापुसोइहंइ ॥ ११ ॥

(ऐडमौल्लोरन्ध्रम् ॥) मृज्यमानः सुहस्त्या । समु-

द्रेवावा । चामिन्वसि । रायिपिशा । हाइहा ।

गंवज्जलं पुरुस्पृहम् । पवमाना । हाइहा । भियर्षा-

रइसाइहंइ । ओरहाइ । डा ॥ १२ ॥

अथाष्टमी ।

अभिसोमासु आयवः पवन्ते मघम्मदम् ।

(वाजजित् ॥) मृज्यमानः मुहा । स्तिथार ।

समू^१र^२हो । द्रवा^३र^४हो । चामिन्वमाइ । रया^५र^६यि^७होइ । पिशा^८र^९हो । गंवज्जनाम् । पूरु^{१०}स्पृ^{११}हाम् ।पवा^{१२}र^{१३}हो । माना^{१४}र^{१५}हो । भौयर्षसा^{१६}र^{१७}ज्वा^{१८}र^{१९} । वाजोजिगी^{२०}र^{२१}वा^{२२} ॥ १३ ॥

हे “सहस्रं” हस्ते भवा. हस्त्याः अङ्गुल्यः,* शोभनाङ्ग-
 लिक सोम ! “मृज्यमानः” शोध्यमानस्त्वं “समुद्रे” अन्तरिक्षे †
 कलशे वा “वाचं” शब्दम् “इन्वसि” प्रेरयसि ‡ । किञ्च । हे
 पवमानं पूंगमानं सोम ! “पिशङ्ग” हिरण्यं रजतादिभिः पिश-
 ङ्गवर्णं “बहुलं” प्रभूतं “पुरुस्पृहं” बहुभिः स्पृहणीयं “रयिधनं”
 “अभ्यर्षसि” स्तोत्राणामभिचरसि प्रयच्छसीत्यर्थः ॥ ७ ॥ ५१

* “सुपासु (२, १, १२)”-इत्यादिना सुप. आत्वे रूपम् ।

† “समुद्रः”-इति अन्तरिक्षनामस्य पञ्चदशं नैषण्डिकम् (१, ।

‡ “इन्वसि”-इति. मतिकर्मेण पञ्चदशाधिकशततमं नैषण्डिकम् (२, १४. ।

• आग्निकर्मेण च प्रथमम् (२, १८) । अतएव “इन्वसि आग्नेयि”-इति वि० ।

३ १८ २८ ३० २ ३ १ २

समुद्रस्याधिविष्टपेमनीषिणो

३ १ २ ३ १ २

मत्सरासोमदच्यतः ॥ ८ ॥ ५२*

२ २

२. २. . ० १ २

(वैश्वदेवेदे) । चार्श्चाइ । अभिसोमासाश्चाया-

२ २

२ १ २

१वार२३ः । चार्श्चाइ । पवन्तेमदीश्यामाश्दा२३म् ।

२ २

२

२ १ २

चार्श्चाइ । समुद्रस्याधिविष्टपेमाश्नाइषाश्दणार२३ः ।

२

२ २

१ २

२ २

चार्श्चाइ । मत्सरासोमाश्दाच्य१तार२३ः । चार्श्चा-

३४३इ । ओ२३४५इ । डा ॥ १४ ॥

० ४ ५ ४ ५

२

५ ४ ५

आभीसोमा । सञ्चार१उवार२३ । यार३४वाः । पाव

४

५

२

५

४ ५ ४

न्ताइमा । दियाश्१उवार२३ । मार३४दाम् । सामुद्र-

५

२

१

२

३

५

४

५

स्या । धिविष्टापेमनाश्१उवाये३ । धीर३४णाः । मात्सा

४ ५

२

५

रासाः । मदाश्१उवा२३ । च२३४ताः ॥ १५ ॥

उ० ३१, ८, १ = ३०, ५, १४, ४ = कचे २, १, १४ — १५; — ४, २,
 १८ — ८ — १० — ११ — १४; — ७, १, १६; — ७, २, १४ — १५ — १६; — ८, १, १६;
 — ८, २, १८; — ८, २, १५; — ८, ३, ६; — १२, १, ३; — १२, २, १६; — १४, १, ८;
 — १४, २, ५ — ७; — १६, २, २ — ३; — १८, २, ९ — ३ — १०; — २२, २, १० = कचे १,
 १, ६; — १, २, ११; — ९, २, ८; — ४, १, १०; — ५, २, १०; — ६, १, ८ — १४ ।

(इन्द्रसामनोद्दे ।) अभिसोऽमासआयवाः । पवन्ते
 मद्यिन्म । दा । औश्चो । आऔश्चो । समुद्र-
 स्थाधिविष्टपेमनीषि । णा । औश्चो । आऔश्चो ।
 मत्सरासोमदच्यु । ता । औश्चो । आऔश्चोऽ४-
 ३ । औ२२३४५इ । डा ॥ १६ ॥

अभिसोऽमासआ । चोऽयवाः । पवन्तेमद्यिन्मदस्य-
 वन्तेम । दियाश्चोद । मा२३दाम् । समुद्रस्थाधिविष्ट-
 पेमनीषिणाः । मनाश्चोद । पा२३इणाः । मत्सरासोमद-
 च्युताः । मदाश्चोद । चू२३ता३४३ । औ२३४५इ । डा ।
 ॥ १७ ॥

(स्वः पृष्ठम् ॥) अभा२इसोमा३४ । औचोऽयसआ-
 यवाः । पवा२न्तेमा३४ । औचोऽयदियन्मदाम् । सन्-
 रद्रस्या३४ । औचोऽयधिविष्टपाइ । ओये३ । मा२ना२३४-

र र ५ ३ ५ ३ २२ १
 औहोवा । षीर३४णाः । ऊर३४पा । २ । मत्सरासो३४ ।

१ १ २ ५ २ ३ ५
 मारदा२३४औहोवा चू२३४ताः ॥ १८ ॥

४२ ५२ ४ ५ ४ २ ५ २
 (इन्द्रसामानित्रीणि ॥) औहोवा । अभिसोमास-

२ ४ ५ ४ २ ५ २ ४ १ ३ २ २ ४
 आयवः । औहोवा । पवार । तेमा३ओपुवा६५६ । दि-

२ १ २ १ २ २ ४ २ १ २ २ २
 यम्नदम् । समूर । द्रस्या३ओपुवा६५६ । धिविष्टपेरमनी-

१ २ २ १ २ २ ४ २ २ २ ४
 षिणारः । औहो३३३ । मत्सार् । रासा३ओपुवा६५६ ।

२ १ २ १ १ १ २
 मदच्युता२३४पुः ॥ १९ ॥

५ २ २ २ ५ १ ३ २ २ ४
 अभिसोमासआया६वाः । पवार । तेमा३ओपुवा-

२ १ २ १ २ २ ४ २ १ २
 ६५६ । दियम्नदम् । समूर । द्रस्या३ओपुवा६५६ । धिवि-

१ २ २ २ १ २ २ १ २ २ ४ २
 ष्टपेरमनीषिणारः । मत्सार् । रासा३ओपुवा६५६ । मद-

१ २ १ १ १ २
 च्युता२३४पुः ॥ २० ॥

५ २ २ २ ५ १ २ २ २
 अभिसोमासआया६वाः । पवन्ताइमा । दिवार्मा-

अथ नवमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 पुनानः सोमजागृविरव्यावारैः*परिप्रियः ।

१२ ३२ ३१
 त्वं विप्रो अभवो† किं रस्तम

२ ३ १ २.

मध्वायज्ञं मिमिक्षणः‡ ॥ ८ ॥ ५३॥

५ १ २ १ २ १ २ ४ ५
 २३४ दाम् । समुद्रस्या । धिविष्टपाद् । मना३४षादृणाः ।

१ २ २ १ १ ३ ५ २ ५
 मात्सरासो२३ । मारदा२३४ औक्षोवा । च्यूर३४ताः ॥ २१ ॥ ५२

“आयवः” § गमनशीलाः “सोमासः” सोमाः मयं” मदकरं ।
 मदं आत्मीयं रसं “अभिपवन्तः” अभितो निर्गमयन्ति । कुत्रे-
 त्यच्यते—“समुद्रस्य” अन्तरिक्षस्य “अधिविष्टपे” अधिकं समु-
 च्छितपवित्ते । यद्वा । समुद्रस्य यस्मात्समुद्भवन्ति रसाः तस्य
 कलशस्य “अधि” उपरि “विष्टपे” स्थाने “पवित्ते” निर्गम-
 यन्ति । कौटुशाः ? “मनीषिणः” मनसुरेणितारः “मात्सरासः”
 मदकराः “मदच्युतः” मदकरणेन रसेन व्यावयितारः ॥

“विष्टपे”, “विष्टपि”—“मदच्युतः”, “स्वर्विदः”—इति च
 पाठो ॥ ८ ॥ ५२

- * “अव्योवारैः”-इति
 † “वोक्त्रिरस्तमो”-इति,
 ‡ “मिमिक्षणः”-इति च

११ ऋ० ७, ५, १३, १ ।

§ “आयवः” मनुष्याः-इति चि० । “आयवः”-इति मनुष्यनामसु समूहश्च नैषष्ट-
 कम् (२, १) ।

अथ दशमी ।

१ २   ३ २ ३ १ २   ३ १ २   ३ ३
इन्द्रायपवतेमदःसोमोमरुत्वतेसुतः ।

५ २ ४ ५ २   ४ २ ५   ४   १ ४ २
(सोमसाम ॥) पुनानःसोमज्जागृविख्याः । वारैःपाः

०   १   २   २   ३ २
रिप्रिया २ः । त्वंविप्रोअभवोज्जाइरा२३४ । स्तमा ३ः ।

१ २ २   १   १   ३   ५ २ २   ३   ५
माध्वायज्ञा२३म् । मारुइमा२३४औद्योवा । क्षा२३४णाः ।

॥ २२ ॥ पू३

हे सोम ! “जागृविः” जागरणशीलः “प्रियः” प्रीणयिता*
त्वं “पुनानः” पूयमानः सन् “अव्याः” मेष्याः “वारैः” बालै-
र्निर्मिते दशापविते परिचरसि । “अङ्गिरस्तम” हे अङ्गिरसां
वरिष्ठ ! “विप्रः” मेधावी त्वं पिबृणां नेता “अभवः”† भवसि ।
स त्वं “नः” अस्मदीयं “यज्ञ” “मध्व”‡ मधुना आत्मीयेन
रसेन “मिमिक्ष”§ सेह्यु मिच्छसि । मिहेः सेवनार्थस्य (स्वा० प०)
सनि रूपम् ॥ ८ ॥ पू३

* “प्रिय” मिथतरः, भूतानां प्रियः-इति वि० ।

† “सर्वकाशिकोलेह” (३, ४, ५) ।

‡ सुपे चाले रूपम् (२, १, २८) ।

§ “मिमिक्ष” सिञ्च इति वि० ।

३१ २ ४ १२ १२ ३
सहस्रधारोऽत्यव्यमर्षति

१२ ३ १२
तमोमृजन्त्यायवः ॥ १० ॥ पु४॥

इन्द्रायपा । वता इन्द्रमादरः । सोमोमरुत्वता इन्द्र-
 मरुताः । स । दासधारः । अतिअव्यमार्षाती ।
 तमार्द्रमार्जः । तिआयारश्वाश्वाः । ओरश्वापुड ।
 डा ॥ २३ ॥

(स्वःपृष्ठमाङ्गिरसम् ॥) इन्द्रायपा । वतेमदाः ।
 सोमोमारु^१र । त्वतेहो^१रइ । स्मृता^१रः । स । द्वास्वधारः ।
 अतिअव्यमा^१ । षांताओ^१र३४वा । ऊ^१र३४पा । तमीहो^१-
 रइ । मार्जा^१र । तिआया^१र३४वा^१र३४३ । ओ^१र३४पूइ ।
 डा ॥ ३४ ॥

(सोमसाम ॥) इन्द्रायाऽपावताद्मदाः । सोमोम-
रुत्वताऽइच्छताः । स । चासंधारः । अतिचव्यमाः ।

अथैकादशी ।

१२ ११ २ ३ १२ १२ ३ १ २
 पवस्ववाजसातमोभिविश्वा निवार्या ।

१. १३१ २३१२ २२
 त्वत्समुद्रः प्रथमविधर्म

११२ ३२
 न्देवेभ्यः सोममत्सरः ॥ ११ ॥ ५५ *

४५ २१ २ २ ४ ५ १ ३ ५२ २
 षाती । तमाञ्चौश्चौश्च । मार्जा । तारया २३४ औचौ
 वा । यार २४वाः ॥ २५ ॥

४५ २ ४२ १ ५ २१ २२
 पवस्ववाजसा । इच्छा । तार ३४माः । अभिविश्वा-
 १ २२ १ २ ५२ २ २२ २२ १
 निवारिया । त्वत्सारमूर २३४ औचौवा । द्रः प्रथमे विधर्म-
 २ २ १ ३ ५२ २ २ २
 न् । दाइवाये ३ । भ्यारः सो २३४ औचौवा । ममत्स-
 २
 रा १ः ॥ २६ ॥ ५४

“मदः” मदकरः “सुतः” अभिषुतः “सोमः” “मरुत्वते”
 मरुद्भिस्तद्वते “इन्द्राय” इन्द्रार्थं “पवते” चरति । ततः “सह-
 स्रधारः” बहुधारोपेतः सोमः “अव्यम्” अविमयं पवित्रम्
 “अत्यर्षति” अतिगच्छति तमिमं “आयवः” मनुष्या ऋत्विजः
 “वृजन्ति” शोधयन्ति ॥ १० ॥ ५४

अथ द्वादशी ।

१२

२ २ २ २ ३ १ २

पवमानाश्चक्षतपवित्रमतिधारया ।

२ १ २

२ १ २ ३ १ २ २ २

मरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रियाहया

२ २ ३ ० १ २ २

स्तेधामभिप्रियांसिच ॥ १२ ॥ पुई *

॥ इति तृतीय-दशति ॥

(पवित्रम् ॥) ^{४ ५ २ २} पवमानाश्चक्षतपवाद् । ^४ त्रामतिधार ^१

हे “सोम !” “विश्वानि” सर्वाणि “वार्या” वरणीयानि स्तोत्राणि† “अभि” लक्ष्य “वाजसातमः” अतिशयेनात्मस्य लम्ब-
कस्त्व “पवस्व” चर । हे सोम ! “देवेभ्यः” देवानां‡ “मत्सरः”
मदकरः “समुद्रः” समुन्दनशीलः॥ “विधर्मन्” विशेषेण
पोषकः ॥ त्वं “प्रथमे” मुख्ये अष्टे यज्ञे देवेभ्यस्तदर्थं चर ॥

“विधर्मन्”-“विधारयम्”-इति, “वाजसातये”-“वाज-
सातमः”-इति, “वार्या”-“काव्या”-इति च क्रमेण साम्प्रतः
पाठाः ॥ ११ ॥ पुपु .

* अ० ०, ५, १६, ५ ।

† ‘वार्या वरणीयेन उदकेन’ इति वि० ।

‡ “षष्ठ्ये चतुर्थीति वाच्यम्”—इति का० (पा० २, ३, ६२) ॥

॥ “समुनन्तीतिवा” इत्यदि निबन्धोक्तेः (२, १०) । “समुद्रः समुद्रसंस्थानीयः”
इति वि० ।

॥ “विधर्मन्=विधर्मणि, विविधकर्मणि कर्मकारणे देवे” इति वि० ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
यामरुत्वन्तोमत्सराइन्द्रोऽयाः । हयाः । मारुइधम् ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
अभायैः । आरयाः २३४ औहोवा । सीर २३४ वा ॥ २७ ॥ ५६

“पवमानाः” पयमानाः सीमाः “धारया” आत्मीयया “पवि-
त्रम्” “अति” अतीत्य “असृजत” सृज्यन्ते । कीदृशाः ? “मरु-
त्वन्तः” मरुद्भिर्गुक्ताः “मत्सराः” मदकराः “इन्द्रियाः” इन्द्र-
जुष्टाः । “मेधां”† स्तुतिं “मियांसि” अन्नानि च “अभि” लक्ष्यं
स्तोत्रं उभयं कर्तुं वा “हया” यज्ञे गन्तारः सृज्यन्ते ॥ १२ ॥ ५६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य पञ्चमखण्डः ॥ ५ ॥

॥ इति बार्हतम् ॥

“पवित्रं पुनाते । मन्त्रः पवित्रमुच्यते । येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदे-
त्यपि निगमो भवति ॥ रश्मिः पवित्रमुच्यते । ‘गभस्विपूतो न भिरुद्रिभिः’ सुतइत्यपि
निगमो भवति ॥ आपः पवित्रमुच्यते । ‘शतपवित्राः खन्तेया मदन्तो’ बह्मदकाः ॥
अग्निः पवित्रमुच्यते । वायुः पवित्रमुच्यते । सोमः पवित्रमुच्यते । सूर्यः पवित्रः
मुच्यते । इन्द्रः पवित्रमुच्यते । ‘अग्निः पवित्रं स मा पुनातु वायुः सोमः सूर्य इन्द्र
पवित्रं ते मा पुनातु’ इत्यपि निगमो भवति” इति (नि० ५, ६०) ।

† मेधां प्रज्ञाम्-इति वि० ।

अथ षष्ठे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१२ २१ ३२ ४२ २ १२ २१ १ २ २३ १२ १२, १
 प्रतुद्रवपरिकोशं निषीद नृभिः पुनानो अमिवाजमर्ष ।

३१ २३ १ २३ १ ३१ २ २
 अश्वं नत्वा वाजिनं मर्जयन्तो अक्का

१२ ३१ २
 वर्हो रश्नाभिर्नयन्ति ॥ १ ॥ ५७ *

(अशनम् ॥) ओइ प्रतु । इच्छा ३१ । द्रवा । परि

२ २ ३४ ५ २ ३४ ३२ २ १
 को ३ । शन्निषीदा । ओइ नभिः । इच्छा ३१ । पुना ।

२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ४ ३२ २ १
 नोश्चभि । वाजमर्षा । आश्वम् । इच्छा ३१ । नत्वा ।

२ १ २ ३ ४ ५ २ ३ ५ ३२ २ १
 वाश्जिनम् । मर्जयन्ताः । आश्वम् । इच्छा ३१ । वर्हो ३ ।

१२ २ २ ४
 रश्ना । भाश् ३३ इ । नाश्या पुन्ता ई ५ ई ॥ २ ॥

४ ५ ४ ५ २ १ २ १
 (वृषीशनं साम ॥) प्रतु । एप्रतू । द्रवा । द्रवा ।

२ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५ २ १
 परिको ३ । शन्निषीदा । नृभिः । एनृभिः । पुना ।

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५
 पुना । नोश्चभि । वाजमर्षा । अश्वम् । अश्वम् ।

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ ४ ५ ४ ५
 नत्वा । नत्वा । वाश्जिनम् । मर्जयताः । अक्का । एअक्का ।

वर्चाइः । वर्चाइः । रशनाभिः । नये३४ । द्रियाइचा-
 उवा । तार३४पुइ ॥ २८ ॥

(जानस्याभीवर्तोदौ ॥) प्रतुदा । वापरिकोशाम् ।

निषीइदा । साइदा । औचोइ । औचोइवा । नृभिः

पुनानोअभिवा । जमार३र्षा । आर्षा । औचोइ ।

औचोइवा । अश्वन्नत्वावाजिनम्मा । जयार३न्ताः ।

यांता । औचोइ । औचोइवा । अंकावर्चाइः । रश-

नाभिः । नये३४ । द्रियाइचाउवा । तार३४पुइ ॥ ३० ॥

हाओइचा । उज्जवा३४ । ओइचा । प्रतुद्रवा ।

परिको३ । शन्निषीदां । नंभाइःपुना । नो३अभि ।

वाजमर्षा । अश्वन्नत्वा । वा३जिनम् । भर्जयन्ताः ।

हाओइचा । उज्जवा३४ । ओइचा । अंकावर्चाइः ।

रशना । भा३४३इः । नाइयापु०ताइ५इइ ॥ ३१ ॥

(त्रिष्टु वीशनम् ॥) प्रातृ । द्रवापरिकोशाम् ।
 निषीरदा । नृभाइः पुना । नोइ अभि । वाजमर्षा ।
 अश्वन्नत्वावाजिनम्मा । जया२३ ताः । अक्कावर्द्दाइः ।
 रशना । भा३४३इः । नाइयापु० ताईपुईइ ॥ ३२ ॥ ५७

उशनाऋषिः । हे सोम ! “तु” चिप्रं + “प्रद्रव” प्रगच्छ
 आगत्वाच “कोश” द्रोणकलशं परिनिषीद” निषण्णोभव ।
 “नृभिः” नेष्टभिः “पुनानः” प्रयमानः “वाजम्” अन्नं यजमानार्थ-
 मुद्दिश्य “अभ्यर्ष” [वाजं सङ्गमं वा] “वाजिन” वलवन्तं
 “अश्वं न” अश्वमिव तं यथामार्जयन्ति तद्वत् ताम् “अर्जयन्तः”
 शोधयन्तः “वर्हि” यज्ञम् अच्छ “प्रतिरशनाभिः” रशनावदाय-
 ताभिरङ्गुलीभिः “नयन्ति” अध्वयुं प्रमुखाः ॥ १ ॥ ५७

• “कायं”-इति ऋषिर्नै० ।

+ “अच्छ आनुजु”-इति वि० । मन्त्रजुतो ‘अच्छा’-इति दीर्घो निपातत्वात् (६,
 ३, १३६ पा० ।)

‡ ‘रशना धूपयोजनी’-इति वि० ।

¶ “तु-इत्येषोनेककम्, इदञ्च कर्षिष्यतीति हेलपदेके, कथञ्च कर्षिष्यतीत्यनुपठे,
 नन्वेतदकार्षी” इति वाधाय प्रसार्थं भवति वृत्त्यं तु ते पुरुङ्गतवयाः इत्येव ते पुरुङ्गत
 शाखाः-इत्यादि नि० १, ७ । “तु”-इति चिप्रनामसु च प्रथमजैषट्कम् (१, १५) ।

§ ‘वर्हिः प्रष्टवम्’-इति वि० ।

॥ ‘रशना’-इति अङ्गुलिनामसु षष्ठं नैषष्टकम् ।

अयमृषिर्वृषगणोनाम “देवानाम्” इन्द्रादीनां “जनिमा”
जन्मानि*। “प्रविवक्ति” प्रकर्षेण वदति । [वच परिभाषणे
(अदा० प०)] । व्यत्ययेन विकरणस्य स्तुः (३, १, ८५) बहुलं
छन्दसीति (७, ४, ७८) अभ्यासस्य इत्वम्] “महिब्रतः प्रभूत-
कर्माणि” । “शुचिवन्तुः” वृद्धन्ति शुचिर्णिति वन्तूनि तेजांसि
बलानि वा दीप्ततेजस्कः‡ “पावकः” पापानां शोधकः “वराहः”
वरश्च तदहश्च वराहः [“राजाहः सखि भ्यष्टच्” इति टच् समा-
सान्तः । तस्मिन्नहनि अभिषूयमाणत्वेन तद्वान् । अर्शआदित्वा-
न्मत्वर्थीयोऽच्] तादृशः॥ सोमः “रेभन्” शब्दं कुर्वन् §
“पदानि” स्थानानि पात्राणि “अभ्येति” अभिगच्छति । यदा ।
यदा कश्चन वराहः “पदा” पदेन भूमिं विक्रियमाणः शब्दं
करोति तद्वत् ॥ २ ॥ ५८

* ‘जन्मानि कर्माणि वा’-इति वि० ।

† ‘महिब्रतः महतः कर्मणः अमस्य वा धारयिता’ इति वि० ।

‡ ‘शुचिवन्तुः शोभनवन्तुः शुद्धवन्तुर्वा’-इति वि० ।

॥ ‘वराहः सोमः’-इति वि० । “वराहो मेघो भवति वराहारः । वरमाहार
माहारीरिति च ब्राह्मणम् । विध्यद्वराहन्निरोचदिमस्तेत्यपि निगमो भवति ।
अयमृषिर्विरो वराह एतस्मादिव । एवति मूलाणि करं वरं मूलवृष्टीति वा । वराहः
मेन्द्र मुषमिष्यपि निगमो भवति । अहिरसोऽपि वराहा उच्यन्ते ब्रह्मण्यस्यति
अभिर्वराहैः । अथप्र्यते माधमिका देवगणा वराहव उच्यन्ते—‘पश्यन् हिरण्यवक्रा
पयो दंष्ट्रान् विधावतो वराहान्’-इति नि० ५, ४ ।

§ ‘रेभन् कुर्वन्’ इति वि० ।

^{२ १}वा५ । ^२इ३^५वा२३ । ^४ई३४^४ह३^४ह३ । ^४ई५ । ^४इ३^४ ।
^{२ १}ति३^{२ १}सोवा३^{२ १}चाः । ^{२ १}ई३^{२ १}रय । ^{२ १}ति३^{२ १}प्रव३^{२ १}क्नीः । ^{२ १}इ३^{२ १}वा२३ ।
^२ई३४^५ह३^४ह३ । ^४इ३^{२ १}ह३ । ^{२ १}ति३^{२ १}सोवा३^{२ १}चाः । ^{२ १}ई३४^{२ १}रय । ^{२ १}ति३^{२ १}प्र-
^{४ ५}व३^{१ २ २}क्नीः । ^{१ २ २}आ३^{१ २ २}ओ३^{१ २ २}हो । ^{५ २ २}आ३^{५ २ २}ओ३^{५ २ २}हो३४ । ^{५ २ २}ओ३^{५ २ २}होवा ।
^{२ २}ह३^{१ २}ह३^{१ २}ह३ । ^{१ २}ति३^{१ २}सोवा३^{१ २}चाः । ^{१ २}ई३^{१ २}रय । ^{१ २}ति३^{१ २}प्रव३^{१ २}क्नीः । ^{१ २}आ
^{२ २ २ २}ओ३^{२ २ २ २}होवा३^{२ २ २ २}ह३४ । ^{२ २ २ २}ओ३^{२ २ २ २}होवा । ^{२ २ २ २}ति३^{२ २ २ २}सोवा३^{२ २ २ २}चाः । ^{२ २ २ २}ई३
^{१ २ २ २ ४ ५}रय । ^{१ २ २ २ ४ ५}ति३^{१ २ २ २ ४ ५}प्रव३^{१ २ २ २ ४ ५}क्नीः ॥ २ ॥

^{२ २}ओ३^{४ ५ ४ २}हो३ । ^{२ १}ओ३^{२ १}हान्ओ३^{२ १}हो । ^{२ १}क३^{२ १}तस्य३^{२ १}धा३ । ^{२ १}तौ३^{२ १}ब्र३^{२ १}ह्म ।
^{२ २ ४ ५}णो३^{१ २ १}मनी३^{२ २ ४ ५}षाम् । ^{१ २ १}ह३^{२ २ ४ ५}ह३^{१ २ १}ह३ । ^{२ २ ४ ५}ह३^{२ २ ४ ५}ह३^{२ २ ४ ५}ह३^{२ २ ४ ५}हो३ । ^{२ २ ४ ५}गा३^{२ २ ४ ५}वो३^{२ २ ४ ५}यन्ता३ ।
^{२ १}गो३^{२ १}पति३^{२ १}म् । ^{२ २ ४ ५}पृ३^{२ २ ४ ५}क्ल३^{२ २ ४ ५}मा३^{२ २ ४ ५}नाः । ^{२ २ ४ ५}इ३^{२ २ ४ ५}ह३^{२ २ ४ ५}हो३ । ^{२ २ ४ ५}इ३^{२ २ ४ ५}ह३^{२ २ ४ ५}ह३^{२ २ ४ ५}हो३ ।
^{२ २ ४ ५}सो३^{२ २ ४ ५}मं३^{२ २ ४ ५}यन्ता३ । ^{२ २ ४ ५}म३^{२ २ ४ ५}तयः । ^{२ २ ४ ५}वा३^{२ २ ४ ५}३४३ । ^{२ २ ४ ५}वा३^{२ २ ४ ५}शा३^{२ २ ४ ५}प३^{२ २ ४ ५}ना३^{२ २ ४ ५}५६ः ॥
 ॥ २ ॥ ५८

पराशरऋषिः* । “वह्निः” वैटा यजमानः “तिस्रो वाचः”
 ऋग्यजुःसामात्मिकाः स्तोत्रीः प्रेरयति । तथा “ऋतस्य” यज्ञस्य
 “धीति” धारयित्री । “ब्रह्मणः” परिवृढस्य सोमस्य “मनीषा”
 मनस इशित्री कल्याण-वाचं च प्रेरयति । किञ्च । “गोपति” वा
 वृषभं यथा गावोऽभिगच्छन्ति तद्वत् गवां स्वामिनं सोमं “गावः”
 “पृच्छमानाः” पृच्छन्त्यः सत्यो, “यन्ति” स्व-पयसा माश्रयितु
 मभिगच्छन्ति । तथा “वावशानाः” कामयमानाः “मतयः”
 स्तोतारः ‡ “सोमं” “यन्ति” स्तोतु मभिगच्छन्ति ॥ ३ ॥ ५६

* “शाक्त्यः”-इति ऋषि-नै० । “पराशरः पराशीर्णस्य वसिष्ठस्य स्थविरस्य जज्ञे ।
 पराशरः शतयातुर्वसिष्ठ इत्यपि निगमो भवति । इन्द्रोऽपि पराशर उच्यते परा-
 शातयिता यातूनाम् इन्द्रो यातूनां सभक्तु पराशर इत्यपि निगमो भवति”-इति
 नि० नै० १६, ३० ॥

† “धीतिं कर्म” इति वि० ।

‡ “ब्रह्मणो मनीषां वेदोक्तानि कर्माणि”-इति वि० ।

§ “गोपतिं यजमानं दक्षिणासम्बन्धेन पृच्छमानं इव, वृषभं वा” इति वि० ।

§ मतय इति स्तोत्रनामसु न दृश्यते परं मेधावि-नामसु द्वाविंशतितमद्वैषणुक-
 मिति-लक्ष्यते (३, १५) । मतयः बुद्धयः-इति वि० ।

॥ यास्कव्याख्याननिबन्धम् — “वह्निरादित्यो भवति स तिस्रो वाचः प्रेरयत्युचो
 यजुंषि सामान्यतस्यादित्यस्य कर्मणि ब्रह्मणो मनीष्ये पवितत् सर्वमक्षरमधीत्यधिदैवमस्
 अथाध्यात्मं वह्निरात्मा भवति स तिस्रो वाच ईरयति प्रेरयति दद्यामन्तिबुद्धिमता
 ऋतस्थात्मानः कर्माणि ब्रह्मणो मतान्यर्थमवैदत् सर्वमनुभवत्यात्मगति माचष्टे”-इति
 (प० १, १४) ॥ विवरणकारस्तु पूर्वं यथावत् व्याख्यायानन्तरमपरस्य व्याख्यानं ज्ञात्वा
 विस्तृतवान् तद्यथा—“यद्यपि पावमानेषु सोममुक्त्वा अन्यः देवता न सम्भवति तथा-
 यंष्टादशे व्याख्यातैति ज्ञत्वा तेनापि आत्मानावुत्तरणार्थं मालिङ्ग्यत । तिस्रो वाचः ।
 ऋग्यजुःसामानि अथवा तिस्रो वाचः सत्वरजसमसि अथवा आपत्स्वप्नसुषुप्ति-
 एतयः । ईरयति प्रेरयति उदकरस्त्रीश्च वदतीति वह्निरादित्यः । ऋतस्य आदित्यस्य

अथ चतुर्थी।

३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अथ प्रेषा हेमना पूयमानो देवो देवेभिः समपृक्तरसम्।

३ १ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ ३ २

सुतः पवित्रमर्थेति रभन्ति तेव मद्यप्युमन्ति होता ॥ ४॥ ६० ॥*

३ १ ३ ४ २ ५ १ २ २

(अगस्त्यस्य यमिके दे ॥) अस्यां ३४ औ होवा । प्रेषा । हे ३

१ २ २ ३ ४ ५ ३ २ ४ २ ३ ४ २ ५

मना । पूयमानाः । उज्जवा इ । अस्यां ३४ औ होवा ।

१ २ २ ३ ४ ५ ३ २ ४ २ ३ ४ २ ५

प्रेषा । हे ३ मना । पूयमानाः । हा इ । उज्जवा ।

३ ४ २ ३ ४ २ ५ ३ २ ४ २ ३ ४ २ ५

देवा ३४ औ होवा । देवा इ । भौ ३ः सम । पृक्तरसाम् ।

धीतिः । अथवा कृतस्य 'मत्यस्य' ब्रह्मणः । अथवा कृतस्य धीति यज्ञस्य वा
 आदित्यस्य वा इव इव 'अग्नौ प्रान्ता ऊतिः सम्यगादित्यमुपतिष्ठते' । 'ब्रह्मणो मनीषां
 गावः रश्मयः तेन विष्टृष्टा अथवा उदकानि' । एतमेव गोपेति रश्मि-स्वामिनं वा
 पृच्छन्त इव सोमं यन्ति पृथिवीं वसाना सर्वोपकाराय सोमं आदित्यं मतयः । प्रजायते
 विषयाः अतिप्रकाशत इति रश्मयः । वावशाना आदित्यं यन्ति प्रविशन्ति । अध्वर्युः
 वज्रिरात्मा भवति । वज्रादिगणसंयुगात् । सः तिष्ठो वावः प्रेरयति । विद्या
 बुद्धिमनांसि । विद्या महान् । बुद्धिरहङ्कारं मन इति प्राधान्याद् भूतेन्द्रियाणि
 कृतस्यात्मानः धीतिं मनसः इष्टानि कर्माणि प्रेरयन्ति ब्रह्मणः आत्मानः । गोपाः
 गोपायति । आत्मानं इन्द्रियाणि स्वामिनं पृच्छन्तः । आत्मानं तदभिप्रायेण
 शब्दाद्यनुगमनीयम् । एतमेवमात्मानं सोमं ब्रह्मामयमासा इव यन्ति न भूयः तदर्थं प्रादु-
 र्भवन्ति इति ।

* ३० ६, ९, ८, १ = क० ७, ४, ११, १ = ऊ६६१ ७,

२ २ ३ ४ ५ १ २ १
 चा३ । हो३ । सुता३४ औ३ हो३ । पवा३ । चा३ मरि ।

२ ३ ४ ५ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १
 एतिरेभान् । हा । हा औ३ हो३ । मिता३४ औ३ हो३ । वि३सा ।

२ १ २ ३ ४ ५ १ २ २ ४
 आ३ पशू । म३न्ति हो३ता । पशू । मा३४३ । ती३ हो३पू

ता३ पू३ ॥ ४ ॥

१ २ ३ ४ ५ १ ३ ३ १ २ १ २ २
 औ३ हो३वा हा३ हो३ । इ३हा । अ३स्य प्रे३षा । हे३मना ।

२ ३ ४ ५ २ ३ ४ ५ १ १ २ ३ ४ ५
 पू३यमानाः । दे३वो दे३वा । भी३ः स३म । पृ३क्तरसा३म् ।

२ १ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ २
 सु३तः पवा३ । चा३ मरि । एतिरेभान् । औ३ हो३वा हा-

१ ३ २ १ २ १ २
 ३ हो३ । इ३हा । मि३तेवसा । आ३ पशू । मा३४३ ।

२ ४
 ती३ हो३पूता३ पू३ ॥ ५ ॥ ६०

वसिष्ठ ऋषिः* । “अस्य” सोमस्य “प्रेषा” [प्रेषतिर्गत्यर्थः
 (म्वा० प०)] क्षिपि रूपं । सावेकाच इति विभक्तेरुदात्तत्वं †
 प्रेषा] प्रेरकेण‡ “हेमना” ॥ हिरण्येन “पूयमानः” हिरण्य-

* “सैवावरुणः”—इति ऋषिर्नै० ।

† “सावेकाचस्य तृतीयादिविभक्तिः”—इति पा० ६, १, १६८ ।

‡ “प्रेषा प्रकषेच्छा”—इति वि० ।

॥ बाहुल्यकादलोपाभावः ।

अथ पञ्चमी ।

१२० ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ .
 - सोमः पवते जनितामतीनाञ्च नितादिवोजनितापृथिव्याः ।

० १२ ० २२ ३ १२ २२ ३ १ २ ३ १२ २२
 जनिताग्नेर्जनितासूर्यस्य जनिनेन्द्रस्य जनिता तविष्णोः ॥ ५ ॥ ६१ *

२२ ३ १ २ ३ १
 (कालकाक्रन्दौ ॥) सोमः पवते जनितामाशताइना २म् ।

२ २ २ १ ३ १ २ २
 जनितादिवोजनितापृथ्वाइव्या २ः । जनिताग्नेर्जनितासू ।

पाणिरभिषुणोतीति हिरण्यसम्बन्धः । तादृशः “देवो” दीप्य-
 मानः अंशुः “रसंम्” आत्मीयं “देवेभिः” देवैः सह । “समपृक्त”
 सम्पर्कयति संयोजयति । [पृची सम्यर्के • (अदा० आ०)
 ततः “भ्युतः” अभिषुबः सोमः “रेभन्” शब्दायमानः सन् “पवि-
 चम्” उर्णास्तुकेन निर्मितं † “पर्येति” परिगच्छति । कथमिव ?
 “होता” देवाना माह्वाता ॥ ऋत्विक् “मितेव” निर्मितेव §
 “पशुमन्ति” वद्धपशून् “सद्य” सदनानि यच्छन्तः हान् यथा
 पर्येति तद्वत् ॥ ४ ॥ ६०

० उ० १, १, १६, १ = ऋ० ०, ४, ६, ५ = ऊ० ३, २, १६; — ८, ९, २; —
 १२, १, १० — १६ ।

† ‘देवेभिः देवेभ्यः वस्त्रादिभ्यः’ इति वि० ।

‡ दशापविचमित्यर्थः ।

॥ होतेति क्त्वेञ्चोरूपम् (६, १, ३४ पा०) ।

§ ‘मिता कृता’ इति वि० ।

० २ १२ २
रियार३स्या । जनितेन्द्रा । स्या३जनि । ते३४३ । तार
४
वापुइष्णा६५ईः ॥ ६ ॥

३४ ५ ४ २ २ ४ १
सोमः पवतेजनिता । ए३ । औ३क्षो५वाऽ । माता
२ १२ २ १२ २ १२
२३४पुइना६५ईम् । जनितादिवाजनितापृथिव्याः । जना-
३ ५ २ २ २ ४
इता२३४मे । जनिता । मू३४३ । री३यापृस्या६५ई ।
२ १२ २ १२ ३ १ १ १
जनितेन्द्रस्यजनितेतविष्णो२३४५ः ॥ ७ ॥

५ ४ ४ ५
(जमित्रे दे ॥) । हाउजनत् । ३ । जनद्वाउ । ३ ।
१ २ १ २ १ २
होइ । जनत् । २ । होइ । जनात् । सोमः पवा । ते३
१ २ ३ ४ ५ २ १ २ २ १ २ ३
जनि । तामतीनाम् । जनितादाइ । वा३जनि । तापृ
५ ५ २ २ २ २ २ ३ ४ ५ ४
थिव्याः । जनिताग्राइः । जनिता । मूरियस्या । हाउ
४ ४ ५ १
जनत् । ३ । जनद्वाउ । ३ । होइ । जनत् । २ । होइ ।
१ २ २ २ २ २ ४
जनात् । जनितेन्द्रा । स्या३जनि । ते३४३ । ता३वा
पुइष्णा६५ईः ॥ ८ ॥

जनद्वाउ । ३ । जनदाउ । ३ । जनत् । होइ । ३ ।

सोमः पवा । ते३जनि । तामतीनाम् । जनितादाइ ।

वो३जनि । तापृथिव्याः । जनिताग्नइ । जनितासूरियस्या ।

जनद्वाउ । ३ । जनदाउ । ३ । जनत् । होयि । ३ । जनि-

तेन्द्रा । स्या३जनि । तो३३३ । ता३वापृथिव्यो३५६ः

॥ ८ ॥ ६१

प्रतर्दनऋषिः* । “सोमः” अभिषूयमाणः “पवते” पात्रेषु
क्षरति । कीदृशः ? “मतीनां” बुद्धीनां । यद्वा । ममनीयानां
स्तुतीनां “जनिता” जनयिता [“जनिता मन्त्रे” (६, ४, ५३)
इति निपातेन णि-लोपः] किञ्च “दिवः” द्युलोकस्य “जनिता”
प्रादुर्भावयिता । तथा “पृथिव्याः जनिता” । “अग्नेः” “जनिता”

“दैवोदासिः” इति वि० ।

* अत्रेदं विवरणम्—‘सोमः’ प्रपते । विनियोगोऽस्य चतुर्थजनि । अधियज्ञपत्रे
पशुसोमस्य प्रथिशादीनां । जनयित्वेन सम्भवात् । यज्ञद्वारेण स्थितिहेतुत्वात्
जनयतीति जनिता मतीनां जनयिता दिवः जनयिताग्नं जनयिता सूर्यस्य जनयिता ।
इन्द्रस्य जनयिता । उत अपि विष्णोर्वाग्निमतदनि । जनयिता पृथिव्यादिभ्यः रसेन
वर्द्धयिता । अधिदैवेन्द्रः सोमः यदाकृतिं तदायमर्थः । सर्वमिदं जयति । आत्मा सोमः
पवते साधयति भोक्तृत्वात् । आत्मा सत्कारिण वा । प्रधानभूतेन्द्रियाणां जनयिता
पृथिव्यादीनाञ्च द्यौर्ग्रहणान्तरिक्षस्यापि अग्रादीनाञ्च स्थानानां तिष्ठणां विष्णोश्च
वाग्निमतः ॥ ”

अथ षष्ठी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभिनिपृष्ठं वृषणं वयोधामङ्गाषिणं मवावशन्तवाणीः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
वनावसानो वरुणो न सिन्धुः । विरत्नधा दयते वार्याणि ॥ ६ ॥ ६२ ॥ ६३

२ २ ५ २ ४ २
(अङ्गिरसां व्रतोपोहः ॥) ओश्चायि । ओश्चा । ओच्चा ।

१ ५ २ २ १ २ १ २ ३
इयार । ओश्चाश्च । अभिनिपा । छाश्च वृष । णं व-

४ ५ २ १ २ २ १ २ २ २ ४ ५
योधाम् । अङ्गाषिणाम् । अवाव । शन्तवाणीः ।

२ १ २ २ १ ० ३ ४ ५ २ १ १ २
वनावसा । नोश्चरुणो न सिन्धुः । ओश्चायि । ओश्-

५ २ १ २ २ १
च्चा । ओच्चा । इयार । ओश्चाश्च । विरत्नधाः ।

२ १ २ २ २ ४ ५
दयते । वारश्च । रोश्चापुणाईप्रैयि ॥ १० ॥ ६२

प्रकाशयिता । "सूर्यस्य" सूर्यप्रेरकस्यादित्यस्य "जनिता"

"इन्द्रस्य" जनिता पानेन मदस्य जनयिता । "उत" अपि च ।

"विष्णाः" व्यापकस्य "जनिता" जनयिता । एतत्सर्वं सोमेऽ

भिषूयमाणे भवति सोमेन हि देवताप्यायन्त इति ॥ ५ ॥ ६१

• "आङ्गाषाणाम्"-इति; } ऋः ।
+ "सिन्धून्"-इति च

† उ० ६, २, ११, १=ऋ० ७, ४, २६, ३=ऊ० ७, २, १७ ।

¶ अत्राह यास्कः—“सोमः पवते सोमः सूर्यः प्रसवनाज्जनिता मतीनां प्रकाश-
कर्मणा मादित्यरश्मिनां दिव्योद्योतनकर्मणा मादित्यरश्मिनां पृथिव्याः प्रथनकर्मणा

अथ सप्तमी ।

१. २. ३१ २३ १२ २२ ३ १३ ३ १२. २२ १ ३ .
 अक्रांतमुद्रः प्रथमे विधर्मजनयन्प्रजाभुवनस्त्रगोपाः* ।

वसिष्ठऋषिः† । “त्रिष्टुभं” त्रीणि पृष्ठानि द्रोणकङ्कगादि-
 स्थानानि सवनानि वा यस्य स तथोक्तं स्तम् । “वृषणं” वर्षकम् ।
 “वयोधाम्” अत्रस्य दातारम् । “अङ्गोषिणं” आघोषन्तं सोमं ‡ ।
 “वाणीः” स्तोत्ररूपा वाचः “अंवाधयन्त” कामयन्ते शब्दायन्ते वा ।
 “वना” वनानि उद्कानि “वसानः”॥ अश्वाद्यादयन् “वरुणो नु”
 वरुण इव § “सिन्धुः” अपां स्यन्दयिता पर्यन्तप्रदेशानाच्छादयति
 तद्वत् । “रत्नधाः” रत्नानां दाता सोमः “वार्याणि” धनानि ॥
 “दयते” स्तोत्रभ्यः प्रयच्छति ॥ ६ ॥ ६२

मादित्यरश्मीनां, सूर्यस्य स्त्रीकरणकर्मणा मादित्यरश्मीनां, विष्णोर्बाह्निकमेणा मादित्य-
 रश्मी नामित्यधिदैवतम् । अथाध्यात्मं सोम आत्माप्येतस्मादवेन्द्रियाणां अमितेत्यर्थः ।
 अपिवा सर्वाभिर्विभूतिभिर्विभूतं आत्मैक्यमिति भावः—इति पं० ३, १२ ।

* “भुवनस्त्रगोपाः”—इति ऋ० ।

† “मेतावरुणः”—इति ऋषि-भि० ।

‡ “सुतः”, “सुतं”, “वयः”—इति त्रीणि पदानि पाठसेदात् सप्तमैव पुरुषकत्वेन
 अयम् (२, ७) । “वयोधा मन्त्रानां धातारं यशस्विनं वा”—इति वि० ।

§ “आङ्गूष्मसोमवाघोषः” “एमाङ्गूष्मं वयमिन्द्रपत्नीः” अमेन सोमेन वयमिन्द्र-
 वत्तः—इत्यादि वि० ५, ११ ।

§ “वरुणः दृणोतीति सतः”—इत्यादि वि० १०, ३—४ ।

॥ “वार्याणि वननीयानि धनानि”—इति वि० ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११० १११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३० १३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५० १५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७० १७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९० १९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१० २११ २१२ २१३ २१४ २१५ २१६ २१७ २१८ २१९ २२० २२१ २२२ २२३ २२४ २२५ २२६ २२७ २२८ २२९ २३० २३१ २३२ २३३ २३४ २३५ २३६ २३७ २३८ २३९ २४० २४१ २४२ २४३ २४४ २४५ २४६ २४७ २४८ २४९ २५० २५१ २५२ २५३ २५४ २५५ २५६ २५७ २५८ २५९ २६० २६१ २६२ २६३ २६४ २६५ २६६ २६७ २६८ २६९ २७० २७१ २७२ २७३ २७४ २७५ २७६ २७७ २७८ २७९ २८० २८१ २८२ २८३ २८४ २८५ २८६ २८७ २८८ २८९ २९० २९१ २९२ २९३ २९४ २९५ २९६ २९७ २९८ २९९ ३०० ३०१ ३०२ ३०३ ३०४ ३०५ ३०६ ३०७ ३०८ ३०९ ३१० ३११ ३१२ ३१३ ३१४ ३१५ ३१६ ३१७ ३१८ ३१९ ३२० ३२१ ३२२ ३२३ ३२४ ३२५ ३२६ ३२७ ३२८ ३२९ ३३० ३३१ ३३२ ३३३ ३३४ ३३५ ३३६ ३३७ ३३८ ३३९ ३४० ३४१ ३४२ ३४३ ३४४ ३४५ ३४६ ३४७ ३४८ ३४९ ३५० ३५१ ३५२ ३५३ ३५४ ३५५ ३५६ ३५७ ३५८ ३५९ ३६० ३६१ ३६२ ३६३ ३६४ ३६५ ३६६ ३६७ ३६८ ३६९ ३७० ३७१ ३७२ ३७३ ३७४ ३७५ ३७६ ३७७ ३७८ ३७९ ३८० ३८१ ३८२ ३८३ ३८४ ३८५ ३८६ ३८७ ३८८ ३८९ ३९० ३९१ ३९२ ३९३ ३९४ ३९५ ३९६ ३९७ ३९८ ३९९ ४०० ४०१ ४०२ ४०३ ४०४ ४०५ ४०६ ४०७ ४०८ ४०९ ४१० ४११ ४१२ ४१३ ४१४ ४१५ ४१६ ४१७ ४१८ ४१९ ४२० ४२१ ४२२ ४२३ ४२४ ४२५ ४२६ ४२७ ४२८ ४२९ ४३० ४३१ ४३२ ४३३ ४३४ ४३५ ४३६ ४३७ ४३८ ४३९ ४४० ४४१ ४४२ ४४३ ४४४ ४४५ ४४६ ४४७ ४४८ ४४९ ४५० ४५१ ४५२ ४५३ ४५४ ४५५ ४५६ ४५७ ४५८ ४५९ ४६० ४६१ ४६२ ४६३ ४६४ ४६५ ४६६ ४६७ ४६८ ४६९ ४७० ४७१ ४७२ ४७३ ४७४ ४७५ ४७६ ४७७ ४७८ ४७९ ४८० ४८१ ४८२ ४८३ ४८४ ४८५ ४८६ ४८७ ४८८ ४८९ ४९० ४९१ ४९२ ४९३ ४९४ ४९५ ४९६ ४९७ ४९८ ४९९ ५०० ५०१ ५०२ ५०३ ५०४ ५०५ ५०६ ५०७ ५०८ ५०९ ५१० ५११ ५१२ ५१३ ५१४ ५१५ ५१६ ५१७ ५१८ ५१९ ५२० ५२१ ५२२ ५२३ ५२४ ५२५ ५२६ ५२७ ५२८ ५२९ ५३० ५३१ ५३२ ५३३ ५३४ ५३५ ५३६ ५३७ ५३८ ५३९ ५४० ५४१ ५४२ ५४३ ५४४ ५४५ ५४६ ५४७ ५४८ ५४९ ५५० ५५१ ५५२ ५५३ ५५४ ५५५ ५५६ ५५७ ५५८ ५५९ ५६० ५६१ ५६२ ५६३ ५६४ ५६५ ५६६ ५६७ ५६८ ५६९ ५७० ५७१ ५७२ ५७३ ५७४ ५७५ ५७६ ५७७ ५७८ ५७९ ५८० ५८१ ५८२ ५८३ ५८४ ५८५ ५८६ ५८७ ५८८ ५८९ ५९० ५९१ ५९२ ५९३ ५९४ ५९५ ५९६ ५९७ ५९८ ५९९ ६०० ६०१ ६०२ ६०३ ६०४ ६०५ ६०६ ६०७ ६०८ ६०९ ६१० ६११ ६१२ ६१३ ६१४ ६१५ ६१६ ६१७ ६१८ ६१९ ६२० ६२१ ६२२ ६२३ ६२४ ६२५ ६२६ ६२७ ६२८ ६२९ ६३० ६३१ ६३२ ६३३ ६३४ ६३५ ६३६ ६३७ ६३८ ६३९ ६४० ६४१ ६४२ ६४३ ६४४ ६४५ ६४६ ६४७ ६४८ ६४९ ६५० ६५१ ६५२ ६५३ ६५४ ६५५ ६५६ ६५७ ६५८ ६५९ ६६० ६६१ ६६२ ६६३ ६६४ ६६५ ६६६ ६६७ ६६८ ६६९ ६७० ६७१ ६७२ ६७३ ६७४ ६७५ ६७६ ६७७ ६७८ ६७९ ६८० ६८१ ६८२ ६८३ ६८४ ६८५ ६८६ ६८७ ६८८ ६८९ ६९० ६९१ ६९२ ६९३ ६९४ ६९५ ६९६ ६९७ ६९८ ६९९ ७०० ७०१ ७०२ ७०३ ७०४ ७०५ ७०६ ७०७ ७०८ ७०९ ७१० ७११ ७१२ ७१३ ७१४ ७१५ ७१६ ७१७ ७१८ ७१९ ७२० ७२१ ७२२ ७२३ ७२४ ७२५ ७२६ ७२७ ७२८ ७२९ ७३० ७३१ ७३२ ७३३ ७३४ ७३५ ७३६ ७३७ ७३८ ७३९ ७४० ७४१ ७४२ ७४३ ७४४ ७४५ ७४६ ७४७ ७४८ ७४९ ७५० ७५१ ७५२ ७५३ ७५४ ७५५ ७५६ ७५७ ७५८ ७५९ ७६० ७६१ ७६२ ७६३ ७६४ ७६५ ७६६ ७६७ ७६८ ७६९ ७७० ७७१ ७७२ ७७३ ७७४ ७७५ ७७६ ७७७ ७७८ ७७९ ७८० ७८१ ७८२ ७८३ ७८४ ७८५ ७८६ ७८७ ७८८ ७८९ ७९० ७९१ ७९२ ७९३ ७९४ ७९५ ७९६ ७९७ ७९८ ७९९ ८०० ८०१ ८०२ ८०३ ८०४ ८०५ ८०६ ८०७ ८०८ ८०९ ८१० ८११ ८१२ ८१३ ८१४ ८१५ ८१६ ८१७ ८१८ ८१९ ८२० ८२१ ८२२ ८२३ ८२४ ८२५ ८२६ ८२७ ८२८ ८२९ ८३० ८३१ ८३२ ८३३ ८३४ ८३५ ८३६ ८३७ ८३८ ८३९ ८४० ८४१ ८४२ ८४३ ८४४ ८४५ ८४६ ८४७ ८४८ ८४९ ८५० ८५१ ८५२ ८५३ ८५४ ८५५ ८५६ ८५७ ८५८ ८५९ ८६० ८६१ ८६२ ८६३ ८६४ ८६५ ८६६ ८६७ ८६८ ८६९ ८७० ८७१ ८७२ ८७३ ८७४ ८७५ ८७६ ८७७ ८७८ ८७९ ८८० ८८१ ८८२ ८८३ ८८४ ८८५ ८८६ ८८७ ८८८ ८८९ ८९० ८९१ ८९२ ८९३ ८९४ ८९५ ८९६ ८९७ ८९८ ८९९ ९०० ९०१ ९०२ ९०३ ९०४ ९०५ ९०६ ९०७ ९०८ ९०९ ९१० ९११ ९१२ ९१३ ९१४ ९१५ ९१६ ९१७ ९१८ ९१९ ९२० ९२१ ९२२ ९२३ ९२४ ९२५ ९२६ ९२७ ९२८ ९२९ ९३० ९३१ ९३२ ९३३ ९३४ ९३५ ९३६ ९३७ ९३८ ९३९ ९४० ९४१ ९४२ ९४३ ९४४ ९४५ ९४६ ९४७ ९४८ ९४९ ९५० ९५१ ९५२ ९५३ ९५४ ९५५ ९५६ ९५७ ९५८ ९५९ ९६० ९६१ ९६२ ९६३ ९६४ ९६५ ९६६ ९६७ ९६८ ९६९ ९७० ९७१ ९७२ ९७३ ९७४ ९७५ ९७६ ९७७ ९७८ ९७९ ९८० ९८१ ९८२ ९८३ ९८४ ९८५ ९८६ ९८७ ९८८ ९८९ ९९० ९९१ ९९२ ९९३ ९९४ ९९५ ९९६ ९९७ ९९८ ९९९ १०००

अद्रिः ॥ ७ ॥ ६३१

(सम्यावैयम् ॥) हो । होपि । अक्रात्समुद्रः प्रथमे विधामान् ।

हो होयि । जनयन् प्रजाभुवनस्थगोपाः । हो । होयि वृ

षापवित्रे अधिसानो ॥ २ ॥ व्यायि । हो । हो । वृह

त्सोमो रवावृधे स्थानो ॥ ३ ॥ द्रा । औ ॥ होवाहा उवा

३ । ए ॥ स्वाना ॥ द्वी ॥ १२ ॥ ६३

पराशरऋषिः । “समुद्रः” अस्मादापः सन्द्रवन्ति स
समुद्रः अमं वर्षकः । “गोपाः” गच्छस्य रक्षकः सोमः “प्रथमे”
विस्तृते “भुवनस्य” उदकस्य ॥ “विधर्मेन्” विधारकेऽन्तरिक्षे
“प्रजाः” “जनयन्” उत्पादयन् “अक्रान्” सर्व्वमतिक्रामति [क्रमते-
लुङि, तिपि, इङ्भावे वृद्धौ न कृतायां सिज्जलोपे मकारस्य

० “सुवामि”—इति ऋ० ।

† उ० ५, १, १, १=४० ७, ४, १८, प= कहे १७, २, १;—१९, २, ५—८;
जहो १, २, ५ ।

‡ “मात्ताः”—इति ऋषि-मै० ।

॥ “भुवनम्”—इति उदकनामसु पञ्चाशत्तमं नैवण्ड कम् (१, ११) ।

* अथ दशमी ।

१२ ३१२ ३२ ३१२ ३२ ३ २ ३२ ३ १ २
पवस्वसोममधुमां ऋतावापोवसानोऽधिसानोऽव्ये ।

३१ २ ३१२ ३११ ३१२३
अवद्रोणानिघृतवन्ति* रोहमदिन्तमोमत्सरइन्द्र-

१ २
पानः ॥ १० ॥ ६६+

॥ इति चतुर्थ्य-दशति ॥ ४ ॥

उशनाऋषिः ‡ । हे इन्द्र ! “वृष्णः” वर्षकस्य “ते” तुभ्यं
[चतुर्थ्यं षष्ठी] “एषः” “स्यः §” स सोमः “मधुमान्” माधुर्यो-
पेतः “वृषा” वर्षकः “पवित्रे” “पर्यक्षाः” पर्यस्त्रवत् [चरतेर्लुङि
रूपम्] स एव “सहस्रदाः” सहस्रसङ्ख्याकस्य धनस्य दाता
“शतदाः” शतसङ्ख्याकस्य दाता “भूरिदावा”॥ ततोऽपि भूरे-
दाता ‘वाजी’ बलवान् सोमः “शश्वत्तमम्” अतिशयेन पुराणं
“बहिः” यज्ञम् “अस्थित्” अधितिष्ठति ॥

“वृषा वृष्णाः”-“वृषा वृष्ण”-इति, “सहस्रसाः”-“शतसाः”
इति च साम्नाऋचः पाठाः ॥ ८ ॥ ६५

* “घृतवन्ति”-इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ४, ८, ३ ।

‡ “काव्यः”-इति ऋषि-ने० ।

§ “वृष्टार्ये चतुर्थीति वाच्यम् (२, १, ६९)”-इति कात्यायनवचनादित्यर्थः ।

§ “शश्वन्दि बलवत् (पा० ६, १, १३३)”-इतीह मन्त्रे स इत्यस्य चोक्तौपः ।

* “आतोमनिघ्नं कनिघ्नमिपथ (पा० ३, २, ७४)”-इति बनिघ्नं कान् ।

(माधुच्छन्दसम् ॥) हाओर३४हाइ । इहा३१ ।
 पवस्वसो । मा३मधु । माच्छतांवा । अपीवसा ।
 नो३अधि । सानोअव्याइ । अवद्रोणा । नी३धृत ।
 वन्तिरोहा । हाओर३४हाइ । इहा३१ । मदिन्तमो ।
 मत्सरः । आ३४इइ । द्रा३पाप्रनाईपुई ॥ १५ ॥ ६६

प्रतर्दनऋषिः* । हे “सोम !” “मधुमान्” [मत्वर्थीयः]
 तादृशस्त्वं “अपः” वसतीवरीः एकधनाः “वसानः” आच्छा-
 दयन् “अधि” अधिकं “सानो” समुच्छिते “अव्ये” अविभवे-
 पवित्ते . “पवस्व” चर । ततः “मदिन्तमः” अतिशयेन मदकरः
 “इन्द्रपानः” इन्द्रेण पातय्यः, “मत्सरः” मादयिता सोमः “धृत-
 वन्ति” उदकवतः† “द्रोणानि” द्रोणकलशान् “अवरोह”
 प्रादुर्भवसि ॥

“रोद”-“सीद”—इति पाठौ ॥ १४ ॥ ६६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामर्वेदार्य-प्रकाशे
 हृन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य षष्ठः खण्डः ॥ ६ ॥

* “दैवोदाधिः”—इति ऋषि-नै४ ।

† “धृतम्”—इत्युदकनामस्य दशमं नेषण्ट्कम् (१, २) ।

२ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा३४५ । आसोमोवा । स्वा३रभ । सा३४३ । नी३

४
दा५त्ता३५६३ ॥ १७ ॥

५ ४ ४ २ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
औहो३वा३४५ । प्रसेनाना३ः । प्ररी३वा३ । ग्रा३

५ ४ ४ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रथानाम् । गव्यजेता३ । हर्षता३३ । अस्यसेना ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
भद्रान्कृण्वान् । इन्द्रहा३ । वांसिखिभ्याः । औहो३वा

१ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३४५ । आसोमोवा । स्वा३रभ । सा३४३ । नी३दा५ ।

२ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
तम३३४५३ ॥ १८ ॥ ६७

प्रतर्दनऋषिः* । “सेनानीः” सेनाना मघे नेता । “शूरः”
शत्रूणां बाधकः “सोमः” “गव्यन्”† इच्छन् यजमानानां पश्चा-
दिकं मृच्छन् “रथानाम्” “अये” श्रुतः “प्रेति” प्रकंषेण सख्या-
मङ्गच्छति । “अस्य” सोमस्य “सेना” च “हर्षते” हृष्यति [वाक्य-
भेदादनिघातः] किञ्च “सखिभ्यः” समानख्यानेभ्यो यजमा-
नेभ्यः “इन्द्रह्वान्” तैः कृतानि इन्द्रस्य आह्वानानि “भद्रान्”
कल्याणानि यथार्थानि “कृण्वन्”‡ आङ्गतो ह्यिन्द्रः सोमं पीत्वा

* “होहोवाचि” इति ऋषि-ने ।

† “इन्द्रसि परेच्छाया मपि कृण्वन्” इति ऋषीणां ध्यायीक-कालात्पन-
वचनादिषु कचि रूपम् ।

अथ द्वितीया ।

२३९ ३ १ २

३ २३२ ३ २ २ २ २ २

प्रतिधारामधुमतौरद्धग्रन्वारंयत्पूतोअत्येध्यव्यम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

१ २

पवमानपवसेधामगोनाञ्जनयत्सर्यमापिन्वेअर्कैः ॥२॥६८*

(वैयश्चज्योतिषाणि त्रीणि ॥)

२२ २ २
छाउहोवा३छाइ ।

२ २ २

१ ७

१ १ १ १

२ २

२

प्रतिधारामधुमा३ताइरद्धग्रान्२३४५न् । छाउहोवा३छाइ ।

२ २ २

१ ७

१ १ १ १

२ २

२

वारंयत्पूतोअतौर्याइषिआव्या२३४५म् । छाउहोवा३

२

२

२ १ ७

१ १ १ १

२ २

२

छाइ । पवमानपवसे३धामगोना२३४५म् । छाउहोवा

कामान् प्रयच्छतीति । “रभसानि” इन्द्रस्य वेगेनागमन-निमि-
त्तानि “वस्त्रा” वस्त्राण्याच्छादकानि पयःप्रभृतीन्याश्रयणानि
“आ दत्ते” आ गृह्णाति । ॥ १ ॥ ६७

* अ० ७, ४, १७, १ ।

† अथ विवरणं यथा—“प्रसेनानी । सेनां नयति इति सेनानीः । शूरः विक्रान्तः ।
अपे रथानां ये देवरथाः गन्तुं दृष्टव्यम् । धनं मृथियां भवं त्रेति प्रयाति । अर्पति
अस्य सेना भद्रान्, भन्दनीयानि । कुर्वन्, कृण्वन् । इन्द्रहवान्, इन्द्रियाणि ।
सखिभ्यः कृत्विग्भ्यः । एवं गुणविशिष्टः । सोमः वस्त्राणि रभसानि प्रयत्ति । आदत्ते
परसैन्येभ्यः । अथवा सेनानीः स्वन्दः शूरः विक्रान्तः । अपेः पुरतः देवरथानां
गन्तुम् । मृथियां भवन्मनम् । राति गृह्णाति ददर्शित सैन्येभ्यः सोमदेव रक्षोन् वस्त्राणि
सैन्येभ्यो ददाति ॥ ”—इति ॥

२१२

२११

२३४५

२२१

प्रगायता ।

अभिय ।

चामदेवान् ।

सोमं

द्विनो ।

तारमह ।

तेधनाया ।

स्वादुःपवा ।

तार

मति ।

वारमव्याम् ।

आसीदतु ।

कलशम् ।

दा-

३४३३ । वारआप्रइन्दूई५ईः ॥ २० ॥ ई८

इन्द्रप्रमतिकसिष्ठऋषिः । हे स्तोतारः ! “प्रगायत” “सोम”
 प्रक्षर्षेणाभिष्टुत । वयन्तु “देवान्” “अभ्यर्चामः” अभिष्टुमः* ।
 यदा । देवानभ्यर्चामोऽभ्यर्चत [पुरुष-व्यत्ययः] । किञ्च । “महते”
 महत् प्रभृतं धनाय धनं प्राप्तुं सोमं “द्विनोत”† अभिषवार्थं
 प्रेरयत [त्रियार्थोपपदस्य च कर्मणि स्थानिनः (२, ३, १४) - इति
 धन-शब्दस्य चतुर्थी] ततः “स्वादुः” मधुरः सोमः “अव्यम्”
 अविभक्तं “वार” वालं पवित्रम् “अतिपवताम्” अतीत्य चरतु ।
 “देवः” द्यौतमानः । सोमः “इन्दुः” दीप्तः सन् “कलशं” द्रोणम्
 “अति आसीदतु” आभिमुख्येन तिष्ठतु ॥

“पवतां”-“पवाते”-इति, “देवइन्दुः”-“देवयुतं”-इति
 साम्प्रत्यक्षः पाठौ ॥ ३ ॥ ई८ ।

* “सोयग्नैश्च”-इति वि० ।

† “तप्तमत्तमव्यमार्थं (७, १०, ४५, पा०)”-इति तर्पि सिद्धं द्विनोतति ।

अथ पञ्चमी ।

तक्षद्यदीमनसेविनतोवाग्ज्येष्ठस्यधर्मन्द्युक्षारनीके ।

आदीमायन्वरमावावशानाजुष्टम्यतिकूलशगावइन्दुम् ५७

(वाचःसामनी द्वे) ॥ तक्षद्यदी । हो२३४५इ । मन-

सेविनतः । वा२३४५क् । ज्येष्ठस्यधा । हो२३४५ ।

मन्द्युक्षारनी । का२३४५इ । आदीमायन् । हो२३४५इ ।

वरमावावशा । ना२३४५ः । जुष्टम्यतिम् । हो२३४५इ ।

कलशेगाधवः । इ । दाउ । वा ॥ २२ ॥

तक्षद्यदा३१२३४इ । मनसेविनतः । वा२३४५क् ।

ज्येष्ठस्यधा३१२३४ । मन्द्युक्षारनी । का२३४५इ । आदा-

“इन्द्रं कुर्वन्” प्राप्नुवन् “आयुधा” “आयुधानि” “संशिशानः”
सम्यक् तीक्ष्णीकुर्वन् इन्द्रं सहायगमनार्थं तीक्ष्णायुधः सन्
“विश्वा”+ सर्वाणि “वसु”+ वसूनि धनानि “हस्तयोरादधानः”
अस्त्रभ्यन्दानाय एवं कुर्वन् प्रायासीत् ॥ ४ ॥ ७०

* अ० ७, ४, १५, १ ।

†, ‡ “विश्वा”—इति उप आत्वे, “वसु”—इति उपो लुकि च रूपम् (७, १, ३८) ।

इमायाश्च१२३४न् । वरमावावशा । ना२३४पः । जघ-

म्यताश्च१२३४इम् । कलशेगाप्रवः । इ । दाउ । वा ।

॥ २३ ॥ ७१

मृडीको वासिष्ठऋषिः । “विनतः” [वैनो विनतेः कान्ति-
कर्मणः (दे, ४, ३८)]—इति यास्कः] कामयमानस्य “मनसः”
[मनो मन्यतेः स्तुतिकर्मणः*] स्तोतुः “वाक्” स्तुतिलक्षणम् +
यद्येन “तच्चत्” संस्करोति† । “धर्मन्” धारके‡ यज्ञे “ज्येष्ठस्य”
प्रशस्यस्य “द्युक्षोः” दीप्त-स्तुतिकस्य [टिप्पण्ये (अ० प०) इत्यस्मात्
कुप्रत्ययः] सवनस्य “अनीके” प्रमुखे यदा यज्ञेषु सवन-मुखे
स्तोतुर्वाक् सोमं स्तोतीत्यर्थः । “आ” अनन्तरमेव “वरं” वरणीयं
“जृष्ट” देवानां मदाय पर्याप्तं “पति” सर्वस्य पालकं “कलशे”
स्थितं “इन्दुम्” “ईम्” एनं सोमं “वावशानाः” कामयमानाः
“गावः” “आयन्” पयसा स्वीयेन मिश्रयितुं माणश्छन्ति ॥

“धर्मन्”-“धर्मणि”—इति पाठौ ॥ ५ ॥ ७१

* “मन्यते”—इति कृति-कर्मसु च्छुद्धिर्वाच्ये षष्ठ्यकम् (३, १४) ।

† “वाक् सञ्चितम्”—इति वि० ।

‡ “तच्चत् करोति”—इत्येव वि० ।

॥ धारणार्थं-ध-धातोः कर्त्तरि मणिपि धर्माच्चित्ति तत्तन्मान्दस-स्तुति रूपम् ।

अथ षष्ठी ।

३ १ २ ३ ५ १ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
साकमुत्तोमर्जयन्तस्वसारोदशधीरस्यधीतयोधनुचैः ।

३ १ १ ३ १ १ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २
हरिः पर्यद्रवज्जाः सूर्यस्यद्रोणाननक्षेत्रानवाजी ॥ ६॥७२॥

४ ५ १ २ २ १
• • (दाशस्यत्ये द्वे ॥) साकाम् । उत्तोमर्जयन्त । स्वसः

२ १ १ २ २ १ २ १
रक्षराः । दाशा २ । धीरस्यधीतयोधनूरक्षचैः । हारी

१ २ ३ १ २ १ १
२ । पर्यद्रवज्जाः हरिया २३स्या । द्रोणा २म् । नन-

२ २ २ १ १ १ १ १
क्षेत्रानवा २३ । हाउवा ३ । जीर ३४५ ॥ २४ ॥

५ २ ५ २ ५ ४ ५ २
साकमुत्तोमर्जयन्तस्वसारः । ए३१२३४ । मर्जयन्तस्वसारः ।

२ ५ २ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५
दशधीरा ६ण । ए३१२३४ । स्यधीतयोधनुचैः । हरिः

५ २ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५
पर्या ६ण । ए३१२३४ । द्रवज्जाः सूर्यस्य । द्रोणन्नना ६ण ।

२ २ ५ ४ ५ ५ ५ २ १ १ १ १
ए३१२३४ । क्षेत्रानवा ६ । हाउवा । जीर ३४५ ॥ २५ ॥ ७२

अथ संसमी।

३. ११. ३ १२ ३२ ३ १२ ३ २३ २ ३१२ ३२.

अधियदस्मिन्वाजिनीवशुभस्पृङ्गन्तेधियःसूरेनविशः।

३ १२४ १२ ३ १२ ३१२ २२४१२ ३१२.

अपोऽवृणानःपवतेकवीयान्त्रजन्नपशुवह्नायमन्म ॥ ७ ॥ ७३*

नौधाऋषिः†। “साकमुत्तः” [उच्च सेचने (भा० प०)

क्वपि रूपम्] तादृश्यः “स्वसारः” कर्म-करणार्थं मितस्ततः
 सुष्ठु गच्छन्त्यः। अङ्गुलयः॥ “मर्जयन्त” सोमं शोधयन्ति [मृज्
 शौचालङ्कारयोः (चु० उभ०)] ताः दशसङ्ख्याकाः “धीतयः”
 [अङ्गुलिनामैतत्. (नै० २, ५, ७)] अङ्गुलयः “धीरस्य” समर्थस्य
 प्राज्ञस्य वा देवैर्ध्यातव्यस्य काम्यमानस्य वा सोमस्य “धनुतौः”
 पेरयित्रो भवन्ति§। ततः “हरिः” हरितवर्णः सोमः
 “सूर्यस्य” “जाः” प्रादुर्भूता जाया दिशस्ताः॥ “पर्यद्रवत्”
 परितो गच्छति। सूर्यस्य तेजसा हि आविर्भवतीति दिशां
 तस्य जायात्वम्। “अत्यः” अतनशीलः “वाजी न” अश्व इव
 स्थितः सोमः “द्रोण” कलशं “ननजे” व्याप्नोति [नक्षति-
 व्यसि-कर्मा (नै० २, १८, २)] ॥ ६ ॥ ७२.

* कृ० ७, ४, २।

† “गौतमः”—इति कृ० प० मे०।

‡ स्तु शब्दोपतापयोः (भा० प०)—इत्यस्य रूपं स्वसेत्यभिप्रायः।

§ “स्वसारः”—इत्यङ्गुलिनामसु तथोदशतमं नैघण्टु कम्।

§ “वाञ्छन्ति”—इति वि०।

—“अपत्यम्”—इति वि०। “जाः”—इत्यपत्यनामसु नवमं नैघण्टु कम् २, २।

(कश्यपस्य च शोभनम् ॥) अधियदा । स्माइन्वारजि

नीरवशु । भाः । स्पृष्टन्तेधियःसु । राइन्विशाः ।

अपोवृणानःपवताइ । कवीरश्यान् । व्रजन्न । पा ।

शुवर्द्ध । नाइ४३ । याइमापुन्माइपुई ॥ २६ ॥ ७३

कण्वृष्टिः* । “यद्” यदा “अस्मिन्” सोमे “वाजिनीव
शुभः”† अश्वे यथा वस्त्रप्रभृत्यलङ्कारा भवन्ति । यदा वास्मिन्
सोमे “सूरे न” सूर्ये न यथा सूर्ये “विशः” रश्मयः उदिता
भवन्ति तदा “धियः” अङ्गुलयः “अधिस्यर्द्धन्ते” अहं पुरस्ता-
च्छोधयाम्यहं पुरतः शोधयामीत्यहमिकया उपतिष्ठते । ततोऽयं
सोमः “अपः” वसतीवरीः “वृणानः” आच्छादयन् “पवते”
पात्रेषु चरति कलशानभिगच्छति । कीदृशः ? “कवीयान्”
कविरिवाचरन् । यदा । कवयः स्तोतारः तानिच्छन् । तच्च
दृष्टान्तः—“व्रजं न” “मन्त्र” मननीयं बोद्धव्यं रक्षितव्यं
गवां गोष्ठं पशुवर्द्धनाय गोपालः परिगच्छति यथा तथा
देवानां प्रीणनाय पात्राणि पवते ॥

“सूर्ये”-“सूरे”-इति, “कवीयान्”-“कवीयन्”-इति च
साम्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ ७३

* “घौरः”—इति ऋषि० ने० ।

† शुभइति शुभ शोभायाश्च (भा० चा०)—इत्यस्य रूपम् । विसर्गस्तु न दृश्यते मूले ।

अथाष्टमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
इन्द्रुर्वाजीपवतेगोन्याघादन्त्रे सोमः सच्चिदन्वन्मदाय ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३
हन्तिरक्षोबाधते पर्यरातिं

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
वरिवस्कृण्वन्वृजनस्य राजा ॥ ८ ॥ ७४ ॥

(दाशस्यत्यानि चत्वारि ॥) इन्द्रुर्वाजी २ । पवते गो-
नियोघाः । इन्द्रादसी २३४ माः । साच्चिदन्वन्मदाया ।
हन्ताद्वरा २३४ क्षाः । बाधते पर्यरातिम् । वराद्वरा २३४ स्कृ ।
एवन्वृजाना २३४ स्या । राज्ञीवाओ २३४ वा । क्षो ५३ ।
डा ॥ २७ ॥

४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
इन्द्रुर्वाजीपवतौ । क्षीक्षीवांक्षाद । गोनियौघौ ।
वाओ २३४ वा । इन्द्रसोमा २ सच्चिद । न्वान्मदायौ । वा-
ओ २३४ वा । हन्तिरक्षोबाधते । पर्यरातौ । वाओ-

* “अरांतीर्व” — इति,

† “वरिवःक्ष” — इति चक्ष० ।

‡ ७०३, २, २०, १ = ४०७, ४, १२, ५ = जहे ३, २, १५ = ८, २, ५ ।

^५ २३४वा । ^{१ २ १ ६ १ ५ २} वरिवस्कुण्वन्वृजना३ । ^{१ ५ २} स्या । ^{१ ५ २} रा३जौवा-

^{५ ४} ओ२३४वा । ^{५ ४} क्षो५इ । डा ॥ २८ ॥

^{५ २ २ ४ ५ २ २} इन्द्रौहोवाहार्इयावाजाउ । ^२ वा३ । ^२ हाउवा ।

^{० २ २ १ २} पवतेगोनियोघाउ । ^२ वा३ । ^{१ २} हाउवा । ^{१ २} इन्द्रा३सोमः ।

^{२ १ २} सच्चइन्वाउ । ^२ वा३ । ^{१ ३ ५ २ २} हाउवा३ । ^{२ ३} मा२दा२३४ओहोवा ।

^{३ १ १ १ १} या२४५ । ^{२ १ २} हन्ताइरक्षो । ^{२ १ २} बाधाताइपाउ । ^२ वा३ ।

^२ हाउवा३ । ^{१ ३ ५ २ २} र्या२रा२३४ओहोवा । ^{३ १ १ १ १} नी२३४५म् । ^{२ ३} वरा-

^३ इवस्कृ । ^{१ २} एवन्वृजनाउ । ^२ वा३ । ^१ हाउवा३ । ^१ स्या२-

^{३ ५ २ २} रा२३४ओहोवा । ^{३ १ ५ १ १} जा२३४५ ॥ २९ ॥

^{५ २ २ २ ४ ५} इन्द्रवाजीपवतेगोनियोघाः । ^{५ २} इन्द्रे सोमः सच्चइन्वन्म-

^{४ ५} दाया । ^{३ २ २ ४ ५} हन्तिरक्षोवाधतेपर्यरातीम् । ^{४ ५} वरिवस्कुण्वन्वृज-

० २ ३२२ ५२ २ २ १२ ३ १ १ १ २ २
 नस्यराजा । • राजा ३४ औहोवा । ए३ । स्यराजा २३४५

॥ ३०.॥.७४

॥ इति ग्रामे गेये पञ्चदशः प्रपाठकः ॥ .

मन्युर्वासिष्ठ ऋषिः । “इन्दुः” चरणशीलः* “वाजी” बल-
 वान् “गोन्योघाः” गमनशीलः नीचीनाग्र-रससङ्घातः† “इन्द्रे”
 “सहः” बलकरं रसम् “इन्वन्” प्रेरयन्‍‡ “सोमः” “मदाय”
 तस्य मदार्थं “पवते” चरति । किञ्च । “रक्षः” रक्षकुलं
 “हन्ति” हिनस्ति । किञ्च । “अरातीः” अरातीन्‍§ शत्रून्
 “परिबाधते” परितः संहरति । कौटुम्भः ¶ “वरिवः” वरणीयं
 धनं “कण्वन्” स्तोदृष्ट्यां कुर्वन् “वृजनस्य” बलस्य § “राजा”
 ईश्वरः॥ सोम इति ॥ ८ ॥ ७४

* अतएव “इन्दुः”—इति उदकनामसु दृश्यते च (नै० १, ११, ८३) “उन्दे रि
 चादेः—(उ, १)”—इत्यु ननेरिन्दुरिति ।

† गो—गमनशीलः, नी—नीचिनः, (तस्य अग्रे विद्यमानः) ओघः—
 “गोनी”—शब्दो गमनशीलार्थः पञ्च श इत्युदाजहार च पश्यते पतञ्जलिः ।

‡ “इन्वति”—इति गतिकर्मसु पञ्चदश अधिकाशतं नैषण्ट कम् २, १४ ।

§ भाष्यकारस्तु च ऋग्वेदीयपाठं मनुहृत्य व्याचक्षौ, सामवेदीयपाठस्तु “अर-
 तिम” —इति ।

§ “वृजनम्”—इति बलनामसु एकविंशतितमं नैषण्ट कम् २, ९ ।

॥ “कजति”—इति ऐश्वर्यकर्मसु चतुर्थं नैषण्ट कम् २, २१ ।

^{५ २} ^२ ^१ ^२ ^{१ १} ^२
 इया३ । ईया । मा॥ श्वत्वइन्दोसरसिप्रधा३३न्वा । इ
^२ ^{५ २} ^१ ^{२ २ २ १} ^२
 होइया३ । ईया । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूर३तीम् ।
^२ ^{५ २} ^{१ २ २} ^{२ २ १} ^२
 इहोइया३ । ईया । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरा३न्धात् ।
^२ ^१ ^२ ^{५ २ २} ^२ ^{२ २}
 इहोइया३ । ई२ । या३३४ । औहोवा । ए३ । दी
^{१ १ १ १ १}
 दयार३४५त् ॥ २ ॥

^{२ २} ^५ ^२ ^१ ^५ ^२ ^{१ २}
 हाओर३४वा । २ । हाओर३४वा । हाउवा । अया-
^{२ १ २ २ १ २ २} ^{१ २} ^१ ^{१ २} ^{१ २}
 पवापवस्तेनावसूनि । इहइ । हिया२ । इहा । इहा ।
^२ ^१ ^{२ २ १} ^{२ १ २} ^{१ २} ^१ ^{१ २}
 मा॥ श्वत्वइन्दोसरसिप्रधन्व । इहइ । हिया२ । इहा ।
^{१ २} ^{१ २} ^{१ २ १ २ १ २ २ १ २ २ १} ^२ ^१
 इहा । ब्रध्नश्चिद्यस्यवातो नजूतिम् । इहइ । हिया२ ।
^{१ २} ^{१ २} ^{२ ३} ^५ ^२ ^१ ^५
 इहा । इहा३ । हाओर३४वा । २ । हाओर३४वा ।
^२ ^{१ २ २ २} ^१ ^{२ २ १} ^{२ २} ^{१ २} ^१
 हाउवा । पुरुमेधाश्चित्तकवेनरन्धात् । इहइ । हिया
^{१ २} ^{२ ३ १ १ १ १}
 २ । इहा । इहार३४५ ॥ ३ ॥ ७५

कुत्सऋषिः* । हे सोम । “अया” अनया “पवा” पवमानया
 धारया सह “एना” एनानि “वसूनि” धनानि “पवस्व” क्षर
 [पवा—पूज् पवने (क्या० उ०) “अन्येभ्योपि दृश्यन्ते (३, २, १०१)”
 —इति विन् प्रत्ययः । आर्धधातुकलक्षणो गुणः । “सार्वकाचः
 (६, १, १६६)” —इति तृतीयाया उदात्तत्वम् । तथा हे “इन्दे”
 त्वं “मांश्च त्वे” मन्यमानानां चातर्के “सरसि” उदके वसतो-
 वर्याख्ये कलशे “प्रधन्व” प्रगच्छ३ । ततः “यस्य” यं “ब्रध्न-
 शित्” सर्वेषां प्रज्ञापकः मूलभूतो वा आदित्यः ॥ “वातो न”
 वात इव “जूति” देगः कुर्वन् । किञ्च । “पुरुमेधाश्चित्”
 बहुविधपञ्च इन्द्राय “तर्कवे” [तर्कतिर्गतिकर्मसु पठितः ॥ ।
 अस्मादीणादिक उन् प्रत्ययः यस्येति (२, ३, ३७) कर्मणि षष्ठी ॥
 “न लोक्तव्ययेति (२, ३, ६६) षष्ठी-प्रतिषेधश्चान्दसः] सोम
 मभि गच्छतामित्यर्थः ॥

“यस्य”-“यच”-इति, “जूति”-“जूतः”-इति,—“नरन्धात्”-
“नरन्दात्”—इति च साम्न ऋचः क्रमेण पाठाः ॥ ६ ॥ ७५

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-नै० ।

† “सरः”—इत्युदकनाभसंलक्षितं शब्दम् नै० १, १२ ।

‡ “धन्वति”—इति गतिकर्मसु चतुःषष्ठितुसङ्गेषु कम् २, १४ ।

§ “ब्रध्नः ब्रध्नः, चविता वा सचान् वधः—इति, वि० ।

§ जवतेवेगकर्मण जतिजृतीत्यादिना (२, ३, ६७) निपातनात् जूतिरिति ।

॥ नि० नै० २, १४, ६८ ।

अथ दशमी ।

३ १२ २२ १ १ २ २ २ १२ २२ २२
महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापां यद्गर्भोऽष्टणीतदेवान् ।

१ २ ३ २ २ १ २ २ १२
अदधादिन्द्रे पवमानओजो

२२ ३ २ ३ २ ३ १ २ ०
जनयत्सूर्येज्योतिरिन्दुः ॥ १० ॥ ७६ *

२ २ २ १ २ १ २
(आत्रम् ॥) महत्तत्सोमोमहिषश्चकारा २ । अपां

२ २ १ २ २ २ २ १
यद्गर्भोऽष्टणीताश्दाइवा २न् । अदधादिन्द्रे पवमानाश्ओ

२ २ २ १ २ २ २ १
जा २ः । अजनयत्सूर्येज्यो २३ । तिरिन्द्रां उवा ३ । ए ३ ।

१ ० २ १ २ २ २ १ २ १ १ १ १
अजनयत्सूर्येज्योतिरि । दू २३४५ ॥ ४ ॥ ७६

“पराशरऋषिः* । “महिषः” महान्† ‡ पूज्यो॥ वा “सोमः”
“महत्” प्रभूतं॥ “तत्” कर्म “चकार” अकरोत् । किं तत् ?

* उ० ५, २, १, २ = ऋ० ७, ४, १८, १ = ऊहे १०, ९, १—२३, २, १—२३, २, ८—२३,
२, ८ = ऊह्यो ६, ९, ५ ।

† “शाक्ताः”—इति ऋषि-नै० ।

‡ अत्राह यास्कः—‘महत्तत्सोमोमहिषश्चकारापां यद्गर्भोऽष्टणीत देवानाधिपत्यं
मदधादिन्द्रे पवमानं ओजोऽजनयत्सूर्येज्योतिरिन्दुरादित्य इन्द्रात्मा’—इति
नि० प० २, १७ ।

॥ ‘महत् असंभाव्यम्’—इति वि० ।

अथैकादशी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

असर्जिन्नकारथ्येययाजौधियामनोताप्रथमामनीषा ।

३ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८

दशस्वसुरोअधिसानो

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

अव्येष्टजन्ति*वक्त्रिः*सदमेष्टच्छ ॥ ११ ॥ ७७ †

“अपाङ्गर्भः” उदकानां गर्भभूतः‡ जनयितृत्वाज्जन्यत्वाद्वा ।
 स सोमः “देवान्”§ : “अष्टणीत”§ समभजतेति “यत्” तत्
 कृतवानिति । किञ्च । “पवमानः” पूयमानः॥ सोमः “ओजः”+
 सोमपानजन्यं बलम् “इन्द्रे”÷ “अदधात्”न्यधात् तथा “इन्दुः”
 सोमः × “सूर्ये”** “ज्योतिः” तेजः†† अजनयत्‡‡ ॥ ११ ॥ ७६

* “अव्येष्टजन्ति”—इति ऋ० ।

† ऋ० ७, ४, १, १ = आरण्ये १, २, २१ ।

‡ ‘अपां यद् गर्भं दर्शनमात्रं पद्यानां भूतानां गर्भः’—इति वि० ।

§ ‘इन्द्रियोनि’—इति वि० ।

§ ‘अष्टणीत अधिष्ठितवान्’—इति वि० ।

॥ ‘पवमानः विषयप्रमाणेन’—इति वि० ।

+ ‘ओजः बलं मणिमादि’—इति वि० ।

÷ ‘इन्द्रे आत्मनि’—इति वि० ।

× ‘ज्योतिरिन्दु इदित्यः अध्यात्मम्’—इति वि० ।

** ‘सूर्ये सूर्यालो’—इति वि० ।

†† ‘तेजः इन्द्रः’—इति वि० ।

‡‡ ‘तथाचोक्तः—येन सूर्योऽपति’—इति वि० ।

(वासिष्ठम् ॥) असाञ्चैश्चै । जिवाकारं । रथ्या
 इयाश्च । या ॥ जारश्च ५३ । धियाञ्चैश्चै । मनो-
 तारं । प्रथमामाश्च । नौ । पारश्च ५४ । दशाञ्चैश्चै ।
 खसारं । अधिसानोश्च । अ । व्याश्च ५५ । मृजा
 औश्चै । तिवाञ्चैश्चै । सदानाश्च ५६ । अक्काश्च ५७ ।
 वाश्च ५८ ॥ ५ ॥ ७७

कश्यपकृष्टिः* । “वक्ता” शब्दायमानः [वच परिभाषणे
 (भृदाऽप०) वनिप्] सादृशः पवमानः सोमः “आजौ” अजन्ति
 कर्मार्थं मृत्विजइति आजिग्यंश्च तस्मिन् “धिया” कर्मणा स्तोत्रेण
 यागं साकम् “असर्जि” पात्रेषु सृज्यते† । तत्र दृष्टान्तः । “रथ्ये
 यथा” रथ्ये रथाहं [आजौ सङ्गमनामैतत् ॥ अजन्ति प्रक्षिपन्त्या
 युधान्यत्रेति तस्मिन्] अश्वो यथा सृज्यते तद्वत् । कीदृशः ?
 “मनोता” यस्यां देवानां मनांसि प्रीतानि सा [तथात्र ब्राह्म-
 णम्—“तस्यां हि तेषां मनांस्योतानि”—इति] “प्रथमा”

* “माटीकृष्टिः”—इति कृष्टि-नै० ।

† “धिया प्रक्षिपन्त्या कर्मणा वा”—इति वि० ।

‡ “दृष्टवान्”—इति वि० ।

॥ जि० नै० २, १७, ८ ।

अथ द्वादशी ।

३२ ३२२२ २ १२ ३ १२ ३ १२ ३ २ ३ १ २
अपामिवेदूर्मयस्तत्तुराणाः प्रमनीषा ईरते सोमसच्छ ।

३ २ ३ १ २ २ २ २ २ २

नमस्यन्तीरूपचयन्ति सञ्चा

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २

चविशन्त्युशतीरुशन्तम् ॥ १२ ॥ ७८*

॥ पञ्चमदशति ॥ ॥ अर्द्धः प्रपाठकः ॥

५ ४२ ५ ४२ ५ ४२ ५ ४२

(अपाच्च साम ॥) अपामिवेदूर्मयस्तौ । होवा ।

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
द्वाद । तुराणा २३४ । द्वादोद् । प्रमनी । षाः । ईर-

मुख्या “मनीषा” मनस ईषा मनीषा स्तुतिः तद्वान् । यद्वा ।
धिया विदधाति स्तुतीरिति धीः स्तोता त्वेन स्तुतिः प्रैर्यते ॥
किञ्च । “दश खसारः” दशसङ्ख्याका अङ्गुलयः+ “सदनेषु”
यज्ञगृहेषु पात्राण्यभिमुखीकृत्य “वज्रि” वोढारं सोमं “सानौ”
समुष्कृते । [अधिः सप्तम्यर्थानुवादकः] “अध्वे” अविभवे
अविवालेन कृते पवित्रे “अञ्जन्ति” प्रेरयन्ति ॥

“प्रथमा मनीषा”--“प्रथमो मनीषी”—इति, “सदनेषु”—
“सदनानि”—इति च साम्न ऋचः पाठः ॥ ११ ॥ ७७

* ऋ० ७, ४, ५, २ ।

† “खसारः”—इति अङ्गुलिनामस्य पुद्गलं नवण्डकम्-२, ५० ।

‡ “अञ्जन्ति”—इति तु ऋग्वेदीयः पाठः, तमैवावाचलम्बितं सायणेन ।

।।मवेदीयपाठसु “वृजन्ति”—इति ; अतएव ‘वृजन्ति शोधयन्ति’-इति वि० ।

ते३। सोमम१। का३४। हा३५। नमस्य१। ता३।
 उपचा३। यन्ति३सम१। चा३४। हा३५। आचवि१।
 शा१। तियु३। तीरु३। ता३४म्। हा३५। औ
 हा३५। वा३५२३४५ः ॥ ६ ॥ ७८

प्रस्तुतवक्तृभिः*। “अपामिव” यथा उदकानाम् “जर्मयः”
 त्वरन्ते। “इत्”—इति पूरणः। तद्वत् “तर्तुराणाः” कर्मणि
 देवान् स्तीतुन्त्वरमाणाः। [तुर त्वरणे जीहोत्यादिकः (आ०)।
 यङ् लुगन्तस्य शानचि रूपम्। अभ्यासस्य उवर्णस्य रेफादेश-
 म्छान्दसः। अभ्यस्तस्वरः†। तादृशा ऋत्विजः “मनीषोः” मनस
 ईशित्वीः स्तुतीः “सोममच्छ” सोमं प्रति प्रेरयन्ति। “नम-
 स्यन्तीः” नमस्यन्त्यः सोमं योजयन्त्यः सत्यः तम् “उपयन्ति” च।
 उप समीपे गच्छन्ति। तमेव “संयन्ति च” सङ्गच्छन्ते। “[च वा
 योगे प्रथमा (८, १, ५६)—इति न निघातः] “उशन्तीः” काम-
 यमानाः स्तुतयः “उशन्त” कामयमानं सोमम् “आविशन्ति च”
 प्रविशन्ति च। १२ ॥ ७८

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवरीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य सप्तमः खण्डः ॥

॥ इति चैष्टुभम् ॥

* “काण्डः”—इति ऋषि-न०।

† “अभ्यस्तानामादिः (६, १, १८६)”—इति पा०।

पुरोजितोति-मुखास्तु नवर्चो बृहतीत्यसौ—

“आहर्षतायष्टणावे” शिष्टा अनुष्टुभः स्मृताः* ॥

अष्टौणां विप्रकीर्णत्वात्तत्र तत्राभिदधति† ॥

तत्राष्टमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३१ ३ ३ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पुरोजितोवाअन्धसः सुतायमादयित्वे ।

३ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
अपश्चान्प्रथिष्टनसखायोदीर्घजिह्वम् ॥ १ ॥ ७८

५ २ २ २ ५ २ २
(प्रह्वनौ द्वौ ॥) पुरोजितौ । वाअन्धार३४साः । सु-

१ २ २ २ ५ १
तायामाऽरदया३१उवाये३ । त्ना२३४वे । अपश्चाना२७

* पुरोजितोतिमुखाः ‘पुरोजितोवाअन्धसः’—इतिप्रभृतयः नव ऋचः, अपाष्टमे खण्डे न्यूनत इति शेषः । तत्र, आहर्षतायेति सप्तमी ऋक् बृहतीष्टन्दस्का, शिष्टाः अष्टौ अनुष्टुप्ष्टन्दस्का इत्यर्थः ।

† ‘विनियोगस्वासां ज्योतिष्टोमे’—इति वि० ।

‡ . उ० १, १, १८, १ = ऋ० ७, ५, १, १ = आरण्ये १, २, २२ = ऊर्ध्वे १, १, ११—१, १, १२—
१, २, १८—५, १, १३—४, १, १४—६, २, १८—७, २, १०—८, २, १५—८, २, १६—८, २, १७—
१०, २, २—१०, १, १०—१५, १, ६—१२, २, ११—१२, १, १२—१२, २, १३—१२, २, १४—१२, १, ६—१२, २, ६—१६, १, २—१६, १, ८—१६, १, ९—१७, १, २—१७, १, ४—१७, १, ७—१७, १, १८—२०, २, १२—२०, २, १३—(११, १, ११)—२१, १, ३—२१, १, ६—२१, १, ७—२२, १, ८—२२, २, १३—२२, २, १४—२३, १, ८=ऊर्ध्वे ३, १, ८—२, १, १८—२, २, २—२, २, ५—३, १, १—३, १, १८—३, २, २—४, १, ८—४, २, ५—४, २, ८—४, २, १४—४, २, १६—
(५, १, ८—५, १, १२)—५, २, १४—६, १, ११ ।

अथाशुवाये३ । छार३४ना । सखायोदीऽरंर्षजा३१
वाये३ । क्रीर३४याम् ॥ ७ ॥

पुरोजिती । वा३ओन्वा३साः । स्तुतायिमा३र । ज३र ।
हा३रइ । ओऽ३र । दा३याइत्ता३वे । आपश्चाना३रम् ।
ज३र । हा३रइ । ज३र । आ३थाइष्टा३ता । साखा
योदा३रइ । ज३र । हा३रइ । ज३र३ । घा३रजा३र३४
औ३चावा । ए३र । क्रिया३र३४५म् ॥ ८ ॥

(कर्त्तयशम् ॥) पुरो३हा३हाउ । जां३र३४इती । वा
आओ३३हो३ । धा३साः । सुताओ३३हो३ । यामा३ई ।
हाउवा । दयित्तवे३र । उपा । अपश्चान् अथा३इष्टा
३ना । सखाओ३३हो३ । यो३दा३ई । हाउवा । घजि
क्रियम् । उपा३र३४५म् ॥ ९ ॥

(और्ध्वसन्नम् ॥) पुरोजितीवोअधसः । आवा-
 हाइ । सुतायमादयित्ववओवारश्चोइ । अपश्चान्
 अथिष्टनओवारश्चोइ । साखायोदाइ । घाजिक्कारश्च
 ४५याई५६म् । सुवृत्तिभिर्नृमादनभरेरघुवा ॥ १० ॥
 (श्यावाश्वम् ॥) पुरो३१ । जी३ती । वोअ । धा
 ३सः । एहिया । सू । तायमादा । यि । त्वा३इ ।
 एहिया२ । अपश्चान्आ३थी३ । घा३३४ना । ऐहा
 २इ । एहिया२ । सखायोदाइघा३जी३ । क्का३४५यो
 ईहाइ ॥ ११ ॥

(आम्भीगवम् ॥) पुरोजितीवोअध्वासाः । सुताय ।
 मादा३३५म् । ऊ३स्मा३१५२ । त्वेअपश्चान्अथिष्टन ।
 साखा३उवा । यो३रदौ । घा३३जी । क्रियाम् । औ
 २३होवा । हो३इ । डा ॥ १२ ॥ ७८

अथ द्वितीया ।

३ १ २ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
 चयम्पूषारयिर्भगः सोमः पुनानो अर्पति । .

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १
 पतिर्विश्वस्य भूमनो व्यख्यद्रोदसी उभे ॥ २ ॥ ८०*

श्वावाश्वऋषिः† । हे “सखायः” सखिभूताः समानख्याना
 वा हे स्तोतारः ! “वः” यूयं “पुरोजिती” [षष्ठ्याः पूर्वसवर्ण-
 दीर्घः] पुरःस्थित-जयस्य “अन्धसः” अदनीयस्य सोमस्य स्व-
 भूताय “सुताय” अभिषुताय “मादयिद्ववे” अत्यन्तं मदकराय
 रसाय “दीर्घजिह्व” [दीर्घा जिह्वा भूय स दीर्घजिह्वी “दीर्घ-
 जिह्वी च छन्दसि (४, १, ६८) — इति “ङीष्न्तत्वेन” निपातितः ।
 तादृशं] “खानं” च “अपश्चयिष्टन” अपश्चययतः अपवाधध्वम् ।
 यथा श्वा राक्षसा वा “सुत” सोमं न लिङ्गन्ति तथा कुरु-
 तेत्यर्थः ॥ १ ॥ ७८

* उ० १, १, १६, १ = ऋ० ७, ५, २, २ = आरण्य १, २, ८ — २, २, १७ — २, २, १८ — १, १, १८
 ऊहे १, २, ८ — २, २, ८ — ७, १, ८ — ११, ३, १० — ११, १, २० — १३, १, २ — १५, १, १९ — १५, १,
 १४ — १५, १, १७ — २०, १, ५ — २०, २, १८ — २२, २, ९ = ऊहे २, १, ६ — २, १, ८ — ३, १, ११ — ३,
 २, ११ — ५, २, ८ — ६, १, ८ ।

† ‘सखायिगुः श्वावाश्विः’ — इति ऋषिर्नै०

‡ सुपांसुलुगित्वादिना (७, १, ३६) ॥

॥ ‘अपिचलीकरोतु’ — इति वि० ।

(क्रीञ्चानि त्रीणि ॥) अयम्यषौचो । रयिर्भगाः । सो

मःपुनार । नोअर्षापुनारपुनार । पतिर्विश्वैचो । स्या-

भूमनाः । वियख्यद्रो । दासीउभ । इडारभा ॥ १३ ॥

अयम्यषा । अयम्यषा । रयिर्भगाः । सोमःपुनार

र । नोअर्षताइ । पतिर्वाइश्वा । सोस्त्राभूमानार ।

ओइवियख्यारद्रो । दासीउभ । इडारभा ॥ १४ ॥

ओरभा ॥ १४ ॥

अयम्यषा । चो । रयिर्भगाइण । सोमारपुनार ।

नआभा ॥ पारभाती । पतिर्विश्वस्त्रभूमनः । विय-

ख्यारद्रो । दासीउभ । ओरभा ॥ १५ ॥

अथ तृतीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
सुतांसोमधुमत्तमा सोमाइन्द्राभ्यमन्दिनः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
पवित्रवन्तो अक्षरन्द वान् गच्छन्तु वीमदाः ॥ ३ ॥ ८१*

५ २ २ २ २ १ १ १ २
(त्वाष्ट्रीसाम ॥) सुतांसोमा । धुमाश्त्तमाः । सो-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
माइन्द्राभ्यमा ३ । ए३ । दिनया । पवाइत्रवाश्न्तो

ययातिर्नाहुषऋषिः† । “पूषा” पोषकः सर्वेषाम्‡ । “भगः”
भजनोयः॥ “रयिः” धनहेतुः “अयं” सोमः “पुनानः” पवित्रे
पूयमानः सन् “अर्षति” कलशमभिगच्छति । तथा “विश्वस्य”
सर्वस्य “भूमनः” भूतजातस्य “पतिः” पालयिताऽ “सोमः”
“उभे” “रोदसी” द्यावापृथिव्यौ “व्यस्यत्” स्व-तेजसा प्रकाश-
यति । अनेन लोकद्वयपतित्वं सूचितम् ॥ २ ॥ ८०

* छ० १,२,१५,१= ऋ० ७,५,१,४=कण्वे २,३,३-२,१,३-२,३,४-७,१,२०-१५,
९,२-१६,१,२-१०,१,१२-२७,१,१२-२२,२,११=कण्वे २,१,१०-४,१,७-५,२,
११-५,२,१२-६,१,१०-६,१,१५-६,२,२ ।

† ‘नाहुषो मानवः’—इति ऋषि-ने० ।

‡ ‘पूषा पुष्पातेः’ सोमः । अथवा पूषा आदित्यः—इति वि० ।

॥ ‘भगः सर्वस्य सोमो भोभनः’—इति वि० ।

॥ ‘आदित्यात्मना’—इति वि० ।

॥ ‘दिनियोमोऽस्य द्वितीयेऽर्चने’—इति वि० ।

२ २ ३ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । ए३ । क्षरन्ना । दाइवाङ्गक्काश्नुवा३ । ए३ । मद्दा-
 २
 आ ॥ १६ ॥

५ ४ २ ५ ४ ५ ४ १
 (जङ्घेडत्वाङ्घ्री ॥) सुतासोमधुमत्तमाः । सोमा २

१ ३ २ २ ५ २ १ २ २
 इन्द्रा२ । यमा३४५ । दी२३४नाः । पवित्रवन्तोअत्त-
 ३ २ २ २ १ २ २ १
 रन् । देवान्गक्का । तुवोमा२३दा३४३ । ओ२३४५
 इ । डा ॥ १७ ॥

५ ४ २ ५ ४ ५ ४ १ ४ ५
 (वासिष्ठम् ॥) सुतासोमधुमत्तमाः । सोमाइन्द्रा ।

२ १ ७ १ २ १ २
 यमन्दिनः । पावित्रावा२ । तोअक्षरन् । दाइवान्
 २ ३ ५ १ २ २ ४ ५ ४
 गृच्छीवा । तू५३४वाः । मदा । औ३होवा । हो५इ ।
 डा ॥ १८ ॥

५ ४ २ ५ ४ ५ ४ १ ४ २
 (आष्कारणिधनं त्वाङ्घ्री ॥) सुतासोमधुमत्तमाः । सो

५ २ ५ १ ७ १ १ १ ७
 माह्वाउ । इन्द्रा३यामन्दिना२ । इन्द्रा३हो । यमा२

दा२३४इनाः । पवित्रवा३न्तोअक्षारा२न् । चवा३हो ।

तो२क्षार३४रान् । देवान्गच्छा३न्तूवो१मादा२ः । देवा

३न्होइ । गच्छो२३४हा । तूरवा२३४औहोवा । मदा-

३आ२३४५ ॥ १८ ॥

(वासिष्ठम् ॥) सुतासोमधुमत्तमा३ण । सोमाइ

न्द्रा३यामन्दिना२ः । दाइना२ः । पवित्रवा३न्तोअक्षा-

रा२न् । क्षारा२न् । देवान्गच्छा३न्तूवो१मादा२ः ।

मादा२ः । देवा३न्होइ । गच्छा२३४हा । तूरवा२३४औ

होवा । मदा३इ२३४५ ॥ २० ॥

(स्वारत्वाष्ट्री ॥) सुतासोमा३हा । धुमत्तमा२ः ।

सोमाइन्द्रा३हा । यमन्देइना२ः । पवित्रवा३हा । ता-

अक्षारा२न् । देवान्गच्छा३हा । तुवे३हो२३४ । वा ।

मा३हो३हाइ ॥ २१ ॥

(द्विरभ्यस्तत्वाष्ट्री ॥) सुता । सोमा३ । चार३हा ।
 धुमत्तमा२३४ः । सोमाः । इन्द्रा३ । चार३हा । यम
 न्दाइना२३४ः । पवि । चवा३ । चार३हा । ताअचा
 रा२३४न् । देवान् । गच्छा३ । चार३हा । तुवो३हो३
 ३४ । वा । माधुदे३हाइ ॥ २२ ॥

(वासिष्ठम् ॥) सुतासो३माधुमत्तमाः । सोमा
 इन्द्रा । यमन्दिनः । पावाओ२३४वा । चवन्ताअसरन् ।
 देवान्गच्छ । तुवोमा२३हा३३ः । ओ२३४५इ । डा ॥
 ॥ २३ ॥ ८१ ।

ययातिर्नाहुषत्तपिः* । “मधुमत्तमाः” अतिशयेन माधुर्यो-
 पेताः अतएव “मन्दिनः” मदकराः “सुतासः” अभिषुताः सोमाः
 “पवित्रवन्तः”† पवित्रे वर्धमानाः सन्तः “इन्द्राय” इन्द्रार्थम्
 “सरन्” पात्रेषु सरन्ति । अथ प्रत्यक्षस्तुतिः । “वः” युष्माकं

* ‘विनिधोगोऽस्य तृतीयेऽहनि’—इति वि० ।

† ‘इहापवित्तान्ताः’—इति वि० ।

अथ चतुर्थी ।

• १.६   ११ ७ ३ १ २   १ १ २ .
 सोमांः पवन्त इन्द्रोऽसमभ्यङ्गा तु वित्तमांः । .

३३ ३.१२२१२ ३क २२ ३ १ २
मित्राः स्वानाश्रये पसः स्वाधः स्वविदूः ॥ ४ ॥ ८२६

(कौञ्चे द्वे ॥) ^४हाउसेत्माः । ^५पवा^१इन्ना^१इन्दा^३वाउ^२ ।

वा३। हाउवा। असमभ्यङ्गावित्तामाउ। वा३। हा

उवा । मित्राः स्वानाञ्चारेऽपासाउ । वा३ । छाउवां

५२   ३२   १४   २   ५
३४। सुवा। धियाः३। स्वर३वाः३। वा३४५इटोईचा

इ. ॥ २४ ॥

५२२ ३२३४५ . २१ २१ २३ २१
 सोमाः पवन्तइन्दवाः । अस्माभ्यङ्गा । तुवित्तमाः ।

२ ३ ५ १११२ १२१२ ३२.२१ ११
माइत्राञ्जि२३४वा । स्वानाञ्जरेपसः । सुवाधियां । सुव

ॐ वीरं ह्रीं क्लीं । श्रीं ॥ १ ॥ २ ॥ ३ ॥

“मंदाः” मद-हेतवो रसाः “दिवांन्” इन्द्रदीन् “गच्छन्तु” ॥

॥ ३ ॥ ८१

* ७४, १, २०, १—७० ७, १, ५—जब २, २, २—३, २, १४—३, २, १५—३, २, १६—१५, २, १६—१५, २, १७—१५, २, १८—१६, १, १—२२, १, १४=जब ६, १, २०।

† 'वखादीनं'—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अभीतोवाजसातमरयिमर्षशतस्पृहम् ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
इन्दोसहस्रभर्णसन्तुविद्युन् विभासहम् ॥ ५ ॥ ८३*

५ २ २ १ २ ३
(सोमसामानि त्रीणि ॥) अभीतोवा । जारसार३

५ २ २ १ ५ २ १ २ १ २ १ २
४औहोवा । तार३४माम् । रयिमरिशतस्पृहम् । इन्दो

मनुः सांवरणऋषिः । “गातुवित्तमाः” अतिशयेन मार्गस्थ
लम्भकाः† “इन्द्रवः” दीप्ताः‡ सोमाः “पवन्ते” अस्मभ्यं
मदर्थं “क्षरन्ति” आगच्छन्ति वा । कीदृशाः? “मित्राः”
देवानां सखिभूताः “स्वानाः” अभिषूयमाणाः “अरेपसः”
पापरहिताः अतएव “स्वाध्यः” शोभन-ध्यानाः “स्वर्विदः”
सर्वज्ञाः ॥

“स्वानाः”—“सुवानाः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ ८२

* उ० ५, १, १६, १ = ऋ० ७, ४, २३, १ = कहे ५, १, ३—४, १, ४—५, १, ५—५, १, ६—
५, १, ७—५, १, ८—१०, १, १५—१२, १, १६—२०, १, १२—२७, १, १३—२७, १, १४—२७, १,
१८—२८, १, १०—२८, १, २—२८, १, ८१ . . .

† “गातुः”—इति षष्ठिवौ-नामसु विंशतितमं नैषण्डकम् १, १। किञ्च निरुक्त-
चतुर्थे—“गातुं यज्ञाय गातुं यज्ञपतये इत्यपि निगमो भवति । ममनं यज्ञाय ममनं
यज्ञपतये”—इति च शास्त्रः ।

‡ ‘ओतिरिन्दुः’—इत्यादि नि० नै० प० १, १७ ।

सहस्रभा२३हो । णसा२रम् । तुविद्युन् विभा२३होये

३ । सहोमो२३४५इ । डा ॥ २६ ॥

अभी२नोवा । जासा२तमम् । रयिम । षाउवा२३ ।

होवा३हाइ । शतस्पृहम् । इन्दारस । हाउवा२३ ।

होवा३हा । सभर्णसम् । तुवाये३ । द्यून्ना२३४औहो

वा । विभास३हार२३४५म् ॥ २७ ॥

अभी२होइ । नोवाजा३सा३ । हाता२३४माम् ।

रयी२होइ । अर्षशा३ता३ । हास्पृ२३४हाम् । इ

न्दो२होइ । सहस्रा३भा३ । हाणा२३४साम् । तुवा

होइ । द्युन्वी३भा३ । हासा५हा६५ईम् ॥ २८ ॥

(क्रौञ्चम् ॥) अभी२नोवा३१२३४ । जसा । तमा३

म् । रयिमर्षा३१२३४ । शत । स्पृहा३म् । इन्दो

सा^२द्वा^५३१२३४ । स्रभ^{३२} । णसा^{२१}३म् । तुवा^२इद्यु^२न्ना^२३१२३
म् । विभा^४पुस^४द्वा^४उ । वा ॥ २८ ॥

(सोमसाम ॥) अ^४भी^४नो^४वौ^४हो^४पु^४ज^४सा^४त^४मा^४म् । रयि^४
म^४पौ^४हो^४प्र^४श^४त^४स्य^४ द्वा^४म् । इ^४न्दो^४स^४हो^४हो^४पु^४स्रभ^४र्ण^४सा^४म् ।
तु^४वि^४द्यु^४न्ना^४हो^४प्र^४वि^४भा^४स^४द्वा^४म् । स^४ह^४म् । तु^४वि^४द्यु^४न्ना^४वि^४भा^४द् ।
द्वा^४उ^४वा । स^४द्वा^४उ^४मे^४२३४५ ॥ ३० ॥ ८३

अश्वरीषऋजिश्वा^{१११११}नौ^{१११११} हावषी । हे “इन्दो” दीप्यमान सोम !
“वाजसातमम्” अत्यन्तं बलप्रदं मन्त्रप्रदं वा धनं पुत्रं “नः”
अस्माकम् “अभ्यर्ष” अभिगमयती । कीदृशम् ? “शतसृहं”
बहुभिः सृष्टुणीयम् । “सहस्रभर्णस” बहुविधभरणम् अनेक-
पोषणं-युक्तं मित्यर्थः । “तुविद्युन्न” [द्युन्नं द्योततेर्यशो वाचं
वेति यास्कः] बह्वन्नं बहुयशोयुक्तं वा । “विभासह” ॥ महतः
प्रकाशस्याभिभवितारम् अतितेजस्विन मित्यर्थः ॥

* “अश्वरीषः वार्षाग्निरु” — “ऋजिश्वा भारद्वाजः” — इति ऋषि-नै० ।

† अर्षेति अरुषतेर्गति-कर्मणो रूपम् (२, १४) ।

‡ “द्युन्नं द्योततेर्यशो वाचं वा “अस्माद्युन्नं सधिरंलक्षणे” अस्माद्युन्नं च
रत्नं च घेहि” — इति निरु० नै० ४, ५ ।

॥ “विभासहः” शब्दोऽसौ एकचावैव नूयते विषेद-संहितास्त्विति ध्येयम् ।

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

आर्क्ष्यतायधृष्णवेधनुष्टन्वन्ति*पी॒स्यम् ।

२३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ १ २

शुक्राविययन्यसुरायनिर्णिजेविपामग्रेमक्षीयुवः ॥ ७॥ ८५

५ ४ २ ५ २ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५

अभीनवन्तेअद्रुहः । ओ॒क्षाइ । प्रियमिन्द्रस्यकामि

४ ५ ४ २ ५ ४ २ ५ ४ २ ५ ४ २ ५

यम् । ओ॒क्षाइ । वसन्नपूर्वआयुनि । औ॒क्षोवा॒क्षा

१ २ ३ ५ २ १ ४ १ ४

इ । जात॒रि॒क्षोवा । ती॒र३४मा । तरा । औ॒क्षो

५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५ ४ ५

वा । क्षो॒भइ । डा ॥ ३३ ॥ ८४

ऋभ-सूनु काश्यपौ द्वयोः† । यथा “मातरः” गावः “पूर्वे”
 प्रथमे “आयुनि”॥ वयसि “जातं” वत्सं “रिहन्तं” लिहन्ति
 तथा “अद्रुहः अद्रोहाः वसतीवर्याख्या आपः इन्द्रस्य “प्रियं”
 काम्यं सर्वैः काम्यमानं सीमम् “अभि नवन्ते”‡ अभिगच्छन्ति ॥
 ॥ ६ ॥ ८४

* “धनुस्तन्वन्ति”—ऋ० ।

† ऋ० ७, ४, २५, १ ।

‡ अस्याः परस्याश्चेत्यर्थः । न चात्र यथासङ्गम् ।

॥ “आयुवः”—इति सतुष्य-नामसु सुप्रदर्शनेष्वुक्तम् (९, २) । इह तु तस्यैव
 श्लोचता वयोऽर्थता चेष्टा भगवतः साधनस्य ।

§ “नवन्ते”—इति गति-कर्त्तुः कनक्ति शतमन्त्रेष्वुक्तम् २, १४ ।

(गृत्समदस्य सृक्तानि चत्वारि ॥) आच्चा३। ओ३३
 ४वा। र्यतायष्णावे२। धनू३। ओ३३४वा। तन्व
 न्तिपौंसियम्। शुक्रा३। ओ३३४वा। वियन्त्यसु
 रयनिर्णिजे२। विमा३। ओ३३४वा। अग्र२मही
 युवार३४५ः ॥ ३४ ॥

च्चा३च्चा३। आच्चयता। यार३४धृ। च्चा३च्चा३४।
 औच्चोवा। णार३४वे। च्चा३च्चा३। धनूष्टान्वा।
 तीर३४पौ। च्चा३च्चा३४। औच्चोवा। स्तैर३४याम्।
 च्चा३च्चा३। शुक्राविय। ताअसुरा। यार३४नौ।
 च्चा३च्चा३४। औच्चोवा। णीर३४जे। च्चा३च्चा३।
 विपामाग्राई। मार३४च्चा। च्चा३च्चा३४। औच्चोवा।
 यर३४वाः ॥ ३५ ॥

४ ५ ३ ५ ४ ५ ४ १ २
 आ॒ह॒र्य॒ताय॒ध॒ष्ण॒व॒आ । ध॒नू॒ष्टा॒श्न॒वा॒रे । ति॒पौ॒
 २ १ २ ३ १ ७ २ १ ३
 सा॒श॒या॒र॒म । शु॒क्रा॒वि॒य । ता॒अ॒सु॒रा॒३ । या॒नी॒र॒णी॒र॒३४
 ५ १ ० २ १ ४
 इ॒जा॒इ । वि॒पा॒मा॒श॒ग्रा॒र॒इ । आ॒इ । मा॒र॒इ॒ह्य॒इ ।
 २ ५
 यू॒३४५॒वा॒इ॒ह्य॒इ ॥ ३६ ॥

३ ५ ३ ५ २ ४ ५ २
 आ॒ह॒र्य॒ । ता॒अ॒य॒ध॒ । णा॒श्वा॒ध॒नु॒ष्ट॒णा । ति॒पौ
 ३ २ १ २ २ १ ७ २ ३ २
 शि॒याम् । शु॒क्रा॒वि॒य । ता॒अ॒सु॒रा । य॒ना॒उ॒वा॒३ ।
 ५ १ २ २ १ २ २ १
 णी॒र॒३४॒जे । वा॒इ॒पा॒इ॒ह्य॒इ । आ॒ग्रे॒इ॒ह्य॒इ । म॒ह्य॒यू
 २ १
 र॒३वा॒इ॒इ॒३ । आ॒र॒३४५॒इ । डा ॥ ३७ ॥ ८५

“ह॒र्य॒ताय॒” स॒र्वैः सृ॒ष्ट॒णी॒वाय॒ “धृ॒ष्ण॒वे” शत्रू॒णां ध॒ष्ण॒-
 शी॒लाय॒ सोमा॒य “पौ॒स्य” पुं॒स्त्र॒स्याभि॒व्य॒ञ्ज॒कं वरं “ध॒नुरा॒-
 त॒न्वन्ति” ध॒नूषि॒ ज्यां कुर्व॑न्तीति सोमस्य धा॒रा॒-वि॒सर्गा॒र्थं वि॒ताय॑-
 मानं प॒क्वि॒ म॒भिधी॑यते । तदेव वि॒वृ॒णोति—“वि॒पां” मे॒धावि॑नां
 “अ॒ग्रे”† पु॒रस्ता॑त् “म॒ह्य॒युवः”‡ पू॒जाका॑मा अ॒ध्वर्य॑वः

• ‘आह॒र्यतिः प्रे॒प्सा॒कर्मः’—इति वि० ।

† ‘अ॒ग्रे प्रथ॑मे’—इति वि० ।

‡ ‘म॒ह्य॒योमं मि॒त्रय॑न्ति र॒क्षायः उ॒दका॑नि वा’—इति वि० ।

अथाष्टमी ।

२०३ १ २ ३ १२ २२ ३१ २ ३ १ २

परित्यज्य चर्यत चरिम्बभ्रमुनन्ति वारेण ।

२ २३ ३ २३ ३ १ २ ३ १२ २२

यो देवान्निश्वाद्यत्यरिमदेन सह गच्छति ॥ ८ ॥ ८६*

३ ४ ३ ४ ३ ४ ५

(द्विरभ्यस्तमाकूपारम् ॥) परित्यज्य चर्यत चरिम् ।

३ ४ ३ ४ ३ ४ ५
पा२३४ । रित्यज्य चोद्योचर्यत चराइम् । बभ्रमुनन्ति२ ४ २ ५ १ २ ४ २ ३ ४ २
वारेण । वा२३४ । भ्रमुनौद्योचर्यन्ति वारेणा । यादे“शुक्रा”† शुक्लवर्णानि गोपयांसि “असुराय”‡ बलवते
“निर्णिजे” स्वरूपाय शोधनार्थं “वयन्ति”॥ आच्छादयन्ती-
त्यर्थः ॥“शुक्रावियन्त्यसुरायनिर्णिजे”-“शुक्रावयन्त्यसुरायनिर्णिजम्”
—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ७ ॥ ८५* उ० ५, २, १८, १—८, २, ८, २ = १००, ४, २४, १ = ऊ० ४, ९, १८—५, २, १८—४, २, २०
—६, १, १—४, १, २, — ६, १, २—१२, २, १— १२, २, २—१४, २, १६—१४, २, १७—१४, २,
१८—१४, २, १८—१४, २, २०—१४, २, २१—१७, १, ८—१७, १, ८—१७, २, २—२०, २, ४ =
ऊ० ४, २, २ ।

† ‘शुक्राः शुचिस्तम्’—इति वि० ।

‡ ‘असुराय सुखाय वसुदानवते’—इति वि० ।

॥ वयन्तीति पाठस्तु ऋग्वेदीयः । तमेवावलम्ब्यतिऽव व्याख्यान भगवता सायणे-
नेति बोध्यम् । सामवेदीय-पाठस्तु विद्यन्तीति ।

अथ नवमी ।

११ २ ३ १२ १२ ३ २ ३ १२ ३ १२ २२

प्रसुन्वानायाश्चसोमसोमवष्टतद्वचः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १२ २२

अपश्वानभराधसं हतामखन्नभृगवः ॥ ८ ॥ ८७*

॥ प्रथम-दशति ॥

१२ ४२ ३ ४ ५ १ २ २ २ २ ४
वान्विश्वा^१ इत्यरि । यो२३४ । देवान्वौहोपुश्वा^२ इत्य

३ ४२ २ ४ ५ १ २ २
राइ । मदेनसहगच्छति । मा२३४ । देनसौहोपुश्वा^३

५ ५
ग । चक्राप्रतोईहाइ ॥ ३८ ॥ ८६

ऋजिश्वाभरीषावृषी^४ । “हर्यतः” सर्वैः स्मृहणीयं “हरिं
हरितवर्णं “बभ्रुः” बभ्रुवर्णं च “त्य” तं सोमं “वारिण” बालिन
पवित्रेण “परिः” पुनन्ति” परिशोधयन्ति । “यः” सोमः
“विश्वान्” सर्वानिन्द्रादीन् “देवानित्” देवानेव “मदेन”
मदकरेण रसेन सह “परिण गच्छति” इति § ॥ ८ ॥ ८६

० उ० ६, २, ३, १—१, २, २, २, ३ = ऋ० ७, ४, ३, ३ = ऊ० १, २, १०—१, २, १८—६, २, १०
—६, २, २०—११, २, २—११, २, २—११, २, १३—१५, १, १६—१६, १, १४—१८, १, १०—१८,
२, १८—१८, २, २०—१८, २, २१—१२, २, ७ = ऊ० २, १, ४—३, २, ४—६, १, ६ ।

† “ऋजिश्वा भारद्वाजः—अभरीषो वार्हस्पत्यः”—इति ऋषिर्ज्ञे० ।

‡ ‘परि समन्तात्’—इति वि० ।

¶ ‘परि देवं लक्षयित्वा’—इति वि० ।

§ ‘विनिधोगोऽस्य नवमेऽहनि’—इति वि० ।

(वैरूपम् ॥) प्रसुन्वारश्नायअन्धसाः । मर्त्तः ।

नवारः । छतद्धारश्चः । अपश्चानमरा । धारश्चसा-

म् । हतामारश्चम् । नभृग्गाप्रवांईपृष्टः ॥ ३८ ॥ ८७

॥ इति अर्द्धः प्रपाठकः ॥

प्रजापतिकृषिः* । “सुन्वानाय” अभिषूयमाणाय [षष्ठ्यर्थं चतुर्थी] अभिषूयमाणस्य “अन्धसः” सोमस्य “तत्” प्रसिद्धं “वचः” वचनं योषं “मर्त्तान” मर्त्य इव कर्म-विघ्न-कारि “तवष्टन” कामयतां न शृणोत्विति यावत् । तथा हे स्तोतारः “अराधस” साधक-कर्म-रहितः । “श्चानम्” “अपहृत” । तत्र दृष्टान्तः—“मखन्” ॥ यथा पुरा अराधसं मखम् एतन्नामानं भृगवोऽपहृतवन्तः तथा अपहृतेत्यर्थः ॥

“सुन्वानाय”-“सुन्वानस्य”—इति, “वष्ट”-“वृत्”—इति च साम्नं ऋचः पाठः ॥ ८ ॥ ८७

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्याष्टमः खण्डः ॥ ५ ॥

॥ इत्यानुष्ठुभम् ॥

* “वायस्यः”—इति ऋषि-ने० ।

† “षष्ठ्यर्थं चतुर्थी ति वाच्यम् (६, ३, ६९०)”—इति का० वा० ।

‡ “अधनं धन-रहितम्”—इति वि० ।

॥ “हतामर्षम्”—इति मन्त्र-पाठस्य ‘हता’-‘मखम्’—इति पदकारस्य हेतुः ।

जगत्वीऽभिप्रियाणीति मुख्या द्वादश सम्प्रदाः* ।

आद्यास्तिस्त्र ऋचो दृष्टाः कविनाम्ना महर्षिणा ।

उत्तरा विप्रकीर्णत्वाद्ब्रह्मन्ते ऋषयः पृथक् ॥

अथ नवमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

३ १ ३ १ २ ३ १ २ ३
अभिप्रियाणिपवतेचनोद्धितो

१ २ ३ २ ३ २ १ २ २
नामानियङ्गीअधियेषुवद्धते ।

१ २ २ २ २ २ २ २ ३
आह्वर्यस्यबृहतीबृहन्नधि

२ २ १ २ ३ २
रथंविष्णुश्चमरुद्बृहद्विचक्षणाः ॥ १ ॥ ८८ ॥

भगवान् सायणोऽपि तथैव व्याख्यातवान् । अत्र नये हतेत्याकारस्य द्वाचोऽत इति (६, २, १३५) दीर्घे 'हता'—इति रूपम् ॥ विवरणकारस्तु 'हत'—'अममम्'—इत्येवं वेदं स्वीकृत्य 'अममं यज्ञं ब्रह्मन्'—इति व्याख्या ।

* अत्र नवमे खण्डे अभिप्रियाणीत्याद्याः द्वादश ऋचः सम्प्रदाः पूर्वाचार्याणांमिति ज्ञेयः ।

† "कविः भार्गवः"—इति ऋषि नै० ।

‡ तत्र द्वादशसु आद्यास्तिस्त्र ऋचः कविनाम्ना महर्षिणा दृष्टाः । उत्तराः ऋचः नैकेन दृष्टा इति तत्र ऋषि-विप्रकीर्णत्वम् तस्मात् तत्र ऋषयः पृथग् ब्रह्मन्ते ।

॥ ३० १, १, १६, १=४० ०, २, २, २=आरण्ये २, १, ६ कचे=१, १, १९—६, १, २—

१४, १, १८—१६, १, १५—१६, १, १४=उच्छ्रि १४, १, १—१६, १, १६ ।

भोम् ॥ (कावम् ॥) आभिप्रीर३४या । लोपावा३४

ताइ । चानोदिता३३ । नामानीर३४या । क्लोअधी

२३४ये । ध्रुवर्द्धताये३ । आसुरीर३४या । स्याबृहा

२३४ताः । बृहन्नधाये३ । रथंवा२३४इष्टा । चामाह

२३४हात् । विचार१७उवार३ । क्षार३४णाः ॥ १ ॥

(एडकावम् ॥) ए५ । अभिप्रिया३ । लिपवताइ ।

ए५ । चानोदिताः । ए५ । नामानीयार३ । क्लोअधि

याइ । ए५ । ध्रुवर्द्धताइ । ए५ । आसुरियार३ । स्य

बृहताः । ए५ । बृहन्नधी । ए५ । रथंविष्टार३ । चम

रुहात् । ए५ । विचक्षणाः । हो५इ । डा ॥ २ ॥

(वाजसनि ॥) अभ्यौहोवाहाइप्रियाणी । पवता

इचार३४जे । हिताः । नामानियक्लोअधियेध्रुवर्द्धताइ ।

आह्वयस्य बृहत्तो बृहन्नधाइ । रथम् । वाइषच्चमरुहत् ।

विचारश्चैवारं३ । चारणा२३४५ ॥ ३ ॥

(वाजजित्॥) अभिप्रिया । णीपवताइ । होइहो

वाइहोये३४ । चनोहिताः । हाहो । वाहाइ । ना

मानिया । क्रीअधियाइ । होइहोवाइहोये३४ । पुव

ह्वताइ । हाहो । वाहाइ । आह्वरिया । स्याबृहताः ।

होइहोवाइहोये३४ । बृहन्नधी । हाहो । वाहाइ ।

रथविष्ठा । चामरुहान् । होइहोवाइहोये३४ । विच

क्षणाः । हाहो । वाहाइ । वा । वाजीजिगीश्वा

त्थ१ ॥ ४ ॥

(वाजजित्ताम॥) अभिप्रिया । णीपवताइ । चानो

हिताः । होवाइहोइ । नामानिया । क्रीअधियाइ ।

पूवह्वताइ । होवाइहोइ । आह्वरिया । स्याबृहताः ।

२२१ २ १ २ १ २२१
बृहन्नधाइ । होवाइहो । रथविष्ठा । चामरुद्धात् ।

२२१ २ १ ३ ४ २ २२१
वीचक्षणाः । होवाइहो२ । वारइ४ओहोवा । वाजी

२२१२ २२ १५२ १११११
जिगीवाविश्वाधना२नीरइ४५ ॥ ५ ॥

५ ४ २१२ २
(स्वारकावम् ॥) अभ्योवा । प्रियाणिपवताइ । च

२१ २२२ २ २ १
नोद्धाइता२ । नामानियक्कोअधियाइ । पुवर्द्धाता२इ ।

१२२ २ १ १ २ ४ ५
आहुर्यस्यबृहतो । बृहन्नाधीर३ । राथाइ०वाइष्ठा ।

२ १ १ २ ४
चमरुद्धा२३त् । वाइचाइ०लापूणाइ५६ः ॥ ६ ॥ ८८

“चनोहितः” [चन इत्यन्ननाम* चयतेरसुनि चन इत्यौणा-
दिक-सूत्रेण निपातितः] चनसेऽन्नाय हितः । ग्रहा । हितान्नः
सोमः “प्रियाणि” जगतः प्रीणयितृणि नामानि नमनंशीलानि
तान्युदकानि “अभिपवते” अभितः क्षरति करोति । “येषु”
अन्तरिक्षस्थितेषु उदकेषु “यद्धः” महानहं सोमः “अधि

* “चन्दीन्द्र प्रस्थितानीमानि हवीषि चनो दधिष्व । चन इत्यन्ननाम” — इति
ने० ६, १६ ।

अथ द्वितीया ।

३ १ २ ३ १ २ ३

अचोदसोनोधन्वत्विन्दवः

२ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

प्रस्वानासोबृहद्देवेषुक्षरयः ।

१ ३ २ २ ३ २ १ १ २ ३

विचिदश्रानाद्रषयोअरातयो

१ ३ २ १ २ ३ १ २

र्योनःसन्तुसनिषन्तुनोधियः ॥ २ ॥ ८८*

२ २ १

२ २ १

(आङ्गिरसानि त्रीणि ॥) अचोदासो२३। नोधनूवा

२ २ १

२ २ १

२ २ १

२ २ १

२३। तूइन्दवाः । प्रस्वानासो२३। बृहद्देवेषु३३। षू

१

२

१

२ २ १

२ २ १

२ २ १

क्षरयाः । विचिदाश्रा२३। नाद्रषाया२३। आरातयाः ।

वर्हते” अधिकं प्रवृद्धो भवति । अपां मध्ये सोमो वसति खलु ।

ततः “बृहन्” महान् सोमः “बृहतः” महतः परिवृढस्य

“सुधस्य” “विषञ्च” विषगगमनं रंधम् “अधि” उपरि “विच-

क्षणः” ‡ विषस्य द्रष्टा सन् “आरुहत्” आराहति । “अग्नी

प्रास्ताहुतिः सम्यगादित्य मुपतिष्ठते (म० ३, ७६)”—इति ॥१॥ ८८

* ऋ० ७, ३, ४, १ ।

† “अधि उपरि आदित्यमण्डलात् चतुर्थं मण्डलं रथं विष्टम् नाम”—इति वि० ।

‡ विषक्षणः विविधं प्रकाशयत इत्यर्थः—इति वि० ।

२ २ १ २२ १ ३२ १ २ १ १
अर्घ्यानाःसार३ । तूसनाइषार३ । तूनाधिया३१उवार-

३४५ ॥ ७ ॥

१ २२ ३ २ ३२ ४ ५ ४ ५ १ २ २
आचोदसो । नोधनुवन्तु । इन्दवाः । प्रास्वा

२ २ ३ ४ २ २ ५ ४ ५ १ २ ३ २ ३ ४ ५ ४
नासो । बृहद्देवेषु । हरयाः । वाइचिदश्ना । नाइ

२ ५ ४ २ ५ १ २ २ ३ २ ३ ४ ५ ४
षयोअ । रातयाः । अर्घ्यानःसा । तुसनिष । तुनो

पुधियाउ । वा ॥ ८ ॥

२
हाउहोवाइहाइ । अचोदसोनोइधा । नुवाइन्तू

२ ३ १ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३ । इन्दवार३४५ः । हाउहोवाइहाइ । प्रस्वानासोवृ३

१ २ २ ४ २ ३ १ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
इहात् । देवेइषू३ । हरया३३४५ः । हाउहोवाइहाइ ।

२ ३ २ १ २ ४ २ २ २ १ १ १ १ २ २ २ २ २ २ २
विचिदश्नाना३आइ । षयो३आ३ । रातया३३४५ः । हा

२
उहोवाइहाइ । अर्घ्यानःसन्तूइसा । निषाइन्तू३ । नोधि

१ १ १ १
या३२उवाइ३४५ ॥ ९ ॥

^{५ ४} (मामराजम् ॥) ^{१ २ २} अचौह्वाइ । ^२ दासेनोधनुवा । तु
^१ इन्दावा २ः । ^{१ २ २ २} प्रस्नानासोबृहद्देवाइ । ^{२ १ १ ३} पुह्वराया २ः । वि
^५ चो २३४हाइ । ^५ अश्रो २३४हाइ । ^{२ २} नाइषयः । ^१ अरो २३४
^५ हाइ । ^{१ २} तायाः । ^३ अर्यो २३४हाइ । ^३ नःसो २३४हा । ^५ त्
^३ सानी २३४षा । ^५ तूनां ३उवा ३ । ^५ धी २३४याः ॥ १० ॥

^{५ ४ ४ ५} (सामराजम् ॥) ^{१ २ २} अचौह्वेवा । ^२ दासेनोधनुवाः ।
^{२ १} तुइन्दावा २ः । ^{१ २ २ २} प्रस्नानासोबृहद्देवाइ । ^{२ १} पुह्वराया २३ः ।
^{१ २ ४ ५} वाइचौ ३दाश्रा । ^{२ ३} नाइषा २३४या । ^५ होइ । ^{२ २ २} अराता २
^५ ३४याः । ^३ होइ । ^{१ २ ४ ५} आर्यो ३भाःमा । ^{२ ३} तूसानी २३४षा ।
^{१ ३ २ ४} हो । ^५ तुनो ३धाप्रयाई ५६ः ॥ ११ ॥

^{५ ४ ४ ५} (सिमानानिषेधः ॥) ^{१ २} अचौ । ^{१ २ २ २} वाहाइ । ^२ दासे
^{२ १} नोधनुवा । ^{१ २ २ २} तुइन्दावाः । ^२ प्रास्नानासोबृहद्देवाइ । ^२ पुह्व

राया२३। वार३इचौत्। आ२३। आ३४। नाइ

३४२. ५२. २ ६ १ २ १ २
पयोअरा। तारया। आ२३या। नार३सा३४।

३४५ ३२ ४
तुसनिष। तुनो३धा५याइ५ईः॥ १२॥ ८६

“अचोदसः”* अचोदनाः अनन्यप्रेरिताः “इन्द्रवः” सोमाः ।
“नः” अस्माकं “प्रधन्वन्तु” प्रगच्छन्तु [धन्वतिर्गति-कर्माङ्गः] ।
कुत्र ? “बृहद्देवेषु हरयः” प्रभूत-देवयुक्तेषु यज्ञेषु [यथा या
बृहद्देवकुलजेषु मध्यते इति सम्बन्धः] कौटुशा इन्द्रवः ? “स्व-
नासः” स्रयमानाः “हरयः” हरितवर्णाः ॥ किञ्च । “अरातयः”
धनादि-दान-रहिताः “नः” अस्माकम् “अर्यः”† अरयः “इषयः”
इषोऽन्त्रानि इच्छन्तः “अश्रानाः”॥ अशनेन भोजनेन वियुक्त
एव सन्तु । किञ्च । नोऽस्माकं “धिया” कर्माणि देव-विषयाणि
स्तान्त्राणि+ “सनिषन्तु” देवान् सम्भजन्तु ॥

* ‘चोदयति’—इति वि० ।

† ‘नः’ अस्मान्—इति वि० ।

‡ निष २, १४, ६४ ।

॥ ‘हरयः’ हरणशैलः—इति वि० ।

§ ‘अर्यः’ स्वाग्निः—इति वि० ।

॥ ‘अश्रानाः’ विनाशयन्ति—इति वि० ।

+ ‘धियः’ कर्माणि प्रज्ञा वा—इति वि० ।

अथ हयीया ।

४५७ ३ १ ९ २
एषप्रकोशेमधुमा^१अचिकद^२

१ २ ४ २ ३ १ २ ३ १ २
दिन्द्रस्यवज्रोवपुषोवपुष्टमः ।

३ २ १ ३ ३ १ २ ४ १ २
अभ्यु^३तस्यसुदुघाघृतश्वतो

३ ५ २ ३ १ २ ३ १ २
वाश्नाअर्षन्तिपयसाचधेनवः ॥ ३ ॥ ८०*

२१ १ १
(वासिष्ठम् ॥) एषप्रकोशे^२२ । म । धुमा^१२ ।

४ २ ३ ५ १ १ २ १ १ ३
अचाइकार२३४दात् । इन्द्रास्यवाज्रा^२२ । पुषो^१२ । व

३ ४ ५ २ १ २ १ १ ३
पुष्टा^२३४माः । अभाक्षतास्या^२२ । सु । दुघारः । घृ

२ ३ ५ २ १ २ २ १ १
नाश्वू^२३४ताः । वाश्नाअर्षान्ती^२२ । प । यसार^२३ ।

२ १ ४
वधाइनापुवाइपूहः ॥ १३ ॥ ८०

“दिवेषु”—“दिवेषु” इति पाठौ ॥ “विचिदश्वाना इषयो
अरातयोर्यो नः सन्तु सनिषन्तु नः धिया”—इति छन्दोगाः ।
“विचिनश्वन्न इषो अरातयोर्यो नः सन्तु सनिषतनो धिया”
ब्रह्मचाः ॥ २ ॥ ८८ ।

अथ चतुर्थी।

• १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

• • प्रोअयासीदिन्दुरिन्द्रस्यनिष्कृतः

• ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

सखासख्युर्नप्रमिनातिसङ्गिरम् ।

“एषः” अयं सोमः “मधुमान्” मधुर-रसः “कीशे” द्रोण-
कलशे “प्राचिक्रदत्” प्रकर्षेण शब्दायते । कीदृश एषः? “इन्द्रस्य”
“वज्रः” वज्रस्थानीयः बलकरत्वेन वज्रवत् प्रहरण-साधनत्वाद्
वज्रत्वोपचारः* । “एषः” एव हि सोमः “वपुषः” बीजाणां
वसुरन्यस्मात् “वपुष्टमः”† अतिशयेन वप्ता । बीजावापस्य सोम-
कर्तृत्वात् [सोमो वै रितोधा इति श्रुतेः] । “कृतस्य”
सत्यफलस्य सोमस्य धारा इति शेषः । ता “अभ्यर्षन्ति” अभि-
गच्छन्ति‡ । कीदृशः? “सुदुमः” सुष्ठु दोग्ध्यः फलानाम् । “घृत-
सुतः” उदकस्य रसस्य वा चारायित्राः “वाय्वाः” शब्दयन्त्रः॥ ।
पयसा युक्ता वाय्वा धेनव इव॥ सुप्तोपममेतत् ॥ • •

“वपुष्टमः”-“वपुष्टरः”—इति, “अभ्यर्षतस्य” “अभीष्टतस्य”
—इति, “पयसा च धेनवः”-“पयसेन धेनवः”—इति च छन्दोग-
बह्वचानां पाठाः ॥ ३ ॥ ८०

* ‘पीते वज्रं क्षेपे’ समर्थः—इति वि० ।

† ‘दीपिताः’—इति वि० ।

‡ ‘अभ्यर्षन्ति चरन्ति’—इति वि० ।

॥ वाय्वाः कामधमाणाः—इति वि० ।

§ ‘चरन्ति’ पयः धेनव आदित्यरश्मयश्च—इति वि० ।

^{१ २} मर्यद्वयुवतिभिः ^{३ २ १ १ २ २} समर्षति

^{१ २ १ २ १ २ १ २} सोमः कलशेशतयामनापथा ॥ ४ ॥ ८१ *

(लौशम् ॥) ^{२ ३} प्रोया२३४सीत् । ^५ इन्द्रिन्द्रा२३ । ^१ स्या

^{२ १ ५} निष्कृतम् । ^{३ २ २ ३ ५} सखासख्यः । ^१ नप्रमिना२३ । ^{४ २ ३} तौ३सङ्गि

^५ रम् । ^{३ २ ३ ५} मर्यद्वय । ^१ युवतिभा२३इ । ^{४ २ १ ५} सा३मर्षति । ^{३ २ १} सोमः

^{१ ५} कला । ^{१ २} शेषतया२३ । ^{२ ४} मना३पापुथा६५ई ॥ १४ ॥

(उत्तरलौशम् ॥) ^{३ २ ४ २ २ ३ ४ ५ ४ ५} प्रोयासीदिन्द्रस्यनिः । ^{३ ० २} कृता

^{३ १ १ १ १} म् । ^{३ २} कृता३३४५म् । ^{५ ४ ५ २} सखा३१२३४ । ^{५ ४ ५} सख्यर्नप्रमिना

^{४ ५ ४ ५} तिसम् । ^{३ २} गिराङ्गिराम् । ^{५ ४ ५} मर्या३१२३४ः । ^{५ ४ ५} द्वयुवतिभिः

^{४ ५ ४ ५} सम । ^{३ २ १} षता३षताइ । ^{५ ४ ५} सोभा३१२३४ः । ^{५ ४ ५} कलशेशतया ।

^{३ २ ४} मना३पापुथा६५ई ॥ १५ ॥

२२ १२ २ १
 . (प्रवज्ञागवम् ॥) प्रोअयासाइत् । इन्दुरिन्द्रा । स्या

१० २२ १ २१ १
 . निष्कृतांम् । सखासख्यः । नप्रमिना । तां रइमज्जि

२ १ २ १ २ २
 . राम् । मर्यईवा । युवतिभाइः । सा रमर्षताइ । सो

१ २२ १ १२ २ १ १ १ १ १
 . मः कला । शेषतया । मारनापथा रश्उ । वा रश्उ ॥

॥ १६ ॥

२२ १२ २ १ २२
 . (तन्त्रम् ॥) प्रोअयासाइत् । इन्दुरिन्द्रा । स्या

१ २२ २ ५ ३ २ ३ ५ २ २ ३
 . निष्कृतां रश्म् । सखासख्यः । नप्रमिना । तिसज्जा

५ २ १ २ १ २ २ १ २
 . रश्उ इराम् । मर्यईवा । युवतिभाइः । सा मर्षताये ३ ।

२ २ ३ ५ ३ २ ३ ५ २ २ ४
 . सोमः कला । शेषतया । मनां पापथा रश्उ ॥ १७ ॥

१ २ २ ० ०
 . (यामम् ॥) आ रइ । इया । प्रोअयासाइदिन्दु

४ २ ३ ५ १ २ ०
 . रिन्द्रा रश् । स्या निष्कृतम् । सखासख्य, नप्रमिना-

४ २ ३ ५ १ ० ४ २
 . रश् । ती रसज्जिराम् । मर्यईवा युवतिभा रश्उ । सा रश्म् ।

१५ १ २
 षति । आ २३ । इया । सोमः कलाशे शतयाम २३ ।

२ ४
 मनाः पापूथाईपूई ॥ १८ ॥ ८१

ऋषिगणऋषिः* । “इन्द्रः” सोमः “इन्द्रस्य” “निष्कृतं” संस्कृतं स्थानं सुदरं “प्रो अयासीत्” प्रकर्षणैव गच्छति । गत्वा च “सखा” सखिभूतः सोमः “सख्यः” इन्द्रस्य “सङ्गिरं” सम्यग्गिरणाधारभूत सुदरं† । “न प्रमितानि” न हिनस्ति । किञ्च । सः “मर्य इव”‡ “युवतिभिः” मर्या यथा तरुणीभिः सह सङ्गतो भवति तद्वत् अयं मपि सोमो युवतिभिर्मित्राणशीलाभिर्वसतीवरीभिरङ्गिः सह “समर्षति” सङ्गच्छते अभिषेककाले । स च सोमः “शतयामना” याम्ना अनेकया मनसाधनच्छिद्रोपेतं “पथा” मार्गेण द्वापवित्रसम्बन्धिना “कलशे” द्रोणकलशे गच्छतीति शेषः॥ यद्वैकमेव वाक्यम् । यथा मर्या युवतिभिः सह सङ्गच्छते एवं कलशे शतयाम्ना पथा सङ्गच्छतेऽङ्गिः ॥

• “शतयामना” — “शतयाम्ना” — इति पाठौ ॥ ४ ॥ ८१

* “सिकतानिवारी” — इति ऋषिज्ञे० ।

† “सङ्गिरं क्षुत्तम्” — इति वि० ।

‡ “निष्कृतं समवायम्” — इति वि० ।

॥ “मर्याः” — इति संतुष्यनांससु एकादशं जैषष्टकम् २, २ । “इन्द्रस्य निष्कर्षः (पा० २, १, १२२)” — इत्यादिना सिध्यति मर्य इति ।

अथ पञ्चमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३

धर्तादिवःपवतेकृत्योरसो

१ ३ ३ १ २ ३ २ ३ १ २

दत्तोदेवानामनुमाद्योऽनुभिः ।

१ २ ३ २ ३ ३ ५ २ २ २ ३

हरिः सृजानोऽत्येनसत्त्वभि

२ ३ १ २ ३ २

वृथापाजांसिकृण्षेऽनदीष्वा ॥ ५ ॥ ८२ ॥

२ १ २ ४ २

(वात्सशिरसो द्वे ॥) धर्तादाइवाः । ओवापूए ।

२ २ १ २ ४ २ २ १ २

पवतेकृत्योऽयोरसोः । ओवापूए । दत्तोदाइवाः ।

४ २ २ २ १ २ ४ २ २

ओवापूए । नामनुमाद्योऽयोनभाः । ओवापूए । ह

१ २ ४ २ २ २ १ २

राइः सार्जाः । ओवापूए । नोऽतियोर्नाः सत्त्वभाः ।

४ २ २ १ २ ४ २ २

ओवापूए । वृथापाजाः । ओवापूए । सिकृण्षाइन

१ २ ४ २ ४

दाइषूवाः । ओवापूए । चोपूइ । डा ॥ १८ ॥

“कणुते” इति ऋग्वेदीयपाठः ।

† उः ५, ४, १२, १ = ऋ० ७, ३, १, १ = आरण्ये १, २, ४—१, २, २५—१, २, २६—१, २, २७—१, २, २८ = कङ्के ४, २, १४—८, १, १६—१५, १, १५—१७, १, २०—२३, २, १६—२९, २, १८ = कङ्के ३, १, १०—४, १, ४ ।

^५ र ^२ ४ ^५ ^२ १ ^१ ^३ र ^५
धत्ता औहोहोहाइ । दिवः । पवतेका । औहो३

^२ ^५ र ^१ र ^२ ^३ र ^५ ० ^२
हा३ । हा । त्वियोरसो । दत्तोदेवा । औहोहा३ ।

^२ ^१ र ^० ^२ १ र ^२ ^३ र ^५
हा । नामनुमा । दियोनुभाइः । हराइःसार्जा । औ

^५ ० ^२ ^२ ^१ र ^२ १ ^२ ^३ र
हो३हा३ । हा । नोअतियो । नसत्वभाइः । वृथापा

^२ ^३ र ^५ ^२ ^२ ^१ २ ^३ र ^५ ^२
जा । औहो३हा३ । हा । सिक्कणूपा । औहो३हा३ ।

^२ ^३ र ^२ १ ^३ र ^५ ^२ ^२ ^५ र ^२
हाइ । नदोषुवा । औहो३हा३ । हा३४ । औहोवा ।

^२ ^३ १ र ^२
ए३ । नदोषुवा१ ॥ २० ॥ ८२

कोविचंषिः* । “धत्ता” सर्वस्य धारकः सोमः “दिवः” अन्तरिक्षात् अन्तरिक्षस्थितादशापवित्रात् “पवते” पूयते । कीदृशः सोमः ? “कृत्वा” कर्तव्यः शोध्य इत्यर्थः । “रसः” रसात्मकः । “देवानां” “दत्तः”[†] बलप्रदः । यद्वा । दत्तः प्रवर्द्धनीयो देवानां

* “भार्गवः”—इति अति-ने० ।

† “दत्तः शोषः”—इति वि० । “दत्तः”—इति बलनामस्य मयोदश नैषद्यु कम् ३, ८ ।

अथ षष्ठी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३
वृषामतीनाम्यवतेविचक्षणः

३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
सोमो अङ्गाः*स्युतरीतोपसाः†न्दिवः ।

३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
प्राणासिन्धूनांकलशाः‡अचिक्रद

१ १ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
दिन्द्रस्यहार्द्याविशन्मनीप्रिभिः ॥ ६ ॥ ८३ ॥

मर्थाय । तथा “नभिः” नेटभिकृत्विभिः “अनुमाद्यः” अनु-
मादनीयः स्तुत्यो वा । “हरिः” हरितवर्णः । “सत्वभिः” प्राणिभिः
अस्मदादिभिः “सृजानः” सृज्यमानः “अत्यो‘न’” अश्व इव स
यथाशितोऽनसेन गच्छति तद्वत् । “वृथा” अप्रयत्नेन “पाजांसि”
बलानि§ स्त्रीयान् वेगान् “कण्ठे” कुरुते “नदीषु”॥ वसती-
वरीषु ताभिरित्यर्थः । असिक्त इत्यर्थः । अथ मभिषव-समया-
भिप्रायः+ ॥ ५ ॥ ८२

* “अङ्गः”—इति
+ “उपसो”—इति } • ऋग्वेदीयं पाठौ ।

‡ उ० २, १, १०, १ = ऋ० ७, ३, १५, ४ = ऊ० २, १, १०—८, १, ५—१६, १, १० = ऊ०
४, १, २ ।

§ “अत्यः”—इति अश्व-नामसु प्रथमं नैघण्टु कम् १, १४ ।

॥ “पाजांसि अङ्गानि”—इति वि० । “पाजः”—इत्यङ्गनामसु पाठभेदेन तृतीयं
नैघण्टु कम् (२, १)—बलनामसु च द्वितीयम् (२, ८) ।

॥ “नदीषु रश्मिषु”—इति वि० ।

+ “योगोऽस्याष्टमेऽहनि”—इति वि० ।

(.ऐडयामम् ॥) वृषामातीर३ । नापवातार३इ ।

ए३ । विचक्षणए३ । सोमोअक्कार३म् । प्रतराईतार

३ । ए३ । उपसान्दिकए३ । प्राणासाइन्धूर३ । नाङ्क

लाशाए३ । ए३ । अचिक्रददे३ । इन्द्रस्याह्वा३ ।

दियावाइशार३न् । ए३ । मनिषिभिरे३४३ । ओर३४पु

इ । डा ॥ २१ ॥

(यामम् ॥) वृषामतीनाम्यव । ताइवाइश्चार३४ ।

। च । णार३४पुः । सोमोअक्काम्यतरी । तोषा१सार३४

म् । दि । वार३४पुः । प्राणासिन्धूनाकल । शाए

आश्चार३४इ । क्र । दार३४पुत् । आइन्द्रस्यह्वादिं

यावि । शान्मा१नार३४इ । पिभाऽए३ । वा३४पु ॥ २२ ॥

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
त्रिरस्मै सप्तधेनवो दुदुह्रिरे३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
सत्यामाशिरम्यरमेव्योमनि ।३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
चत्वार्यन्याभवनानि निर्णिजे१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
चाह्णचक्रो यद्वैरवर्द्धत ॥ ७ ॥ ८४ *

(मरुताभ्ये नुमाम ॥) चार३४इः । अस्यै सप्तधेन

५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००
वोदुदौ । होह्राइराइ । सत्यामाशिरम्यरमाइ । वियो

सिन्धुभिरद्भिः “प्राणा” [प्रा पूरणे (अ० प०)] पूर्णः “सोमः” कलशान् “अभि” लक्ष्य क्रन्दते । किं कुर्वन् ? इन्द्रस्य “हार्दि” हृदयम् “अर्विन्” प्रविशन् “मनीषिभिः” मनसईश्विचौभिः स्तुतिभिः सदेति शेषः [यद्वा ।] व्यवहितमपि मनीषिभिरित्येतत् पठतइत्यनेन सम्बध्यते * ॥

“प्राणा”—इति, “क्राणा”—इति, “अचिक्रदद्”—“अवी-विशत्”—इति पाठाः ॥ ६ ॥ ८३

* उ० ६, १, १०, १ = ऋ० ७, १, २३, १ = ऊ० ८, १, ११ ।

† ‘विनिधोगोऽस्य’ तृतोऽर्थेऽहनि—इति वि० ।

‡ क्राणाः—इत्यस्य कुर्वाणा इत्यर्थः स्त्रीकृतो यास्मै न न० ४, १६ ।

१ . २
 मानीर । चत्वार्यन्याभुवना । निनिणोइजा२३इ । चा

१ २ ५ २२१ २२ १ २ ४
 १ २ ४
 रुणम२३इचा । क्रियदतैः । आवा३र्द्धा५त६५इ ॥२४॥८४

रेणुऋषिः* । “अस्मै” पवमानाय “परमे” उत्कृष्टे “व्योमनि”
 [विविधं ओम अवनं गमनं देवानां मतेऽस्ति] व्योमा यज्ञः तस्मिन्
 स्थिताय । यद्वा । परमे व्योमन्यन्तरिक्षे वर्त्तमानाय “त्रिः सप्त”
 एकविंशति-सङ्ख्याकाः “धेनवः” ग्रीणयित्रो गावः “सत्याम्”
 यथार्थभूतं “आशिरम्” आश्रयण-साधनं चीरादि “दुदुक्लरे”
 दुहन्ति [यद्वा । त्रिःसप्त = द्वादश मासाः—पञ्चर्त्तवः—त्रयस्त्रिंशमे
 लोकाः—असाकदित्य एकविंशदिति । एतैः सर्वैः सह गोषु पय
 उत्पाद्यते तद्वावो दुहन्तीति] । किञ्च । अयं सोमः “अन्या”
 अन्यानि चत्वारि “भुवना” उदकानि वसतीवरीस्तिस्त्रयैकधना
 इति तानि चतुःसङ्ख्यानि । “चारुणि” कल्याणानि “निर्णजे”
 निर्णेजनाय परिशोधनाय परिपोषणाय वा “चक्रि” तदा करोति ।
 “यद्” यदा अयम् “ऋतैः” यज्ञैः “अवर्द्धत” वर्द्धितवान् तदा
 करोति † ।

“दुदुक्लरे”—“दुदुक्ले”—इति, “परमे”—“पूर्व्ये”—इति च
 पाठः ॥ ७ ॥ ८४

* “वैश्वामित्रः”—इति ऋषि-नैः ।

† वसतीवरीसब्जानां मया माधार एको घटः, एकधनं नामकाय चयः । तत्र
 वसतीवरी-घटोदकेनाभिपुतसोमसस्य वर्द्धनं भवति, एकधनघटानाम् सोमाभिपवे
 उपयोगः ।

‡ विनिधोगोऽस्याभिपवे । अस्मै सोमाय । सप्त धेनवः सप्त ऋत्यांसि । त्रिः=प्रातःसवन-

अथाष्टमी ।

१ २. ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २.

इन्द्रायसोममुषुतःपरिस्रवा

२ २

३ १ २

३ ९

फामीवाभवतुरशसासह ।

३ १ २

३ ९ ३

मातेरसस्यमत्सतदथाविनो

१ २ ०

३ २ ३ १ ० २

द्रविणस्वन्तइहसन्त्विन्दवः ॥ ८ ॥ ८५ *

उ० ७, २, १०, १ ।

साध्यन्दिन-तृतीयसवनेषु दुदुह्निरे । अथवा विसृभिः सवनैः सप्त धेनवः सप्ताहोरावा
 वषट्कारिणः होता मैवावरुणः । ऋक्षणाक्छी सी पोता नष्टा अक्छावाक अग्रोधः ।
 एतेषां वाचः दुह्यन्ते । अथवा धेनवः दुह्यन्ते संत्या माशिरम् । आश्रयणीयं
 मिश्रणं वा परमे प्रकृष्टे व्योमनि स्थाने यज्ञे वा । चत्वारि अत्यग्निष्टोम उक्थः
 षोडशी अतिराव्यतुर्थः । अथवा पृथिवी अन्तरिक्षं द्यौर्दिशदति । अथवा चत्वारो
 वेदाः । अथवा चत्वारो महर्षिजः । अथवा चत्वारः समुद्राः । भुवनानि
 निर्णिजे चतुर्दश भुवनानि सप्त भूरादयो लोकाः सप्त पातालानि तान्यपि
 चारुणि चक्रे छतवान् । केन प्रकारेण नयतः ऋतैः रतैः यज्ञैः सत्यैर्वा अम-
 र्द्भत । अथवा तत् तस्मै सप्त धेनवः सप्त रश्मयः । दुदुह्निरे । अथवा सप्ताव्याः ।
 अथवा सप्त पावकजिह्वाः । सप्त मातरो वा सप्त भूरादयो लोकाः । सप्त पाता-
 लानि सप्त सोमसंस्थाः सप्त समुद्राः सप्त द्वीपानि सप्त खराः । एता दुदुह्निरे
 सप्त । आशिरम् उदकं परस्ते व्योमनि । चत्वारि अन्याः भुवनानि पृथिव्यादीनि
 चारुणि चक्रे । यत् ऋतैः यज्ञैः अवर्द्धतेत्यथा त्रिः अस्मै सप्त धेनवः सप्त प्राणाः
 शीर्षण्यादति त्रिः उत्पत्ति-स्थिति-प्रलयेषु स सत्याम् अवितथाम् आशिर ज्ञानं चत्वारि
 भुवनानि जायत स्वप्न सुषुप्ति-तुषीयासु अर्द्धतावस्थे नित्याम् तेजनेः अवर्द्धत विज्ञा-
 नाय—इति वि० ।

(अपामीवम् ॥) इन्द्रा । यसीमसुषुताः पाः रिस्व

व । अपी । मौवाभवतुराः साः सह । माताइ ।

रसस्यमत्सताः दयाविनः । द्रवाइ । एखन्तइहम् ।

तुवाइइन्द्राः पूवाइपूईः ॥ २५ ॥

(वायोरभिदः ॥) इन्द्रायसीमसुषुतः पर्यौ ॥ होइसा

वा । अपामीवाभवतुराः साः साः हा । मातेरसस्यमत्स

तदयाः वौइनो । द्राइइवा । एारइइखा । ताइइसा

इ । द्राइइ । तुवाइइन्द्राः पूवाइपूईः ॥ २६ ॥ ८५

वेनोभार्गवऋषिः । हे “सीम !” त्वं “सुषुतः” सन् “इन्द्राय”
तदर्थं “परिस्व” परितो गच्छ रसं मुञ्च । “अमीवा” रोगः
“रक्षसा सह” “मा ते रसस्य मत्सत दयाविनो द्रविणखन्त इह”
“अप भवतु” अपगतो विमुक्तो भवतु “ते” तव “रसस्य” स्वांशं
रसं पीत्वा “मा मत्सत” मा मद्यन्तु । कः ? “दयाविनः” दयं सत्त्वा-
नृतं तेन युक्ताः पापिन इत्यर्थः । किञ्च “इन्द्रवः” ते रसाः

अथ नवमी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ २ ३

असाविसोमी अरुषोवृषाक्षरौ

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ २

राजेवदस्मो अभिगा अचिक्रदत् ।

३ २ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पुनानोवारमत्येध्वव्यय ॥ श्येनो

१ २ ३ १ २ ३ १ २

नयोनिङ्घृतवन्तमासदत् ॥ ८ ॥ ८६ *

२ २ १

२ २ १

(यामानि त्रीणि ॥) असाविसो । मो अरुषो २३४ ।

५ २ ४

२ २ २ १

२ २ १

५ ४

वृषाक्षराइः । राजेवदा । स्मो अभिगा २३४ः । अचिक्र

२ २ १ २

२ २ १

५ ४

दात् । पुनानोवा । रामतियार ३४इ । पिअव्ययाम् ।

२ २ २ १

२ १

४

४

श्येनोनया । निङ्घृतवार २३ । तमाप्रसदात् । क्षोप्रइ ।

डा ॥ २७ ॥

“इह” अस्मिन्यज्ञे “द्रविणश्चन्तः” अस्माकं धनवन्त “सन्तु”
भवन्तु † ॥ ८ ॥ ८५

* उ० ४, ९, १३, १ = ऋ० ७, ३, ७, १ = ऊ० ५, १, ६—८, १, २—१९, २, ४—२३, २,

१७—२३, २, २० = ऊ० १, २, ५ ।

† ‘रसवन्तो भवन्तु देवानां न तु राक्षसादीनाम्’—इति वि० ।

अथ दशमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १

प्रदेवमच्छामधुमन्तइन्दवो

२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २

सिष्यदन्तगावआनधेनवः ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वर्हिषदोवचनवन्तऊधभिः

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

परिस्तुतमुस्त्रियानिर्णिजन्धिरे ॥ १० ॥ ८७ *

हरितवर्णः† । स च “राजेव” “दक्षः” दर्शनीयः सन् “गाः” उदकानि‡ “अभि” लक्ष्य “अतिक्रदत्” शब्दङ्करोति स्व-रस-नि-र्गम-समये। पश्चात् “पुनानः” पूयमानः “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रम् “अत्येषि”¶ हे सोम ! अतिक्रम्य गच्छसि । ततः “शेनो न” शेन इव “योनिं” स्वीयं स्थानं “ष्टवन्तम्” उदक-वन्तम् § “आसदत्” वसतीवरीष्वासीदतीत्यर्थः ॥

“अत्येषि”-“पर्येति”—इति, “आसदत्”-“आसदम्”—इति च पाठः ॥ ८ ॥ ८६

* ऋ० ७, २, १८, १ ।

† ‘हरिः हरणधीलः’—इति वि० ।

‡ इह सानं मृग्यम् ।

¶ ‘अत्येषि अत्येति व्यत्ययेन’—इति वि० ।

§ “घृतम्”—इति उदकानामसु दशमं नैषष्टकम् ११२ ।

॥ ‘विनियोगोऽस्य नवमेऽहनि’—इति वि० ।

(मरुतान्धेनु ॥) प्रादे । वमच्छामधुम । तत्रा २-

इन्द्रवाः । आसिष्यार३४दा । तगावत्रा । नधारइन

वाः । बहिषार३४दाः । वचनावा २ । तज २धभाइः ।

पारिसू २३४ताम् । उस्त्रियानिणिजन्धाईराये ३ । धांइ

रा३४औद्वा । धा३इरा३३५इ ॥ ३० ॥ ८७

वत्स ऋषिः* । “मधुमन्तः” मर्दकर-रस-युक्ताः “इन्द्रवः”
सोमः “देव” द्योतमानं सोमात्सकम् इन्द्रम् “अच्छ” प्रति
“प्रासिष्यदन्त” परिस्यन्दन्ते ग्रहादिषु † प्रचरन्ति । [स्यन्दते-
र्यन्तस्य लुङि चङि रूपम्] तत्र दृष्टान्तः । “गाव आ न धेनवः”
पयस्विन्यः प्रीणयितः गावो यथा वत्स प्रति पयांसि प्रस्रवन्ति

* “वत्सप्रीः भालन्दनः”—इति ऋषि-नै० ।

† यज्ञीषदेवातुद्दिशांशशोऽहोतसोमा तदाधारत्वात्तदीयचन्द्रघटादयोऽपि ग्रहा
उच्यन्ते । ते च प्रातःसवने, पञ्चविंशति-सङ्क्रान्ता भवन्ति । तथाहि—१९उपांशः
—२अन्तर्यामः—३ऐन्द्रवायवः—४ मैत्रावरुणः—५ आश्विनः—६ शक्रः—७ भन्वी—
८ आग्रयणः—९ उक्थः—१० भुवः—११-२३ ऋतुग्रहाश्च नैमोदश—२४ ऐन्द्राग्रः—
२५ वैश्रवदेवस्येति । माध्यन्दिनसवने चत्वारि—३व, मारुतन्तीयास्त्रयो माहेन्द्रश्च चतुर्थः ।
तृतीयसवने तु पञ्च, तद्यथा—आदित्यः—२ नावितः—३ महावैश्रवदेवः—४ पालीवतः
—५ चारिषोजनस्येति ।—इत्येव सङ्क्रान्त्या ग्रहाश्चतुस्त्रिंशदिति ।

अथैकादशी ॥

१ २ ३ क १ र ३ १ २ ३
अञ्जनेव्यञ्जते समञ्जते

१ २ ३ ३ २ ३ क २ र
क्रतुर्ग्रिहन्ति मध्वाभ्यञ्जते ।

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सिन्धोरुच्छासे पतयन्त मुक्षणां

३ २ ३ २ ३ १ २
हिरण्यपावाः पशुमप्सु गृभ्णते ॥ ११ ॥ ८८ *

२ १ २ १ २
(शार्गानि त्रीणि ॥) अञ्जताइ । वियञ्जताइ । सम

१ १ २ २ १ १ २ १ १
ञ्जाताइ । क्रतुर्ग्रिहा । तीमधुवा । भियञ्जाता

तद्वत् । किञ्च, “बर्हिषदः” बर्हिषि सोदत । “वचनवन्तः”
हभ्रा-रवादि-शब्दवन्तः [उस्त्रियेति गोनाम +] तादृश्यो गावः
जधभिः पयत्राधारकैः स्वैः स्वैरूधोभिः तेभ्यः “परिस्तुत”
परितः स्त्रवणशीलं “निर्णिजं” ऋद्धं पयोभूतं सोमरसं “धिरे”
दधिरे इन्द्रार्थं धारयन्ति ॥ १० ॥ ८७

* उ० ७, ४, ११, १ = ऋ० ७, ३, २७, २ = ऊ० १२, १, १७ ।

† “उस्त्रिया” इति गोनामसु द्वतौ यं नैषण्डकम् २.११.१ ।

२६ । सिन्धोरुच्छा । सेपतया । तमुक्षाणांम् । हिर

ण्यपा । वाःशुमा । णसुगुम्णता३१ उवा२३४५ ॥ ३१ ॥

अञ्जा३६ । ते३६ । वियञ्जते३सा३मञ्जता३ ।

क्रतू३६ । रिद्धा३६ । तिमधवा३भी३अञ्जता३ ।

सिन्धो३६ । उच्छा३६ । सेपतया३न्ता३मुक्षणम् ।

हिरा३६ । ण्यपा३६ । वाःपशुमा । णसुगा३र्भणा५

ता३५३ ॥ ३२ ॥

हावाञ्जा । तार३४ । वियञ्जतेसमञ्जते । एहिया ।

एहिया३४ । हाउक्रातुम् । रार३४ । हन्तिमधुवाभि

यञ्जते । एहिया । एहिया३४ । हाउसाइन्धोः । ऊ२

३४त् । श्वसेपतयन्तमुक्षणम् । एहिया । एहिया३४ ।

अथ द्वादशी ।

३ १ १ २ १ २

पवित्रन्तेविततम्बु ह्यणस्पते

३ १ २ २ २ ३ १ १ २ १ २

प्रभुर्गात्राणिपर्येषिविश्वतः ।

५ १ २ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ १ २

द्वाउद्वाइरा । एया२३४ । पावाःपशुमपसुगृभ्णते । एहि

या । एहिया३४ । द्वाउ । द्वापुइ । डा ॥ ३३ ॥ ८८

‘अत्रिच्छपिः* । सोमम् ऋत्विजः “अञ्जते” गोभिः तथा “व्यञ्जते” विविध मञ्जति “समञ्जते” सम्यगञ्जति । स्तुत्यर्थ-त्वादपुनरुक्तिः † तथा “क्रते” बलकंत्तारं “रिहन्ति” लिहन्ति आस्वादयन्ति देवाः तथा पुनः “मध्वा” मधुना गव्येनाभ्यञ्जते । तमेव सोमं “सिन्धोः” उदकस्य रसस्याधारभूते “उच्छ्वासि” उच्छ्रिते देशे “पतयन्तं” गच्छन्तं [पतल गतावित्यस्मात् स्वार्थिके णिचि वृद्धभाष्यशान्दसः] “उच्चणं” सेतारम् “हिरण्यपावाः” हिरण्येन पुनन्तः “पशु” दृष्टारं ‡ [पशुः पश्यतेरिति निरुक्तम्] “अप्सु” वसुतीवरीषु “गृभ्णते” गृह्णन्ति ॥

“मध्वा”—“मधुना”—इति, “अप्सु”—“आप्सु”—इति च पाठः ॥ ११ ॥ ८८

* “भौसः”—इति ऋषि-नै० ।

† पुनरुक्तिदोषो नेति भावः ।

‡ ‘पशु’ सोमम्—इति वि० ।

॥ ‘विनिर्योग उपचक्ष्ये प्रवर्ग्ये च’—इति वि० ।

१२ ३२७ ३ १ २
अतस्तनून्नुतदामोअश्रुते

३ २ ३ १२ २ ५ १२ २२

श्रुतासद्द्वहन्तःसन्तदाशत ॥ १२ ॥ ८८ *

॥ द्वितीय-दशति ॥

११ २२ १२ १ २ १
(अर्कपुष्पम् ॥) पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः । ऊवे

१ २ १ २ १ २ १ २
२३ । २ । होवा३हा३ । हाइ । प्रभुर्गीत्राणिपरियेषि

१ १ १ २ २ २ १
विश्वता२३ । ऊवे२३ । २ । होवा३हा३ । हाइ । अत

२ २ १ २ २ ३ १ १ २ २ २
स्तनून्नुतदामोअश्रुतेः । ऊवे२३ । २ । होवा३हा३हा

१ २ १ २ १ २ १
इ । श्रुतासद्द्वहन्तःसन्तदाशत । ऊवे२३ । २ । हो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा३हा३ । हा३४ । औहोवा । अर्कदेवानांमरमेवि

२ २ २ २ २ २ २
यो२मा२३४५न् ॥ ३४ ॥

२ २ २ २ २ २ २
(अर्कपुष्पोत्तरम् ॥) . पवित्रन्ते विततम्बह्मणस्पतेः ।

उ० २, २, १६, १ = ऋ० ७, ३, ८, १ = आरण्ये १, १, ११—१, १, १९—ऊहे ७, २, १
—७, २, ९—१५, १, १ = ऊहे १, १, ८—४, १, ३ ।

ऊवाङ् । औहोवा २ । प्रभुर्गात्राणिपरियेषिविश्वतार३ ।

ऊवाङ् । औहोवा २ । अतप्ततनूर्नतदारमोअश्रुते३ । ऊ

वाङ् । औहोवा २ । श्रुतांसइहहन्तःसन्तदारशत ।

ऊवाङ् । औ । हो २ । वार३४ । औहोवा । अर्कस्य

देवःपरमेवियोरमार३४५न् ॥ ३५ ॥ ८८

॥ इति ग्रामे गेये षोडशः प्रपाठकः ॥

पवित्रऋषिः* । हे “ब्रह्मणस्पृते” मन्त्रस्य स्वामिन् !
सोम ! “ते” “पवित्र” शोभन मङ्ग “विततं” सर्वत्र विस्तृतम् ।
स “प्रभुः” प्रभूविता त्वं “गात्राणि” पातुरङ्गानि “पर्येषि” परि-
गच्छसि । “विश्वतः” सर्वतः तव तत्पवित्रम् “अतप्ततनूः” पयो-
व्रतादिना असन्तप्तगात्रः † “आमः” अणरिपक्वः “नाश्रुते” न
व्याप्नोति । “श्रुतासः ‡ इत्” श्रुताएव परिपक्वाएव “वहन्तः”
यागं निर्वहन्तः तत् पवित्रं “समासत” व्याप्नवन्ति ॥

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषि-नै० ।

† “अतप्तशरीरः सूक्ष्मेरपि किद्वैः दशापवित्रस्य—इत्यादि वि० ।

‡ “श्रुतासः निष्पन्न-सोमाः”—इति वि० ।

॥ व्याप्नवन्ति दोषकलशम्—इति वि० ।

“सन्तदाशत”-“तत्समासेत”-इति पाठौ * ॥ ६ ॥ ८८

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य नवमः खण्डः ॥

॥ इति जागतम् ॥

—०—०—

इन्द्रमच्छेतिखण्डेऽस्मिन् ऋचौ द्वादश संस्थिताः ।

सकला उष्णिहस्तत्र वक्ष्यन्ते ऋषयः पृथक् ॥

तत्र दशमे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २ ० ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २

इन्द्रमच्छसुतादमेवृषणंयन्तुहरयः ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

अष्टौजातासइन्द्रवःस्विदः ॥ १ ॥ १०० ॥

(पदे द्वे ॥) इन्द्रमच्छा । सुतादमा । औचो२३४वा ।

* तप्तसुदाधारिणां वेष्णवमंस्पृदाय-विशेषाणां नयैऽयमेव सन्तः शरीरे तप्त-चक्रा-
द्यङ्कनस्य ; तथाच “अतप्तनूः” शङ्खचक्रादिभिः न तप्ता नूः यस्य स पुरुषः “आमः”
अपरिपक्वः असंस्कृतः अतएव “तत्” प्रसिद्धं कैवल्यं “नू” अयत्ने” इत्यर्थः । वस्तुतोऽस्य
विनियोगो ज्योतिष्टोम-हृत्तीयेऽहनि ।

† “अष्टौ”—४४ ।

‡ उ० १,१,१०,१ = ऋ० ०,५,६,१ = ऊ० १,१,१०—२,१,०—६,१,१०—६,१,५
—६,१,२०—१०,१,१६—१०,२,१—१२,२,१०—१३,२,१—१६,१,१०—१४,१,११—
१४,१,१० ।

२०२

सामवेदसंहिता ।

[६प्र० २, २, १

१ २ १० २ ३२ ५ २ १ २२ १
वृषण्य । तूह्रया । औक्षे२३४वा । शुष्टाइजाता ।

२३२१ २१ २ १
सइन्दवाः । सुवर्वा२३इदा३४३ः । औ२३४५इ । डा ॥ १ ॥

५ २ १ २ १ २ २ १
इन्द्रमच्छा । सुताइमाइइ । ताइइमाइ । वृ

२ १० १ २ २ २ २ २ १
षण्य । तूह्रया२ः । चाराइयाः । अष्टेजाताइसा

० १ २ २ १ २ ५ २ २
इन्दवा२ः । आइन्दाइवा३ः । सुवरा३४ । औक्षेवा ।

२ २ १ १ १ १ १ १
विदोवीइदा२३४५ः ॥ २ ॥

४ ५ ४ २ १ २
(अनुपदे द्वे ॥) इन्द्रम् । इन्द्राम् । अक्काइक्षता

१ २ १ २ १ ० १
इमे२ । आइमे२ । वृषण्य । तूह्रया२ः । राया

२ २ २ ० १ १ २
२ः । अष्टेजाताइसाइन्दवा२ः । दावा२३ः । सुवरा

५ २ २ १ १ १ १ १
३४ । औक्षेवा । विदोइविदा२३४५ः ॥ ३ ॥

३ ४ ३ ४ ३ ४ ३ ४ ५ २ २ २ ३
इन्द्रमच्छसुताइमेवृषण्यन्तुहा । क्षे३४३ । रयया

अथ द्वितीया ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ १ २

पूधन्वा सोमजा गृविरिन्द्रायेन्दोपरि स्रव ।

३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

द्युमन्तः शुष्मामाभरस्वर्विदम् ॥ २ ॥ १०१ *

१ २ १ २ ३ ४ ५ २

श्रुष्टा उवा । जाता उवा ३४ । स इन्द्रवः सुवा । द्वा ।

२ २

विदत्रो २३४५३ । डा ॥ ४ ॥

२ १ २ ४ ५

१ २

५

(पौष्कलम् ॥ इन्द्रमाश्चक्षु । तार्ईर ३४माइ ।

२ १ २ १

२ ३

५

२ १ २

०

वृषाण्या । तूक्ष्णार ३४याः । श्रुष्टा इजाता । स ईर

३

२ १ ३ १ १ १ १ २

न्दार ३४५वाई ५६ । सुर्वविदा २३४५ः ॥ ५ ॥ १००

अग्निश्चाक्षुषऋषिः । “श्रुष्टे” श्रुष्टी क्षिप्रं “जातासः” जाताः
 “इन्द्रवः” पक्षिषु क्षरन्तः “स्वर्विदः” सर्वज्ञाः † - “हरयः”
 हरितवर्णाः “सुताः” अभिषन्ताः “इमे” सोमाः “वृषण” कामानां
 सेतार मिन्द्रम् “अच्छ यन्तु” अभि गच्छन्तु । १ ॥ १००

* ऋ० ७, ५, ८, ४ = ऊहे ११, २, १ ।

† ‘स्वर्विदः स्वर्ग’ लोकं विदन्ति - इति वि० ।

(ऐषिराणि पञ्च ॥) प्रधन्वासौहोइ । औश्हो२३४

वा । मजागृविः । इन्द्रायेन्दौहोइ । औश्हो२३४वा ।

परिस्त्रव । द्युमन्तश्रौहोइ । औश्हो२३४वा । अमा

भर । सुवर्विदौहोइ । औश्हो२३४वा६पुई । ऊ२३

४पा ॥ ६ ॥

प्रधन्वासौहो । वाश्हो । मजागृवौ२ः । इन्द्राये

न्दौहो । वाश्होइ । परिस्त्रावा२ । द्युमन्तश्रौहो ।

वाश्हो । अममाभारा२ । सुवर्विदौहो । वाश्हो२ ।

वार३४औहोवा । ऊ२३४पा ॥ ७ ॥

औहौहोइ । प्रधन्वासो२ । औहौहो । मजागृ

वौ२ः । औहौहोइ । इन्द्रायाइन्द्रा२ । औहौहोइ ।

परिस्त्रावा२ । औहौहोइ । द्युमन्तश्रू२ । औहौहो ।

^{१ २ १} षममाभारा^२ । ^{१ १ २} औक्षोक्षो^३ । ^२ सुवः । ^{१ २ ३} वार^४ । ^३ दार^५ ३४ ।

^{५ २ २} औक्षो^५ । ^५ ऊ२३४पा ॥ ८ ॥

^१ ऊवार^१ । ^१ ऊवार^१ । ^{१ १ १} हुवार^१ ३३होयि । ^{१ १} प्रधन्वा^१ सो

^{२ १} २ । ^{२ १} मजागृवी^१ २ । ^१ इन्द्राया^१ इन्द्रा^१ २ । ^१ परिस्वा^१ वा २ ।

^१ द्युमन्ता^१ ष्णु^१ २ । ^{१ १} षममाभारा^१ २ । ^१ सुवर्वा^१ इदा^१ रम् ।

^१ हुवार^१ । ^१ हुवार^१ । ^{१ १ १ २ ५ २ २} हुवार^१ ३३हो^१ २ । ^{१ २ ३ ५ २ २} वार^१ ३४ औक्षो^१ वा ।

ऊ२३४पा ॥ ८ ॥

^{१ १} प्रधन्वा^१ ३३सोमजागृवी^{४ २ ५ २} । ^{१ २ ३ ५ १ ०} इन्द्रा^१ रया^१ २३इन्द्रो^१ । औ^१ इ ।

^{२ १ २ २ १ ३ ५ १ ०} पा३राइस्वा^१ वा । ^{१ २ ३ ५ १ ०} द्युमार^१ न्ता^१ २३४ष्णु^१ । औ^१ । षममा

^{२ १ १ १ १ १} भार^१ ३४पूरा^१ ६पू^१ । ^{१ ० १ ० १ ० १} सुवर्वा^१ इदा^१ २३४ष्म^१ ॥ १० ॥ १०१

चक्षुर्मावच्छिपिः । हे “सोम !” “जागृविः” जागरण-
शीलस्त्वं “प्रधन्व” प्रक्षर । हे “इन्द्रो” सोम ! “इन्द्राय” “परि

अथ तृतीया ।

१२ ३१ २ १२ ११ २

सखायानिषीदतपुनानायप्रगायत ।

३ २ ६ १२ २२ ३२

शिगुन्नयज्ञैः परिभूषतश्रिये ॥ ३ ॥ १०२ *

(शौक्तानि पञ्च ॥) ^{२ १२ १} सखाया ^{१२} आ २ । निषीदता ।^२ पुनाना ^२ र ^{१२} श्या । ^२ प्रगायता । ^२ शिगुन्ना ^२ र ^६ श्या । ^३ ज्ञैः ^३ परा^१ इभू ^२ र । ^१ षता ^२ आ ^१ र ^३ श्या ^३ ४ ^३ इ । ^३ ओ ^३ र ^३ ४ ^३ पु ^३ इ । डा ॥ ११ ॥^४ साखाया ^४ आ । ^२ निषीदा ^३ र ^४ ३ ^४ ता । ^१ पुना ^३ र ^३ ना ^४ र ^४ ३ ^४ या ।^१ प्रा ^३ र ^४ गा ^४ र ^४ ३ ^४ औ ^३ द्यो ^४ वा । ^३ या ^४ र ^४ ३ ^४ ता । ^२ शिगु ^३ न्नया । ^३ ज्ञैः ^३ प^२ रिभू ^३ र । ^१ षा ^३ र ^४ ता ^४ र ^४ ३ ^४ औ ^३ द्यो ^४ वा । ^२ श्रिये १ ॥ १२ ॥

स्व" परितः पात्रेषु चर । किञ्च "द्युमन्त" दीप्ति-युक्तम् † ।

"स्वर्विद" सर्वस्य लम्बकं "शुष्म" शत्रूणां शोषकं बलम् ‡

"आभर" आहर ॥ २ ॥ १०१

* उ० ४, २, ८, १ = ऋ० ७, ५, ७, १ = ऊँ २, २, १—४, १, २—७, १, १८—७, १, १८—
८, १, १८—१४, १, १५ ।

† "द्युमन्त"—इति दीप्ति-कर्मसु अन्तिमं नैषण्टु कम् १, १६ ।

‡ "शुष्मम्"—इति बलनामसु एकादशं नैषण्टु कम् २, ८ ।

४ ५२ ४२ ५२ ५ १ २ १२ २
 . सखायानि । षौदाईता । पुनानायप्रगायाता ।

१ २ १ २ १ २
 शिशुनयज्ञैः परा २३ । भूषार३ता३ । आ२३र्या३४३३ ।

१
 . आ२३४५३ । डा ॥ १३ ॥

५२२ ४ ५२ ४२ ५२ ५ १ २ १२
 . आ॒हाइ । सखायानि । षौदाईता । पुनानौ॒हाइ ।

२२ १२ ५ ४ ५ ४ २२ १२ २
 पुनानौ॒होये३ । या॒प्राया॒प्रा । गाय॒तौहोइ । गाय॒तौहोये३ ।

४ ५ ४ ५ २१ २ २१ २ २ ४ ५
 शा॒इशू॒शा॒इशू॒म् । नय॒ज्ञौहोइ । नय॒ज्ञौहोये३ । पारी ।

३ ५ ५२ २ २२ ३ २
 पारा३४औ॒होवा । ए३ । भूष॒त॒श्रिये१ ॥ १४ ॥

५ २ ३ २ ५ २ २ ५
 सखा । य॒आ॒औ॒३४वा । निषा॒इ । दा॒ता॒औ॒३४वा ।

१ २ १२ ५ १ २ ३ ५ १ २
 पुनानायप्रगा॒यत । शा॒इशा॒औ॒२३४वा । न॒य॒ज्ञैः परि॒

२ १ २ ३ ५ २
 भू३ । पा॒ता॒औ॒३४वा । श्रिये१ ॥ १५ ॥ १०२

पर्वतना॒दां॒हंषीः । हे “सखायः” सखिर्भ॒ताः ! “स्तो॒ता॒रः”

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ १ २ ३ २ १ २

तंवः सखायो मंदाय पुनानमभिगायत ।

३ २ ३ १ २

शिषुन्नह्व्यैः स्वदयन्तगूर्त्तिभिः ॥ ४ ॥ १०३ *

(कार्णश्रवसानि त्रौणि ॥) ता२३४०वः । सा२३४

५ २२ १ २ १ २ २ १ २ ३
खा । योमदार३या । पूनानम । भिगायार३ता ।१ २ १ २ ३ २ २ २ ३ २ १
शा३षुन्नह्व । व्यः स्वदयार३ । तङ्गूर्त्तिभा३४३इ । ओ२

३४५इ । डा ॥ १६ ॥

ऋत्विजः “आ नि षीदत” स्तोतुमुपविशत । अथ “पुनानाय”
पूयमानाय सोमस्य “प्रगायत” प्रकर्षणं गायत तमभिष्टुत ततः
अभिष्टुतं सोमं “यज्ञैः” यजनीयैः हविर्भिः मिश्रितैः “अग्ने”
शोभार्थं “परिभूषत” परितोऽलङ्कृत । तत्र दृष्टान्तः—“शिषुं
न” यथा शिषुं बालं पुत्रं पितरः † आभरणैरलङ्कुर्वन्ति
तद्वत् ॥ ३ ॥ १०३ . . . . .

*. उ० ४, १, १८, १ = ऋ० ५, ८, १ = जह्वे ३, २, १२—८, १, ९०—८, १, ११—८, २,
२०—१८, १, २ ।

† ‘मातरः’—इति वि० ।

२ ३ ४ ५ २ ४ १ २ २ ५ १ २
 आइतंवःसखा । योम । दायाओर३४वा । पुना

० ५ २ ३ ५ ३ ४ ३ ५
 नमभिगा३ । आ । ओर३४वा । यताओर३४वा ।

१ २ १ २ १ २ २ १ २ ३ ५ ३ २
 शिशुनद्ध । व्यैःखदया३ । अ । ओर३४वा । तगा

३ ५ ३ ५
 ओर३४वा । तीर३४भीः ॥ १७ ॥

५ २ २ ५ २ २ १ २ १
 तंवःसखायोमदाद्या । पुनानमभिगा३यत । शा

७ २ ४ २ ५ ३ ४ १ ४ २
 इशुनद्धा३ । व्यैःख । दया३ । तार३गू३ । तार३४पू३

५
 मोदद्वाइ ॥ १८ ॥ १०३

पर्वतनारदावृषो । हे “सखायः ।” ऋत्विजः “वः” यूयं
 “मदाय” देवानां मदार्थं “पुनानं” पूयमानं “न्तं” सोमम्
 “अभिगायत” अभिष्टुत । तमिमं सोमं “शिशुन” शिशुमिवा-
 लङ्कारैः क्षीरादिभिश्चालङ्कुर्वन्ति तद्वत् । “हव्यैः” हविर्भिर्मिश्र-
 यणैः “गूर्त्तिभिः” स्तुतिभिः * “स्वन्दयन्त” स्वादूकुरन्त ।

“हव्यैः”—“यज्ञैः”—इति पाठौ ॥ ४ ॥ १०३

* गूर्त्तिभिरिति अचन्ति-कर्मणो (नै० १, १४) गूर्धयते रूपमिष्टम् भाष्यकारस्य ।
 ‘गूर्त्तिभिः उद्यमाने रत्नैर्धनैर्वा’—इति वि० ।

अथ पञ्चमी ।

३ १ २ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
प्राणाशिशुर्माहीना^१ हिन्वन्नृतस्यदीधितिम् ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
विश्वापरिप्रियाभुवदधिता ॥ ५ ॥ १०४ *

४ ५ ३ ५ २ २
(वाचः सामनी द्वे ॥) प्राणा । शा३३इशूः । मद्वा

५ १ ३ ५ २ १ २ २
२३४इनाम् । हिन्वान्नार३४त्ता । स्या३दाइधी३तीम् ।

१ २ २ १ २ ३ २ १ २ १
वाइश्वापरि । प्रियाभुवार३त् । अधदिता३४३ । आ२३

४ ५ ३ ५ २ २
४५इ । डा ॥ १८ ॥

४ ५ ४ ५ १ १ ५ २
प्राणाप्राणा । शाइशूः शाइशूः । मद्वा३१उवाये३ ।

१ १ १ १ २ १ २ २
नार३४५म् । हिन्वन्नार्त्तस्यदा३१उवाये३ । धी२३४

५ १ २ २ ५ २
तीम् । विश्वापरिप्रिया३१उवार३ । भू२३४वात् । अधी

१ २ १ २ ५ २ ५ २
२ । हौ२ । उवाये३ । दार३इता२३४औहोवा ।

२ ५
ज३२३४पा ॥ २० ॥

* उ० ३, २, १८, १ = ऋ० ७, ५, ४, १ = ज३ ३, १, १२, ४, १, १ — ७, २, १० — ७, २, २१
— ८, १, १४ — ८, २, ९ — १२, १, ५ — १५, २, ८ — १६, २, ८ ।

(इन्द्रसामनी द्वे ॥) प्राणाग्निशूः । मचाऽइनाम् ।
 औहोवा । हिन्वन्नतस्यदीधितिम् । वाइश्वाउवा ।
 प्राराउवा । प्रियारभुवत् । अधाउवा । ए३ । द्विता१
 ॥ २१ ॥

प्राणा । होइ । इयाहाइ । शाइशुर्महाइ । ना
 र३म् । आउहाउ । होइवा । हिन्वन्नृतस्यदीधिता-
 इम् । आउहाउ । होइवा । विश्वापा । र्याउहाउ ।
 होइवा । प्रियार३ । भूरवार३४ औहोवा । अधि
 ता१ ॥ २२ ॥

(मरुतां प्रेङ्खन्म् ॥) प्राणा । चहोइ । शार३४इशूः ।
 चहोइ । महीनार३म् । होवारहोये३४ । हिन्वन् ।
 चहोइ । आर३४ता । चहोइ । स्यदीधितार३इम् ।

^{१ २} होदाश्चोये३४ । ^{५ २} विश्वा । ^{३ ५} हृष्टोद् । ^६ पार३४री । ^{५ २} हृष्टो

^{२ १ २} ३३ । ^१ प्रियाभूवार३त् । ^२ होवारश्चोये३ । ^१ आ२३धा३ ।

^२ द्वा३४पूइतोईहृष्टोद् ॥ २३ ॥ १०४

त्रितऋषिः* : “प्राणा” यज्ञं कुर्वाणा इत्यर्थः † । “महीनां”
महतीनां मंहनीयानां वा अपां ‡ । “शिशुः” स्थानीयः सोमः §
“ऋतस्य” यज्ञस्य “दीधिति” दीप्तिमन्तं प्रकाशकं वा स्वीयं
रसम् “ह्रिन्वन्” प्रेरयन् § । “विश्वा” सर्वाणि “प्रिया” प्रियाणि
हवींषि “परि भुवत्” परिभवति व्याप्नोति । अपि च “हिता”
तिधा भवति ॥ । दिवि पृथिव्यां च वर्त्तत इत्यर्थः । +

“प्राणा”-“क्राणा”—इति पाठः ॥ ५ ॥ १०४

* “व्याप्राः”—इति ऋषि-नै० ।

† भाष्यकारस्तु क्राणाइति ऋग्वेदीयपाठमनुसृत्यैवं व्याख्यातवान् ; तथाच यास्कः
—“गोभिः क्राणा अनूपत—गोभिः कुर्वाणा असोषत”—इति ४, १९ । सामवेदीय-
पाठस्तु प्राणाइति अतएव ‘प्राणभूताः’—इति विवरण-व्याख्यानम् ।

‡ ‘गवाम्’—इति वि० ।

§ ‘शिशुः’ शंसनीयः—इति वि० ।

§ ‘व्याप्रा वन्’—इति वि० ।

॥ ‘द्वैतवर्णा सोमदेवता एव’—इति वि० ।

+ ‘विनियो’ गोऽस्य पष्ठेऽहनि—इति वि० ।

अथ षष्ठी ।

१०२ ३१२ ३२२ १२ ३१२
पवस्वदेववीतयइन्दोधाराभिरोजसा ।

२३ १ २
आकलशम्माधुमांत्सोमनःसदः ॥ ६ ॥ १०५ *

(प्राजापत्ये द्वे ॥) पवस्वदारंइ । ववीतारं३४याइ ।

१ २ २ ३ २ ३ ५ १२
आइन्दोधारा२ । भिरोजारं३४सा । आकालशम् ।

२ ३ ५ १ २ २ ४ ४
माधूमारं३४त्सा । मनणमानारं३ । सदापूण । होपू
इ । डा ॥ २४ ॥

५ २ १ २ २ २ २
पवस्वदा । ववीतयाइ । इन्दोधारं३४ । भिरो

५ ५ १ २ २ १ १ २ २
जसाईण । आकाश्चा । लाशारं३म् । माधश्चाइ ।

१ २ १ ५ ४ ५
मांत्सारं३ । मनारं३४वा । सापूदोपूचाइ ॥ २५ ॥ १०५

मनुर्ऋषिः † । हे “इन्दो” सोम ! “देववीतये” देवानां भक्त-

* उ० ५, २, १०, १ = क० ७, ५, १०, ५ = ऊ० ५, २, १० - १५, २, १५ - ८, ४, ४ - २४, १, १३ ।

† “आप्सवः” - इति ऋषिर्नै० ।

अथ सप्तमी ।

१ २ ३ २३ २२ ३ २१ १ २

सोमः पुनानजर्मिणाव्यंवारं विधावति ।

१ २ ३ १२ २२ ४ ३ १ २

अग्रे वाचः पवमानः कनिक्रदत् ॥ ७ ॥ १०६ *

(सुज्ञाने ह्ये ॥) सोमः पुना । नजर्मिणा । अव्यं ।

वारं २म् । विधावताइ । अग्रे वाचा २ः । पव । मार

२ नार ३४ औ होवा । कनिक्रददे उपार ३४५ ॥ २६ ॥

सोमः पुना । नजर्मिणोवा ३ । औ २ । वार ३४ । औ

होवा । अव्यंवारं विधावति । अग्रे ३ । होवा ३ । हो

णाय “ओजसा” बलेन “धाराभिः” आत्मीयाभिः “पवस्व”
क्षर । हे “सोम” “मधुमान्” मदकररसवांस्त्वं “नः” अस्म-
दीयं “कलंशं” द्रोणाख्यम् “आसद्” आसीद । [सदेर्लङि रू-
पम् + ॥ ६ ॥ १०५]

उ० ३, १, १८, १ = ऋ० ७, ४, १०, ५ = ऊ० २, २, १० — ७, २, ९ — ९, ३, ४ — १५, ९, ११ ।

+ ‘विनिधोगोऽस्य नवमेऽहनि’—इति वि० ।

२५ वार३४ । औहोवा । वाचःपवमानः । कमा३ ।

होवा३ । हो१ । वार३४ । औहोवा । क्रार३४दात् ॥ २७ ॥

(द्यौते द्वे ॥) सोमःपुनानऊ । मिणा । अव्यवार-

विधावार३ती । अग्रेवाचाः । पवमानाः । कार्शनिक् ।

दार३४पूत् ॥ २८ ॥

सोमःपुनानऊर्मिणार३४ऐहौ । अव्यवारंविधावता

र३४ऐहौ । अग्रेवाचःपवमानार३४ऐहौ । कानी । क्र

ददे३४ । हियाईहा । ह्यिपुइ । डा ॥ २९ ॥

(आतीषादीये द्वे ॥) सोमःपुना । नऊ३२मो३३४णा

अव्यवारम् । विधावति । अग्रा३२इ । वार३४चा ।

पवा३२ । मार३४नाः । कना३इक्रा३दाईपुईत् ॥ ३० ॥

अथाष्टमौ ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रपुनानासवेधसेत्सोमायवचउच्यते ।

३ १ २ १ २ ३ १ २ ३ १ २

भृतिन्नभरामतिभिर्जुजोषते ॥ ८ ॥ १०७ *

३ ४ ५ २

२

३ ४ २

५ ५

१

२

२

सोमःपुना । हो । नऊर्मिणाद्दण । अव्यंवारविधा

२

२

३

३ १ १ १ १

१ १

२

१वाऽती । अग्रेवा२३४५ । चार३४५ । पवमार३ना३ ।

१

३

५ ४ २

२ ३ १ १ १ १

कारना२३४औहोवा । क्रददे२३४५ ॥ ३१ ॥ १०६

अग्निर्दृष्टिः † । “पुनानः” पूयमानः “सोमः” “ऊर्मिणा”

स्वीयया धारया “अव्यम्” अविभवं “वारं” वालं पवित्रं “विधा-
वति” विविधं गच्छति । कोट्यः ? “पवमानः” पूतः “वाचः”
स्तोत्रस्य “अग्रे” “कनिक्रदत्” पुनः पुनः शब्दं कुर्वन्
विधावति ‡ ॥

“अव्यम्”—“अव्यः”—इति साध्न ऋचः पाठः ॥ ७ ॥ १०६

* ऋ० ७, ५, ६, १ ।

† “वाचुषः”—इति ऋषि-ने० ।

‡ दाधर्निर्दर्धनीत्यादिना (पा० ७, ४, ६४) सिद्धम् ।

॥ ‘विनिधोगोऽस्य चतुर्थेऽग्निः’—इति वि० ।

• (सोममामानि चत्वारि ॥) २१ ४२ ५२
प्रपुनारइनाथवेधसाइ ।

ह्रीं । ह्रीं । सोमायवचाउच्याता ह्रीं । भूतिन्नभरा

मतिभा २इः । जु^{१२}जोषार^२३ता३४इ॥ ओ२३४५इ । डा
॥ ३३ ॥

प्रपुनानौहोप्रयवेधसादू । सोमाच्चौहो३४ । यव

चउच्यताइ । भूताओइहोइ४ । नभरामतिभाइः । ज

जा३१ उवा३३। षा२३४ते ॥ ३३॥ १०७

द्विती नाम ऋषिः* स्वात्मानं प्रत्याह । “पुनानाय” पवि
त्रेण पूयमानाय । “विधसे” कर्मणो विधात्रे सोमांशः । “वचः”
स्तौत्र-लक्षणं “प्रोच्यते” त्वया प्रोच्यताम् । किञ्च । “मतिभिः”
स्तुतिभिः “जुजोषते” प्रीयमाणाय स्तुतिं “प्रभर” प्रकर्षेण धार-
य । तत्र दृष्टान्तः । “भृतिर्न” यथा भृतकाय भृतिं सम्पादयति
तद्वत् ।

“वच उच्यते”-“वच उच्यते”—इति साम्नः ऋचः पाठः ।
॥ ८ ॥ १०७

• “आप्तः”-इति कृषि नै०

† 'सोमपानाय'—इति वि०

‡ 'मेधाविने सोमाय'—इति वि० । 'वेधाः'—इति मेधाविनामसु षष्ठं नैष-
ण्ड कस ३,१५ ।

अथ नवमी ।

१ २ ३ ४ ५

गोमन्त्रइन्दोअश्ववत्सुतःसुदक्षधनिव ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

शुचिच्च*वर्णमधिगोषुधारय ॥ ८ ॥ १०८ ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०

गोमन्त्रः । होइ । इन्दोअश्ववाईदे । सुतःसुदक्ष

धा१नीइवा । शुचिच्चषार३४५ । एमधिगो२३४औहो

वा । पूर३४धा । रया । औइहोवा । हो५इ । डा ॥

॥ ३४ ॥ १०८

पर्वतनारदावृषी । हे “सुदक्ष” सुबल ! हे “इन्दो” सीम ।
 “सुतः” अभिषुतस्त्वं “नःअस्माकम्” ‡ “गोमत्” यज्ञ-साधन-
 गो-युक्तं धत्तं, “धनिव” धन्व [वृणविकारः ण] गमय [धन्व-
 तिर्गत्यर्थः §] ततो हं “शुचिं” पूतन्दीप्यमानं “वर्णं” रसञ्च
 “गोषु” क्षीरादिषु “अधिधारय” अधिकां प्रापयामि ॥

* “ति” — इति ऋ० ।

† उ० ७, ३, १०, १ = ऋ० ७, ५, ८, ४ = ऋ० १२, १, १४ — १७, १, २ — १८, २, ६ ।

‡ “नः अस्माकम्” — इति वि० ।

§ “व्ययथोवञ्जलम् (३, ४, ८८)” — इति पाणिनी-सूत्रस्य सुप्तिङित्यादिवचने-
 नेत्यर्थः ।

§ नि० नै० २, १४, ६४ ।

अथ दंशमी ।

३.१ २ ३.१ २ ३ १२ ३ १२ २२
अस्मभ्यन्त्वावसुविदमभिवाणीरनूषत ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २
गोभिष्टे वर्णमभिवासयामसि ॥ १० ॥ १०८*

४ ५ ३ ५ २ ३ ५
हावास्मा । भ्या२३४न्त्वा । वास्ववी२३४दाम् ।

१ २ ३ ५ ३ ५ ३ ५ ३ ५
आभा२३४वा२३४णीः । अनाओ२३४वा । पा२३४ता ।

१ २ ३ ४ १ २ ३ २ १ २ २ ३
गोभिष्टे व । णमभिवा२३ । सयामसिहो२३४पुद् । डा ॥

॥ ३५ ॥ १०८

“धनिव”-“धन्व”—इति, “धारय” “दीधरम्”—इति च
छन्दोग-बह्वृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ १०८

पर्वतनारदावृषी । सोम ! “वसुविद्” धनस्य दातारं “त्वा”
त्वाम् “अस्मभ्य” धनादिदानार्थं “वाणीः” अस्मदीयावाचः
“अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति • [नू स्तवने (अदा०प५)] । वयं
“ते” तव “वर्णम्” आवरकं इत्थं “गोभिः” गो-विकारैः क्षीरा-
दिभिः “अभिवासयामसि” अभिवासयामः अभित आच्छाद-
यामः ॥ १० ॥

अथैकादशे ।

^{१२ ३२३ ३२ ३१२ ३१ २}
पवतेह्यतोहिरितिक्करांसिरुह्या ।

^{३१२ ३ १२ ३२३ १२}
अभ्यर्षस्तोतृभ्योवीरवद्यशः ॥ ११ ॥ ११०

(यशांसि त्रीणि ॥) ^{५ २ २१२ २} पवतेह्य । र्यतोहिरिः । औ

^{२ ३ ५ १ २ १ ५ १ २ २}
रहो३१इ । औरहो२३४वा । आतिक्करांसिरुह्या ।

^{३२ २ ३ ५ २ १० २ १२२ १}
औहो३१इ । औरहो२३४वा । अभ्यर्षस्तोतृभ्योवा ।

^{२ २ ३ ५ १ १ ५ ५ २ २}
औहो३१इ । औरहो२३४वा । रा३वा२३४औहोवा ।

^{१२ १ ३ ११ ११}
यशोयशार३४५ः ॥ ३६ ॥

^{३२ ५ २ १२ २२ १ ५}
पवा३ । पवतेह्य । र्यतोहिरिः । औहोइ । औ३

^{२ ३ ५ १ २ १ ५ १ २ २ २ १}
होइ । औहोइ । आतिक्करांसिरुह्या । औहो

^{५ २ ३ ५ १ २ २ १ २ २ १ २ २}
इ । औ३होइ । औहोइ । अभ्यर्षस्तोतृभ्योवा । औ

* उ० १, २, २२, २ = ऋ० ०, ५, ११, ३ = ऊ० १, २, १६, ५ = ए० २, १५, ६, २, १६ = ओ० २, २ =
ऊ० १, १, १६ ।

^१होइ । ^५और^१होइ । ^{३२, १}औहोइ । ^{१, ५}रारवार^५र^२औहोवा ।

^२र ^१र ^१र ^१र ^१र ^१र

यशोयशांर३४पुः ॥ ३७ ॥

^{३४}४२

^{३२}

^१

पवतेहर्यतः । हरौइ । आर३४ । तिक्कराप्सिर ।

^५

^२ १

^२ ५

^{३२} १

^१ २

हिया । अभ्यर्षा२३४ । स्तोढ । भ्योवाइइ । रारवा

^५ २

^२

^५

र३४औहोवा । यार३४शाः ॥ ३८ ॥ ११०

अग्निश्वाक्षुष ऋषिः । “हर्यतः” स्पृहणीयः* “हरिः”

- हरितवर्णः सोमः “रह्यां” [तृतीयाया आकारः†] साधु वेगेन “ह्वरांसि” कुटिलानि अनृज्जनि पवित्राणि “अति पवते” अतीत्य गच्छति । अथ प्रत्यक्षस्तिः—हे सोम ! त्वं “स्तोढभ्यः” “वीरवत्” पुत्रयुक्तं “यशः” “अभ्यर्षः” अभिगमयं प्रयच्छेत्यर्थः ‡ ।

“अभ्यर्ष”-“अभ्यर्षन्”—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ११ ॥ ११०

* “हरिभिर्यन्ता”—इति वि० ।

† “सुपांसुलुक् (७, १, ३२)”—इत्यादिनेति भावः ।

‡ “विनियोगोऽस्य प्रथमोऽद्वयनि”—इति वि० ।

२२२ सामवेदसंहिता । [६ प्र० २, ३, १२

अथ हादशी ।

परिकोशमधुश्चूतसोमः पुनानो अर्षति ।

अभिवाणी ऋषीणां सप्तानूषत ॥ १२ ॥ १११ ॥

॥ तृतीय-दशति ॥

(भारद्वाजम् ॥) परिकोशमधुश्चूताम् । सोमः

पुनानो अर्षति । होये ३ । अभिवार ३४५ । ऋषी

णां सप्तानां अर्षे ३४वां । पारं ३४ता ॥ ३८ ॥ १११

॥ इति अर्द्धः प्रपाठकः ॥

द्वितऋषिः । सः “पुनानः” पूयमानः सोमः “मधुश्चूत”
मधुर-रसस्य व्यावर्तितारं द्वाणकलशं प्रति आत्मीयं रसं “पर्य-
र्षति” परिं गमयति । तमिमं सोमम् “ऋषीणां” “सप्त
वाणीः” सप्तच्छन्दासिना “अभ्यनूषत” अभिष्टुवन्ति [नू स्तवने
कुंटादिः (प०) ।

• “सप्त”—इति ऋ० ।

† ऋ० ०, ५, ६, ९ ।

‡ “आप्तानां”—इति ऋषि-नै० ।

॥ गायत्री, उष्णिक्, अनुष्टुप्, वृद्धती, पङ्क्तिः, विष्टुप्, जगती चेति सप्त-
च्छन्दांसि ।

“सोमः पुनानो अर्षति” “अव्यये वारे अर्षति”—इति साम्ना
ऋचः पाठौ ॥ १२ ॥ १११

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
छन्दोव्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्य दशमः खण्डः ॥

॥ इत्यौषिहम् ॥

स्युः पवखेति खण्डेऽस्मिन्नृचोऽष्टौ ककुभोऽत्र तु ।

“ससुन्वे”—इति गायत्री यवमध्येति* केचन ।

अक्षरव्यूहनादेषा ककुबेवेति केचन ।

“एष धारयासूतः” प्रगाथः काकुभोऽन्तिमः ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात् तत्र तत्प्रामिदधहे ॥

तत्र एकादशे खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पवस्वमधुमत्तमइन्द्राय सोमक्रतुवित्तमोभदः ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

महिद्यत्तमोभदः ॥ १ ॥ ११२

* “विपरीतां यवमध्या (पि० ३, ५८)” यदायन्ते पादौ लघ्वरौ भवतः
मध्यमस्य बृहत्तरः तदा यवमध्येति कथ्यते ।

१ उ० १, १, १६, ० = ऋ० ५, ५, १०, १ = ऊ० १, १, ६ — ०, १, ८ — ८, २, ० — १०, १, ५ —
१०, २, ५ — १३, १, ४ — १३, २, १८ — १४, १, ८ ।

ओम् ॥ (वासिष्ठम् ॥) पावा । स्वमाधुमा । ताजा

ओ२३४वा । ई२३४न्द्रा । यसोमक्रतुवित्तमोमदा३ ।

ओइ । माहाओ२३४वा । द्यत्तमोमदार३४पुः ॥ १ ॥

(सफम् ॥) पा३४ । वस्वम । धुमत्ताद्माः । आ

इन्द्रा२ । यसोमा२ । क्रतुवाइत्ता३मो३ । मा३दाः ।

मह्दिद्यत्ताता३मो३ । मा३४पुदोईहाइ ॥ २ ॥

पवस्वमधुमा । इहा । तमः । इन्द्रायसोमक्रतुवित्त

मोमा२३दाः । इहा । महाइद्यु२३त्ता । इहा । तमो

मा२३दा३४३ः । आ२३४पुइ । डा ॥ ३ ॥

(वासिष्ठम् ॥) पवस्वमा । एपु । धुमा । तमाः ।

इन्द्रायसो३ । हा । औ३हो । माक्रातवो२३दा३ ।

(ऐषिराणि चत्वारि ॥) अभाइ । द्युम्नाइम्बृह

यशः । इषाः । पतेदिदीहिदेइवाइदेव्युम् । विको ।

शम्मा । ध्यमाइ० यू५वाइ५इ ॥ ६ ॥

अ । भ्येद्युम्नाम् । वृद्धाद्या१शा२ः । इषास्पता

इ । दीदीद्वा२३इदे । वदाइवा२३४यूम् । विकौवा

ओ२३४वा । शम्माध्यभा३१उवा२३ । यू२३४वा ॥ ७ ॥

अभिद्युम्नम्बृहत् । इहा । यशः । इषस्पतेदिदीहि

देवदेवा२३यूम् । विकौद्वा३हाइ । शम्मा२ध्यमंयुव ।

इडा२३भा३४३ । ओ२३४५ । डा ॥ ८ ॥

अभिद्युम्नम्बृहद्दशाः । इषस्पताइ । दिदीहिदा

इ । वादेव्युम् । विकोशम्माध्यमा२३इ । यू२३४

वा । एहियाइहा । हो५इ । डा ॥ ९ ॥ ११३

अथ द्वितीया ।

१०२ ३१२ ३. २३१२ २२३१२. ३१२
 आसोतापरिषिञ्चताश्वन्नस्तोममं, रर्जस्तु, रम् ।

३ १२३१२

वनप्रक्षमुदप्रतम् ॥ ३ ॥ ११४

जर्ध्वसद्वा ऋषिः । हे “इषस्ये” अन्नस्य पते ! हे “देव”
 स्तोतव्य सोम ! “देवकामं” त्वां वयं मभिष्टुम इति शेषः । किञ्च ।
 त्वं “द्युम्नं” द्योतमानं “बृहत्” प्रभूतं “यशः” अन्नम् अस्मभ्यम्
 “अभिदीदिहि” आभिसुख्येन प्रकाशय प्रयच्छेत्पर्यः [आमन्ति-
 तस्यावियमानत्वेन ‡ पादादित्वात् निघातः ¶] किञ्च “मध्य-
 मम् §” अतरिचस्थितं “कोश” मेघं ॥ “वि युव” वृद्ध्यर्थं गमय
 विश्लेषय ¶ ॥

“देवयुम्”-“देवयुः”—इति पाठौ ॥ २ ॥ ११३

* उ० ६, १, ६, १=क० ५, १८, १=ऊ० २, २, १—७, १, १०—१२, १, १३ ।

† “आङ्गिरसः”—इति ऋषिर्नै० ।

‡ “आमन्तितं पूर्वमवियमानवर्तुः”—इति पा० ७, १, ३० ।

¶ “आमन्तितस्य च (पा० ८, १, १८)” —इत्पाठमिको निघातो न, अपितु

“आमन्तितस्य च (पा० ६, १, १८८)” —पांशाब्धायुदात्तएवेति भावः ।

§ “मध्यमं मध्यमे सवने”—इति वि० माध्यन्दिने इति तस्यार्थः ।

॥ “कोशम्”—इति मेघनामसु द्विंशत्तमं नैघण्टु, कम् १, १० ।

+ “विनियोगोऽस्य पञ्चमेऽक्षनि”—इति वि० ।

(कार्णश्रवसानि त्रीणि ॥) आसोतापा । रा३इ

पार३४औहोवा । चार३४ता । अश्वन्नस्तोमममुरार३४

जस्तुरम् । ओये३ । वना३ । ओये । प्रशा३४ ।

औहोवा । उदप्रुता३३४५म् ॥ १० ॥

आसोतापा । रिषि । चतार३ । जर३ । हार३इ ।

जर३ । अश्वन्नस्तोमम । मुरार३म् । जर३ । हार३इ ।

जर३ । रज । स्तुरार३म् । जर३ । हार३इ । जर३ ।

वन । प्रशा३म् । जर३ । हार३इ । जर३ । उद ।

प्रुता३३४औहोवा । जर३३४पा ॥ ११ ॥

आसोतापा । रि । षाइ । चता । अश्वन्नस्तो ।

माममूर३३४राम् । रजास्तूर३३४राम् । वनोहाइ । प्रा

वामू३दा । हम्माये३ । प्रु३३४ताम् ॥ १२ ॥

(वाचःसामानि त्रीणि ॥) आसोतापारीषिच्चना ।

आश्वाओ२३४वा । नस्तोममपूरा२२रजस्तुरा२३म् ।

होइ । वानाओ२३४वा । प्रक्षमुदप्रता२३४म् ॥ १३ ॥

आसो३४ओहोवा । तापराइषिच्चांता२ । आश्व-

नस्तो । मामपूरा२म् । रजास्तूर३४राम् । वनो

होइ । प्राक्षमुदा३१उवा२३ । पू२३४ताम् ॥ १४ ॥

आसोतापा । हो । रिषिच्चताइए । आश्वनस्तो

मामपूरा२म् । राजस्तुरम् । वानप्राश्वा२३म् । ज

२३दा३ । प्र३४पूतोईचनइ ॥ १५ ॥

ऋजिश्वा ऋषिः* । हे ऋत्विजः । "अ सोत" सोम मभिषुत
[षुञ् अभिषवे (स्वा०उ०) लोटि छान्दसो विकरणस्य लुक् †

* "भारद्वाजः"—इति ऋषिर्नै० ।

† "सुपांसुलुक् (३.७, १८)"—इत्यादिनेति भावः ।

अथ चतुर्थी ।

३ २ ३ १ २ २ . १ २ ३ १ २ ३ . १ २ ३ १ २ .
 एतमुत्थमदक्षुत्सहस्रधारंवृषमन्दिबोदुहम् ।

३ १ २ ३ १ २
 विश्वावहनिविभ्रतम् ॥ ४ ॥ ११५ *

(कौत्समलवर्हिषे द्वे ॥) एताम् । जत्याम् । मदा
 १ ३ ५ २ १ १ १ २ १
 रक्षू र३४ताम् । सहास्रधा । रांवृषभा३म् । दिवौ

“तप्तनप्तमयनाथ (पा० ७, १, १४५)”—इति तस्यं तबादेशः] किं
 च । “परि षिञ्चत” परितः वसतीवर्यादिभिः सिञ्चत । कीदृ-
 शम् ? “अश्वं न” अश्व मिव वेगिनम् । “स्तीमं” स्तीतव्यम्
 “अमुरम्” + अन्तरिक्षस्थितानां मुदकानां प्रेरकं “रजस्तुरं”
 तेजसां वा प्रेरकम् । “वनंप्रक्षम्” उदकैः सम्पृक्तम् । यद्वा ।
 कालेषु पात्रेषु चारकं प्रकीर्णम् “उदप्रतम्” उदकं गच्छन्तं
 सुवमानं सोमं मंभिषुत अभिषिञ्चत ॥

“वनंप्रक्षं”—“वनंप्रक्षम्”—इति साञ्ज ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ ११४

* ऋ० ७.५, १८, १ ।

† ‘तरति तम्’—इति त्रि० ।

‡ ‘विनियोगोऽस्य तृतीयेऽहनि’—इति वि० ।

^{१ ४} २दु२३४हाम् । ^५ विश्वा२रहो१इ । ^१ ह्योइ । ^५ वार२ह्य३ ।

^{१ १} नारइवा२३४ओहोवा । ^{५ २ ५} आ२३४ताम् ॥ १६ ॥

^{४ ५ ४ ५} एतामूत्याम् । ^२ मदा३१ओवा२३ । ^५ चू२३४ताम् ।

^{१ १ २ २} स॒हस्र॒धार॒वृष॒भन्दि॒वोदु॒ह्य॒र३म् । ^{१ २ ३ ४ ५ ४ ५} वाइश्वा॒वाह् । ^{२ ३} निवा

^२ ३१ओवाये३ । ^५ आ२३४ताम् ॥ १७ ॥

^{५ ४ ५ ४} (ऽशक् ॥) एतमु॒त्यम् । ^४ ए५ । ^१ म॒दा । ^१ च्यु॒ताम् ।

^४ स॒हस्र॒धार॒वृष॒भन्दि॒वोदू॒र३हाम् । ^{२ १ २ २} वाइश्वा॒वाह्२३ ।

^४ निवो॒र३४वा । ^५ आपू॒तोइ॒ह्यइ ॥ १८ ॥

^{५ ४ ५ ४} (कौ॒ल्मल॒वर्द्धि॒षाणि॒त्रीणि॒ ॥) एतमु॒त्यम् । ^{२ ३ ४} ओ

^{५ ४ ५} ह्यइ । ^{२ ३ ४} म॒दच्यु॒तम् । ^५ ओ॒ह्यइ । ^{२ ३ ४} सा॒हस्रा३३४धा ।

^{२ ३} र॒वा॒र्षा२३४मा । ^५ दि॒वोदु॒हमे॒र३४ह्यइ । ^१ विश्वा॒र॒ह्य

१३।^१ वा२३३^२ । ना२३^३वा२३^४ओ३^५दोवा । भा२३४^६

ताम् ॥ १८ ॥

एतामु३^१त्यम्ना३^२दाच्युताम् । सा३^३हसू३^४धा । रा३^५वृषाभा-

रम् । दि३^१वो३^२ । दु३^३हमो३^४इ । वि३^५श्वावसू३^६निवा३^७र३^८हो३^९इ ।

भा३^१तमा३^२श३^३उवा३^४र३^५ । ऊ३^६र३^७३४पा ॥ २० ॥

एता३४^१म् । उ३^२त्यम्ना३^३दा । च्यु३^४ताम् । स३^५हसू३^६धा३^७र३^८

वृ३^१ । ष३^२भम् । दि३^३वो३^४र३^५३१२३ । दू३^६र३^७३४चा३^८म् । वि३^९श्वा

वस३^१निवा३^२ओ३^३ये३^४ । भा३^५र३^६३४ताम् । ए३^७क्षि३^८या३^९इ३^{१०}हा । हो३^{११}पू३^{१२}इ ।

डा ॥ २१ ॥ ११५

कृतयशाऋषिः* । “दिवः” देवान् कामयमानाऋत्विजः† ।

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषिर्नै० ।

† “दिवो दुहम—दिव आहृत्य इमं लोकं मुदक्तेन पुरयति”—इति वि०

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२ २२ ३ २ १ २ २ १ २२

ससुन्वेयोवहनायोरायामानेतायइडांनाम् ।

२ २ १ २ ३ २

सोमोयःसुत्तितौनाम् ॥ ५ ॥ ११६ *

४ ५

१२, २

२

१

(दीर्घम् ॥) साह । न्वेयोवह२३नाम् । योरा

२ २

१

रेयामा२ । नेतायइडा२३नाम् । सो२३माः । यः

२ १

५

५

शितार३४इनोईहाइ ॥ २, २ ॥

“एतं” “त्यसु” सोममेव “दुहम्” अदुहन् । दुहेर्लिङि रूपम्[†] ।
 दुहन्ति स्म [कान्दसो नकारस्य मकारः †] “ग्रात्राणो वत्सा
 ऋत्विजो दुहन्तीति” तैत्तिरीयक ब्राह्मणम् । कीदृशं सोमम् ?
 “मदच्यतं” मदस्य प्रेरकं “महैस्त्रधार” बहुधारीम्, “वृषभं”
 कामानां वर्षकं “विश्व” सर्वाणि “वसूनि” धनानि “बिभ्रतं”
 धारयन्तम् ॥

“दिवोदुहम्”—इति, “द्विवं दुहुम्”—इति पंथी ॥ ४ ॥ ११५

* उ० ४, १, १८, १ = ऋ० ७, ५, १९, ३ = ऋ० ३, २, २ = २७, १, १४ ।

† “दुह प्रपूर्णे”—षडा० प० ।

‡ “अत्यथोबहुलम् (पा० २, ५, ८८)”—इत्यनेनेति भावः ।

(लोमंसाम) ॥ ससुहाउ । न्वेयोवहना २३१

हाउ । योरायामा २ । नेतायः । इडाना २३२

उ । सोमोयः २३३हाउ । क्षितीनाम् । और २३४

वा । होपुइ । डा ॥ २३ ॥

सोमसामानि त्रीणि ॥) सः । खेसाह । न्वेयो

वसा २३५वार २३६ । नार २३७पुम् । योरायामा २३८नेताय

इडाना २३९म् । सोमौवा २४०वा । यःसुक्षिता २४१

वाये ३ । नार २४२पुम् ॥ २४ ॥

ससुन्वे २४३योवहनाम् । योराया २४४ने । ताय

इडाना २४५ना २४६पुम् । सोमोरयः २४७क्षितीनाम् । सो

मार २४८पुः ॥ २५ ॥

ससुन्वयाः । एवाह । नायोरा २४९मा । नेता

अथ षष्ठी ।

०२ १०२, २१२ ३१९ ३१२
 त्वद्द्याङ्ग*दैव्यमवमानजनिमानिद्युमत्तमः ।

३ १२३१२
 अमृतत्वायघोषयन् ॥ ६ ॥ ११६

१ २ २२ २ १ ९ १०
 यद्द्वारना३४म् । सोमां३ः । यःसुक्ष्मः । तार३४५इ ।

३ ११११
 नार३४५म् ॥ २६ ॥ ११६

ऋणवऋषिः ॥ “यः” “सः” “सोमः” “सुत्वे” अभिसुषुवे
 ऋत्विग्भिः § । यः सोमः “वसूनां” धनानां “अग्निता” यश्च
 “रायी” [रान्ति प्रयच्छन्ति क्षीरादिकमिति] राशौ गावस्तेषा
 मानेता विद्यते यश्च सोमः “सुक्ष्मतीनां” शीघ्र-अनुष्णाम् ॥
 अग्निता सोऽभिषुतोऽभूदिति + ॥ ५ ॥ ११६

* “द्याङ्ग” — इति
 + “दैव्या” — इति च } ऋ० प्राठौ ।

‡ उ० २, १, १०, २ = ऋ० ७, ५, १०, ३ = ऊहं २, २, १६ — ५, १, १६ — ११, २, १८ — १८,
 १, १२ ।

॥ “आङ्गिरसः” — इति ऋषिर्नै० ।

§ “सुत्वे सुमः” — इति वि० १०

॥ “क्षितयः” — इति मनुष्यनामसु षष्ठ नैषण्टकम् २, ३ ।

+ “विनियोगीऽस्य षष्ठेऽग्निः” — इति वि० ।

(ऽग्नौ तौष्माणि चत्वारि ॥) त्व^५हिया । गदाइविय^२प

वमानजनिमानीइद्य^२मा^२र । तामा^१रः । आमा^१रत्ता^१

त्वा^५र३ । यघो^५र३४वा । पाप्रयोइ^४चाइ ॥ २७ ॥

त्व^५हिया । गदाइविय^२ । पवमान^१ । होवाइ^२चाइ ।

जनिना^५र३नी३४ । द्य^२म । ता^२रमाः । अमा^२र३ । ता

रत्वा^३र३४औ^५होवा । यघो^२इषया^१र३४पु^१न् ॥ २८ ॥

त्व^४ह्यङ्गदा । विय^५ । पवमानजनिमानिद्य^२मत्ता^२र

इमाः । अमा^२र्त्ता^२रत्वा^२इ । यघो^२र३४वा । पाप्रयोइ

चाइ ॥ २९ ॥

त्व^५ह्यौ^२अङ्गदैविया^४ । पवमा^२रना । जनिमा^१रना

ये^२इ३४ । द्य^५म । ता^२रमाः । अमा^१र्त्ता^२रत्वा^२इ । यघो^२र

३४वा । पाप्रयोइ^५चाइ ॥ ३० ॥ ११७

अथ सप्तमी ।

२१ २२ ३२ ३ १२ १ १ २
 एषस्यधारयासुतीव्यावारेभिः पवते मदिन्तमः ।

१ २ ३ ४ १ १ २
 क्रीडन्नूमिरपामिव ॥ ७ ॥ ११८ *

४ ५ १ ३ २
 (गायत्रपाश्वर्यम् ॥) एषाः । स्याधारयाः ३१ उवा

५ १ ३ २ १ २ २ १ २ ३
 २३ । ह्रस्वः ३४ ताः । अव्यावारेभिः पवते मदिन्तमः । क्री

१ २ ३ २ १ ४ १ १ १ १ २
 डानू १मी २ः । अपा ३म् । ह्रस्वः ३४ । आइवार ३४ ५ ॥ ३१ ॥

शक्तिः ऋषिः † । हे “पवंमान” पूयमान सोम ! “द्युमत्तमः”
 अतिशयेन दीप्तिमान् “त्वं हि” त्वमेव “दैव्यं” देवसम्बन्धोनि
 “जनिमानि” जन्मानि देवानित्यर्थः । जानासीति शेषः । तानभि
 लक्ष्य “अमृतत्वाय” तेषाम् अमरणाय “अङ्ग” क्षिप्रं ‡ “घोष-
 यन्” ऋत्विजो ग्रावाणो व शब्द सुदपादयन् उत्पादयन्ति ॥ [हि
 योगादनिष्ठातः § ॥

“घोषयन्”-“घोषः”—इति पाठौ ॥ ६ ॥ ११७

* ऋ० ७, ५, १७, ५ = ऊहे ४, १, ११ - १५, १, १ ।

† “वासिष्ठः”—इति ऋषि-ने० ।

‡ “अङ्गे”ति क्षिप्रनामाक्षितमेवाङ्गिर्भवति—इति यास्कः । निरु० ने० ५, १७ ।

§ “घोषयन् सूयसे”—इति वि० ।

§ “यद्वितु परश्चन्दसि”—इति पा० ८, १, ५६ ।

॥ ‘विनियोगोऽस्य ततोयेऽहनि’—इति वि० ।

(सन्तनि) ॥ एषाद्वाउ । स्याधारया३१ उवा२३ ।

सू२३४ताः । अव्या२वारेभिः पवते मदिन्तमा२३ । क्रीडन्

द्वाउ । ऊर्मिरपा३१ उक्ता२३ । ई२३४वा ॥—*

(सोमसामानि चैव त्रीणि ॥) एषस्यधा । रायां१

सूता२ः । अव्यावाराइ । भाइः पवते । मदिन्तमाः ।

क्रीडन् २३४मी३ः । आ२३पा३म् । आ३४५इवोईद्वाइ ॥३३॥

एषस्या३धारयासुताः । अव्याहो२इ । वारेभिः पव

ते मादिन्तांम२ः । क्रीडा २न्हो१इ । ऊ२३मीः । अपा

मिवा । औ३होवा । हो५इ । डा ॥ ३४ ॥

एतस्यैव सामः परार्द्धं यजुष्येत्यष्टमर्चाः गानम् । अनयोः सप्रमाष्टमयोः ऋचोः प्रगाथो भवति । मीमांसादर्शनाधिकरणमालायां नवमाध्याय-द्वितीयपाद-षष्ठाधिकरणादौ तल्लक्षणादयोऽपि विचारिताः । अस्ति चात्रैव भाष्यज्ञतो भूमिकायां तदुल्लेखः समन्तात् (३५ पृ०—३८ पृ०) तेनानयोः लृपकं सम्पद्यते, अत्रैतादृग्विमिश्रमूलक-गान-दर्शनस्यायमेव हेतुः । तादृश-लृङ्-मूलक-गानानि चात्र ऊचे (४, १, ११—१८, २, १) स्फुटानि ।

४२

२४

२१२ २२१

२ ३ २ १

• एषस्यधाप्रयासुताः । अव्यावाराङ् । मिःपवता२

२३

२

१२

२

२

१

५

४

३३ । मदिन्तमाः । क्रीडन्नूर्मिरपोवा३ओ२३४वा । आ-

५
५इवोईचाइ ॥ ३५ ॥ ११८

॥ इति ग्रामे गेये सप्तदशः प्रपाठकः ॥

॥ इति गेव्रगानं सम्पूर्णम् ॥

उरुऋषिः* । “स्यः” सं: “एषः” “सुतः” अभिषुतः सोमः
“अव्या वारेभिः” अवेर्वालेः तेभ्यः पवित्रे “धारया” आत्मीयया
“पवते” कलशं मभिलक्ष्य चरति । क्रीडणः ? “मदिन्तमः”
मादयित्तमं । “अपामिव” उदकानाम् “ऊर्मिः” सङ्घात इव
“क्रीडन्” इतस्तनः सङ्घीडमानः पवते † ॥

“अव्यावारेभिः”—“अव्योवारेभिः”—इति साम्न ऋचः
पाठभेदः ॥ ७ ॥ ११८

* “आङ्गिरसः”—इति ऋषिर्न० ।

† “विनियोगोऽस्य सप्तमेऽङ्गिनि”—इति वि० ।

अथाष्टमं ।

२१ २३ ३३ २ २ १ २२ ३ १ १ २२ ३ १ २

यउम्वियाअपियाअन्तरश्मनिनिर्गाअकृन्तदोजसा ।

१ २ २ १ ३ २ ३ १ १ १ २ १ १ २ १ १ १ १

अभिव्रजन्तन्निषेगव्यमश्वं प्रवमीवधृष्णवारुज (ओ३म् वमी

२ ३ १ २

वधृष्णवारुज*) ॥ ८ ॥ ११८ +

॥ चतुर्थ-दशति ॥

॥ इति षष्ठः प्रपाठकः समाप्तः ॥ ६ ॥

॥ समाप्तश्च कन्दार्चिकम् ॥ १ ॥

१ २२ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १

यउम्वियाअपियाअन्तरश्मनी२३ । निर्गाहाउ । आ

२ ५ २१ २ ५ १

कृन्तदा३१उवा२३ । नार३४सा । अभिव्रजन्तन्निषेगव्यम

३ ४ ५ १ २

श्वियार३म् । वमीहाउ । वाधृष्णवा३१उवा२३ । रु२

५

३४जा ॥ ३२ ॥ ११८

* क० घ० पुस्तकयो रेव मन्त्रासपाठो न दृश्यते । वस्तुतः खण्डादि समाप्तावपि अन्यभ्यासो वैदिकगौली ।

† ऋ० ७, ५, १८, १ = ऊ० ४, १, २ — १८, २, १ ।

‡ १ ॥ भाष्यकृतः सायणस्य मत-विरुद्धते परं सः सर्वभूलपुस्तकेषु ।

§ इदं हि, पूर्व-प्रदर्शित 'सन्नि' नामकस्य 'एषाहाउ'—इत्येतस्य (१३८ पृ०) साम्नेऽन्तिसं दलम् । ततश्च न तु गेयगानादन्यदिनिर्धायम् । अत्रैव द्वाविंशदङ्का निवृत्तमिति शम् ।

ऋजिष्वाऋषिः * । “यः” सोमः “उत्त्रियाः” उत्तरणशीलाः +
 “अपिषाः” अप्याः [आपइत्यन्तरिक्षनाम, (नै० १, ३, ८) । अस्माद्
 “भवे.कन्दसि (पा० ४, ४, ११०)”—इति यत्] अन्तरिक्षस्थाः ।
 अहि-प्रभृतिभिरसुरैः ‡ अपाहृत्य निहिता “गाः” आपः ¶
 “अश्मनि” मेघे § “अन्तः” मध्ये स्थिता इत्यर्थः । “ओजसा”
 बलेन “निरक्तन्त” निरच्छिन्तन् निरगमयन् अन्तरिक्षादृष्टि
 मकार्षीदित्यर्थः । स त्वम् असुरै रपहृतं “गव्यम्” गो-सम्बन्धि,
 “अश्वाम्” अश्वेषु भवं “व्रजं” समूहं “अभितन्त्रिषे” अभितो
 व्याप्नोति [तनु विस्तारे—कान्दसे लिटि] ॥ “तनिपत्योऽकन्दसि
 (पा० ६, ४, ८८)” —इत्युपधालोपः] । किञ्च । हे “धृष्णो” शत्रु-
 धर्षणशील + सोम ! स त्वं “वर्मावि” कवचौव + “आरुज”
 असुराद् जहि ॥

* “भारद्वाजः”—इति ऋषि-नै० ।

+ “उत्त्रियाः” आदित्य-रश्मयः अनङ्गाद्या वा—इति वि० । “उत्त्रियाः”—इति गोनामसु +
 तृतीयं नैघण्टुकम् (२, ११) । “उत्त्राः”—इति तु रुग्णिनामसु नङ्सु नैघण्टुकम्
 (१, ४) । “उत्त्रियेति गोनामोत्प्राविणोऽस्या भोगा उत्त्रेति च”—इति यास्कः
 (निरु० नै० ४, १६) ।

‡ अहिरिति असुर इति चेमौ द्वाविष मेघपर्यायौ नै० १, १०, २७-२८ ।

¶ इह मानं मृग्यम् ।

§ “अश्मा”—इति मेघनामसु अष्टमं नैघण्टुकम् १, १० ।

॥ “कन्दसि लिटि”—इति पा० १, २, ४०५ ।

+ “धृष्णो धारयन्”—इति वि० ।

‡ “वर्मा” सवित—इति वि० ।

“अपिग्राअन्तरश्मनि”-“अप्याअन्तरश्मनः”—इति कृन्दोग-
बह्वृचानां पाठभेदः ॥ ८ ॥ ११८

इति श्रीमत्सायणाचार्य-विरचिते सामवेदार्थ-प्रकाशे कृन्दो-
ग-व्याख्याने पञ्चमस्याध्यायस्यैकादशः खण्डः ॥ ११ ॥

॥ इति काकुभं समाप्तम् ॥

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हाहं निवारयन् ।

पुमर्थांश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ५ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गपबर्त्तक-श्रीवीर-

बुक्क-भूपाल-साम्राज्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते

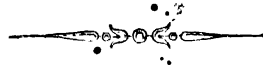
माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे कृन्दो-
ग-व्याख्याने

पञ्चमोऽध्यायः समाप्तः ॥ ५ ॥

॥ सौम्यं पावमानं वा पर्वं काण्डं वा समाप्तम् ॥

॥ इति तृतीयं पर्वम् ॥

अथ षष्ठोऽध्याय आरभ्यते ॥

यस्य निःश्वसितं वेदा यो वेदेभ्योऽखिलं जगत् ।

निर्ममे तमहं वन्दे त्रियातीर्थ-महेश्वरम् ॥ १ ॥

आरण्यकाभिधः* षष्ठोऽध्यायो व्याक्रियतेऽधुना † ॥ २ ॥

तत्रेन्द्रेत्यादिकान्नुत्तुपञ्चपञ्चाशतां क्रमात् ।

ऋषिः* छन्दो देवतञ्च तत्र तत्राभिदध्महे ॥ ३ ॥

तत्राद्याया ऋचो द्रष्टा भरहाजः प्रकीर्त्तितः ।

द्वितीयस्या वसिष्ठः स्यात्तृतीयाया ऋचः स्मृतः ॥ ४ ॥

वामदेव स्ततश्छन्दो बृहती त्रिष्टुबेव च ।

गायत्रीति क्रमादिन्द्रो भवेत्त्रिंशेषु देवता ॥ ५ ॥

*. “आरण्यान्तुष्ये” (४, २, १२५ पा०) । अत्यल्पमिदं मन्त्रं मनुष्य इति (प्र३) ।

पञ्चध्यायन्यायविद्वत्समनुष्यदक्षिष्विति यज्ञव्यम् (का०) । आरण्यकः पुन्याः । आरण्य-
कोऽध्यायः । आरण्यको न्यायः । आरण्यको विदारः । आरण्यको मनुष्यः । आर-
ण्यको हस्ती (प०) । वा गोमयेपु (का०) । वा गोमयेष्विति यज्ञव्यम् । आरण्यका
गोमयाः आरण्या गोमया (प०) ।

† अथ आर्षिकं-ग्रन्था इति विवरणादि-सकल-ग्रन्थ-सम्पत्ता वैदिक-प्रवादानुगताः
पुस्तकाद्यन्त-ममोर्चनोपलब्ध्याश्च । तथाच षडध्यायात्मकश्छन्दो नाम एकः, अपरो

तत्र प्रथम-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

२३१ २३१ २३१ २३१ २३१ २३१ २
इन्द्रज्येष्ठनभरओजिष्ठमृपुरिश्रवः

१२ २२ ३ १ ५ ३ १२ १२२
यद्दिधत्तेमवज्रहस्तरोदसीउभेसुशिप्रप्राः ॥ १ ॥ १ *

१ हाउ । ३। औहोइन्द्रज्येष्ठनभराण । हाउ ।

३। औहोर। ओर। जिष्ठमूपारा। औहोवाश्रावाः ।

३२ ३२ १० १० २ २ १ १
 हाउ । ३ । श्रीहीर । या रत् । दिधृत्तेमाव । ज

हस्त । ^{२२ २ २ १ २} औहोत्रारोदासी । ^{२२} हांउ । ३ । ^{१२} औहो२ ।

१ १२. १ २ १२ २ २ १२
ओ२। भेत्तुशीङ्गप्रा। औहीवापाप्राः। हाउ। ३।

१२ १३ २ २ १ २ १
 औहो२। औ२। उऊवा३हाउ। वा३। हस् ॥२४॥१ ‡

नवाध्यायात्मक उत्तरः, ताभ्यामन्यत् स्वोऽध्यायैकात्मकः चारण्यक इति व्यवहृतः । साधन-
मते तु नैवम् । अथ हि प्रज्ञापविभागैरेवं बद्धोऽन्यत् परिसमाप्य तस्यैव षष्ठोपभाग
एष इति मन्यते ।

* 吃 8, 9, 10, 11

† “नारदसर्वम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ९।

‡ आ० पा० १प० १, १, २४ ।

हे “इन्द्र” !* “ज्येष्ठ” प्रशंस्यतमम् “ओजिष्ठम्” अतिशयेन
बलत्कारम् “पुंपुरि” पूरकं “अवः” अन्नः “नः” अस्मीभ्यम्
“आभर” आहर प्रयच्छ । हे “वज्रहस्त” वज्रबाहो !† हे
“सुशिप्र” शोभन-हनुक ! एवम्भूत ! हे “इन्द्र” ‡ “यत्” “अन्न”
“दिधृक्षेम” धारयितु मिच्छेम यज्ञान् इमे परिदृश्यमाने
“उभे” “रोदमी” द्यावापृथिव्यौ “आ पपाः” आपूरयसि ।
तदन्न माहरेत्यन्वयः ।

• “येनेमेचित्रवज्रहस्त” — इति बह्वृचानां पाठः ॥ १ ॥ १

* “इन्द्रतये प्रवर्त्य-कर्मणः” — इति नैरुक्तम् (३का० १० अ० ८ख०) ईश्वरस्यायमिति
तद्भाष्यम् ।

† “अथाकारचिन्तनन्देवतानां । पुरुषविधाः सूरित्येकं चेतनाववद्वि स्तुतयो भवन्ति
तथाभिधानानि । अथापि पौरुषविधिकैरङ्गैः संस्तूयन्ते — ‘कृष्वा त इन्द्र स्यविरस्य
बाह्व यत् संगृह्णा मघवन् काशिरित्ते’ । अथापि पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैः — ‘आ द्वाभ्यां
हरिभ्या मिन्द्र याहि कल्याणीजाया सुरणं गृहे ते’ । अथापि पौरुषविधिकैः कर्मभिः
‘अद्वेन्द्र प्रिव च प्रस्थितस्य आश्रुत्कृण् ओधी हवम्’ ॥६॥ अपुरुषविधाः सूरित्यपरमपि
तु यदृश्यन्तेऽपुरुषविधन्तद्यथाग्निर्व्यायुरादित्यः पृथिवी चन्द्रमा इति । यथो एतच्चेतना-
वद्वि स्तुतयो भुवनीत्युक्तनान्यप्येवं संस्तूयन्ते यथास्तप्रभृतौन्योषधिप्रथनानि यथो
एतत् पौरुषविधिकैरङ्गैः संस्तूयन्ते इत्युक्तनान्यप्येवं संस्तूयन्ते यथास्तप्रभृतौन्योषधिप्रथनानि यथो
रिति प्रावस्तुतिर्यथो एवम् पौरुषविधिकैर्द्रव्यसंयोगैरित्येतदपि तादृशमेव सुखं रथं
युजोऽसिन्धुरश्चिन मिति नदी-स्तुतिर्यथो एतत् पौरुषविधिकैः कर्मभिरित्येतदपि
तादृशमेव होतुश्चित् पूर्वं हविरद्यमाशनेति प्रावस्तुतिरेवापि षोडशविधाः सूरपि वा
पुरुषविधानामिव सतां कर्मात्मान एते सूर्यश्च यज्ञो यजमानस्येषां ह्यनसमयः ॥ ७ ॥”

• — इति निरु० दे० ।

‡ “शिप्रं हन नाधिके वा” — इति निरु० नै० ६, १७ ।

१ २ २२१ २१ २ २ २
 .इन्द्राहाउ । राजा । जगतः । चर्षणीनाम् । नाम् ।

१२२ १२२ २२ २२ २
 २ । नीव । ३ । नीवाहाइ । ३ । हाओ३ । हा

२ २ १ २ १ २ २ २ २
 ३हाउ । अधिक्त्तमा । विश्वसू । पंयदस्या । स्या ।

१२२ १२२ २२ २२ २ २
 २ । स्योवा । ३ । स्योवाहाइ । ३ । हाओ३ । हा३हा

२ १२ २ १२ २ २ २
 उ । ततोददा । ती३दाशु । याद्वसूजी । नी । २ ।

१२२ १२२ २२ २२ २ २
 नीवा । ३ । नीवाहाइ । ३ । हाओ३ । हा३हाउ ।

२२१ २ २ २ २ २ २
 चोदूद्राधाः । उपस्तु । तच्चिदर्वा । र्वा । २ । र्वा

२ १२२ २२ २२ २ २
 वा । ३ । र्वावाहाइ । ३ । हाओ३ । हा३हाउ ।

२ २ २ २ २ २
 वा३ । ई२३४५ । ॥ १० ॥ २ . . .

यः “इन्द्रः” “जगतः” जङ्गमस्य पश्वादेः यतो “राजा”
 ईश्वरो भवति । चर्षणीनां मनुष्याणां च + राजा भवति । किञ्च
 “अधि” क्षमा [सप्तम्येकवचनस्य लृक्*] क्षमायां ॥ “विश्व-

* आ० गा० १, १० ।

• + “चर्षण्यः”—इति मनुष्य-नामखण्डसं नैघण्टु कम् २, ३

‡ “सुपांसुलुक् (आ० १, १, ३६)”—इत्यादिना ।

॥ “क्षमा”—इति पक्षिवी-नामसु षष्ठ नैघण्टु कम् १, १ ।

अथ तृतीया ।

१ ३ २ ३ १ ३ १ २ ३ २ ७ २ २ ३ २ २
यस्येदमारजोयुजस्तु जेजेनेवन्स्वः ।

१ २ ३ १ २ ३ २

इन्द्रस्यरन्त्यम्बृहत् ॥ ३ ॥ ३

१ २ १ १ २ २ १ १ २ २
* हाउयास्या । इदमारजोयूजा २ः । तुजेजेनेव

२ १ २ २
नासू१वा २ः । आइन्द्रस्या ३ ४ पू रा ६ ५ ई । तियं

१ ०
बृहत् ॥ ११ । ॥

रूपं “यत्” धन मस्ति “अस्य” तस्यापि राजा भवति । “ततो ददाति दाशुषे वसूनि” यजमानाय ‡ वसूनि धनानि ददाति । स इन्द्रः अस्माभिः “उपस्तुतं” सम्यक् स्तुतं “राधः” धनम् “अर्वाङ्” अस्मदाभिमुखं “चीदत्” प्रेरयतु ।

“अधिचमा”--“अभिचमि”--इति, “विश्वरूपम्”--“विषु-
रूपम्”-इति, “उपस्तुतम्”--“उपस्तुतः”--इति च साम्न ऋचः
पाठभेदः ॥ २ ॥ २

* “सर्कशिरः”--इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

† आ० मा० १५० १, २, ११ ।

‡ दाशुषे--इति दानकर्मणो दाशतेः (नै० ३, २०, २) रूपम् “दाद्यान् साकान् मोडांश्च (८) १, १२”--इति सिद्धम् ।

अथ चतुर्थी ।

१२ ३१२ ३१ २३ १२ २२३१२ २२३ १ २

उदुत्तमंवरुणपाशमस्मदवाधमंविमध्यमं अथाय ।

१२ २२ ३१२ २२ ३२३ १२

अथादित्यव्रतेवयन्तवानागसोअदितयेस्याम ॥ ४ ॥ ४ *

२२

१२

२०

२२ १०२

१

हाउ । ३ । आयुश्चतुर्थ्येति । औद्देवा । ई,

२

१

२२ १

१

१२

या । उदुत्तमंवरुणपाशमारश्मात् । अवाधमंविमध्यमं

२१

२

१२

२२१

२

२ २ १२

अथा२३या । अथादित्यव्रतेवयन्ता२३वा । अनागसोअ

“रजोयुजः” ज्योतिर्भिर्युक्तस्य (ज्योतीरजंउच्यतइति यास्कः †)

अत्यन्तजेजस्विनः “यस्य” इन्द्रस्य “इदे” पुरोवर्ति स्तोत्रयुक्तं

हविरस्ति तद्विः “स्वः” स्वर्गे सर्वत्र वा “तुजे” दातरि ॥

“जने” यजमानविषये “वनः” यतो वनमीयं सम्भजनीयं खलु ।

अतः “इन्द्रस्य” दानं “रन्त्यम्” अत्यन्त-रमणीयं “बृहत्” प्रभूतं

भवति ॥ ३ ॥ ३.

* ऋ० १, २, १४, ५ । † “वरुणगोतमयोरकुः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

‡ “रजो रजसः । ज्योतीरजंउच्यते । उदकं रज उच्यते । लोकाराजांश्च
धाक्ते । असृगदनी रजसो उच्यते । “रजांसि चित्रा पिचरन्ति तन्ववः”—इत्यपि
निगमो भवति”—इति निरु० नै० ४, १६ ।

॥ तुजे इति तुञ्जतेर्दानकर्मणो रूपम् नै० ३, २०, २६ ।

१२१ २ २२ १२ २
दितयेसिया२३मा३। हाउ। ३। आयुश्चक्षुर्ज्योतिः।

२२१ २ १ ३ ५२ २ ३, १११
॥ ई२। या२३४। औद्देवा। ई२३४५

॥ १३* ॥ ४

आद्ये ऋचौ चतुष्पादेऽधिकपादयुतान्तिमा ।

शौनःशेपी गार्त्तमदी वामदेवीति ताः क्रमात् ।

वारुणी पावमानी च वैश्वदेवीति संस्मृताः ॥

हे “वरुण !” † “उत्तमम्” उत्कृष्टं शिरसि बद्धं “पाशम्”
“अस्मद्” अस्मभ्यम् “उच्छ्रयाय” उत्कृष्टं शिथिलं कुरु। “अधमम्”
निकृष्टं पादेऽवस्थितं पाशम् “अव अथाय” अवाधस्तात् शिथिली-
कुरु। “मध्यमम्” नाभिदेशगतं पाशं “विअथाय” विमुच्य शिथि-
लीकुरु। “अथ” अमन्तरं हे “आदित्य” अदितेः ‡ पुत्र !

* आ० गा० १५०१, २, १३।

† “इच्छस्य वादिते जन्मनि व्रते राजाना मिचावरुणा विवाससि। अतूर्तं पन्थाः
पुकरथो अर्थमा सप्तदोता विश्वरूपेषु जन्मसु (ऋक् १०म० ६, ४, ४)”—इति मन्त्र-
लिङ्गात्—“अहोरात्रं मिचावरुणौ (इका० ११४० २३४०)”—नैरुक्तभाष्याच्च मिच-
शब्देन दिवा, वरुणशब्देन च रात्रिः सुग्रहः, “वरुणः दृणोतीति सतः (इका०
१०४०२४०)”—इति व्युत्पादनात् सर्वेषां घटपटादीनां तमोरूपेण आवरकश्च।

‡ “अदितिरदीना * * * अदितिर्यैरदितिरन्तरिक्षमदितिर्माता स पिता स
पुत्रः। विश्वेदेवा अदितेः पञ्चजना अदितिर्जन्ममदितिर्जनित्वम्”—इत्यदितेर्विभूति
माचष्ट एनान्यदीनान्नेति वां”—इति नैरुक्तम् इका० ४४० ३२-२३४०। दितिः
• खण्डनं तदभावोऽदितिरिति निष्प्रश्नोऽर्थो भाष्यादि लब्धः।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १२, २२

त्वयावयम्यवमानेनसोम

१ २ ३ १२ २२

३ १ २

भरेकृतंविचिनुयामशश्चत् ।

१ २ ३ १२ २२

३

तन्नोमित्रोवरुणोमामहन्ता

१ २ ३ १ २

३ २ ३ २

मदितिःसिन्धुःपृथिवीउतद्वीः ॥ ५ ॥ पु *

२ २ १

१

३ २ २

५ २

+ दृपायपृष्ट । पा । ओहा । ईश्या । (एवं त्रिः)

१ २

२ २ १

२

२ २

२ १

२

त्वयावयम्यवमानेनसोमा । भरेकृतंविचिनुयामशश्चत् ।

३ २

२

२ २ १

२

३

२

तन्नोमित्रोवरुणोमामहान्ताम् । अदितिःसिन्धुःपृथिवी

वरुण ! “वयं” शुनःशेपाः “तव” व्रते त्वंदीये कर्मणि “अदितये”

खण्डन-राहित्याय “अनागतः” अपराध-रहिताः “स्याम”

भवेम ॥

“अथादित्यव्रतेवयन्तव”-“अथावयमादित्यव्रतेतव”—इति

सान्न ऋचः पादभेदः ॥ ४ ॥ ४

उताद्यैः । छपायप्रष्ट । पा । ओहा । इ३या ।

२ । छपायप्रष्ट । पा । ओहा । ई२ । या२३४ ।

औहावा । ए । सुवः । २ । ए । सुवा २३४ ५ः ।

॥ ७ * ॥

छपायप्रष्ट । पा । ओहा । (एव त्रिः) । त्वयावयम्वमाने

नसेमा । भरेकृतं विचिनुयामशाश्वात् । तन्नो मित्रो वरु

णो मामहान्ताम् । अंदितिः सिन्धुः पृथिवी उता । द्यौः ।

छपायप्रष्ट । पा । ओहा । २ । छपायप्रष्ट । पा ।

आ२ । हा२३४ । औहावा । सुवः । ए १ । सुवः ।

३११११
ए२३४५ ॥ ८ † ॥ ५

* † आ० गा० १, ५० ९, १, ७-८ । † “समुद्रस्य सर्पसाम” — इति आ० गा० २, २, १२ ।

अथ षष्ठी ।

३ १२ २२ ३१७ ३ २

इमं वृषणकुणुतैकमिन्नाम् ॥ ६ ॥ ६

३ २२ ३२ २

३ २

१

३ २

* इमाओवा । ३ । इमाइ । ओइ । २ । इमा

१

५

३ २२ ३२ २

३ २

१

३ । ओर३४वा । वृषाओवा । ३ । वृषाइ । ओइ ।

हे “सोम !”† पवमानेन पवित्रेण पूयमानेन “त्वया” सहा-
येन “भरे” [सङ्ग्राम-नाम (नै० २, १७, ६)] सङ्ग्रामे “शश्वद्”
बहु “कृतं” कर्तव्यं “वयं” “विंचिनुयाम” विशेषेण कुर्याम ।
यस्मात्तवं साहाय्येन कर्माणि कुर्मः “तत्” तस्मात्, अस्मान्
“मित्रः वरुणः अदितिः” एतन्नामिकाः । “सिन्धुः”
एतदभिधाना । तथा “पृथिवी” “उत” अपिच “द्यौः” । एते
मित्रादयः “नः” अस्मान् “मा” “महन्तां” पूजयन्तु धनादि-
दानेन ॥ ५ ॥ ५

० “वृषा”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ ।

† “सोमः सुमोते यदेन मभिषुषवून्ति । बज्रस्य नैषण्णकं वृषमाचर्य मिव
प्राधान्येन । तस्य पांवसानौषु निदर्शनायोश्चरिष्यामः”—इत्यादि नैरुक्तम् एकाः
११७० २७० ।

‡ सिन्धुः समुद्रः । समुद्र इति अन्तरिक्षनामस्य पञ्चदशस्य पदम् नि० १, २ ।

अथ सप्तमै ।

२२१२ ३१ २३१२ २१२

सनइन्द्राययज्यवेवरुणायमरुद्भ्यः ।

३ १२ २२

वस्विर्वित्परिस्व ॥ ७ ॥ ७ *

२२०

१

५

२

२२

३२

२२

२२

३२

२। वृषा३। आ२३४वा। एङ्गुणावता। एकाओ

२ ३२२ १ ३२२ १ ५
वा। एका३। ओइ २। एका३। आ२३४वा।

२३ १११

इन्मा२३४५म् ॥ १३ ॥ ६

३ ५२

२२१२

२

२

† एङ्गुणा । तेजातमन्वसोदिविसङ्गुमिया २२

१

१०

१

२

२

१

१२

दाइ। इडा। उग्रशर्ममहाश्रवाः। सानः।

पूर्वस्यां ऋचि प्रकृता हे मित्रादयो देवाः। यूयम् “एकम्”
अद्वितीयं दानफर्मणि “इमं” सोमं “वृषणं” कामानां मभिवर्षकं
“कण्ठ” कुरुत । तथा “इमां” क्रियां फलाभिवर्षिकां कुरुत ॥

६ ॥ ६

* ऋ० ०, १, १९, १ ।

† आ० मा० १५० २, १, १३ ।

‡ “शाकरवर्णम्”—इति आ० मा० १, २, १३ ।

इन्द्राययज्यवेवरुणायमरुह्नियाः । इडा । वरिविवि

त्यराइसाश्वा । आइना । विश्वान्ययआद्युम्नानिमानुषा

रणाम् । इडा । सिषासन्तोवर्मा२३होइ । माहा३१उ

वार२३ । इट् । इडा२३४५ ॥ १८ * ॥ ७ .

गायत्री पावमान्यौ तु सन इत्यादिके ऋचौ ।

अमहीयुस्तयोरेव छन्दोदैवतनिर्णयः ॥

हे सोमः ! † “सः” “नः” “वरिविवित्” धनस्य लम्भकस्त्व

“नः” अस्माकं “यज्यवे” यष्टव्यायेन्द्राय “वरुणाय” ‡ “मरुद्भ्यः” ॥

च “परिस्रव” धारया ज३ ॥ ७ ॥ ७

* आ० पा० १५०.२, १, १८ ।

† “अथैषा परा भवति चन्द्रमसो देतस्य वा”—इति नि० ३३० ११ च० ४ ख० ।

‡ “वरुणः कवन्धं प्र ससर्ज (ऋ० ५.६.१३, ९)”—इत्यादि-मन्त्र-लिङ्गात् इह वरुणो मेघ-वर्षण-हेतुभूतः । “कवन्धोमेघम्”—इत्यादि निरु० दै० १०, ५ ।

• ॥ “मरुतो मितराविणो वा, मिदरोविणो वा, मरुद्भवन्तीति वा इति नैरुक्तम्
एका० ११ ख० १३० * ‘वायु वै क्षेपिष्ठा देवता’—इति च श्रूयते । ततो मरुतो
वायव इति सिद्धान्तः ।

अथाष्टमौ ।

३१२ २२ १२३

१ २ ३ १ २

एनाविश्वा^१न्य^२र्य^३आद्य^४, म्ना^५निमा^६नुषा^७णाम् ।

१ २

* सिषासन्तोवनामहे ॥ ८ ॥ ८

१२

२ २ २ १

२

२२

* छाउ । ३ । उच्चतेजा^१तमा^२रश्म^३मा^४ः । छाउ । ३ ।

१

२ १

२

२२

२

१

दिविसङ्ग^१मिया^२रश्म^३दा^४ः । छाउ । ३ । उग्र^५शर्म^६महा^७रश्म^८

२

२

३

५

२२

२

२ १

अवाउ । वा३ । ई^१रश्म^२डा । छाउ । ३ । सन^३इन्द्रायया^४

२

२२

२ २ १

२

२२

रश्म^१वा३ । छाउ । ३ । वरुणाय^२मरु^३रश्म^४या^५ः । छाउ ।

१

२

१

२

२

३

५

२२

३ । वरिवो^१वित्यरा^२रश्म^३वाउ । वा३ । ई^४रश्म^५डा । छाउ ।

२२

२ १

२

२२

२ २

२

३ । एनाविश्वा^१निआ^२रश्म^३र्य^४आ^५ । छाउ । ३ । द्यु^६, म्ना^७निमा^८

१

२

२२

२ २

२ १

२

नुषार^१श्म^२ । छाउ । ३ । सिषासन्तोवना^३रश्म^४वाउ ।

१

१

११११

वा३ । इट् । इडा^१रश्म^२५ ॥ १२ † ॥ ८

* “अपत्यम्” — इति आ० ब्रा० १, २, १९ ।

† आ० गा० २५० ३, १, १२ ।

२ २२ १२२ १ २ २२ १२ २२
अक्रोधिनक्रोधम् । २ । अक्रोधिनक्रोधम् । हाउ । ३ ।

२२ २ २ १ २ १ १ १ १ २२
पूर्वन्देवेभ्योऽमृतस्यना २ ३ मा २ ३ ४ ५ । हाउ । ३ ।

१२२ २ २१ २ १ २ २२
सेतूँस्तर । ३ । दुस्त । रान् । ३ । अद्वयाश्रद्धाम् । ३ ।

२२ २ २ २ १ २ १ १ १ २२
योमाददातिसइदेवमा २ ३ वा २ ३ ४ ५ त् । हाउ । ३ ।

१२२ २ २१ २ १ २ २
सेतूँस्तर । ३ । दुस्त । रान् । २ । सत्येनानृतम् । ३ ।

२२ २ १ २ १ १ १ २ २
हाउ । ३ । अहमन्नमन्नमदन्तमार३घ्नी२३४५ । हाउ ।

२२ २ २ १ २ २ १ २ २
३ । वा । एषागतिः । ३ । एतदमृतम् । ३ । स्वर्गच्छ । ३ ।

१२ २ १२२ २२ २२ २२ २२ २२
ज्योतिर्गच्छ । ३ । सेतूँस्तीर्त्वाचतुरार२३४५ ॥ ३४ * ॥ ८

त्रिष्टुभा अन्नदेवता आत्मान मेवाह आत्मा एव ऋषिः ।
“देवेभ्यः पूर्व” अग्नि वरुणादि देवेभ्यः पुरा “अहम्” “अन्नम्”
देवता “अमृतस्य” विनाशरहितस्य “ऋतस्य” सत्यस्य पर-
ब्रह्मणः सम्बन्धिनी “प्रथमज्जा अस्मि नाम” प्रथमत एवीत्यन्ना

भवामि खलु । “यः” पुमान् “मां ददाति” अन्नरूपां मां अति-
 थादिभ्यो ददाति “म इत्” स एव “एवं” परिदृश्यमान-प्रकारेण
 “आवत्” अवति सर्वान् प्राणिनो रक्षति । यस्तु लोभ-युक्तः सन्
 प्राणिभ्योऽन्नमदत्वा स्वयं मेघ तदन्नं मत्ति “अन्नम् अदत्तुं” नाना-
 विधान-भक्षकं तं लोभिनम् अहमन्नम् अन्न-देवता “अग्नि”
 भजयामि विनाशयामीत्यर्थः ॥ ८ ॥ ९ *

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोद्याख्याने षष्ठाध्यायस्य प्रथमः खण्डः ॥ १ ॥

* अत्राह यास्कः—व्याख्यातं देवतं यज्ञाङ्गञ्चातङ्गं मार्गगतिं व्याख्यास्यासः ॥
 सूर्यं आद्यं त्युदितस्य हि कर्मदृष्टयेतदनुप्रवदन्त्यथैतं महान्नात्मानमेवर्गं गण्यः प्रवदन्ती-
 न्द्रं मितं वरुणमग्निमाहुः इत्येताभ्याम् ॥ १ ॥ अग्निरस्मिं जन्मना जातवेदा घृतं मे
 चक्षुरमृतम् स आसन् । अर्कं क्षिधातृरजसो विमानो जसो घर्मो ह विरस्मि नाम ॥ अह-
 मस्मि प्रथमजा ऋतस्य पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य नाम । यो मा ददाति स इदेवमावा-
 अहमन्नमन्नमदन्ममिह इति स ह ज्ञात्वा प्रादुर्बभूवैवृन् याजहारायं तमात्मानमभ्या-
 त्मजमन्तिकमन्यस्याश्चक्षतेति ॥ २ ॥ अपश्यङ्गोपासनिपयमानमा च परा च पथि-
 भिशरन्मम् । स सुधोचीः सविषुचीर्वलान आ वरोवर्ति भुवन्ध्वन्तः । आवरी-
 वर्ति भुवनेष्वन्तरित्यथैष महानात्मा सत्त्वस्त्वक्षुण्णक्षत्परक्तद्वक्त्र तत्पुन्यन्तत्पुन्यलिलं तदयक्तं
 तदस्पर्शं तदरूपं तदरसं तदगन्धं तदमृतं तच्छुक्लं तन्निष्ठो भूतात्मा । सैषा भूत-
 प्रकृतिरित्येके तत् चेत् तद् ज्ञानान् चेदज्ञं मनः प्राप्य निगामजं मथैष महानात्मा
 विविधा भवति सत्त्वं रजस्तम इति सत्त्वं तु मध्ये विशुद्धं तिष्ठत्यभितो रजस्तमसौ
 इति । कामद्वेषस्तदित्यविज्ञातस्य विशुध्यतो विभूतिं कुर्वतः चेदज्ञपृथक्काय
 कल्पते प्रतिभाति लिङ्गो महानात्मा तमोलिङ्गो विधा प्रकाशस्त्रिङ्गमोपि निश्च-

यल्लिङ्ग आकाशः ॥ ६ ॥ आकाशगुणः शब्द आकाशाद्वायुर्दिग्गुण स्थलेन वायो
 ज्योतिस्तिग्गुण रूपेण ज्योतिष आपश्चतुर्गुणा रसेनाद्गाः पृथिवी पञ्चगुणा गन्धेन
 पृथिव्या भूतग्रामस्यावरजङ्गमास्तदेतदद्युगसहस्रं त्वागर्त्ति तस्यां ते सुषुप्स्यन्नानि
 प्रत्याहरति भूतग्रामाः पृथिवी अपि यन्ति पृथिव्यप आपो ज्योतिष ज्योतिर्वीर्य
 वायुराकाश माकाशो मनो मनो विद्यां विद्या महान्त मात्मानं महान्नात्मा प्रतिभां
 प्रतिभा प्रह्वतिं सा स्तपिति युगसहस्रं रात्रिस्तावेतावहोरात्रावजस्रं परिवर्त्तते स
 कालस्तदेतदहर्भवति । युगसहस्रपर्यन्तं मर्त्येद् ब्रह्मणो विदरात्रि युगसहस्रानां
 तेहोरात्रविदो जनारति ॥ ४ ॥ तं परिवर्त्तमान मन्योनुप्रवर्त्तते खष्टा द्रष्टा विभ
 क्ताहमावोच्च मिति गम्यते स मिथ्यादर्शनेद पावकं मद्याभूतेषु चिरोणाकाशाद्वायोः
 प्राणश्चक्षुष्य वक्ताश्च तेजसोद्गाः स्तब्धं पृथिव्या मर्त्तिः । पार्थिवांस्त्वष्टी गुणान्व
 द्यात् चीन्माहृतस्त्रोन् पितृतीऽस्थिप्लाथुमज्जानः पितृतत्स्त्वह्नांसशोणितानि मातृ-
 तोन्नं पौन मित्यष्टौ सोयं पुरुषः सर्वमयः सर्वज्ञानोपि कृत्स्नः ॥ ५ ॥ स यद्यनु-
 रूध्यते तद्भवति । यदि धर्ममनुरूध्यते तद्देवो भवति यदि ध्यानमनुरूध्यते तदमृतो
 भवति यदि काम मनुरूध्यते सें च्यवते । इमं योनिं सन्दध्यात्तदिदमव मतम्—
 स्त्रिया रेतसः सम्भवति स्त्रियाणो रभो रसाच्छोणित शोणितान्मांसं मांसान्मेदो
 मेदसः स्त्रावा स्त्रावोस्थीन्यस्थिभ्यो मज्जा मज्जातो रेतस्तदिद योनौ रेतः मिक्तं पुरुषः
 सम्भवति । शुक्रातिरेके पुमान् भवति शोणिनातिरेके स्त्री भवति द्वाभ्यां सप्तेन
 नपुंसको भवति शुक्रभिन्नेन यमो भवति शुक्रशोणितसंयोगान्मातृपितृसंयोगाच्च
 तत् कथमिदं शरीरं परं मयम्यते सैम्यो भवत्यकरात्रोपितं कललं भवति पञ्च
 रात्राद्द्विद्वदाः संप्ररावात्यंशी द्विसंप्ररात्राद्वद्वदः पञ्चविंशतिरावः स्तस्थितो घनो
 भवति मासमावात् कठिनो भवति द्विमासाभ्यन्तरे शिरः सम्पद्यते मासवयेण
 ग्रौवाद्यादेशो मासचतुष्केण त्वग्रादेशः पञ्चमे मासे नखरोमयादेशः षष्ठे मुख
 नासिकाक्षिभ्रेत्रं च सम्भवति सप्तमे चूल्हनसमर्थो भवत्यष्टमे बुध्याध्यवस्यति नवमे
 सर्वाङ्गसम्पूर्णो भवति ॥ मृतश्चाह पुनर्जातो जातश्चाह पुनर्मृतः । नाना योनि
 महर्षाणि मयोपितानि यानि वै ॥ आहारा विविधा भुक्ताः पीता नानाविधा-
 नानाः । मातरो विविधा दृष्टाः पितरः सुहृदस्तथा ॥ अर्वाङ्मुखः पौंड्रमानो
 जन्तुश्चैव सम्बन्धितः । साह्वं योमं समभ्यस्येत् पुरुषं वा पञ्चविंशकर्मि ॥ ततश्च
 • देशं सप्तै प्रजायते जातश्च वायुना स्पृष्टस्त्रं स्मरति जन्मसरणम् । जन्ते च

शुभाशुभं कर्मतच्छरीरस्य प्रमाणम् ॥ ६ ॥ अष्टोत्तरं सन्निगतं मष्टाकपालं शिरः सम्य-
 द्यते षोडश वपापलानि नव स्वायुशतानि सप्तशतं पुरुषस्य मर्मणा मर्द्धितस्रोत्रोमाणि
 कोट्यो हृदयं द्वादशकपालानि द्वादशकपालानि जिह्वा दृषणौ द्वादशसुपणौ तथोपस्थ-
 ॥ दपाप्येतन् मूत्रपुरीषं कक्षादाहारपानसिक्तात्वादनुपचितकर्मणावन्योन्यं जायते
 इति । तं विद्याकर्मणी समन्वारभेते पूर्वप्रज्ञा च महत्यज्ञानतममि मग्नौ जरामरण
 क्षतिपासाः शोक क्रोध-लोभ मोह मद भय मत्सर-हर्ष-विषादोष्णस्त्रयोक्तैर्द्वन्द्वैरभि-
 भूयमानः सोस्मादार्जवं जषीभावानान्निर्मुच्यन्ते सोस्मात्पात्रं महाभूमिकावच्छरीराग्नि-
 मेषमावैः प्रक्रम्य प्रकृतिरधिपतीत्य तैजसं शरीरं कृत्वा कर्मणोऽनुरूपं फलं मनु-
 भूयं तस्य सङ्क्षेपे पुनरिहलोकं प्रतिपद्यते ॥ ७ ॥ अथ ये हिंसा माश्रित्य विद्यामुं
 त्पुत्र्य महत्तपसोऽपिरे चिरेण वेदाङ्गानि वा कर्मणि कुर्वन्ति त भूम मभि सम्भवन्ति
 भूमा द्राणि रात्रेरपत्नीयमाणपक्ष मपत्नीयमाणपक्षदक्षिणायनं दक्षिणायनात्
 पितृलोकं पितृलोकाच्चन्द्रमसं चन्द्रमसो वायुं वायोऽष्टिं दृष्टं गोषधयैतद्भूत्वा तस्य
 सङ्क्षेपे पुनरेवमं लोकं प्रतिपद्यते ॥ ८ ॥ अथ ये हिंयामुत्पुत्र्य विद्या माश्रित्य
 महत्तपसोऽपिरे ज्ञानोक्तानि वा कर्मणि कुर्वन्ति तेचिरभि सम्भवन्त्यर्चिषोऽहरश्चापू-
 र्यमाणपक्ष मापूर्यमाणपक्षादुदगयनमुदगयनाद्देवलोकं देवलोकादादित्यमादित्या-
 दित्यं वेद्यतान् मानसं मानसः पुरुषो भूत्वा ब्रह्मलोकं मभिसम्भवति न ते पुनरावत्त नो
 शिष्टा दन्दशुका यत इदं न जानन्ति तस्मादिदं वेदितव्यं मथाप्याह ॥ ९ ॥ न तं
 विदाथ य इमा जजानान्यथाक मन्तरं बभूव । नीहारेण प्राहता जहणा
 चासुतृप उक्थशासश्चरन्ति ॥ न तं विद्यया विदुषो यमेन विद्वांसो वदत्यक्षरं
 ब्रह्मणस्पति मन्यथाक मन्तरं मन्यदेषां मन्तरं बभूवेति नीहारेण प्राहतास्तमसा जहया
 चासुतृप उक्थशासः प्राणं सूर्यं यत्पथगोमिनश्चरन्त्यविद्वांसः क्षेत्रज्ञं मनु प्र वदन्त्यथा
 ह्यो विद्वांसः क्षेत्रज्ञोऽनु कलपते तस्य तपसा सहाप्रमादं मेत्यथाप्रथो भवति तेना मन्तत
 मिच्छन्ते सुखी मिच्छं देष हि सुखीः श्रुः सञ्ज्ञानाति भूतं भवद्भविष्यदिति । ज्ञाता
 कक्षाज्जायते सखा कक्षात्युल्लेखे सह भूतैर्न्द्रियैः शरीरे महाभूतानि सैन्द्रियाणि प्रज्ञया
 कर्मकारयति इति वा तस्य तपः प्रह्लादाशीलं सुप्रशमं आत्मा ब्रह्मंति स ब्रह्मभूतो
 भवति साक्षिमात्रो व्यवहिते बन्धो ज्ञानकृतः ॥—इति १५,१—१० ।

अथ द्वितीय-खण्डे—

सैषा प्रथमा ।

१ १ १ २ ३ २ ३ १ २
 वमेतदधारयः कृष्णासुरोहिणीषुचं ।

१ २ ३ २ ३ १ २
 परुष्णीषु*रुशत्पयः ॥ १ ॥ १० †

१ २ ३ २ ३ १ २ ३ ४ ५
 † हाउत्वमेतात् । एतदेतात् । आधारा२३४याः ।

२ १ २ ३ २ २ २ १ २ २ १ १
 कृष्णासुरोहिणाइषू३चा । परुष्णा२३इषू । रुशत् । पा

१ ३ ५ २ २
 रया२३४औहोवा ॥ २० ॥

२ २ १ २ १ १ २ १ १
 त्वमेतद्वोहोइ । होइ । आधाशराया२ः । होइ ।

१ २ १ १ ० १
 कार्णाशसुरो२ । होइ । होइणीषुचा२ । होइ ।

१ ० १ २ १ ३ ५ २ २
 पारुष्णाइषू२ । होइ । रुशत् । पारया२३४औहोवा ॥ २१ ॥

२ २ १ २ १
 आइत्वमेतात् । आ । आधाशराया२ः । आइका

२ १ २ १ ०
 र्णाशसुरो२ । आइहोइणीषुचा२ । आइपारुष्णा

* “पुरुष्णीषु” — इति ऋ० ।

† ऋ० ७६, २२, ३ ।

‡ “त्रोणि वार्षाहराणि” — इति आ० ब्र० १, २, १५ ।

१ २१ १ ३ ५ २ २ १
इषू२! आइ। रुशत्। पारयार३४औचोवा। अभि

२ २१ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ २
स्फूर्जयं द्विभः । समोषाभिस्फूर्जयं द्विभः । अस्मभ्यङ्गात्

१ २ ३ १ १ १ १
वित्तमार३४५म ॥ २२ * ॥ १०

श्रुतकचक्षपिरिन्द्रो गायत्री । अस्य सामर्थ्यं मेवोपपादयति—
हे इन्द्र! “कृष्णासु” कृष्णवर्णासु गोषु तथा “रोहिणीषु च” [“वर्णा
दनुदात्तान्नोपधात्तोः (४, १, ३६)”—इति डीप्] “परुष्णीषु”
रोहितवर्णासु [“परुष्णी पर्ववतीति यास्कः†] पर्वगः पर्वगो
नानावर्णासु च गोषु “रुगत्” [रोचतेर्दीप्तिकर्मणः‡] दीप्यमानं
श्वेतम् “एतत्” परिदृश्यमानं “पयः” क्षीरं त्वम् “अधारयः”
धारयसि । तस्मात् तद्धलं पूजयाम इति संमन्वयः ॥ १ ॥ १०

* आ० २५० २, २, २०—२२ ।

† अनुदात्तसु “वर्णानान्वातिनितानानाम् (२ पा० १० सू०)”—फिट् सूत्रेण ।

‡ “पर्ववती परुष्णीत्याहुः पर्ववती भास्वती कुटिलगामिणी”—इति निरु० ८, २६ ।

§ “रुगदिति वणुनाम रोचतेज्जलति वर्मणः । सूर्यः सस्यां वत्स माह साहचर्याद्
रुसहस्राद्वा”—इति यास्कः नै० १, २०—नै० ६, ११ ।

अथ द्वितीया ।

१२ २२३ १ २ ४ ३ ९

अरुरुचदुषमः पृश्निराग्रिय

२ १ २ २ १ २ २ २

उत्तामिमे तिभवनेषुवाजयः ।

३ १ २ २ १ २

मायाविनोममिरे अस्यमायया

३ १ २ २ २ २ २ ३ १ २

नृचक्षसः पितरोगर्भमादधुः ॥ २ ॥ ११ *

२२

१ २

१ २ २

॥ हाउ । ३ । स्वर्विश्वम् । ३ । अरुरुचत् ।

२ १

१

२ २

१ २

। ३ । उपसः पृश्निराग्रियायाः । हाउ । ३ । स्वर्विश्वम् । ३ ।

१ २ २ २

२ १ २

१

२ २

१

उत्तामिमे । ३ । तिभवनेषुवाग्रजायूः । हाउ । ३ । स्वर्वि

१

१ २ २ २

१ २

१

२ २

श्वम् । ३ । मायाविनः । ३ । ममिरे अस्यमायया । हाउ

१

२

१

२

२ १ २

१

। ३ । स्वर्विश्वम् । ३ । नृचक्षसः । ३ । पितरोगर्भमादधा

* उ० २, २, १६, ३ ।

† “स्वर्ज्येतिषो द्वे” — इति आ० ब्रा० २, २, १६ ।

धू॥ हाउ। ३। स्वर्विश्वम्। २। सुवा२३र्विश्वाउ। वा३।

ए३। सुवा२३४५ः ॥ ८ * ॥

हाउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। ३। अरुरुचत्। ३। उष

सं०पृश्निरा३। ग्रायाः। हाउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। ३।

उक्षामि। ३। तिभुवनेषुवा३। जायूः। हाउ। ३।

ज्योतिर्विश्वम्। ३। मायाविनः। ३। ममिरेअस्यमा३।

या०यां। हाउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। ३। नृचक्षसः। ३।

पितरोगर्भमा३। दाधूः। हाउ। ३। ज्योतिर्विश्वम्। २।

ज्योता२३र्विश्वाउ। वा३। ए३। ज्योती२३४५ः ॥ १० * ॥ ११

अरुरुचदिति त्वेतां पवित्रो दृष्टवानृषिः।

पवमानो देवता स्याच्छ्रन्दश्च जगती स्मृता ॥

“उपसः” सम्बन्धी “मृश्रिः” आर्दित्यः ‡ [“पृश्निरादित्यो

* ११ आ० गा० २५० ३, १, ८-१४।

‡ “तथापि निगमो भवति ‘स्वसृजार्’ शृणोतु नः’ इत्युपस मस्य स्वसार माह साहचर्याद्गणहरणाद्वापि”—इति निरु० नै० ३, १६।

भवति प्रासुत एनं (नै० २, १४) कर्णः—इति नैरुक्ताः ।] “अग्रि-
यः” अग्रो मुखः सोमः * “अरुरुचत्” रोचयति । सः “उच्चा”
जलस्य सेक्ता पर्जन्यः सन् “मिमेति” शृणुं शब्दायते । “भुव-
नेषु” भूतजातेषु “वाजयुः” तेषां मन्त्रं मिच्छन् । “मायाविनः”
माया प्रज्ञा तद्वन्तो देवाः “अस्य” सोमस्य “मायया” प्रज्ञया
“नजिरे” निर्मितवृन्तः [सोमस्य एकैकांशं पान-वशात् अग्न्या-
दयः स्व-स्व व्यापारेण जगत् सृजन्तीत्यर्थः] । तस्यास्य मायया
“नृचक्षसः” नृणां द्रष्टारः “पितरः” पालकाः देवाः । अङ्गिरसः
पितरो वा “गर्भम्” “आ दधुः” धारयन्ति ओषधीषु । [स
चात्र सूर्यात्मा सोमः स्तूयते । सूर्यरश्मानुगमाधीनवर्धना-
च्चन्द्रस्य । यद्वा । अयमुषसः पृथ्विः सविता अरुरुचत् रोचयति
रोचते वा सर्वं शिष्टं समानं तत् सम्बन्धिनो नृचक्षसो नृणां
द्रष्टारः पितरो जगद्रक्षकाः रश्मयो गर्भं मादधुर्व्यर्थम् ॥

“मिमेतिभुवनेषु” “विभर्तिभुवनानि”—इति साम्न ऋचः
प्राठभेदः ॥ २ ॥ ११

* “अग्रगमनेनेति वा गणनेनेति वापसम्यादिन इति वा । अपिवाप मित्येतद-
नर्थकं सुपबन्धमाददीत”—इति निरु० नै० ६, १६ ।

+ “पिता पाता वा पालयिता वा”—इत्यारभ्य “पितां दुहितुर्गर्भं दधाति”
पर्जन्यः पृथिव्याः—इत्यन्तं शास्त्रः नै० ४, २१ ।

‡ “अङ्गारेष्वङ्गिराः । अङ्गारा अङ्गना, अङ्गना”—इति निरु० नै० ३, १७ ।

अथ तृतीया ।

१ २ १ ३ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रइद्वर्योः सचांसमिह्यवचोयुजा ।

१ २ ३ १ २ ३ १ २

इन्द्रोवज्रीहिरण्ययः ॥ ३ ॥ १२ *

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

इन्द्रमिद्राथिनोवहत् । ए२ । इन्द्रमकभिः । अकि

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

ओवा । ओहोवाओहोवाओहोवा । ओहोहाइ । ३ । इन्द्र

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

वाणीरनूरश्रपतांउ । वा३ । इन्द्र३४डा । ओहोवा । ३ । ओ

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

होहाइ । ३ । इन्द्रइद्वर्योः सचा३ । समिह्यवचो३यु

हयोर्मधुच्छन्दा वैश्वामित्रः द्रष्टा स्याद् गायत्री कन्दः इन्द्रो
देवतेति । “इन्द्र इत्” इन्द्र एव “हर्योः” हरिनामकयोरश्वयोः †

“सचा” सह युगपत् “आ समिह्यः” सर्वतः सम्यग्निश्रयिता ।

कीदृशयोः हर्योः ? “वचोयुजा” इन्द्रस्य वचनमात्रेण रथे युज्य-

मानयोः सुशिक्षितयोरित्यर्थः । अयम् “इन्द्रः” ‘वज्री’ वज्रयुक्तः

“हिरण्ययः” हिरण्यमयः ॥ सर्वाभरणैरुपेतइत्यर्थः ॥ ३ ॥ १२

* उ० २, १, ७, २=४० १, १, १२, २—३ ।

† “यण्वम्”—इति आ० ब्रा० ३.२.१२ ।

‡ “हरी इन्द्रस्य”—इति नि० ने० १, १५, १ ।

॥ “कलत्रास्त्रावास्त्रमाध्वोहिरण्ययानि कन्दमि”—इति पा० ६, ४, १७७ ।

अथ चतुर्थी ।

२ ४ १ २ ३ १ २
इन्द्रवाजेषुनोवसहस्रप्रधनेषुच ।

३ २ २ १ २ ३ १ २
० उग्रउग्राभिहृतिभिः ॥ ४ ॥ १३ *

२ २२ २ २ २२ १ २ २ २ २ १
नः३। औहोवा । ३। औहोहाइ । ३। इन्द्रोवज्रीहि

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रा२३ण्ययाउ । वा३। इ२३४डा । औहोवा । ३। औ

१ २ २ २ २ १ २ १
होहाइ । ३। इन्द्रवाजेषुनो२३अवा३। सहस्रप्रधना

२ २२ २ २ २२ १ २ २ २
२३इषुचा३। औहोवा । ३। औहोहाइ । ३। उग्रउग्रा

१ २ २ २ १ १ १ १ १
भिहृ२३तिभाउ । वा३। इट् । इडा२३४पु ॥ ११ ॥ १२, १३

हे “इन्द्र” ! “उग्रः” शत्रुभिरप्रधृष्यस्त्वं “उग्राभिः” अप्र-
धृष्याभिः “ऊतिभिः” अस्मद्देशपरपक्षाभिः “वाजेषु” युद्धेषु †
“नः” अस्मान् “अव” रक्ष तथा “सहस्रप्रधनेषु च” सहस्र-
सङ्ख्याक गजाश्वादि-लाभयुक्तेषु महायुद्धेष्वपि रक्ष ॥ ४ ॥ १३

* ऋ० ८, ८, ३६, १ ।

† आ० मा० २५० २, १, ११ ।

‡ “वाजे”—इति सङ्ग्रामनोमसु द्विचत्वारिंशत्तमं नैघण्टु कम् २, १७ ।

अथ पञ्चमी ।

१ २ ३ १ २ २ १ २ २ १ २

प्रथम्यस्यमप्रथम्यनामा •

२ २ : ३ १ २ ३ २

नुष्टभस्यहविषोहविर्यत् ।

३ १ २ २ ३ २ ३ १ २

धातुद्यतानात्सवितुश्चविष्णो

३ १ २ २ ३ १ २

रथन्तरमाजभोरावसिष्ठः ॥ ५ ॥ १४ *

१ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १
१ हाउप्राथाः । चयस्यसप्रथः । चना २ । माउवा ३ ।

२ २ १ २ ३ ५ ३ ५ १ २ २
ईहा । ३ । ऊवाइ । ओर३४वा । ईर३४डा । आनुष्टभस्य

१ २ ० १ २ २ २ २ २ २ १
हविषः । हवाइः । याउवा ३ । ईहा । ३ । ऊवाइ

३ ५ ३ ५ २ २ १ २ २ २ १ २
ओर३४वा । ईर३४डा । धातुद्यतानात्सवितुः । चवा-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
इइ । षाउवा ३ । ईहा । ३ । ऊवाइ । ओर३४वा ।

३ ५ २ ३ २ २ २ २ १ २ २ २
ईर३४डा । रथन्तरमाजभोरा । वसाइइ । षाउवा ३ ।

२ २ २ १ ३ ५ ३ ५ २ २ २ २
ईहा । ३ । ऊवाइ । ओर३४वा । ईर३४डा । ए३ ।

१
द्युत् ॥ ५ ॥

• अथ षष्ठी ।

• १ १ १   ३ १ २   ३ २   ३ १ २

•नियत्वा न्वायवांग ह्ययं पुक्रो अयामिते ।

१ २. ३ २ ३ २

गन्तासि*सुन्वतो गृहम् ॥ ६ ॥ १५०

२२

२ १

5

4

२ २

१६।उ।३। शुक्रम्।३। शुक्ंशुक्रम्।३। शुक्ं

•

1 2 3 4

2

2

शूक्रम् । २ । शूक्रं शूक्रम् । नियतान्वायाश्वागाः

2

३

२२

ही२ । अयं गुक्ता आश्यामाशता रइ । गन्तासि

२ ३

१२

3

4

सुन्वाश्तो गृह्यचारम् । ३. हाउ । ३. शुक्रम् । ३. शु-

2

•

2

4

२३

क्र०शुक्रम् । २ । शुक्र०शुक्रम् । शुक्र०शुक्रम् । २ ।

पादकं “रथन्तरं” साम तद्वथन्तरं “धातुः” धातुसञ्ज्ञाद्देवात् ‡

“दत्तानात्” द्योतमानात् सवितुंश्च । विष्णोश्च § “आज-

हार' आहृतवान् । [ह्यग्रहोर्भ इति भत्वं रथशब्दोपपदात्

तरतेः संज्ञायां भट्टवृज्जीति खच् । अरुर्दिषद्वजन्तस्येति गुमा-

गमः ॥ ५ ॥ १४

* “गतासि”—इति ऋ० ।

† “शुक्रम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ ।

‡ 'धाता-विधाता' सर्वस्य इति श्रुतम् शका० ११४० १०ख० ।

॥ 'सविता सर्वस्य प्रसविता' इति नैरुक्तम् इका० १० अ० ३२ ख० ।

§ 'विष्णुर्विशतेर्वा व्यम्नोर्तेवा'—इत्यादि नैरुक्तम् ३का० ११अ० १५ख०

एवञ्च विष्णु शब्देन सर्वव्यापी सर्वान्तर्यामीति सिद्धान्तः ।

अथ सप्तमी ।

१. २२ ३१२ ६१२
यज्जायथाअप्रव्यमघवन्वृत्रहत्याय ।

१२२ १२ २१० ३१२२
तत्पृश्नीमप्रथयस्तदस्तन्नाउतोदिवम् ॥ ७ ॥ १६ *

॥ द्वितीय-द्रशति ॥

१ ३ ५२ २ २२ २१
शुक्रम् । शू२ । कू२३४ । औ३वा । ए । शु३क्रम् ।

३ ॥ ७† ॥ १५

नियुत्वानिति गात्रत्रया वायुः गृहमदोऽब्रवीत् ॥

हे “वायो” ! † “नियुत्वान्” नियुतो वाहनानि [वायोः
नियुतोरिति. (१, १५, १०) निघण्टुः] तैर्युक्तस्त्वं “आगहि”
आगच्छ । “अयं” “शुक्रः” दीप्यमानः सोमः ते तुभ्यं “अयामि”
[यामिः कर्मणि लुङि रूपम्] नियुतो गृहीत आसीत् यतः
‘सुन्वतः’ सोमाभिषवं कुर्वतो यजमानस्य “गृहं” “गन्तासि”
यांतीसि ॥ ६ ॥ १५

७० ६, १, १६, १=४० ६, ६, १२, ५—६—७—ऊह्ये १, २, १६=२, १, ३=

३, २, १६ ।

† आ० गा० २५० ३, २, ७ ।

‡ ‘वायुर्यातेर्वेते वास्याद् गति कर्मणः’ - इत्यादि नैरुक्तम् ३० १० १, १४० ।

१ २ २ १ २ २ १ २ १
 एहाउ । औहो २ । यज्जायथा ३ । अपूर्विष्या । हो
 १ १ १ २ १ १ १
 ववार ३ होइ । मा । घवन्वृत्रहत्याया । होववार ३ हो
 १ १ २ १ १ २ २ २
 इ । तात् । पृथिवीमप्रायया । होववार ३ होइ । एऔ
 २ २ १ २ १ १ १ १ २ २
 हावादीशाः । होववार ३ होइ । तात् । अस्तन्नाउतो
 १ १ २ २ २ १ २
 दिवाम् । होववार ३ होइ । एऔहोवा ३ । हस्रडापया

१ १ १ १
 २३४५ः ॥ ११ ॥

१ २ १ २ १ २ २ १ २ १ १
 याज्जायाज्जा । यथा अपूर्विष्या औहो । हारइया ।
 २ २ १ १ २ २ १ १ २
 औहो । माघवन्वृत्रहत्याया औहो । हारइया । औह
 २ १ १ २ १ २ १ १ २ २
 हो । तात्पृथिवीमप्रायया औहो । हारइया । औहो ।
 १ २ २ २ २ १ १ २
 तादस्तन्नाउतादिवा । मौहो । हारइया । औ
 २ २ २ १ १ १ १
 होवाहाउवा ३ । पयार ३४५ः ॥ १२ ॥

२ १ २ २ १ २ १ १ २ १
 ऊ । औहोइ । ३ । यज्जायथा । अपूर्विष्या । म

१२ ३ २ १ २ १ २ १
होउहोहाइ । ३ । अन्तरिक्षं सुवर्दिवज्जग । नमः ।

१ २ २ २ १ २ २ २
(त्रिः) । परात्पर मरय । ता । परात्पर मरय ।

१ १ २ २ २ २ २ २
ता । परात्पर मरय । त । औहोवाहाउ । वा ।

२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ए । पृथिव्यन्तरिक्षन्द्यौरापः कनिक्रदात्तिभ्युरापोमरुतोमा

२ १ २ २
दयन्ताङ्घ्रिर्मोज्योतिः ॥ १६ ॥

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउहोहाइ (इत्यरदिपूर्वपाठः) ता । दिवोमूर्ध्वान्

२ २ १ २ ३ ४ १ २ २ २ २ २
स मरयन् । होये ३ । हो २ ३ ४ वा । यशोधर्मोज्यो

२ २ १ २ ३ ४ १ २ २ २
तिः । यशःसमरयन् । होये ३ । हो २ ३ ४ वा । तेजो

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २
धर्मोज्योतिः । तेजःसमरयन् । होये ३ । हो २ ३

४ १ २ २ २ २ २ २ २ २
४ वा । सुवर्धर्मोज्योतिः । सुवःसमरयन् । होये ३ ।

३ ४ १ २ २ २ २ २ २ २
हो २ ३ ४ वा । २ । ज्योतिर्धर्मोज्योतिः । ज्योतिःसमर

१ २ ३ २ १ २ २ २ २ २ २ २
यन् । होये ३ । हो २ ३ ४ ५ वा ६ ५ ६ । धर्मोधर्मोज्यो

तिः ॥ १७ ॥

१२ २ १५ १२ ३२ २
 ॥ हाउहोहाइ (इत्यादि) ता । औहोवाहाउ । वा

२२ १२ २ २ २२ १ २ २२ २ २२ १ २
 ए । इडांयच्छहस्कृतिंयच्छ । ए । मनओजोयच्छ । ए । मनो

२ १२ २ २२ १ २ २२ २ २ २ २
 महिमानंयच्छ । ए । यशस्विपिंयच्छ । ए । प्रजवचांयच्छ ।

२२ १२ २ २२ १ २ २ २ २२ १ २
 ए । पशून्विशंयच्छ । ए । ब्रह्मक्षत्रंयच्छ । ए । स्वर्ज्याति-

२
 यच्छ ॥ १८ ॥

१२ २ १५ २० २ २
 ॥ हाउहोहाइ । (इत्यादि) ता । यज्जायथा । अ

२४ २ २ १२ २ २ २ २ १
 पूर्वाया । मघवनवृत्रहव्याया । या । तत्पृथिवीमप्राया

२ २ २ २ १ २ २ २
 या । तदस्तन्नाउतोदाइवाम् । हाउहोहाइ (इत्या

२ १२ ३२ २ २ २२ १२ २ २ २ २
 दि) ता । औहोवाहाउ । वा । ए । तेजोघर्मःसङ्गी

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 डन्ते शिशमतीर्वायुगोपास्तेजस्वतीर्मरुद्भिर्भुवनानिचक्रदुः ।

१ ११११ ३ ११११
 इट् इडां२३४५ । ई२३४५ ॥ १९ ॥

१२ २ १ २ २ १ १२

ह्राउहोवा । ३ । परात्यरमैरय । ता । परात्य

२ २ १ १ २ २ २ १ २ २
रमैरय । ता । परात्यरमैरय । त । औहोवाहा

२ १ २ २ १ १ २ २ २ १
उ । वा । इन्द्रो । धेनुः । ३ । आपो धेनुः ।

१ २ २ १ २ १ २ १ २ १
३ । भूमि धेनुः । ३ । अन्तरिक्षं धेनु । ३ । यौ

२ १ १ २ २ १ २ १ २ १
र्द्धेनुः । ३ । परं धेनु । ३ । व्रतं धेनु । ३ ।

२ १ २ १ १ २ १ २ १ २
सत्यं धेनु । ३ । ऋतं धेनु । ३ । इडा

२ १ १ २ १ २ १ २ १ २
धेनुः । ३ । स्वर्द्धेनुः । ३ । ज्योतिर्द्धेनुः ।

३ ॥ २० ॥

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
ह्राउहोवा । ३ । (इत्यादि) ता । यज्जा यथाः ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
अपूर्विया । अपूर्विया ३ । आपूर्वार्२३४या । मध्वन्वृ ।

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
त्रहत्याया । त्रहत्याया ३ । त्राहत्या२३४या । तत्पृ

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १
थिवौम् । अप्राथयाः । अप्राथया ३ । आप्राथा२३४याः ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
तदस्तम्नाः । उतोदिवाम् । उतोदिवाम् ३ । जतो

दा२३४इवाम् । होउहोवा । ३ । (इत्यादि) • त ।

१२ ३२ २ १ • १२२ २१ • २ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २
 श्रीहोवाहोउ । वा । तेजोघर्मः सङ्क्षौडन्तेवस्युगोपास्ते

२ २ • १ २ १ २ २
 जस्वतीमं रुद्धिभुवनानिचक्रदुः ॥ २१ ॥

१ १ • १ २ • १ २ • २
 • हा२जवाक् । ३ । होवा । २ । होवा३ । हान्द ।

२२ २२ १ २ २ २ • २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 - ए । तोकम्प्रजाङ्गर्भो नायमदध्मह्याचपराचपथिभिश्चर

३ १ १ १ १
 न्ता२३४५ः ॥ २२ ॥

१ १ • १ २ • • २ १ • २
 • हा२जवाक् । ३ । होवा । ३ । अयस्सशिङ्ते३ ।

१ • १ २ २ २ • २ २ • २ २ • १ १
 होइ । यस्माद्यावापृथिवी भूवतानिचक्रदुः । हो

२ १ २ • १ • १ २ २ २ २ २ • २ २ १ •
 इ । अयस्सशिङ्ते३ । होइ । यस्मादापं औपधयोभुव

२ २ • १ १ • २ ० १ • २ • १ • १ २ २
 नानिचक्रदुः । होइ । अयस्सशिङ्ते३ । होइ । यस्मा

२ १ २ २ • २ २ • १ • १ • २ १ • २
 त्समुद्रियामुवनानिचक्रदुः । होइ । अयस्सशिङ्ते३ ।

१ • १ २ २ • १ २ २ २ २ • २ २ • १ • १ • १
 होइ । यस्मादिश्वाभूताभवनानिचक्रदुः । होइ । हा

१ २ २ २ २ २ २ २
 २ ऊवाक् । ३ । होवा । ३ । हाउवा । ए । आपः । २ ।

३ १ १ १ १
 आपा २३४५ः ॥ २३ ॥

१ ० १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 हा २ ऊवाक् । ३ । होवा । ३ । येभिर्विया । श्वमैरा

२ २ ३ १ ३ १ २ २ २ २
 यारैः । तेभिर्विया । अहीमादारम् । येभिर्भूताम् ।

३ २ १ २ २ १ २ २ १ २ २ १
 सहः साहारैः । तेभिस्तज आपः । आपा २ । येभिर्व्य

२ १ २ २ २ २ १ २ १ २ १ ३
 न्तरिन्मैरयाः । हाउवा । ए । आपः । २ । आपा

१ १ १ १
 २३४५ः ॥ २४ ॥

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 हा २ ऊवाक् । ३ । होवा । ३ । यज्जायथा । अ

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 पूहो २ । वीया २ । मघवन् वृत्रहाहो २ । त्याय २ । तत्

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 पृथिवीमग्राहो २ । यायाः २ । तदस्तम्नाउनोहो

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 २इ । दाइवारम् । हा २ ऊवाक् । ३ । होवा । २ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 होवा ३ । हाउवा । ए । तेजो घर्मः सङ्कीडन्तेभि

२२ २ १ २ २ २ २ २ २ १ २ १ २ २ ३ १ १ १ १
 शुभतीर्थाय गोपास्तजस्वतीर्मरुद्भिभवना निचक्रद् २ ३ ४ ५ :

॥ २५ * ॥ १६

• नृमेध-पुरुमेधौ हावृषी ऐन्द्रया अनुष्टुभः ॥ .

हे “अपूर्व्य” त्वत्तोव्यतिरिक्तेन पूर्व्येण वर्जित ! । हे “मघ-
 वन्” मंहनीयतम धनवन्निन्द्र ! . “वृत्रहत्याय” † वृत्रासुर-
 हननाय “यद्” यदा त्वं “जायथाः” उत्पन्नः प्रादुर्भूतोसि “तत्”
 तंदानीमेव “पृथिवी” प्रथमानाम् “अप्रथमः” प्रसिद्धां वृद्धाम-
 करोः । “उत” अपि च “दिवं” द्यां ब्रह्मलोकम् अन्तरिक्षेण
 “अस्तम्नाः” निरुद्धा मकार्षीः ॥ ईदृशं वीर्यं त्वदन्यस्य न भवती-
 त्यर्थं द्योतयितुम् अपूर्व्येति पदम् ॥ ७ ॥ १६

इति श्रीमत्सायणरथ्य-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

छन्दोव्याख्याने षष्ठ्याध्यायस्य द्वितीयः खण्डः ॥ २ ॥

आ० गा० २५० २, २, ६-२५ ।

† ‘अपूर्व्या पूर्वेषु मध्वरात्रादिकालेषु विद्यमाना’—इति २५० २, ७ अर्थश्च सायणः ।
 ‘यतः पूर्वं नास्ति सा अपूर्वा, अपूर्वा एव अपूर्व्या, स्वार्थिकसहितः ; प्रथमेत्यर्थः—
 इति च तत्रैव वि० ।

‡ ‘अथास्य कर्म—रसातुप्रदानं वृत्रघ्नो या च का च बलवतिरिन्द्रकर्मैव तत्’—
 इति नेरुक्तम् इका० ७ अ० ११ ख० । ‘वृत्रघ्नो मेघघ्नः’—इति च तत्रत्य-भाष्यम् ।
 “तत्कोष्टवोमेघइति नेरुक्ताः । लाङ्घोऽसुरइत्येतिहासिकाः । अपाञ्च ज्योतिषस्य मिश्री-
 भावकर्मणो वर्षकर्म जायते तत्रोपमार्थेन न्यङ्कवर्णा भवन्ति”—इति निब० नै० २, १६ ।

अथ द्वितीया ।

२ ३ २   ३ १ २   ४ १ ३
सन्ति पथाः सिसमुयन्तुवाजाः

१२   २२   ३ १ २
संवृष्णान्यभिमातिषाहः ।

३ ३ १ १ १ १   २२   १ १ ३   २२   १
तारा२३४५ः । हाउ । ३ । आनोऽब्र० । ए । रत्न

२२   २२ २ २ १   २२ २   २२   १
तनोरक्षितारोगोपायतगोपायितारः । २ । ए । रत्न

२२   २ २ २ २   २ २ २ २   २ ३ १ १ १
तनोरक्षितारेगोपायतगोपायितारा२३४५ः ॥ ७ * ॥ १७

वामदेवऋषिः प्रोक्तो मयीत्यस्याः प्रजापतिः ।

.. देवता स्यात्ततश्चन्दोऽनुष्टुप् सद्यदतीरितम् ॥

“परमेष्ठी” परमे लोके तिष्ठतीति परमेष्ठी “प्रजापतिः” +

“दिवि” द्योतमाने स्वर्गे “द्यामिब” द्योतमानां कान्ति मिष ।

“मयि” अस्मदीये शरीरे “वर्चः” तेजः ब्रह्माख्यं “दृंहतु” वर्ध-

यतु । “अथो” अपिच “यंशथ” दृंहतु । “अथो” किञ्च

“यज्ञस्य” यागस्य सम्बन्धिं अतएव स उत्तमं “पयः” हेविलक्षणं

मन्नं च दृंहतु ॥ १ ॥ १७

* आ० गा० २५० ४, १, ७ ।

+ “प्रजापतिः प्रजानां पाता पालयिता वा—इत्यादि नैरुक्तम् ३का० १० अ० ४९,

४३ ख० ।

१ १ २ ३ १ २
 आप्यायमानोऽमृतायसोम

३ १२ २२ ३ १ २
 दिविश्रवाः स्युत्तमानिधिष्व ॥ २ ॥ १८ *

१२ १ १ २ १ ३
 + औवा२ । ३ । सन्ते पया । सी३समु । यन्तु

४२ ५ १२ २ १ २२ ३ ४२ ५
 वाजाः । संवृष्ण्या । नी३अभि । मातिषाहाः ।

२२ १२ २ २ २२ ३ ४२ ५ २ १
 आप्यायमा । नो३अमृ । तायसोमा । दिविश्रवा ।

२ १ २२ ३ ४ ५ १२ १
 सी३उत्त । मानिधिष्व । औवा२ । २ । औ२ ।

३ ४२ २
 वा२३४ । औहोवा । ३ ॥ ८ † ॥

१ २ १ २ १ ३ ४२ ५
 वा ई२ । ३ । सन्ते पया । सी३समु । यन्तुवाजाः ।

२ १२ २ १ २ ३ ४२ ५ २२ १२
 संवृष्ण्या । नी३अभि । मातिषाहाः । आप्यायमा ।

२ १ २२ ३ ४२ ५ २ १२ २ १ २२ ३ ४
 नो३अमृ । तायसोमा । दिविश्रवा । सी३उत्तमानिधि

५ १ १ १ ४२ २ १
 ष्व । ई२ । २ । ई२आ२३४ औहोवा । च ॥ ११ § ॥ १८

* ऋ० १, ६, २२, २ । † “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० ।

‡ आ० गा० २५० ४, १, ८ ।

§ “सोमव्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

§ आ० गा० २५० ५, १, ११ ।

अथ तृतीया ।

२ ३ १२ २२ ३ २ ३ ३ २ ३ २
त्वमिमाओषधीःसोमविश्वास्त्वमपोअजनयस्त्वङ्गा ।

१२ २२ ३ २५ १ २ ३ १ २२ ३ १२ २
त्वमातनीरुर्वा३न्तरि३त्त्वञ्जोतिषावितमोववर्थ ॥ ३॥१८

२२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
* हाउ । ३ । होवा३ । ३ । हाह । होवा३ ।

२२ ४ २ १ १ १ ४ ३
३ । होवा३ । ३ । हो३वा३४५ । २ । हो३वा३४ ।

५२ २ १ २ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २
औहोवा । त्वमिमाओषधीःसोमविश्वाः । त्वमपोअज

त्रिष्टुभः पावमान्यः स्यादृषिर्गोतमनामंकः ।

हे “सोम !” “अभिमातिषाहः” अभिमातीनां शत्रूणां हन्तुः
“ते” तव एवभूतं त्वं “पयांसि” अपणार्थानि क्षीराणि “संयन्तु”
सङ्गच्छन्ताम् । तथा “वाजाः” हविलक्षणाग्रानि च त्वं सङ्ग-
च्छन्ताम् । “वृष्णानि” वीर्याणि च सङ्गच्छन्ताम् । हे “सोम !”
त्वम् “अमृताय” आत्मनः अमृतत्वाय अमरत्वाय “आ” समन्ता-
द्वर्द्धमानः सन् “दिवि” नभसि स्वर्गे “उत्तमानि” उद्गततमानि
उत्कृष्टानि “अवांसि” अन्नानि अस्माभिर्भोक्तव्यानि हविलक्ष-
णानि “धिष्व” धारयते । [“क्रियाग्रहणं कर्तव्यमिति (पा० २,
३, १३) कर्मणः सम्प्रदानत्वात् चतुर्थ्यर्थे षष्ठी । ॥ २ ॥ १८

“सोमव्रतम्”—इति श्रौ० ब्रा० ३, २, २४ ।

“चतुर्थ्यर्थे बङ्गलं बन्दसि”—इति पा० २, ३, ६२ ।

नयस्त्वङ्गाः । त्वमातनोरुवन्तरिचं । त्वञ्जगोतिषावितमो

ववर्थ । हाड । ३ । होवा ३ । ३ । हाह । होवा

३ । ३ । होवा ३ । ३ । होवा ३ ४ ५ । २ । हो ३

वा ३ ४ । औहोवा । ए । जनदिवमन्तरिक्षमृथिवीवि

श्वभोजसम्यरूपाञ्जजीजनः । इट् । इडा २ ३ ४ ५ ॥ १० * ॥ १८

हे “सोम !” “त्वम्” “इमाः” भूम्यां वर्तमानाः “विश्वाः”

सर्वाः “ओषधीः” “अजनयः” उत्प्रादितवानसि । तथा “त्वम्”

“अपः” तासां ओषधीनां कारणभूतानि दृष्ट्युदंकानि अजनयः ।

तथा त्वं “गाः” सर्वान् पशून् + उदपादयः । “उरु”

विस्तीर्णम् “अन्तरिक्षं” “त्वम्” “आ तनोः” विस्तारितवानसि !

तस्मिन्नन्तरिक्षे यत् “तमः” अस्मदृष्टि-निरोधकम् अन्यकारं

तदपि “त्वं” “ज्योतिषां” आत्मीयेन प्रकाशेन “द्वि ववर्थ” वि-

शिष्टं कृतवानसि । [ववर्थं वज्रवर्णे लिट्स्थलि, “बभूथातन्-

न्यजगृभ्रववर्थति” (पा० ७, २, ६४) विपाच्यते ॥

“आतनोः”—“आततन्य”—इति साम्न ऋचः पाठौ ॥ ३ ॥ १८

* आ० गा० ३ प० ४, १, १० ।

। “अथापि पराङ्गनामेव भवत्यतस्मादेव”—इति निबन्धे न० २, ५

अथ चतुर्थी ।

३ १ २ ६ १ २ ३ १ २ २ २ २ १ २
अग्निमीडेपुरोहितं यज्ञस्य देवमृत्विजम् ।

१ २ ३ १ २
होतारं रत्नधातमम् ॥ ४ ॥ २० *

२ २ २ १ २ २ २ २ २ १
† मनोहाउ । वयोहाउ । वर्चोहाउ । अग्निम् ।

१ २ ३ ५ २ २ २ २ २
इडा२इ । पुरोहा२३४इताम् । इहंहाउ । इडाहा

२ २ २ १ १ ३ २ ३ ५
उ । आयुर्हाउ । यज्ञ । स्यदा२इ । वमृत्वी२३४जाम् ।

२ १ २ २ २ २ १ २ १ २ १
स्वर्हाउ । ज्योतिर्हाउ । कृतंहाउ । होता । र

३ २ ४ २ १ ३ १ १ १ १
रा२३ । त्रधा३ताप्रमा६पूर्इम् । ए३ । म३हा२३४पुः ॥ १३ ॥

२ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
॥ हाउ३वा । अग्निमीडेपुरोहितम् । देवेषु निधिमा

२ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
अहम् । हाउ३वा । यज्ञस्य देवमृत्विजम् । देवेषु नि

१ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
धिमाअहम् । हाउ३वा । होतारं रत्नधातमम् । दे

१२ २ १२ २ १ २५ १२ १२१२ २ १२
 वेष्टुनिधिमः अहम् । हाउश्वा । ए । देवेषुनिधिमः
 अहम् । (एतं चिः) ॥ १८ * ॥ २०

अग्नि मीडे मधच्छन्दा गायत्रेष्वाग्नि-संस्तुतिः ।

“अग्नि”-नामकं “देवम्” “ईडे” स्तौमि [ईड स्तुताविति
 (अदा० आ०) धातुः मन्त्रस्यास्य होता प्रयुज्यमानत्वात् अहं
 होता स्तौमीति लभ्यते] कीदृशम् अग्निम् ? “यज्ञस्य पुरोहितं”
 यथा राज्ञः पुरोहितः तदभीष्टं सम्पादयति तथाग्निरपि यज्ञ-
 स्थापित्तितं होमं सम्पादयति । यदा यज्ञस्य सम्बन्धिनि पूर्वभागे
 आहवनीयरूपेणावस्थितम् । पुनः कीदृशम् ? “होतारम्” ऋत्वि-
 जम् [देवानां यज्ञेषु होतृनामकं ऋत्विगग्निरेव । तथाच श्रूयते—
 “अग्निर्वै देवानां होतेति” । पुनरपि कीदृशम् ? “रत्नधातमं”
 यागरूपाणां रत्नानाम् अतिशयेन धारयितारं पोषयितारं
 वा । अत्राग्नि-शब्दस्य - यास्की बहुधा निर्वचनं दर्शयति—
 “अथातीनुक्कमिष्ट्यामीऽग्निः पृथिवीस्थानस्तं प्रथमं व्याख्यास्यामी
 अग्निः कस्मादंयणी भवति, अग्रं यज्ञेषु प्रणीयतेऽगं नयति सन्न-
 ममाङ्गोऽक्तोपनो भवतीति स्थौलाष्टौ वि न क्तोपयति न स्नेहयति
 त्विभ्य अस्थितेभ्यो जायतइति शाकपूणिरितादक्ताहग् धाहानी
 तात्सं खल्वेते रकार मादत्ते मकारमनक्ते वा दहते वा नीः
 परस्तस्यैषा भवति (७, ४, १)” इति ॥ ४ ॥ २०

आ० गा० १५४, १, १८ ।

† यास्क्स्वमुमेवं व्याख्यातवान्—“अग्निमीलेऽग्निं याचामीलिरधो षण्कर्म पूजा-
 कर्म वा पुरोहितो व्याख्यातो यज्ञस्य । देवोऽदनाद्वा दीपनाद्वा श्रोतृगद्वा दुष्कानी

अथ पञ्चमी ।

१२ ३१३ ३२ ३
तेमन्वतप्रथमन्नामगोनाः२ ३१२३१२ २२
न्निःसप्तपरमन्नामजानन ।१ २ ३ २ ३ २ २ ३ ३०३
ताजानतीरभ्यनूपतक्षा३ १२ ३ १२ २२ ३ १ ३
आविर्भुवन्नरूपीर्यशसागावः ॥ ५ ॥ २१२२ २२ २२ २ २ २
* छाउ । ३ । गावोछाउ । ३ । वृषमपत्नीर्छाउ । ३ ।

भवतीति वा यो देवः सां दवता । होतारं कानारं जुहोते ह्यंते त्याणवामः ।
रत्नधानमम् रमणीयानां धनानां दानुतमम्—इति ७, १५ । “पुरोहितः पुर एतं
दधति”—इति च यास्कः २, १२ ॥ अथ ऋचि खरसन्निवेशविधानप्रकारस्तत्प्रत्य-
माह दौक्षितः—“तवाग्निशब्दोऽव्युत्पत्तिपक्षेऽपि इत्यन्तोदाहः व्युत्पत्तौ तु नि-प्रत्यय-
खरेण । अम् । सुप्तादनुदात्तः अमिपूर्वइत्येकादेशश्च कृद्देशउदात्तं नेत्युदात्तः । इले ।
तिङ्गित्वा इति निघातः । संहितायां तूदात्तादनुदात्तस्येतीकारः खरितः । खरितान्
संहितायामिति ले इत्यस्य प्रचयापरपर्यायम् एकश्रुतिः । पुरः शब्दोऽन्तोदात्तः पूर्वाधरा-
वराणामित्यसि प्रत्ययखरात् । हित-शब्दोऽपि धाञो निष्ठायां दधातेर्हिरिति ह्यादेशे
प्रत्ययखरेणान्तोदात्तः । पुरोऽव्ययमिति गति-सञ्ज्ञायां कुगतौति । समासे समासान्तो-
दात्तं तत्पुरुषे तुल्यार्थेत्यव्यय-पूर्वपद-प्रकृतिखरेण गतिकारकोपपदात् छदिति छदु-
त्तरपद-प्रकृतिखरे थाथादिखरे च पूर्वपूर्वापमर्द्देन प्राप्ते गतिरनन्तर इति पूर्वपदे-
प्रकृतिखरः । पुरः-शब्दोकारस्य संज्ञितयां प्रसये प्राप्ति उदात्तखरितपरस्य सन्नतर
इत्यायनुदात्तः । ऋत्विक् शब्दः छदुत्तर-प्रकृतिखरेणान्तोदात्तः । होल-शब्दस्त्वान-
प्रत्ययान्तो नित्खरेणान्तोदात्तः । रत्न-शब्दो नस्विपयस्येत्यादुदात्तः रत्नानि दधातीति
रत्नधाः । समासखरेण छदुत्तरपद-प्रकृतिखरेण वान्तोदात्तः । तमपः पित्वादनुदा-
त्तलोः खरितप्रचयावित्यादि यथाशास्त्रमुन्नेयम्—इति वै ।

“गवो व्रते”—इति आ० ब्रा० ३, २, २१ । तत्र पूर्वम् ।

१२२ २ २ २ २ २ २ २ २
 वैराजपत्नीर्हाउ । ३ । विश्वरूपाहाउ । ३ । अस्मासुरम
 २ १२ २ १
 ध्वहाउ । ३ । तेमन्वतप्रथमन्नामगो र्नाम् । त्रिःसप्त
 २ १२ २ १ २
 परमन्नामजा र्नान् । ताजानतीरभ्यनूषता र्क्षाः । आ
 १ २ २ १ २ २ २ २
 विभुवत्तरुणीर्यशसागा र्वाः । हाउ । ३ । गावोहाउ ।
 १ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । वृषभपत्नीर्हाउ । ३ । वैराजपत्नीर्हाउ । ३ । विश्वरूपा
 २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । अस्मासुरमध्वहाउ । ३ । अस्मासुरमध्वाश्
 २
 हाउ । वा । ए । गावोवृषभपत्नीर्वैराजपत्नीर्विश्वरूपा
 २
 अस्मासुरमध्वम् । २ । ए । गावोवृषभपत्नीर्वैराजपत्नीर्वि
 २
 श्वरूपाअस्मासुरमध्वाश्३४५म् ॥ १०* ॥

२ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । तेमन्वतप्रथमन्नामगो । नाम् । ३ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउ । ३ । त्रिःसप्तपरमन्नामजा । नान् । ३ । हाउ । ३ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २
 ताजानतीरभ्यनूषता । र्क्षाः । ३ । हाउ । ३ ।

* आ० गा० ४५० ४, १, १० ।

† “गवां व्रते”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० । तत्र पूर्वम् ।

आविर्भुवन्नरुणीर्यशसागा । वाः । ३ । हांउ३ । वा ।

१२ १२ २२ २२ १३ ११ ११ ११
ए । दुघाः । २ । ए । दुघा २३४५ ॥ १८ * ॥ २१

त्रिष्टुभा वामदेवोऽस्तौदग्निं तेमन्वतेति च ।

हे “अग्ने !” “ते” स्तोत्रं कुर्वाणा अङ्गिरसः “गोनां” † गवां
वाचां ‡ सम्बन्धि नाम स्तुति-साधकं शब्दमात्रं “प्रथमं” पूर्वम्,
“अमन्वत” अजानत पञ्चाक्षस्या वाचः सम्बन्धीनि “त्रिःसप्त”
एकविंशतिसङ्ख्याकानि “परमं” परमान्युक्तानि “नाम”
नामानि स्तुति-साधकानि स्तोत्राणि [जातावेकवचनम् ॥]
छन्दांसि वा [तानि च गायत्र्यादीनि जगत्यन्तानि सप्त §, अति-
जगत्यदीनि अतिष्ठत्यन्तानि सप्त॥, कृतिप्रभृतौन्युत्कृतिपर्यन्तानि
संसं +] ‘जानन्’ अजानन् अलभत एषं विधच्छन्दोयुक्तौ मन्त्रौ
रग्निं मस्तुवन्नित्यर्थः । “ताः” वाचः “जानतीः” सर्वं जानत्यः
“जाः” [चियन्ति गच्छन्त्येषः कालं प्रापयन्ति ताः] “अभ्यनू-

* आ० ग० १५० ५, २, १८ ।

† “गोः पादान्ते (७, १, ५७)”—इति पा० ।

‡ “गौः”—इति वीङ्नामसु चतुर्थ्यं नेप्पण्टकम् (१, ११) ८

॥ “जात्याद्यायामेकवचनं बहुवचनमन्यतरस्यात्”—इति पा० १, २, ६० ।

§ गायत्री, १ सवितृक्, २ अरुष्टुप्, ३ वृहती, ४ यज्ञिक, ५ चिष्टुप्, ६ जगती ।

॥ अतिजगती, २ शकरी, ३ अतिशकरी, ४ अष्टिः, ५ अत्यष्टिः, ६ अतिश्रुतिः

७ अतिष्ठतिः ।

+ कृतिः १ प्रकृतिः, २ आकृतिः, ३ विकृतिः, ४ संस्कृतिः, ५ अतिकृतिः,
६ अतकृतिः ।

अथ षष्ठी ।

१ ३ १२

२२ ६ १

समन्यायन्तु उपयन्त्यन्याः

१ ३ १ ३ २ ३ २ २

समानमूर्वन्नयस्पृणन्ति ।

२ ३ २ ६ १ २ ६ १ २

तमूष्णुचिष्णुचयोदीदिवाऽस

३ १ २ २ २ ३ १ २ ३ १ २

मपान्नपातमुपयन्त्यपः ॥ ६ ॥ २२ *

षत” अस्तुवन् । ततः सूर्यस्य “यशसा” तेजसा सह “अरुणोः” अरुणवर्णाः “गावः” “आविर्भूवन्” प्रादुरभूवन् । यद्वा “ते” अङ्गिरसः “प्रथमं” पुरोहितं “नाम” एहि सुरभि गुग्गुलु-
गन्धिनीति, धेनु-नामधेयम् “अमन्वत” उच्चारयामासुः । पश्चात्
स्व-भूतानि पणिभिरर्षहृतानि चिःसप्त-रत्नान्यविन्दन् । तत
उच्चारितं जानत्यो “गदवः” “अभ्यन्षत” हम्भारवलक्षणं शब्द-
मकुर्वत । तदानीं मुषाः प्रादुरभूदिति ॥

“तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्तिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-
जानतीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवन्नरुणीयशसागावः”—इति छन्दो-
गाः । “तेमन्वतप्रथमन्नामगोनान्तिःसप्तपरमन्नामजानन् । ता-
जानतीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवन्धेनोस्त्रिःसप्तमातुःपरमाणिविन्दन् ।
तज्जानतीरभ्यनूषतक्षाआविर्भूवदरुणीयशसागोः” — इति बह्वृ-
त्वाः ॥ ५ ॥ २१ ;

* ४०८, ७, १४, २६

+ “अरुणो गाव उपसाम”—इति निघ० १. १४. ७ ।

२८ १८९ २१ २. २ २११
 * छाउ । ३ । ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूत
 २ २ २ २ २ २ २ २
 मैरयत् । ३ । अपाङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ ।
 २ २ २ २ १ २ २ २ २
 पृथिव्यागर्भोग्निरिडा । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तिया२३न्याः ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 समानमूर्वन्नद्यस्पृणा२३न्ती । तमुष्णुचिष्णुचयोदीदिवा२
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३साम् । अपान्नपातमुपयन्तिया२३पा३ । छाउ । ३ ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ऐरयत् । ३ । अपःसमैरयत् । ३ । भूतमैरयत् । ३ । अपा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ङ्गर्भोग्निरिडा । पाङ्गर्भोग्निरिडा । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 । २ । पृथिव्यागर्भोग्निरिडा ३ । छाउवा । ए । अग्निःशि
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 षुक्कः । ए । षुक्कःशिष्णुक्कः । ए । तेजःशंक्रस्यशक्कम् । ए ।
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 तेजःसप्राःसमीचीः । ए । तेजउषोनंजारः । ए । सुवर्ज्याती
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 २३४५ः ॥ ३ ॥

२८ १८९ २१ २. २ २११
 छाउ । ३ । ऐरयन् । ३ । समैरयन् । ३ । सम
 २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 स्वरन् । ३ । समन्यायन्त्युपयन्तिया२३न्याः । समानमूर्व

२११ २ १२ २२/२१
ननद्यस्पणा२३न्ती । तमूशुचिंशुचयोदीदिवार ३५

साम् । अपाग्नपातमुपयन्तियाश्चापाः । हाउ । ३ । एर

यन् । ३ । समैरयन् । ३ । समस्वरन् । २ । समस्वराश्न ।

२ ३ १ १ १ १
 छाउवा३ । ई२३४५ ॥ ४ * ॥ २२

इतीयं त्रिष्टुबाग्नेयौ दृष्टा गृह्यमदेन सा ।

“अन्याः” वर्ष्मणाः “आपः” “संयन्ति” भूम्यां सङ्गच्छन्ते
“अन्याश्च” “पूर्व” तत्रावेस्थिताः “उपयन्ति” उपगच्छन्ति । ताः
सर्वा आपः “समानं” सह “नद्यः” नदीभूत्वा “ज्व” समुद्र-
मध्ये वर्तमानं वडवानलं “पृणन्ति” प्रीणयन्ति [पृण प्रीणने(प०)
तौदादिकः] “तसु” तमेव “अपान्नपातम्” “शुचिं” निर्मलं
“दीदिवांसं” दीप्यमानं [दीदिवेति छान्दसो दीप्तिकर्मा लिटः
कसुः ॥ वस्त्रेकाजादवसा मिति नियमादडभावः । छन्दसीवेति
वक्तव्य मिति वचनाद्विवचनाभावः] एवम्भूतं “शुचयः” शुद्धाः
“आपः” “उपयन्ति” समीपे गच्छन्ति ॥

एष हि वैद्युताग्निरूपेण मेघे, वर्तमानोऽस्मान् अजीजनदिति
ब्रह्मा वडवानलरूपेण वर्तमानं तं पर्युपासंत इत्यर्थः । यद्वा अन्या

एकधनाख्या * आपः संयन्ति । चात्वालीतृकरयोर्मध्ये + वस-
तीवरीभिः सङ्गच्छन्ते । अन्या वसतीवर्याख्या आपश्च ३ उपर्यति
उपगच्छन्ति एकमख्यं प्राप्ता भवन्ति । एताश्च मिलित्वा यज्ञं
साधयन्त्यः तत्साध्य-वृष्टि-द्वारा नद्यो भूत्वा ऊर्वं पृथ्वीत्यादि
सम्पन्नम् । एवं हि आपो वा अस्यद्विन्त्यवयं पूर्वं यज्ञं वक्ष्याम
इत्यादिको बह्वच-ब्राह्मण-विनियोगश्चानुगृह्यते ॥

“अपानपातमुपयन्त्यापः”—“परितस्थरापः”—इति साम्न-
ऋचः पाठ-भेदः ॥ ६ ॥ २२

* “सोमकण्डनाय, यैर्जलमानीयते ते कुम्भा एकधनाः । एकं धनं सोमरूपं
युवेति”—इति वेददीपः (य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क०) ।

† “उक्तवेदिनिचयार्थं यत्र भूप्रदेशे ऋदं खनति स प्रदेशस्यात्मा उच्यते”—
इति वेददीपः (य० मा० शा० स० ५ अ० ७ क०) । “स्फोटित्वातां ऋदं मुत्करे
त्यजेत्”—इति वेददीपः (य० मा० शा० स० १ अ० २५ क०) ।

‡ “अग्नीषोमोयस्य वषामार्जनान्ते वसतीवरीप्रदणम् स्यान्दिमानानामनक्षमिते-
ऽक्षमितश्चेन्निनाद्यात्पुरेजानश्चेदनीजानोऽन्यस्यापि समीपावसितस्य पुरेजानस्योभया
भाव उल्कापीं हिरण्यं वोपर्युपरि धारयन् हविष्मतीरिति”—इति का० सू० ५, ९,
७-१० । अग्नीषोमीयस्य पशोर्वषामार्जनपर्यन्ते कर्मणि कर्तुं अमसं कृते रवौ
वह्नीनामपामेकदेशाद् वसतीवरीसञ्ज्ञानां सोमार्थानां मपां प्रदणं कार्यं हवि-
ष्मतीरिति (य० मा० शा० स० ६ अ० २३ क०) मन्त्रेण । यदि रविरंस्तकृतो यजमानस्य
पुरा ईजानः सोमयाजी तदङ्गुष्ठे एव निनाद्यान्मणिकाद् वसुतीवरीप्रदणम् निनह-
जीयो निनाद्याः । यदि न यजमानः पुरा न सोमयाजी तर्हि समीपस्थितस्य यष्टुः
मणिकाद् प्रदणम् स्वस्य अन्यस्य च यज्ञकर्तृत्वाभावे उल्कां कनकं वा वह्नीनामपां
समीपे धारयन् वह्नीभ्यो वसतीवरीगृहीयादिति सूत्रार्थः ॥

अथ सप्तमी ।

१२ २२ ३ १ २३ १२ २२ ३ १ २२
 आप्रागाद्द्रायवतिरऋः केतूँत्समीर्त्सति ।

१२ ३ २ ३ १ २३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
 अभूद्भद्रानिविशनीविश्वस्य जगतोरात्री ॥ ७ ॥ २३ *

१ १२ २ २ ३ १ २ १ १
 हो २इ । ३ । आप्रागाद्द्रायवतिः । हो २इ । ३ ।

१ २२ १२ २ २ १ १ २ २ १ २ २ २ २
 अऋः केतूँत्समीर्त्सति । हो २इ । ३ । अभूद्भद्रानिविशनी ।

१ १ २ १ २ २ २ १ १
 हो २इ । ३ । विश्वस्य जगतोरात्री । हो २इ । २ । हो २ ।

२ २ ३ १ १ १ १
 वा ३ । हांउवा ३ । इ २ ३ ४ ५ ॥ ६ † ॥ २३

अस्तीदनुष्टुभा रात्रिं वामदैव ऋचानया ।

— “भद्रा” सूर्यप्रकाशसन्तापं निवारयन्ती सुखकरी “युवतिः”
 तमसो मिश्रबितीर्णा “रात्रिः” “आ प्रागाद्” आभिमुख्येन प्रगच्छति ।
 “अऋः” § चन्द्रमसः “केतून्” रश्मिन् “समीर्त्सति” सम्यक्सम्बन्धयितु

* ऋ० ४, ५, १०, १ ।

† “रात्रे कृत्तरम्” — इति आ० ता० ३, ९, २९ ।

‡ आ० गा० २५०४, २, ६ ।

§ युवतिरिति मिश्रणार्थयौते रूपम् ; तं याज्ञवल्क्येन प्रकृतिः कृत्वा ।

§ “अहर्नामान्युत्तराणि द्वादश । — अऋः कस्मादुपाहरन्त्यस्मिन् ‘कर्माणि’ —
 इत्यादि निब० ने० २, २० ।

अथाष्टमी ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३

प्रक्षस्यवृष्णी अरुषस्यनूमहः

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रनोवचोविदथाजातवेदसे ।

३ १ २ ३ १ २ २ ३ २ ३

वैश्वानरायमतिर्नव्यसेशुचिः

१ २ ३ १ २ ३ १ २

सोमइवपवतेचारुग्नये ॥ ८ ॥ २४ *

२४

१

१५

२

२

† हाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । हाउवा३ ।

१ २ १ २ १ २

२

२

२ १ २

हृस् हृस् अर्चिः शोचिस्तपोहरः । प्रक्षस्यवृष्णी अरुषस्यनूमा

२ २ १ २ २

२ २ २ १ २

२

२ २ २ १ २

२३हाः । प्रनोवचोविदथाजातवेदा२३साइ । वैश्वानराय

२ १ २

२

१ २

२ २ २ १ २

२

मतिर्नव्यसेशू२३चीः । सोमइवपवतेचारुग्न्या२३या३इ ।

मिच्छति च । अतएव “भद्रा” कल्याणी रात्री “विश्वस्य” सर्वस्य

“जगतः” “निवेशनी” निवेशकारिणी “अभूत्” भवति ।

अहनि स्व-स्व-व्यापारात् विज्ञानं सर्वप्राणिनः स्वाश्रयेषु स्वाप-

यतीत्यर्थः ॥ ७ ॥ २३

* ४०४, ८, १६, ३

† “विष्णोर्वातम्” — इति आ० आ० १, २, २२ ।

३८६,

२२ १२ १५ २ २ ३
 छाउ । ३ । ऊ२ । २ । ऊ२ । वा३ । ह्यउवा३ । ई२

१११

३४५ ॥ ७ * ॥

२२ २२ २२ २२ २ २ १
 १ छाउछाउछाउ । ओहा । २ । ओहाइ । वयोहाइ ।

२२ १ २ १ २२ १ २२ १

३ । पयोहोइचक्षुर्होइ । ३ । ओन्नहोइ । ३ । आयुर्होइ ।

२२ १ २२ १ २२ १ २

३ । तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुव

१ २२ १ २२ २ २२ १
 होइ । ३ । ज्योतिर्होइ । ३ । पुक्षस्यवृष्णोअरुषस्यनूमा२३-

२ १२ २ २ २२ २ २२ १
 हाः । पुनोवचोविदथाजातवेदा२३साइ । वैश्वानराममति

२ १२ २ १२ २ २ २२ १
 नव्यसेशू२३चीः । सोमइवपवनेचारुग्रा२३या३इ । छाउ

२२ २२ २२ २२ २ २ १
 २छाउ । ओह्वा२ । ओहाइ । वयोहोइ । ३ । पयोहोइ ।

२ १ २ २ २ २ २ १
 ३ । चक्षुर्होइ । ३ । ओन्नहोइ । ३ । आयुर्होइ । ३ ।

२ १ २ २ २ २ २ १
 तपोहोइ । ३ । वर्चोहोइ । ३ । तेजोहोइ । ३ । सुवर्हो

२२ १ २ २ २ २ २ १
 इ । ३ । ज्योतिर्होइ । २ । ज्योतिर्होइ । वा२३४ओहो

* आ० गा० ३५० ४, २, ७ ।

† “महाविश्वानरव्रते द्वे” इति आ० ब्रा० ३, २, २८ । तत्र पूर्वम् ।

शोधयित्री ता “चारुः” कल्याणौ “मतिः” मननीया स्तुतिश्च
“पवते” मत्सकांशात् प्रभवति स्वयमेव गच्छतीत्यर्थः । “सोमः
इव” यथा सोमो दशापवित्रात् स्रवति तद्वदित्यर्थः * ॥

“प्रघ्नस्य” — “प्रघ्नस्य” — इति “महः” — “सहः” — इति,
“प्रनोवोच” — “प्रनुलोचम्” — इति, “जातवेदसे” — “जातवेदसः” —
इति, “नव्यसे” — “नव्यसि” — इति च साम्न ऋचः पाठ-
भेदः ॥ ८ ॥ २४

वेदसो जातवेदस्त्वमिति ब्राह्मणं तस्मात् सर्वानृतून् पशवोग्निं मभि सर्पन्तीति च
तस्यैषा भवति ॥ जातवेदसं सुनवामसो ममराती यतो निदहति वेदः । मनः पर्षदति-
दुर्गाणि विश्वानावेव सिन्धुं न्दुरितात्यग्निः । जातवेदस इति जातवेदस्य वै जात-
वेदसेर्चाय सुनवाम सोममिति प्रेषवायाभिषवाय, सोमं राजान ममृत मराती यतो
यज्ञार्थं मनिस्त्रो निदहति । निश्चयेन दहति भस्मीकरोति, सोमो दददित्यर्थः ।
स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वानि दुर्गमानि स्थानानि नावेव सिन्धुं नावा सिन्धुं
सिन्धुं नावा नदीं जलदुर्गां महाकुलां तारयति दुरितात्यग्निरिति दुरितानि
तारयति । तस्यैषा परा भवति ॥ प्रनृतं जातवेदसमश्चिन्नो तवाजिनम् । इदमो
वर्द्धिरासदे । प्रहिणुत जातवेदसं कर्मभिः समश्चवन्न मपि वोपमार्थे स्यादश्वमिव
जातवेदसमितीदमो वर्द्धिरासीद्विति तदेतदकं मेव जातवेदसङ्गायत्रं तृचं दशत-
योषु विद्यते । यत् किञ्चिदाग्रे यन्मजातवेदसानां स्थाने युज्यते स न मनुताय मेवाग्नि
रित्यप्येते उत्तरे ज्योतिषी जातवेदसो उच्येते । ततो तु मध्यमः । अग्निप्रवन्तसमनेव
योषा इति तत्पुरस्ताद्वाप्यात मथासावादित्यु उदुत्यजातवेदसमिति तदुपरिष्ठाद्
आख्यास्यामो यस्तु क्लृप्तं भजते यस्मै हविर्निह्यते यमेव सोमिर्जातवेदा निपात-
मेवैते उत्तरे ज्योतिषी एतेन नामधेयेन भजते — इति निरु० दै० १. १९—२० ।

* “दशापवित्रेण परिमृज्यैष ते योनिरिति प्रहृसीदनमिति का० ८, ५, २५ ।
दशापवित्रेण गृहीतं ग्रहं परिमृज्य पात्राद्वह्निर्निगतं सोमं मार्जयित्वा एष ते योनि-
रिति मन्त्रेण प्रहस्य सादनं करोति । वीप्सा सर्वप्रहार्था इति सूत्रार्थः ॥

अथ नवमी ।

१ १ ३ १ २ २ ३ २
विश्वे देवांममष्टण्वन्तु यज्ञ

३ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २
मुभेरोदसीअपान्नपाचमन्म

२ २ १ २ २ १ २
मावोवचां^३सिपरिचक्ष्याणि

३ २ ३ २ १ २
वोच^३सुम्ने^३षिद्वोअन्तमामदेम ॥ ८ ॥ २५

२ २ १ २ १ २
* हाउ । ३ । आइही । ३ । आइही २ । ३ । आइ-

२ १ २ १ १ २ २ २ २ २ १ २
हिहाइ । २ । आइहिहाइ । विश्वे देवाममष्टण्वन्तु या

२ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
२३ज्ञाम् । उभेरोदसीअपान्नपाचमि२३न्मा । मावोव

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
चां^३सिपरिचक्ष्याणिवो२३चा३म् । हाउ । ३ । आइही

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
। ३ । आइही २ । ३ । आइहिहाइ । २ । आइहिहाइ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सुम्ने षिद्वोअन्तमामदारइमाउवा३ । इ२३४५ ॥ ८ ॥ २५

* “विश्वेषां देवानां व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २२ ।

† आ० गा० ३५० ४, २, ८ ।

एषा त्रिष्टुब् वैश्वदेवी भरद्वाजिन वीचिता ।

“विश्वे” सर्वे “देवाः” “मम” मदीयं “मन्त्र” मननीयं
“यज्ञं” यजनीयं पूजां हवींषि वा “शृण्वतु” गृह्णन्त्यर्थः ।
“अपात्रपात्” मध्यस्थानीऽग्निश्च* “उभे रोदसी” द्यावा-पृथिव्यौ
अस्मदीयं स्तोत्रं शृण्वन्तु चित्ते अवधारयन्तु ।

अथ प्रत्यक्ष कृताः—हे “देवाः” ! “वः” युष्माकं “परि-
चक्ष्याणि” परिवर्जनीयानि यानि “वचांसि” स्तोत्राणि “आ

* “अपात्रपात् तनूनन्ना व्याख्यातः”—इत्यादि निरु० दे० ४, १८—१९ । “तनून-
पादाव्यं भवति नपादित्यननाराया प्रजाया नामधेयम्”—इत्यादि निरु० दे० २, ५ ॥
“आपः—इत्यन्तरिक्षनामसु अष्टमं नैघण्टुकम् १, ३ । “नपात्”—इति अपत्यनामसु
तयोदशं नैघण्टुकम् २, ९ । अष्टमं मध्यस्थानत्वं जातत्वादिकञ्च यथा—“अपा सुपस्थ
उपस्थाने महत्यन्तरिक्षलोकं चाप्सोना महान्ता इति वा गृह्यत साध्यमिका देवगणा त्रिश
द्व राजानं सुपतस्युर्हृत्प्रियं मृगमल मिति दार्चनीय मिति वा पूजनीय मिति वा
हरयं दूतो देवानां विवस्वत् आदित्यादिवस्त्वान्विवासमदान् प्रेरितवतः परागता-
द्वास्यामेवश्चानरस्य मातरिश्वांन् मरुतारं माह । मातरिश्वा वायुर्मातर्यन्तरिक्षे
श्वकृति मातर्याश्वनितीति वाथैवमेताभ्यां सर्वाणि स्थानान्यभ्यापादंस्तीति ॥
मूर्द्धाभुवोभवति नक्तं प्रसूतं सख्यं जायते प्रातर्दयन् । मायामृतयाज्ञियानामेताम-
पोयत्तृषिंश्चरति प्रजानन् । मूर्द्धा मूर्त्तं मस्तिन् धीयते मूर्द्धा यः सर्वेषां भूतानां
भवति नक्तं मग्निसखः सूर्यो जायते प्रातर्दयन् एव । प्रज्ञां त्वेतां मन्यन्ते यज्ञि-
यानां देवानां यज्ञसंभ्यादिना मपो यत् कर्म चरति प्रजानन् सर्वाणि स्थानान्यह-
सञ्चरति त्वरमाणस्तस्मीतिराभ्यसे निर्वधनाह ॥ स्तोमेन हि दिवि देवा सोऽग्निमजी-
जनञ्ज्क्तिभीरोदसिप्रांम् । तमूर्ध्वं कृण्वन्ते धाभुवेकं सञ्चोषधीः पचति विश्वरूपाः । स्तोमेन
यं हि दिवि देवा अग्निं मजनयञ्ज्क्तिभिः कर्मभिर्वात्तापृथिव्यौ रापूरणन्तमकुर्वं
स्त्वधा भावाय पृथिव्या मनरिक्षे दिवोति शकृत्पृथिव्यदस्युं दिवि हृत्नीयं तद-
सावादित्य इति हि ब्राह्मणं तद्ग्रीह्यह स्तोत्येनमेतयादित्यकृत्य स्तीति”—इति निरु०
दे० १, २६—२८ ।

अथ दशमी ।

१ ६ ३ १ २ ३ १२ १२ ३ २
यशोमाद्यावापृथिवीयशोमेन्द्रबृहस्पती ।

२ ३ २ २ ३ १ २ ० १ २
यशोभगस्यविन्दतुयशोमाप्रतिमुच्यताम् ॥

२ २ २ ३ २ ३ १ २ ० ३ १ २
यशस्वउः स्याः सः सदोहम्पवदितास्याम् ॥ १० ॥ २६

२५ १२ ३२ १२ २ १२ २५
* चाउश्वा । यशोमाद्यावापृथिवी । चाउश्वा ।

१२ २२ २२ २५ १२ २
यशोमेन्द्रबृहस्पती । चाउश्वा । यशोभगस्यविन्दतु ।

२ २ २ २ १ २ २ २ २ २
चाउश्वा । यशोमाप्रतिमुच्यताम् । चाउश्वा । यश

१० २ २ १ २ २ २ २ २ २
स्वियस्याः सः सदः । चाउश्वा । अहम्पवदितास्याम् ।

२५ १ २ १ २ २ २ २ २ २
चाउश्वा । अश्वमिष्टयश्च ॥ १२ ॥ २६

“वीचं” न ब्रवीमि अपितु समीचीनानीति । अतः, “वः” युष्माकम्
“अन्तमाः” अन्तिकतमाः सन्तो वयं “सुन्नेष्वित्” युष्माभि-
र्दत्तेषु सुखेष्वेव वर्तमानाः “मन्तेम” मोदेम ॥

“यज्ञम्”—“यज्ञियः”—इति पाठौ ॥ ८ ॥ २५

* “यशः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३० ।

† आ० गा० ४, २, १२ ।

‡ “सुन्नेम्”—इति सुखनामसु षोडश नैघण्टकम् ३, ६ ।

अथ एकादशी ।

१९ २२ ३५ २२ ३१ ० ३ १ २ ३१ ९ ३१ २२ २

इन्द्रस्यनुवीर्याणिप्रवोचंयानिचकारप्रथमानिवञ्चो ।

२३९ ३ २ २१ २ ३ २ ३१ २ ३ १ २

अहन्नहिमन्वपस्नतहं प्रवक्षणाभिनत्पर्वतानाम् ॥ ११ ॥ २७

वामदेवो महापङ्क्त्या स्तौति लिङ्गोक्तदेवता ।

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्योः “यशः” “मा” स्तोतारम्
 “आविन्दतु” लभतां प्राप्नोत्वित्यर्थः । किञ्च, “इन्द्रबृहस्पती”
 इन्द्राबृहस्पत्योः † “यशः” “मा” मां विन्दतु ! किञ्च, “भगस्य”
 आदित्यस्य ‡ “यशः”, “मा” मां विन्दतु । बहुलेन यशसा यशोमया
 “मा प्रतिमुच्यताम्” न प्रमुच्यताम् । “यशस्वप्रस्थाः” अर्थाः मम
 “संसदः” समूहस्य “यशः” न प्रमुच्यताम् । “अहं” प्रवदिता
 सर्वत्र प्रवक्ता “स्याम्” भूयासम् ॥ १० ॥ २६

* ऋ० १, ९, ३६, १ ।

† “तिस्र एव देवता इत्युक्तं पुरस्तात्तासां भक्ति-साहचर्यं व्याख्यास्यामः । . . .
 “अथैतानिन्द्रभक्तीनि । . . . । अथास्य संक्षुषिका देवा अग्निः सोमो वरुणः पूष
 बृहस्पतिः ब्रह्मणस्पतिः पर्वतः कृत्यो विष्णुर्वायुः । अथापि मित्रो वरुणेन संक्षुष्यते
 पूषा रुद्रेण च सोमोऽग्निना च पूषा वातेन च पर्जन्यः” — इति निरु० दे० १, १० ।

‡ “भगो व्याख्यातः तस्य कालः प्रागुत्तरपणाम्” — इत्यादि निरु० दे० ६, १९ — १४
 “जार आ भगम् । जार इव भूः समदित्योऽत्र जार उच्यते” — इत्यादि निरु० नै
 १, १६९

• * वृत्रहत्यायहोइ । ३ । अधृष्णवेहोइ । ३ । अपूरवे
 होइ । २ । अपूरवाइ । पृथिवीच्चाहोइ । विवर्त्तयाहो
 इ । २ । विवर्त्तयाइ । अन्तरिक्षच्चाहोइ । ३ । सुधाराया
 होइ । २ । सुधारायाइ । दिवंपेपाहोइ । ३ । अवेप्रयो
 होइ । २ । अवेपायाइ । हेइ । २ । ऊवेइ । हा
 इउवाइ । इन्द्रइ । २ । इन्द्र । स्यनू । २ । स्यनूइ । आ
 उ । वाइ । वीर्याणि । प्रवा । २ । प्रवाइउ । वाइ ।
 चारइ४पुम् । यानीइ । २ । यामि । न्वका । २ । चकाइ
 उ । वाइ । रप्रथमा । निवा । २ । निवाइउ । वाइ ।
 जीइ३४पु । अहइन् । २ । अहन् । अंहाइम् । २ ।
 अहाइउ । वाइ । अन्वपः । तंता । २ । तताइउ । वा
 इइ । दाइ३४पु । प्रवइ । २ । प्रव । क्षणाः । २ । क्षणाइ

“वार्जप्रम्” — इति आ० भा० ३, २, १३ ।

अथ द्वादशी ।

३ १२ ०१२ ३ १२
अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदा ।३ २३ १२ ३ १२ ३ १
घृतम्नेचक्षुरमृतम्मासन् ।३ १ २३ १२ २२ ३० १२
त्रिधातुरर्कोरजसोविमानो१२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
जस्रञ्ज्योतिर्हविरस्मि सर्वम् ॥ १२ ॥ २८ * .२५ २ १ २ १ २२ १ २ २२ १ २
† द्वाउश्वा । अग्निरस्मिजन्मनाजातवेदाः । इडा ।१ १ २ २५ २ १ २ १ २ १ २ २ १
सुवः । इडा । द्वाउश्वा । घृतम्नेचक्षुरमृतम्मासन् ।१ २ १ २ २ २५ २ १ २ १ २ १ २ २
इडा । सुवः । इडा । द्वाउश्वा । त्रिधातुरर्कोरजसो“ततर्ह” हिंसितवान् भूमौ पातितवानित्यर्थः । इदं द्वितीयं
वीर्यम् । “पर्वतानां” सम्बन्धिनीः “वक्षणाः” प्रवहणशीला नदीः†“प्राभिनत्” कूलवय-कर्षणेन प्रवाहितवानित्यर्थः । इदं तृतीयं
वीर्यम् † ॥ ११ ॥ २७

* २२, २, २१, १—३, १, २०, २—३, २, ५, २४ ।

† “अग्ने रिक्षाद्व्यङ्गावुमानम्—इति आ० ब्रा० ४, २, २४ । अख्येव द्वितीयमेतत् ।

• † “वक्षणाः”—इति नदीभ्यामसु नदीषु नैषण्ड कम् १, ११ ।

• † “अथोत्थ कर्म रसांशुप्रदानं दृक्वधो या च का च बलकति रिक्क-कर्मण तत्”—

इति निरु० ३० १, १० । दृक्वधो नैष-वध इति क तद्वाच्यम् ।

विमानः । इडा । सुव । इडा । चाउश्वा । अजस्र

अजोतिर्हविरस्मिसर्वम् । इडा । सुव । इडा ॥ २० ॥ २८

विश्वामित्रकृषिस्त्रिष्टुप्कन्दस्त्वग्निरिति द्वयोः ।

उत्तराग्नैः स्तुतिः पूर्वा स्तुतिः सर्वात्मनात्मनः ।

हे कुशिकाः ! भोक्तृ-भोग्य-भावेन हि विधम् इदं सर्वं जुगत् ।

“एतावद्वा इदमन्नं चैवान्नादश्च सोम एवान्न मग्नि रन्नादः”—

इति श्रुतेः । तत्र सकल-भोक्तृ-वर्ग-रूपेणान्नादोऽग्निः । स च

अग्निवायादित्यभेदेन । त्रेधा भूत्वा पृथिव्यन्तरिक्ष-द्युलोकानधि-

तिष्ठति । तदुक्तं वाजसनेयके—“स त्रेधात्मानं व्यकुरुतादित्यं

द्वितीयं वायुं तृतीयम्”—इति ।

तत्र सः “अग्निः” अहं “जन्मना” एव “जातवेदाः” “अस्मि”

अदण-ममनादि-साधन-नैरपिच्छेण स्वभावत एव साक्षात्कृत-पर-

तत्वस्वरूपोऽस्मि । “घृतं मे चक्षुः” यदेतद्विश्वस्यावभासकं मम

स्वभावभूतम्यकाशात्मकं चक्षुः तद् घृतम् इदानीं मत्पुत्रं दीप्तम् ।

यदेतद् “अमृतं” कर्म-फलं दिव्यादि-विविध-त्रिषयोपभोगात्मकं

तत् “मे” मम “आसन्” आस्ये वर्तते । सकल-भोक्तृ-वर्गात्मना

स्वयमेवावस्थानात् । एवं स्वात्मनः पृथिव्याधिष्ठातृ-रूपतां मभि-

धाय वायात्मनान्तरिक्षाभिष्ठातृतां माह—अर्कीं जुगत् स्तुष्टौ

प्राणः । “सोर्चनचरत्तस्यार्चत आपो जायन्तार्चतैव मेक मभू-
दिति तदेवार्कस्यार्कत्वम्”—इति श्रुतेः । स प्राणः अहं “त्रिधा-
तुः”-विधात्मानं विभज्य तत्र वाय्वात्मना “रजसः” अन्तरिक्षस्य
“विमानः” विमाता अधिष्ठातास्मि ॥ तथा आदित्यरूपेण द्युलो-
काधिष्ठातृता माह—“अजस्रं ज्योतिः” अनुपक्षीणं नित्यं
तेजः प्रकाशात्मा द्युलोकाधिष्ठाता आदित्योऽप्यहं अस्मि । एवं
भोक्तृरूपता मात्मनोनुसन्धाय भोग्यरूपता मध्यनुसन्धते ! यत्
“हविः” भोग्यं प्रसिद्धं मस्ति तत् “सर्वम्” अप्यहं मेवास्मि* ।

यद्वा । अहम् “अग्नि रस्मि” देवानां हविः-प्रापणात् अङ्ग-
नादिगुण-युक्तोऽस्मि । किञ्च, “जन्मना” उत्पत्त्या “जातवेदाः”
जातज्ञानोऽस्मि । उत्पत्ति-क्षण एव सर्वज्ञोऽहं मस्मि । अथवा
जातं सर्वं स्वात्मतया वेत्तीति जातवेदाः सर्वात्मक इत्यर्थः । तत्
कथम् ? इत्युच्यते—“घृतं मे चक्षुः” यदेतद् घृतं प्रसिद्धमस्ति
तन्मे चक्षुः-स्थानीयम्, यथा लोके चक्षुर्भासकम् एवं घृतमपि
प्रक्षिप्तं ज्वालासुत्यादयत्तममभासकम् । “अमृतं” प्रभारूपं घट-
सृत मविनाशि ज्योतिः “मे” मम “आसन्” आस्ये वर्त्तते ।
“त्रिधातुः” प्राणापानव्यानात्मकस्त्रिधा वर्तमानोऽर्कः अर्चनीयो
यः प्राणोऽस्ति सोऽप्यहं मेवास्मि । तथा “रजसः” अन्तरिक्षस्य
“विमानः” विशेषेण मातुः परिच्छेत्ता वायुश्चाहं मस्मि ।
किञ्च । “अजस्रं ज्योतिः” नैरन्तर्येण तापकः सूर्यश्चाहं मस्मि ।
किं बहुना । आर्ज्य-पुरोडाशाद्विरूपं यदेतद् अवि रस्ति तदुग्र-
लक्षितं तत्सर्वं मप्यहं मस्मि । “सर्वं स्वस्विदं ब्रह्म”—इति

। * अथ यद्वैक्यतयं तत् पुरस्तादेवाहमस्मि प्रथमजाततत्त्वमेव वैक्यतम् ।

अथ त्रयोदशी ।

२ ३ २ ३ १४ २२ ३ १२

पात्यग्निर्विपोअग्रम्यदंवेः ।

१२ ३ १२ २२ २ १ २

पातियक्कश्चरणसूर्यस्य ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

पातिनाभासप्रशीर्षाणमग्निः ।

२२ ३ १ २ ३ १ २ ३ २

पातिदेवानामुपमादमृष्टः ॥ १३ ॥ २८ *

॥ तृतीय-दशति ॥

१२ २२ २ १ २२ २

+ छाउ । ३ । पात्यग्निर्विपोअग्रम्यदंवेः । छा३१उवा

३ ५ २ २ ३

२३ । सूर३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२३४

५ १२ २२ २ १ २२ २

तीः । छाउ । ३ । पातियक्कश्चरणसूरियास्या । छा३

३ ५ २ २ ३

१उवा२३ । सूर३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२

श्रुतेः । तमनेकधाम्नेः सर्वात्मकत्वं-प्रतिपादनेन परब्रह्मस्य मुक्तं
भवति ॥

“अजस्र”-“धर्मः”—इति सान्द्र-कृचः पठ-भेदः ॥ १३ ॥ २८

* ऋ० ३, १, ६, १—३, १, १५, १—३, १, २५, २ ।

+ इदमपि तल्लेखान्तरं तृतीयम् ।

३४तीः । छाउ । ३ । पातिनाभासप्तशीर्षाणमाग्निः । छा
 ३१उवा२३ । सू२३४वाः । इह । छा३१उवा २३ ज्यो२३४
 तीः । छाउ । ३ । पातिदेवानामुपपादमाग्निः । छा३१
 उवा२३ । सू२३४वाः । इह । छा३१उवा२३ । ज्यो२३
 ४तीः ॥ ३ * ॥ २८

“अग्निः” “वेः” गन्त्राः + सर्वत्र व्याप्तायाः “विपः” रिपः
 भूम्याः † “अयं” मुख्यं “पदं” “स्थानं” “पाति” रक्षति ।
 “यज्ञः” महान् अग्निः “सूर्यस्य” “चरणं” चरत्यनेनेति चरण
 मन्तरिक्षं “पाति” । “नाभा” ॥ नाभौ अन्तरिक्षस्य मध्ये “सप्त-
 शीर्षाणं” सप्तगणं मरुद्गणं “पाति” । “ऋष्वः” दर्शनीयोऽयम् +

* आ० गा० ३५० ५, १, ३ ।

† “वेः”—इति वेतेर्गंतिकंसेणो रूपम्, नै० २, १४, १८ ।

‡ “विपः”—इति रिप इत्यस्य रेफव्यत्यये वकारभावे रूपम्, “रिपः”—इति
 तु पृथिवी-नामसु तथोदशं नैषण्डकम् १, १ ।

॥ “यज्ञः”—इति मरुद्गणसु तथोदशं नैषण्डकम् ३, १ ।

• § “अतएवान्तरिक्षनामसु” “अध्वा”—इति (नै० १, १, १२)

॥ सुपां सुलुमित्याले रूपम् (पा० ३, १, २८) ।

+ “ऋष्वः”—इति षष्मते रूपमिष्टम् निब० १, १—१०, १६—१२, ३७—१४, १३ ।

अथ चतुर्थखण्ड—

सैषा प्रथमा ।

१२ ३१ ९ ३. ९३ १० १
भ्राजन्त्यग्नेसुमिधानदीदिवोजिह्वाचरत्यन्तरामनि ।

१२ २२ ३१२ ४२ ३१२ २२ ३१२
सत्त्वन्नोऽग्ने पयसावसुविद्रयिवर्चादृशेदाः ॥ १ ॥ ३०

* भ्राजा औहोहोहोहो । त्यग्नेममिधानादी१दिवा २ः ।
जिह्वा औहोहोहोहो । चरत्यन्तारा१सानी २ । सत्वा औ
होहोहोहो । नो अग्ने पयसावसू ३वीत् । रयिवर्चो ४दृशौहो
५ । ऊम्मा २ । हा । औ ३होवा । हो ४पु । डा ॥ ५ ॥ ३० ।

“अग्निः,” “उपमादम्” “देवानाम्” उपमादकं यज्ञं “पाति”
रक्षति ॥

‘पात्यग्निर्विपोअग्रम्’ — ‘पातिप्रियेरिपोअग्रम्’ -- इति.
पाठौ ॥ १३ ॥ २६

इति श्रीमत्सायणार्थ-विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे
कुन्दोध्याव्याख्याने षष्ठ्याध्यायस्य तृतीयः खण्डः ॥ ३ ॥

* तस्यैव पञ्चम मिदम् । .

† आ० गा० ३ प० ५, १, ५॥

अथ. द्वितीया।

३ १२ २२ ३ १२ २२
 बसन्तइन्नुरन्त्योग्रीष्मइन्न, रन्त्यः।

३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १२ २२ ३ १२ २२
 वर्षाण्यनुशरदोत्तमन्तःशिशिरइन्नुरन्त्यः॥ २०॥ ३१

३ ४ २ ४ ४ १२ २
 * वा५सन्तः। ईशन्नूश्चरन्तायाः। ग्रीष्मइन्नुरा१.

२ २ २ १२ १ १ २ २ १२
 ती३याः। वर्षाण्यनुशा३। ऊ३म्। रा३ंदाः। हे३मन्तः

३ २ २ १ १ १
 शिशिरइन्नुरा३रन्तियाउ। वा३४५॥ २०॥ ३१

वामदेव ऋषिः पङ्क्तिर्भ्राजन्त्यग्न इति द्वयोः।

आग्नेयी प्रथमर्तव्या द्वितीया दृश्यते तयोः॥

“समिधान” ऋत्विग्भिः समिध्यमान ! दीप्त ! हे “अग्ने !”
 “भ्राजन्ती” प्रकाशमाना “असिनि” आस्ये • “अन्तर्” मध्ये
 स्थिता त्वदीया “जिह्वाः” † इवीषि “चरति” भक्षयति । हे
 “अग्ने” ! “वसुवित्” ! धनलक्षक ! त्वम् “अस्मभ्यम्” “पयसा”
 अग्नेन सह “रयि” रमणीयं धनं “दृशि” दर्शनाय “वचः” तेजस्रं
 तेजस्वित्वं वा “अदाः” देहि॥ १॥ ३० •

• “ऋतुषा” — इति आ० न्ना० ३, १, २४।

† आ० गा० १५० ५, १, ८।

‡ “जिह्वा” — इति वाङ्नामस्य च दृश्यते १, ११। अथैष जिह्वाः सप्त काली-
 तरालीत्येवमादयः प्रसिद्धाः, ता एव पुनः खसा इत्यप्युच्यन्ते इत्यतः।

“वसन्तः इन्द्र” वसन्त एव चैत्र-वैशाखरूपो वसन्तऋतुः ।
 “रन्त्यः” रमणीयः भवति । “ग्रीष्मइन्द्र” ज्येष्ठाषाढरूपो ग्रीष्म
 ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “वर्षाणि” वर्षा आषण-भाद्रपद-
 रूपेणावयवीभूतः प्राष्ट-ऋतुरेव “रन्त्यः” रमणीयः । “तान्यनु”
 “शरदः” आश्विन-कार्तिकरूपेणावयवीभूत ऋतुः “रन्त्यः”
 रमणीयः । “हेमन्त” मार्गशीर्ष-पौषरूप एव “रन्त्यः” रमणी-
 यः । “शिशिरइन्द्र” माघ-फाल्गुनरूप एव “रन्त्यः” रम-
 णीयः * ॥ २ ॥ ३ ।

* अत्रोपनिषत् तद्व्याख्यानञ्च यास्क-कृतम्—सप्तयुञ्जन्तिरथमेकचक्रमेकोऽश्वो
 वहति सप्तनामा । चिनाभिर्वैक्रमज्जरमन्तर्व यत्रे माविश्वामुवनाधितस्युः । सप्त युञ्जन्ति
 रथ मेकचक्र मेकचारिणम् चक्रञ्चकतेर्वा चरतेर्वा क्रामतेर्वाको अश्वो वहति सप्तनामा-
 दित्यः सप्ताश्वैरग्नयो ररानभिसन्नामयन्ति सप्तैन मृषयल्लं वन्तीति वेद मपीतरज्ञान-
 तस्या देवाभिसन्नामात् । संवत्सरप्रधान उत्तरोर्ध्वस्विनाभिचक्रं तृतुः संवत्सरो धी-
 यो वर्षा हेमन्त इति । संवत्सरः संवत्सरोऽस्मिन् भूतानि । धीष्ण प्रस्थाने अस्मिन् सा
 वर्षा वर्षात्यासृ पञ्चन्या हेमन्तो हिमयान् । हिमं पुनर्हन्तेर्वा हिनोतेर्वा न अजर
 मज्जरणधर्माण मनर्वमस्य प्रतृत मन्वस्मिन् । यूचेमानि सर्वाणि भूतान्यभि सन्तिष्ठन्ते
 तं संवत्सरं सर्वमात्राभि क्षीति । पश्चारे वक्त्रे परिवर्तमान इति पश्चतुर्तया ।
 पश्चर्तवः संवत्सरस्येति च ब्राह्मणं हेमन्त-शिशिरयोः समासेन षडर आड्डरपित मिति
 षडृतुतया । अराः प्रतृता नाभौ । षट् पुनः संहतेः । द्वादशारद्वितज्जराय ।
 द्वादशप्रथययक्रमेकमितिमासानां । मासा मानात् । प्रधिः प्रहितो भवति । तस्मिन्
 साकन्तिशतानशङ्कवोपैताः षडिर्नचक्षाचलाः । षडिह च वै द्यौश्चि च शतानि
 संवत्सराद्याहोरावा इति च ब्राह्मणं समासेन । सप्तशतानि विंशतिरुतस्युः । अथ
 च वै शतानि विंशतिश्च संवत्सराद्याहोरावा इति च ब्राह्मणं विभागेन—इति
 निरु० नै० ४, २७ ।

अथ तृतीया ।

३१२ १ १२ ३ २ ३१२
संहस्रशीर्षाः पुरुषः सहस्राक्षः सहस्रपात् ।

१२ १२ ३१ २ ३० २ ३२
सभूमिः सर्वतोऽवृत्वात्यतिष्ठद्दशाङ्गुलम् ॥ ३ ॥ ३२ ॥

२१ १ २१ २ २ ३ २
ॐ उज्जवाद्याउ । ३ । संहस्रशीर्षाः पुरुषः सहस्रपात् । सह-

२१ २२ १ १२ ११२ २ १
खाशः सहस्रारः पात् । सभूमिः सर्वतोऽवृत्वात्यति

२१२ २ २१ २ २१ २
ष्ठद्दशाङ्गुलम् । उज्जवाद्याउ । २ । उज्जवाद्याउ ।

२ १ ११११ १
वा ३ । इट् इडा २३४५ ॥ १३ ॥ ३२

सर्व-प्राणि-समष्टि-रूपो ब्रह्माण्ड-देशो विराडाख्यो यः
पुरुषः सोऽयं “सहस्रशीर्षाः” सहस्र-शब्दस्योपलक्षणत्वात् ॥
अनन्तैः शिरोभिर्युक्त इत्यर्थः ।) यानि सर्व-प्राणिनां शिरांसि
तानि सर्वाणि तद्देहान्तःपातित्वात्तदीयान्येवेति सहस्र-शीर्ष-
त्वम् । एवं सहस्राक्षत्वं सहस्रपादत्वं च । स पुरुषो “भूमिः”

“विश्वतो”—इति ऋ० । + ऋ० ८, ४, १०, १ ।

“देः पुरुषव्रतं”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

॥ आ० गौ० ३४० ५, १, १३ ।

॥ “सहस्रम्”—इति षड्जनासु दशम नैषण्ठ्ये ३, १ ।

अथ चतुर्थी ।

१ २ ३ २ ३ २ २ १ २ ३ २ ३ २ २ २

त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः पादोऽस्येष्टाभवत्पुनः ।

२ ३ २ ३ २ २ २

३ २ ३ २

तथा*विष्वङ् व्यक्रामदशना † नशने अभि ॥ ४ ॥ ३३ ।

२ १ २ २

२ १ २ २

२

॥ उज्ज्वौहोवा २ । ३ । त्रिपादूर्ध्व उदैत्पुरुषः ३ ।

१ २ २ २ २ २ २

१ २ २ २

२

पादोऽस्येष्टाभवत्पुनः ३ । तथा विष्वङ् वियक्रामत् ३ ।

२ २ २

२

२ १ २ २

२ १

अशनानशने आरभौ † उज्ज्वौहोवा २ । २ । उज्ज्वौ

२

१

३

५ २ २

३

५

२ १

वौ । हो २ । वार ३४ । औहोवा । ई २३४डा । उज्ज्वौ

२ २

५ १ २

१

३

५ २ २

वौहोवा २ । २ । उज्ज्वौ । हो २ । वार ३४ । औहो

ब्रह्माण्ड-गोलक-रूपां सर्वतः “अं” समन्तात् “वृत्त्वा” परिवेष्ट्य
 दशाङ्गुल-परिमितं देशम् “अत्यतिष्ठत्” अतिक्रम्य व्यवस्थितः ।
 दशमङ्गुलमित्यपलक्षणम् । ब्रह्माण्डादहिरपि सर्वतो व्याप्या-
 वस्थित इत्यर्थः ॥ ३ ॥ ३२

* ‘ततो’—इति ऋ० ।

† ‘त्याशना’—इति थ ऋ० ।

‡ ऋ० ८, ४, १७, ४ ।

॥ तत्र द्वितीयम् ।

अथ पञ्चमी ।

१२ १२८ ३२ ३२७ ३१ २
 पुरुषवेदः सवयम्भूतं व्यञ्जभाव्यम् ।

१ ५ २१ २७२
 वा । २२३४वाः । उज्ज्वौहोवाः । २ । उज्ज्वौ ।

१ १ ५२ २ ३१ १११
 होर् । वा२३४ । औहोवां । ऊ२३४५ ॥ १४ † ॥ २३

योऽयं “त्रिपात् पुरुषः” संसार-स्पर्श-रहितः बहुल-स्वरूपः सोऽयम् “ऊर्ध्व उदैत्” अस्मादज्ञान-कार्यात्मसाराहं हिभूतः सन् तत्र त्वैर्गुणदोषै रंसृष्टः उत्कर्षेण स्थितवान् । “अस्य” योयं “पादः” लेशः सोऽयमिह मायायां प्रादुर्भवत् । सृष्टि-संहा-राभ्यां पुनः पुनरागच्छदिति [अस्य सर्वस्य जगतः परमात्म-लेशत्वं भगवताप्युक्तम्—“विष्टभ्याह मिदं कृत्स्न मेकांशेन स्थितो जगदिति”] तथा मायायां मागत्पानन्तरं “विष्वङ्” देव-तिथ्यगादि-रूपेण विविधः सन् “व्यक्रामत्” व्याप्तवान् । किं कृत्वा ? “अशनानशने” अभिलष्य अशनं भोजनादि-व्यवहारो-पेतं चेतनं प्राणि-जातम्, अनशनं तद्रहित मर्चेतनं गिरि-नद्य-दि-कम् । तदुभयथा यथा स्याच्चथा । यमेव विविधो भूत्वा व्याप्तवानित्यर्थः ॥ ४ ॥ ३३ .

“पुरुषवेदः”—इति

† “भव्यम्”—इति ।

} कवेदीय-पात्रौ ।

‡ आ० गा० १५० ५, १, १४ ।

अथ षष्ठी ।

२४ ३ १ २ ३ १ २

—तावानस्य*महिमाततो† ज्यायांश्चपूरुषः ।

२१ २ ३ १ २ ३ १ २ २ २ २ १ २

उतामृतत्वस्थेऽशनेयदन्नेनातिरोहति‡ ॥ ६ ॥ ३५॥

२२

१२ २ २

३

२.

२२

—§ छाउ । ३ । तावातस्य । मद्वा२३इमा३ । छाउ

स्यावयवाः तथैव गतागामिनीं रपि कल्पयोर्द्रष्टव्यमित्यभिप्रेत्यः ।

एतदेवोभयं स्पष्टीक्रियते—“अस्य” पुरुषस्य “सर्वाणि भूतानि”

काल-त्रय-वर्तीनि प्राणि-जातानि “पादः” चतुर्थीऽशः । “अस्य”

पुरुषस्यावशिष्टं “त्रिपात्” स्वरूपम् “अमृतं” “विनाश-रहितं”

“सत्” “दिवि” द्योतनात्मके स्व-प्रकाश-स्वरूपे व्यवतिष्ठत इति

शेषः । [यद्यपि “सत्यं ज्ञानं मनन्तं ब्रह्म”-इत्यनन्तस्य परब्रह्म-

णोद्दीयदन्तत्वाभावात् पादचतुष्टयं निरूपयितुं मुशब्धं, तथापि

जगदिदं ब्रह्म-स्वरूपापेक्षया शून्यमिति विवक्षितत्वात् पादत्वो-

पचारः ॥ ५ ॥ ३४

० “एतावानस्य”—इति,

† “यतो”—इति,

‡ “पादोऽशोऽष्टा”—इत्यादिषु

॥ अ० ७, ४, १७, ३ ।

§ “अक्षरिणस्य”—इति आ० ब्रा० १, २, २५ ॥ अतमिति शेषः ।

अथ सप्तमी ।

१२ २ १२ ३२ ३ २ ३१२

ततो विराड् । जायतविराजोऽधिपूरुषः ।

२३ १२ २२ ३२४ ३ १२ ३ २

सजातोऽत्यरिच्यतपश्चाङ्गमिमथोपुः ॥ ७ ॥ ३६ †

१२ २ २ २१२ २ २२ २ १२

३ । ततो ज्यायाऽश्वपूरुषरश्नाः । हाउ । ३ । उता-

२ २ २२ १ २ २ २१२

मृतत्तेशारश्नाः । हाउ । ३ । यदन्नेनातिरोहा-

२ २५ २ १ ११११

२३ती३ । हाउ३ । वा३ । इट् इडा२३४५ ॥ १६ ॥ ३५

अतोतानागतवर्तमान-रूप-जगदाद्याधारो योऽस्ति “तावान्”
 सर्वोऽपि “अस्य” पुरुषस्य “महिमा” स्वकीय-सामर्थ्य-विशेषः ।
 तु तस्य वास्तवं स्वरूपम् । वास्तवस्तु “पुरुषः” “ततः” महिम्नोऽपि
 “ज्यायान्” अतिशयेनाधिकद्वयार्थः । “उत” अपिच “अमृतत्व-
 स्य” देवत्वस्य “अयम् ईशानः” स्व-मायया “यत्” यस्मात् कार-
 णात् “अन्नेन” प्राणिनां भौम्येन अन्नेन निमित्त-भूतेन “अति-
 रोहति” स्वकीयां काराणां वस्थां सति क्रम्य परिदृश्यमान-जगद-
 वस्थां प्राप्नोति । तस्मात् प्राणिनां कर्म फल-भोगाय जगदवस्था-
 स्वीकारात् नेदन्तस्य वस्तु-तत्त्व मित्यर्थः ॥ ६ ॥ ३५

०. “तस्माद्”—इति,

† “विराज्” इति च,

‡ ऋ० ८, ४, १७, ५ ।

} ऋ० ।

॥ आ० गा० २५० ५, १, १६ ।

२५ १२ २ १२ २४ १५ ११२
 - हाउश्वा । ततोविराडजायत । हाउश्वा । विरा
 २ २ २ १ ५ २ २ १ २
 जोअधिपुरुषः । हाउश्वा । सजातोअत्यरिच्यंत ।
 ५ १ १ २ २ २ १ १ २ १ १ ५ १ १ १ १ १ १
 हाउश्वा । पश्चाद्भूमिमथोपुरः । हाउश्वा । ई२३
 १ १
 ४५॥ १७ ॥ ३६

“विष्वङ् व्यक्रामत्”—इति यदुक्तं तदेवात्र प्रपञ्चयते—
 “ततः” तस्मादादि-पुरुषात् “विराट्” ब्रह्माण्ड-देहः “अजायत”
 उत्पन्नः । [विविधानि राजन्ते वस्तू न्यक्तेति विराट् †] “विराजो
 अधि” विराड्देहस्योपरि तमेव देहमधिकरणं कृत्वा “पुरुषः”
 तद्देहाभिमानो कश्चित् पुमानजायत । योऽयं सर्व-देहान्त-वेद्यः
 चरमात्मा स एव रूपेण प्रविश्य ब्रह्माण्डाभिमानो देवतात्मा जीवो
 ऽभवत् [एतच्चाथर्वणिकउत्तरतापनीये विस्पष्टमामनन्ति—“स
 वा एष भूतानीन्द्रियाणि विराजं देवताः कोशांश्च सृष्ट्वा प्रविश्य
 मूढो मूढ इव व्यवहरन्नास्ते भ्रूययैवेति”] । “स जातः” विराट्
 पुरुषः “अत्यरिच्यत” अतिरिक्तोऽभूत् । विराड्व्यतिरिक्तो देव-
 तिर्यङ्मनुष्यादिरूपोऽभवत् । पश्चाद्देवादि-जीवभावादूर्ध्वं भूमिं
 ससर्जति शेषः । “अथा” भूमि-सृष्टेरनन्तरं तेषां जीवानां “पुरः”
 ससर्ज [पृथ्यन्ते सप्तभि र्धातुभि रिति पुरः] शरीराणि ॥ ७॥ ३६

* “पृथिव्याः”—इति व्या० ब्रा० ३, २, १२ । प्रतर्जति शेषः ।

† व्या० ब्रा० ३ प० ५, १, १७ ।

‡ “विराट् विरमणादिराजनादाविराधनां इति”—इति दै० ब्रा० १, १२ ।

मन्येवामिति पञ्चर्चा वामदेवेन वीक्षिताः ।
 अत्राद्यैकान्तिमे च हे त्रिष्टुभस्तासु चादिमा ॥
 उपनिष्ठाञ्जप्रोतिरिति बह्वृचैव विधीयते ।
 अग्रे, अनुष्टुभौ द्यावापृथिव्योः पथमा तथा ॥
 द्वितीयैन्द्री चतुर्थी च तृतीयाशीर्निजात्मनः ।
 स्तुतिर्गवा मन्तिमेति छन्दोदेवत निर्णयः ॥

अथ अष्टमौ ।

१ २   ३ ४ ५ ६
 मन्येवान्द्यावापृथिवीसुभोजसौ

१ २ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८
 येअप्रथेशाममितमभियोजमम् ।

१ २   ३ ४ ५ ६ ७ ८   ९ १ २
 द्यावापृथिवीभवत्स्त्रोनेतेनोमुञ्चतमञ्चतः ॥ ८ ॥३७*

१   २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
 † ऊवाइ । ३ । रूपम् । मन्येवान्द्यावापृथिवीसू३

१ २   ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९
 भोजा१सा२च । येअप्रथेशाममितमभी३योजा१ना२म् ।

* ऋ० आ० ५, १८, २०, २१ ।

† “द्यावापृथिव्योः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २५ ।

अथ नवमी ।

१२ ३१ ५ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
हरीतइन्द्रश्मश्रूण्युतोतिहरितौहरी ।

१२ ३१२ ४ २ २ ३ १ २
तन्वास्तुवन्तिकवयःपुरुषासोवमर्गवः ॥ ८ ॥ ३८

१२ १२ २ १ २ २ १ २ २ १ २
* हरीतइन्द्रश्मश्रूणी । उतोतिहरिताउच्चाहरी । तान्वा

२ ४ ५ २ १ २ २ २ ४ ५
स्तुवन्तिकाः । वायाः । पुरुषासोवनाः । गावाः ।

१ २ ३ १ ३ १ २ १ २ १ २
क्षयासइन्द्रभुङ्क्तिमघवन्निन्द्रभुङ्क्तिमङ्क्तिप्रभुङ्क्ति

२ २ ३ १ १ १ १ १
न्द्रस्तसरपूता२३४५ः ॥ २२ + ॥ ३८

“द्यावापृथिवी” द्यावापृथिव्यौ ! युवां अस्माकं “स्योने” सुखरूपे
स्व-सुखकार्यं “भवतम्” “ते” द्यावापृथिव्यौ “वः” अस्मान्
“अंहसः” पापात् “सुष्ठतम्” मौचयतम् ॥ ८ ॥ ३७

हे “इन्द्र !” “ते” तव “श्मश्रूणि” “हरी” सोम-पानेन
हरितवर्णानि [तथाच श्रूयते—“इन्द्रः श्मश्रूणि हरिताभि
पुष्कते”—इति । “श्रेष्ठन्दसि बहुलम् (६, १, ८०)”—इति हरि-

* “क्षयास साम व्रत वा”—इति आ० आ० ३, २, ३५ ।

† आ० गा० ३५० ५, १, १२ ।

‡ “स्योने”—इति सुखनामस्य पञ्चदशं निघण्टुकम् ३, ५ ।

अथ दशमी ।

१७ २ ११ १२ ३ २ ३ १ २ ३ २
यद्वाचोच्चिरण्यस्यैवावर्चोगवामुत ।

३२ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २
सत्यस्यब्रह्मणोवर्चस्तेनमाससृजामसि ॥ १० ॥ ३८

२२ २१ २१ २२ २१ २२ २१ २२ २१ २२ २१ २२ २१
*—चाउ । ३ । अहमन्नम् । ३ । अहमन्नादो । अहम्

२२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२
चादो । २ । हंविधारयो । २ । हंविधारयः । चाउ ।

१ २२ १ २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३ । यद्वाचोच्चिरण्य । स्या । यद्वावर्चोगवामू । ता । स

१ २ २२ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
त्यस्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमाससृजाम । साइ । चाउ

शब्दात्परस्य शैलुक] । “उतो” अपिच । “ते” “हरी” अश्वी ↑

“हरितौ” हरिद्वर्णौ । “कवयः” मेधाविनः “पुरुषासः” ३

पुरुषाः “वनगवः” [वननीयाः सभजनीयाः धिवनीयाः गावो

येषां ते वनगवः मध्यरेफम्हान्दसः ॥ गोस्त्रितो (१, २, ४८)

रितिस्त्रित्वम्] तादृशाः “कवयः” “त” “त्वा” त्वां स्तुवन्ति ॥

॥ ८ ॥ ३८

* “दिशां व्रतं दशानुगानम्”—इति चा० ब्रा० २, २, २६ ।

• † “हरी इन्द्रस्य”—इति मिथ० १, १५, १ ।

‡ “आजंसिदसुक्”—इति पा० ७, १, ५७ ।

§ “वर्णागमोवर्णविषयं यच्च”—इति पा० २, ४, २८ वा० ।

१५. २२ २ १ २२ १ २२ १ २२ २
 छाउ । ३ । वर । ए । अहंमहोहंसासहिरहंसासहा

२२ २ १ २ २२ १ १ १
 नः । ३ । ए । अहं सुवर्ज्योती २३४५ ॥ २. * ॥

२२ २ १ २ २ १ २ २ २
 छाउ । ३ । अहंवर्चा । हंवर्चा । हंवर्चः । छाउ ।

१ २२ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । यद्वर्चाहिरण्य । स्या । यदावर्चागवामू । तदा । सत्य-

२ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 स्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमासृष्टजाम् । साइ । छाउ ।

१ २२ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । अहवर्चा । हंवर्चा । हंवर्चः । छाउ । ३ । वा । ए ।

२ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 अहंवर्चः । ३ । ए । अहं सुवर्ज्योती २३४५ ॥ ३. १ ॥

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 छाउ । ३ । अहन्तेजो । हन्तेजो । हन्तेजः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 छाउ । ३ । यद्वर्चाहिरण्य । स्या । यदावर्चागवामू ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ता । सत्यस्यब्रह्मणोव । चाः । तेनमासृष्टजाम् । साइ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 छाउ । ३ । अहन्तेजो । हन्तेजो । हन्तेजः । छाउ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ए । अहन्तेजः । ३ । ए । अहं सुवर्ज्योती २३४५ ॥ ४. ३ ॥

^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 ॥ हाउ । ३ । दिग्गन्दुहे । दिग्गन्दुहे । २ । दिग्गो
^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 दुहे । ३ । दिग्गोदुहे । ३ । सर्वादुहे । ३ । हाउ । यदूर्वाहिर
^२ ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्य ब्रह्मणो ब । चा ।
^{२२} ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 तेन मासं हजाम । साइ । हाउ । ३ । दिग्गन्दुहे ।
^१ ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^२ ^{२२}
 ३ । दिग्गोदुहे । ३ । दिग्गोदुहे । सर्वादुहे । ३ ।
^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२}
 हाउ । वा । ए । दिग्गन्दुहे दिग्गोदुहे दिग्गोदुहे सर्वादुहे ।
^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२}
 ३ । ए । अहं सुवर्ज्योती २३४५ : ॥ ५ * ॥

^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 हाउ । ३ । मनोजयित् । ३ । हृदयमजयित् । ३ ।
^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 इन्द्रो जयित् । ३ । अहमजैषम् । ३ । हाउ । यदूर्वाहिर
^२ ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 ण्य । स्या । यद्वावर्चागवामू । ता । सत्यस्य ब्रह्मणो ब ।
^{२२} ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^१ ^{२२}
 चा । तेन मासं हजाम । साइ । हाउ । मनोजयित् ।
^१ ^{२२} ^२ ^{२२} ^१ ^{२२} ^२ ^{२२}
 ३ । हृदयमजित् । ३ । इन्द्रो जयित् । ३ । अहमजैषम् ।

२५ २ २२ १ २ १ १ १ १ १ १
३। हाउ३वा। ए। मनोजयिद्धृदयमजयिदिन्द्रो जग्निदह

२२ २२ ३१ २ ३११११
मजैषम् । ३। ए। अह॑ सुवर्ज्योती२३४५ ॥ ६ ॥

२२ १ १ २ २५
हाउ । ३। वयः । ३। वयोवयः । ३। हाउ । ३।

१ २२ १ २ १ १ २२ १ २२ १ २ २ १ २ २
यद्वर्चाहिरस्य । स्या । यद्वावर्चागवाम् । ता । सत्यस्य

१ २२ १ १ १२ २२ १ २२ १ २२
ब्रह्मणोव । चाः । तेनमास॑ हजाम । साइ । हाउ ।

१ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३। वयः । ३। वयोवयः । ३। हाउ३। वा । ए। वयो

२२ २ २२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वयोवयः । ३। ए। अह॑ सुवर्ज्योती२३४५ ॥ ७ ॥

२२ २२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउ । ३। रूपम् । ३। रूप॑ रूपम् । ३। हाउ

१ २२ १ २ १ १ १ १ २२ १ २ २ १ २ २
३। यद्वर्चाहिरण्य । स्या । यद्वावर्चागवाम् । ता । स

१ २२ २ २ १ १ १ २ २ २ २ २ १ २
त्यस्य ब्रह्मणोव । चाः । तेनमास॑ हजाम । साइ ।

२२ २२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउ । ३। रूपम् । रूप॑ रूपम् । ३। रूपम् । ३। ए।

२ १ १ २ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
अह॑ सुवर्ज्योती२३४५ ॥ ८ * ॥

* आ० गा० २५० ५, २, ६-७-८ ।

अथ एकादशी ।

२ ३ १ २ ३ २ ३ २

सहस्तनइन्द्रदधोज

३क २ ३ १ २

ईशेक्षस्यमहतोविरप्प्रिन् ।

१ २ १ २ २ ३ ३ २ ० ५ १ २

३। प्रथे । ३। प्रत्यष्ठाम् । ३। हाउ३ । वा । ए । प्रथेप्रत्य

२ २ ० २ २ १ २ ० २ १ १ १ १

ष्ठाम् । ए । अहसुवर्ज्योतीर३४५ः ॥ १० * ॥ ३६

वामदेव ऋषिः । अनष्टप् छन्दः । आशासने विनियोज्या ।

“हिरण्यस्य” हित-रमणीयस्य एतन्नामकस्य “यद्वर्चः” तेजो-
 ऽस्ति । “यद्वा” अपिच । “यवाम्” एतन्नामकानां † “यद्वर्चः”
 तेजोऽस्ति । “उत” अपिच । “सत्यस्य” सर्वैः सम्मतस्य ‡ “ब्रह्मणः”
 यद्वर्चाऽस्ति तेन तैः “मा” “संसृजामसि”॥ सम्पादयामः । धन-
 वन्तः पशुमन्तः श्रोत्रिया भवेमेति तात्पर्यार्थः ॥ १० ॥ ३६

* आ० गा० ३५० ५, २, ६० ।

† “हिरण्यं कस्मादुपयत आयज्यमानमिति वा ह्रियते जज्ञाज्जनमिति वा हित-
 रमणं भवतीति वा हृदयरमणं भवतीति सा हर्षतेर्वत्स्यात् प्रेम्साकर्मणः”—इति निरु०
 नै० २, १० ।

‡ गौरिति निषंगटौ बहुर्थः (१, १४१—१, ४, ४—१, ५, ३—१, ११, ४—१, १५, ७—
 १, १२, १० ।

॥ “सत्यं कस्मात् सत्सु तायते सतप्रभवं भवतीति वा—इति निरु० नै० ३, १२ ।

॥ “इदमोमसि”—इति प्रा० ९, ४६ ।

२३ १ २ १ २ २ ३ १ ३
 क्रतुन्नृम्णस्थविरच्चवाजं

३ २ ३ १ २ २ १ २
 वृत्रेषुशत्रून्सहनाकृधीनः ॥ ११ ॥ ४०

२ २ १ २ १ २ १ २
 * हाउ । ३ । आइची । ३ । ओहा । २ । ओ

२ २ २ १ १ २ १ २
 हाउ । हाउ । ३ । सहस्तनइन्द्रदध्योरजाः । आया

१ २ १ २ १ २ १ २
 २उ । ज । आयाउ । ३ । ईशेह्यस्यमह्नोविरा २

१ २ १ २ १ २ १ २
 णायिन् । आया २उ । ज । आयाउ । ३ । क्रतुन्न

१ २ १ २ १ २ १ २
 नृम्णस्थविरच्चवा २जाम् । आया २उ । ज । आया

१ २ १ २ १ २ १ २
 उ । ३ । वृत्रेषुशत्रून्सहनाकृधा २इनाः । आया २

१ २ १ २ १ २ १ २
 उ । ज । आयाउ । ३ । हाउ । ३ । आइची ।

१ २ १ २ १ २ १ २
 ३ । ओहा । ओहा । ओहा ३ । हाउ ३ । वा । ए

२ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 आयुर्द्वाअस्मभ्यवर्चोधादेवेभ्या २३४५ः ॥ १० † ॥ ४०

* “कश्यपव्रतं दशासुगानम्” * * गवां व्रते—इति आ० ब्रा० २, २, १० सम्प्रत्यक्षं सिद्धम् ।

† “पश्यादन्”—इति क० पु० पाठः ।

• ‡ आ० गा० उप० १, २, १० । •

अथ हादशी ।

११२ ३१२ ३१६
सहर्षभाःसंसद्वत्साउदेत ।

१२ ३२ ३१६
विश्वारूपाणिविभ्रतीर्दूधनीः ।

३२ ३२ ३१९ ३१२
उरुःपृथुरयंवोअस्तुलोक

३१२ २२ ३२ ३१ २
इमाअपस्तुप्रपाणाइहस्त ॥ १२ ॥ ४१

॥ चतुर्थ-दंशति ॥

२ ११ २२ १३२ १२
* हाउ३वा । सहर्षभाःसंसद्वत्सा उदेत । हाउ३
.. हे “विरप्शिन्” विशेषेण रपणं व्यक्त-वचनं तदस्यास्तीति
विरप्शो, तस्य सम्बोधनं हे विरप्शिन् ! विशेषेण स्तोत्र-
विषये सत्यवाक्य ? “इन्द्र !” “ते” तव “सहः” शत्रूणां मभिभवन्-
रूपम् “औजः” बलं “नः” अस्माभ्यं “दक्षि” दक्षि [ददाते-
म्हान्दसं रूढं लोडि हेर्हिभावादिना] यस्मात् त्वं तस्य “अस्य”
“महतः” बलस्य “इशे” ईश्वरो भवसि । अतो हे इन्द्र ! “नः”
अस्माकं “क्रतुं न” यत्नमिवं “नृभृण्” भनं “स्थविरम्” अतिशयेन
प्रवृद्धं, “वाजं” बलं च “क्षधि” कुरु । किञ्च नोऽस्माकं “शत्रून्”
“वृत्रेषु” आवरकेषु उपरयेषु “क्षधि” कुरु ॥ ११ ॥ ४०

* “निक्रवाभिनिक्रवौ द्वा वनड्डूते वा” — इति षा० ब्रा० ६, २, २७। तत्र
प्रथमं सिद्धम् ।

अथ पञ्चम-खण्डः—

सैषा प्रथमा ।

२ ३ १ २ .

३ २ २ २ ३ १ २ .

अग्न्यायूष्पिपवसं आसुवोर्जमिषच्चनः ।

३ १ २

३ १ २ .

आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ॥ १ ॥ ४२ *

२ २ १

२ २

१

१ २ १ २ २

१ † भ्राजा । २ । भ्राजा ३१उ । वारे । अग्न्यायूष्

२

२

१ २ २ १ २ २ १

२

२ २ २ २ २

१ २

पिपवसे । आसुवोर्जमिषच्चनः । आरेबाधस्वदुक्कुनाम् ।

२ २ १

२ २

१

२ २

१ २

भ्राजा । २ । भ्राजा ३१उ । वारे । ए । भ्राज ।

३ ॥ ५ ॥ ४२

चतुर्दशान्नआयूषीत्याद्यास्तत्र जगत्प्रसौ ।

विभाट् त्रिष्टप् चित्रमिति गायत्रमे द्वादशेतराः ।

आद्यन्नेः पवमानस्य स्तुतिः सौर्यस्तयोदग ।

ऋषीणां विप्रकीर्णत्वात्तत्र तत्राभिदधहे ॥

शतं वैखानसा एवं दृष्टवन्तो महर्षयः ।

* ऋ०७, २, १०३=उ० ६, ३, १०, ३ ।

† “सूर्यस्य भ्राजाभाजो द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्र प्रथममिदम् ।

‡ आ० गा० ३ प०, ६, १, ५ ।

अथ द्वितीया ।

३२ ३ १ २ ३ २३

विभ्राड्वृहत्पिबतुसोम्यमध्वा

३ २ २ ३ १ २ ३ १ २

यद्वधद्यज्ञपतावविह्वतम् ।

१ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

वातजूतोयोअभिरक्षतित्मना

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

प्रजाःपिपत्तिवज्रधाविराजति ॥ २ ॥ ४३ *

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

हाहाउ । ३ । इडा । ३ । हस् । ऋतम् ।

२ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २

३ । विभ्राड्वृहत्पिबतुसोमियाऽम्याधू २ । आयुर्दधद्य

२ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

ज्ञपताववाऽइह्वताऽम् । वातजूतोयोअभिरक्षताऽइ

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २

त्मानाऽ । प्रजाःपिपत्तिवज्रधाविराऽजाती २ । हाहाउ ।

हे “अग्ने” धवमान-रूप ! अस्माकं मायंषि अन्नान्यितन्नाम-
 कानि वा “पवसे” चरसि “नः” अस्माकम् “जर्जम्” अन्नरसम्
 “इषम्” अन्नं च “आसुव” आभिसुख्येन प्रेरय । किञ्च । “दु-
 ष्छूनां” [रक्षोनामैतद्] रक्षंसि “आरे” अस्मत्तो दूरएव †
 “बाधस्व” सम्पीडय ॥ १ ॥ ४२

* उ० ६, ३, ५, १ = ऋ० ८, ८, १८, २ ।

† “बाधोर्विकर्षभासे इह स्योर्वा” — इति आ० ब्र० ०३, ३, २८ । तच्च विकर्ष-
 नाम प्रथममिदम् ।

‡ “आरे” — इति दूरजासु पञ्चमं नैषण्डकम् ३, १६ ।

३। इडा। ३। हस्। ३। ऋतम्ने। ३। औहो
 वाहाउ। वा। फा२ट्। ऋतम्ने। ३। औहोवा
 हाउ। वा। फा२ट्। ऋतम्ने। ३। औहोवा
 हाउ। वा। भा२ट् ॥ ७ * ॥ ४३

विभ्राणनामक एतान्तु सूर्य-पुत्रो ददर्श सः ।

“विभ्राट्” विभ्राजमानः विशेषेण दीप्यमानः सूर्यः “बृहत्”
 परिवृढं “सोम्य” सोममयं “मधु” पिबतु। किं कुर्वन् ? “यज्ञ-
 पतौ” यजमाने “अविहृतम्” अकुटिलमङ्गा अकण्टकम् “आयुर्द-
 धत्” अन्नं वा कुर्वन् § । “यः” सूर्यो “वातेजुतः” वातेन वायुना
 प्रेर्यमाणः सन् ॥ “लना”+ आत्मना स्वयमेव “अभि रक्षति” सर्वं
 जगदभिमृशन् पालयति [राशि-चक्रस्य वायुं-प्रेर्यत्वात् सूर्यस्यापि
 तत्प्रेर्यत्वम्] स सूर्यः “प्रजाः” “मिपति” बृष्टादि-प्रदम्नेन

* आ० गा० ३५० ६, १, ७ ।

† विभ्राडिति जूलतिकर्मणो “भाजते”—इत्यस्य रूपम् (नै० १, १६, १) ।

‡ “सोम मर्हति यः”—इति पा० ४, ४, १, ३० ।

§ “ऋकौटिल्ये (भा० प०)”—इत्यस्येदं रूपमिष्टं विहृतमिति त्वमिप्रायः ।

“ऋक रेष्कन्दसि (७, २, ३१)”—इति ऋ आदेशः । “अविहृतं मखण्डितं मायुः”—
 इति वेददीपः य० सा० शा० सू० ३१, २४ ।

§ “आयुः”—इत्यङ्गनामसु त्रयोविंशं पदम् २, ७ ।

॥ “जङ् गतौ (भा० आ०)”—इत्यस्यैव निजन्तस्येदं जन्त इति रूपमित्यमिप्रायः ।

† “मन्त्रे ब्राह्मणदेरात्मनः”—इति पा० ६, ४, १, ४१ ।

अथ तृतीया ।

१ २ ३ २ ३ १ २ १ १ २

चित्रन्देयानामुदगादनीक

१ २ ३ १ ३ १ २ ३ २

श्चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः ।

१ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३

आप्राद्यावापृथिवीअन्तरिक्ष

१ २ ३ १ २ २ ३ १ २

सूर्यआत्माजगतस्तस्यपश्च ॥ ३ ॥ ४४ *

१ १ १ १ १ १
१ उवीरउवि । उविहो२उवि । त्रिः । इती२इति ।१ १ १ १ १ १
इतिहो२इति । त्रिः । असी२असि । असिहो२अ१ २ २ २ १ २ १ २ १ १
सि । त्रिः । अरुरुचोदिवमपृथिवीम् । असी२असि ।१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
असिहो२असि । एवन्त्रिः । पतिर । स्यपामोषधीनागूरयति पालयति वा । “बहुधा” “विराजति” विशेषेण
दीप्यते च ॥“पिपति”-“पुपोष”-इति, “बहुधा”-“पुरुधा”-इति च
पाठौ ॥ २ ॥ ४३

* अ० १, ८, ७, १ ।

† “आदित्यतम”-इति अ० आ० ३, १, २२ ।

३म् । आइ । पताइरां२३४सी । एवम् । त्रिः । चा
 ३ । चन्देवानांमुदगादनीकम् । वाइश्चेष्टान्देवानां
 समिदजस्रञ्ज्योतिरातता२म् । ३ । आयुर्यन् ।
 ३ । अवः । ३ । चक्षुर्मित्रस्यवरुणस्याग्नेः । सुवः स
 सर्पसंसापा ३ । जनावनं सुवाः सुवः । जनस्वना
 २म् । सुवाः सुवः । त्रिः । आंशाद्यावापृथिवीअन्त
 रोरश्चाश्म । ह्यपिप्रहृषीऐह्यी । ३ । अस्तोषतस्वभा
 नवाऐह्यी । विप्रानविष्टयाभृताऐह्यी । आवाणोवर्चिषिप्रि
 याऐह्यी । इन्द्रस्यरक्षिन्मृहादैह्यी । इन्द्रास्स्यरा २ ।
 हिया २म् । वृद्धदिन्द्रस्यरक्षिन्मृहादैह्यी । ३ । एवं
 त्रिः । सूर्यआत्माजंगतस्तस्युषारश्चाश्म । अन्तश्चरति
 रोचनाऐह्यी । ३ । अस्यप्राणादयानता । ऐह्यी । ३ ।

२६। भ्राजाओवा । ३। यसूर्यम् । २। यसूररि

याउ । वा३ । ए३ । देवादिवाज्योती२३४५ : ॥ ४* ॥

१ हाउ । ३। भ्राजाभ्राज । ३। आयूरायुः ।

३। उदुत्यञ्जा । ३। तंवेदमम् । ३। चित्रन्देवरना-

मुदगादनी२३का३म् । हाउ । ३। भ्राजाभ्राज । आ

यूरायुः । देववंहा । ३। चक्षुर्मिचस्यवरुण । स्यआ२३ग्रा

३३ः । हाउ । ३। भ्राजाभ्राज । आयूरायुः । ३।

तिकेतवः । ३। आप्राद्यावापुंथिवीआन्तरी२३शा३म् ।

हाउ । ३। भ्राजाभ्राज । आयूरायुः । २। दृशेवि

श्वा । ३। सूर्यआत्माजगतस्तास्युषा२३श्वा३ । हाउ । ३।

भ्राजाभ्राज । ३। आयूरायुः । ३। यसूर्यम् । ३।

* आ० ग्रा० ६ प ६, २, ४ ।

† “मित्रावरुणयोः ओषमित्यास्यते”—इति आ० ग्रा० ६. २. १० ।

१ यस् २ ३ रियाउ । २ वा ३ । ३ ए ३ । देवादिवाज्योती २ ३

४ ५ ॥ १८ * ॥ ४४

कुत्साः । “देवानां” दीव्यतीति देवा रश्मयः तेषां, देवाना-
मेव वा प्रसिद्धानाम् १ “अनोक्तं” तेजः समूह रूपं “चित्रम्”
आश्चर्यकरं सूर्यमण्डलम् “उदगात्” उदयाचलं प्रयासीत् । कीदृ-
शम् ? “मित्रस्य वरुणस्याग्नेश्च चक्षुः” उपलक्षणमेतत्, एतदुपल-
क्षितानां जगतां चक्षुः प्रकाशक चक्षुरिन्द्रियस्थानीयं वा । उदयं
प्राप्यैव “द्यावापृथिवी” दिवं च पृथिवीं च “अन्तरिक्षं” च
“आप्राः” स्वकीयेन तेजसा “आ” समन्तात् अपूरयत् । ईदृग्-
भूत-मण्डलान्तर्वर्ती सूर्यः अतर्यामितया सर्वस्य प्रेरकः परमात्मा
“जगतः” जङ्गमस्य “तस्थुषश्च” स्थावरस्य च “आत्मा” स्वरूप-
भूतः स हि सर्वस्य स्थावर-जङ्गमात्मकस्य कार्य-वर्गस्य [कारणाच्च
कार्यं नातिरिच्यते । तथाच पारमर्षं सूत्रम् ‡—“तदनन्यत्व
मारम्भेण शब्दादिभ्यः”—इति] यदा । स्थावर-जङ्गमात्मकस्य
सर्व-प्राणिजातस्य जीवात्मा । उदिते हि सूर्ये मृतप्रायं सर्वं जगत्
पुनश्चेतनयुक्तं सत् उपलभ्यते ॥ [तथाच अयुते—“योऽसौ तमो
नुदेति सर्वेषां प्राणानादायोदेतीति” ॥ ३ ॥ ४४]

१ आ० गा० ३५० ६, २, १८ ।

† “देवो दानाद्वा दीपनाद्वा द्योतनाद्वा स्रष्टानो भवतीति वा यो देवः । सा
देवता”—इति निब० दे० १, १५ ।

‡ “साङ्ख्यशास्त्र-प्रणेतृ-कपिलनामर्षि-कृतमित्यर्थः ।

॥ “वाचनीयं देवानां मुदगमं दैनौकं स्यामं मित्रस्य वरुणस्याग्नेः आपूपरद् द्यावापृ-

अथ चतुर्थी ।

१२

२२

३

१

२

३

१

२

३

आयङ्गौःपुश्चिरंक्रमौदसदन्मातरम्पुः ।

२१

२१

२

पितरश्चप्रयन्स्वः ॥ ४ ॥ ४५ *

१५

१५

१

२

उवौ२ । ३ । द्विगी२ । ३ । द्विगिगि० । ३ ।

यिन्यौ चान्तरिच सचत्वेन तेन सूर्य आत्मा जङ्गमस्य च स्यावरस्य च—इति निरु०
 दे० ६, १६ । अत्र वेददोषकद्राव्यान्तन्ववम्—“परापररूपेण स्थितः सूर्योऽव
 स्तूयते । सूर्यः चित्वा मास्यं यथा तथा उदद्वात् उदयं प्राप्तः उद्गच्छति वा । सूर्य
 सूर्यः । उदयमेव स्वतेजसा नैशं तमो हन्ति अन्येषां ज्योतीषादन इत्याख्यम् ।
 किम्भूतः सूर्यः ? देवानां दीयन्ति योतन्ते इति देवाः किरणाशेषा मनीकं मुखे मास्य
 इत्यर्थः । यद्वा नीकं समूहः किरणपुञ्ज इत्यर्थः । तथा मित्रस्य वरुणस्य अग्नेः चक्षुः नेत्र-
 वत् प्रकाशकं इत्यर्थः । मित्रादय उपलब्धकाः सूर्यस्य मित्रदेवमनुष्यस्य विश्वस्य रूपाणि
 सूर्यादयेभि व्यञ्जन्ते अतो मित्रादीनां चक्षुः सः सूर्य उद्गतः सन् यावा पृथिवी दिवं
 भूमिं चान्तरिचं आप्राः आपूरितवान् आपूरयति वा स्वतेजसेति शेषः । अत्रमपररूपेण
 स्तुत्वापररूपेण स्तोति—किम्भूतः सूर्यः ? जगतो जङ्गमस्य तस्युषः स्यादरस्य च जगत
 आत्मा अन्तर्यामी । यमेतमादित्ये पुरुषं वेदयन्ते इन्द्रः स प्रजापतिस्तद्ब्रह्मेति ‘युतेः’
 सूर्योद्देतमनेनोच्यते इति भावः” (य० मा० ब्रा० सं० ७, ४२) ॥ “(हिरण्यमेन पां-
 जेण सत्यस्यापिहितं मैत्रम् । योसावद्वित्यं पुरुषः सोऽसावद्वत्—इति वाजसनेयो
 पनिषदन्तिमा ऋक् ॥ “पुरुषः पुरिषादः पुरिषश्चः पूरयतेवा पूरयत्यन्तरित्यन्तर
 पुरुषमभिप्रेत्य”—इति निरु० नै० २, ३ ।

॥ उ० ६, १, १६; १=४०; ६, ८, ४०; १ ।

† “गन्धर्वापूरससा मानन्दप्रतिनन्दौ पञ्चौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १९ । तत्रेद
 मानन्दनाम साम ।

५२ र र र र २ र र र र
 आयङ्गौः पृश्निरक्रमीदैही । ३ । असदन्मातरम्युराऐही ।

२ र र र १ १ १ १
 ३ । पितरच्चप्रयन्त्स्वा ऐही । ३ । उवी२ । ३ । हिगी२ ।

१ २
 ३ । हिगिगि । ३ ॥ २ ॥

५२ १ १ १ १ २ र र
 † उवी । ३ । हिगी । ३ । हिगिगी । ३ । आयङ्गौः

र र र २ १ र र र २
 पृश्निरक्रमीदैही । असदन्मातरम्युराऐही । पितरच्चप्र

र र र २ १ २ १ २ १
 यन्त्स्वा ऐही । उवी । ३ । हिगी । हिगिगी ॥ ३ ॥

२९ १ २ ३ र २ र र २ र
 † हाउश्वा । ईन्दू । भ्राजाओवा । ३ । आयङ्गौः

र र र २ १ २ ३ र २ र र
 पृश्निरक्रमीदैही । हाउश्वा । ईडा । भ्राजाओवा । ३ ।

२ र र र २ १ ३ ३ र २ र र
 असदन्मातरम्युराऐही । हाउश्वा । मात्यम् । भ्राजाओ

* आ० गा० ३५० ६, २, २ ।

† “तत्र प्रतिनन्द” — इति आ० ब्रा० ३, २, २६ ।

‡ आ० गा० ३५० ६, २, २ ।

§ “तिष्ठ मार्पराज्ञः” — इति आ० ब्रा० ३, २, २६ । तत्र प्रथमं सिद्धम् ।

वा । ३ । पितरञ्चप्रयन्त्स्वाएही । चाउंश्वा । दीयौः ।

॥ ७ * ॥ ४५

आयङ्गौः पृश्निरित्यस्य मार्षराज्ञो समैक्षत ।

ऋचस्तिस्त्रो भवेदामां विकल्पेनात्मदेवता ॥

“गौः” गमनशीलः । “पृश्निः” प्राष्टवर्णः व्याप्ततेजाः । “अयं” सूर्यः “आक्रमोत्” आक्रान्तवान् उदयाचलं प्राप्तवानित्यर्थः । आक्रम्य च “पुरः” पुरस्तात् पूर्वस्यां दिशि “मातरं” सर्वस्य भूतजातस्य निर्मात्रीं “भूमिम्” “असदत्” आसीदति प्राप्नोति । सदेच्छान्दसो लेट् । लृदित्वात् चैरडादेशः § ततः “पितरं” पालकं द्युलोकम्, “च” शब्दादन्तरिक्षं “प्रयन्” प्रकर्षणं शीघ्रं गच्छन् “स्वः” सूर्यः अरणः ॥ शरीभन-गमनो भवति । यद्वा । पितरं स्वर्गलोकं प्रवर्त्तते ॥ ४ ॥ ४५

आ० गा० ३५० ६, २, ७ ।

१ “गौरादित्यो भवति गमयति रसान गच्छत्यन्तरिक्षेऽथ द्यौर्धत् पृथिव्या अधि दूरं गता भवति यन्मास्यां ज्योतीषि गच्छन्ति”—इति निरु० नै० २, १४ ।

२ “पृश्निरादित्यो भवति प्राश्नत एनं वर्ण इति नैरुक्ता संस्पृष्टा रसान् संस्पृष्टा भासं ज्योतिषां संस्पृष्टो भासेति वाच्य द्यौः संस्पृष्टा ज्योतिभिः पुण्यलङ्घिष्य”—इति निरु० नै० २, १४ ।

३ “लिङ्धे लेट्”—इति पा० ३, ४, ७ ।

४ § “पुषादिद्युताङ्गदितः परस्मैपदेभ्यः”—इति पा० ३, १, ५३ ।

५ “स्वरादित्यो भवन्ति सु अरणः सु ईरणः स्वृतो रसान् स्वृतो भासं ज्योतिषां स्वृतो भासेति वृतेन द्यौर्वाख्याता”—इति निरु० नै० २, १४ ।

अथ पञ्चमी ।

२ १ ६ ३ २३ ३ १ ५ ६ २
अन्तश्चरतिरोचनास्यप्राणादपानती ।

१२ ४ १ २४
व्यख्यन्महिषोदिवम् ॥ ५ ॥ ४६ *

१४ २ २ २ २ १ १२ २ २ २ २ ६
॥ औहोऔहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१

१ ३ ५ २ १ ६ २ १२ १४
ओ । वा२३ । भू२३४वात् । अन्तश्चरतिरोचना । औ

२ २ २ २ १ १२ २ २ २ २ २
होऔहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१३ ।

१ २ ५ २ १ २४ १२ २४ १२ १४ २
वा२३ । जा२३४नात् । अस्यप्राणादपानती । औहो

२ २ २ १ १२ २ २ २ २ २
औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१३ ।

१ ३ ५ १ १२ १४ १४ १४ १४ २
वा२३ । वा२३४वात् । व्यख्यन्महिषोदिवम् । औहो

२ २ २ २ १२ २ २ २ २ २
औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हा३१३ ।

१ १२ २ २ २ २ १० १४
वा२३ । कार३४रात् । औहोऔहोवा । होइ । २ । औ

२ २ २ २ २ १ ३ ५ १२ २
होऔहोवा । हा३१३ । वा२३ । भू२३४ती । औहो

* उ) ६, १ ११, २ = ४०.५, ५, ४०, २ ।

† “मरुतां भूतिः”—इति आ० आ० ३, १, २९ ।

५ २ २ १ १ २ २ २ २ २
 औहोवा । होइ । २ । औहोऔहोवा । हाइउ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वा २ । अभ्राजीज्योतिरभ्राजीत् । औहोऔहोवा । हो

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 इ । २ । औहोऔहोवा । हाइउ । वा २ । ए ३ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 सर्वान्कामानशीमही २३४५ ॥ ६ * ॥

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हाउश्वा । भूतम् । भ्राजाओवा । ३ । अन्तश्च

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 रतिरोचना । ऐही । हाउश्वा । पृथिवी । भ्राजाओ

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वा । ३ । अस्यप्राणादपानंताऐही । हाउश्वा । माहः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 भ्राजाओवा । ३ । व्यख्यन्नद्विषोदिवामैही । हाउश्वा ।

१ २
 तैजः ॥ ८ † ॥ ४६

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 अन्तर्दक्षेष्टूरोचांसां २३ । ३ । अन्तश्चरती ३रो

* आ० गा० ३५०६, २, ६ ।

† तय द्वितरेष्टमिडम्—इति । आ० ब्रा० ३, २, १८ ।

‡ आ० गा० ३५०६, २, ८ ।

॥ “मित्रावरुणयोश्चरित्याचरते” इति आ० ब्रा० ३, २, १८ ।

चा१ना२ । अस्यप्राणादा३पानां१ता२इ । व्यख्यन्मही३

प्रोदा१इवा२स्मः । अन्तर्देवेषू३रोचा१सा२इ । २१ । अन्त

र्देवेषू३रो२३ । चार२सा२३४वौहोवा । ए३ । देवादिवा

ज्योती२३४५ः ॥ १८ * ॥ ४६

“अस्य” सूर्यस्य “रोचना” † रोचमाना दीप्तिरन्तःप्रतीर-मध्ये
मुख्य प्रदणालना “चरति” वर्तते । किं कुर्वती ? “प्राणादपा
नती” [मुख्य-प्राणस्य प्राणाद्याः पञ्च वृत्तयः । तत्र प्राणनं
नाडीभि रूर्ध्वं वायोर्निर्गमनम् । तथाविधात् प्राणात् प्राणना
दनन्तरम् अपानती [अपाननं नाडीभि र्वाङ्मुखं वायोर्नयनम्]
तत् कुर्वन्ती [अपमूर्षादनितेर्लटः शब्द, (३, २, १२४)
अदादित्वाच्छपो लृक् (२, ४, ७२) । उगितश्चेति (४, १, ६)
डोप् । शतुरनुम् इति ‡ नद्या उदात्तत्वम् । यद्वा । “अन्तः”
द्यावापृथिव्योर्मध्ये “अस्य” सूर्यस्य “रोचना” रोचमाना दीप्तिः
“चरति” गच्छति [रुच, दीप्ति (स्वा० आ०)] । अनुदात्तेतश्च

आ० गा० ३५० ६, २, १८ ।

† “रोचना इति “रोचते”—इति ज्वलतिकर्मणोरुपमितोभिप्रायः (निघ० १
१६, ८) ।

‡ “शतुरनुमीनयजादी”—इति पा० ६, १, १७३ ।

अथ षष्ठी ।

३ २७ ३ १ २ २ १ १ १ १ २

त्रिंशद्वामविराजतिवाक्पतङ्गायधीयते ।

२ ३ २ २ २ २ २ २

प्रतिवस्तोरह्यभिः ॥ ६ ॥ ४७ ॥

२५

१ २

२२ २२ २२ २

२

१ हाउश्वा । आपः । भ्राज्जाओवा । ३ । त्रिंशद्वा

२

२ २

२५

१ २

२२ २२ २२ २

मविराजताएही । हाउश्वा । कृषाः । भ्राज्जाओवा ।

२२

२

२ २

२०

२ २

३ । वाक्पतङ्गायधीयताएही । हाउश्वा । दीशः ।

हृलादेरिति (३, २, १ ४८) युच्] । किं कुर्वन्ती ? “प्राणात्”

प्राणनादुदयादनन्तरम् “अपानती” सायाह्न-समये अस्तङ्ग

च्छन्ती । ईदृश्या दीप्त्या युक्तः अतएव “महिषो” मंहान् सूर्यः †

“दिवम्” अन्तरिक्षं उदयास्तमयेर्मध्ये “व्यख्यत्” विचष्टे

प्रकाशयति [महे रचि महेष्टिप्रजिति, ओणादिकंष्टिषच् प्रत्ययः ।

चक्षिडः ख्याज् (२, ४, ५४) छान्दसि लुङि ॥ अस्यतिवक्ति

ख्यातीत्यादिमा (२, १, ५२) लृरङादेशः ॥ ५ ॥ ४६

* उ० ६, १, ११, ३=क० ८, ८, ४७, ३० ।

† तयं वान्निमि मिदम्—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ ।

‡ “महिषः”—इति मङ्गलमस्तु वैष्टमं नैषष्टकम् ३, ३ । “महान् कक्षाभ्यानेना
न्यान् जहाति” इति शकपूणि मंहनीयो भवतीति वा—इति निरु० नै० ३, १९ ।

॥ “छान्दसि लुङ् लृङ् लिट्”—इति पा० ३, ४, ६ ।

३२ ३२ ३२ २

२

२

२ २ २

२३

भाजाओवा ॥ ३ । प्रतिवस्तोरहद्यभाऐहो । द्वाउश्वा ।

१ २

ज्योतिः ॥ ८ * ॥ ४७

“त्रिंशदाम” धामानि स्थानानि [वचनव्यत्ययः (३, १, ३८)] “वस्तोः” वामरस्य । अहीरात्रस्यावयवभूतानि । “अह” शब्दोऽवधारणे । “द्युभिः” सूर्यस्य दीप्तिभिरेव ॥ “विराजति” विराजते विशेषेण दीप्यते [व्यत्ययेनैकवचनम् (३, १, ३८)] । मुहूर्तान्यत्र धामान्युच्यन्ते । पञ्चदश रात्रेः पञ्चदशाङ्गः] “पतङ्गाय” पतति गच्छतीति पतङ्गः सूर्यः § तस्मै सूर्याय स्तुति-रूपा “वाक्” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं स्तोत्रभिर्विधीयते क्रियते । यदा “वस्तोः” अङ्गः “त्रिंशत्” “धाम” धामानि [घटिकाभिप्रयमेतत्] त्रिंशद्घटिकाः [अच्यन्तसंयोगे द्वितीया (३, ३, ५)] एतावत् कालं “द्युभिः” दीप्तिभि रसौ सूर्यो “विराजति” विशेषेण दीप्यते । तस्मिंश्च समये “वाक्” त्रीन्-रूपा तस्मै “पतङ्गाय” “प्रतिधीयते” प्रतिमुखं धार्यते तं पूर्वं

* आ० गा० ३५०६, २, ८ ।

† “वस्तोः”—इति अहर्नामसु प्रथमं नैघण्टुकम् (१, ८) ।

‡ “अह इति च ह इति च विनिग्रहायै । पूर्वेण सम्प्रयुज्यते । अथ महेद करोत्वयमिदं हं करिष्यतीदं न करिष्यतीति”—इति निरु० मै० १, ५ ।

§ “द्योतत इति मतः”—इति निरु० मै० १, ६ ।

• § “पतङ्गाः”—इति अश्वनामसु द्वाविंशं नैघण्टुकम् २, २५ ।

अथ सप्तमी ।

२ ३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २

अपत्येतायवोयंथानक्षत्रायन्त्यक्तभिः ।

१ २ ३ १ २

सूरायविश्वचक्षुसे ॥ ७ ॥ ४८ *

अथाष्टमी ।

१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २

अदृशन्नस्यकेतवोविरश्मयोजनाञ्चनु ।

१ २ ३ १ २

भ्राजन्तोअग्नयोयथा ॥ ८ ॥ ४९ †

२ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ २ २

हाउहाउहाउ । भ्राजाओवा । ३ । दिदीद्विवि

२ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ २

श्वतस्पृथुः । उदुत्यञ्जातश्चाइंदाइसांरम् । देवंवह
 सेवत इत्यर्थः ॥ [श्रूयते हि—“ऋग्भिः पूर्वाङ्गेद्विवि देव
 ईयते, यजुर्वेदे तिष्ठति मध्ये अङ्गः । सामवेदेनास्तमये
 महीयते वेदैरग्न्यस्त्रिभिरेति सूर्यः”—इति । यद्वा त्विह
 सूक्ते सारंप्राज्ञा आत्मस्तुतिस्तदा सूर्यात्मना स्तूयत इत्यवगन्त-
 व्यम् ॥ ६ ॥ ४७

* ऋ० १, ४, ७, २ ।

† ऋ० १, ४, ७, ३ ।

‡ “वडेन्द्राः परिषयकृतानाम्”—इति आ० ब्रह्म० ३, ९, २९ । तत्र प्रथममिदम् ।

१ २   २ २   २   १ २   २
न्तीःकाइताश्वाः२ः। दशविश्वायाश्सूरायाश्म२म्। अ

पत्येतायाज्ञवोया१था२ । नक्षत्रायन्तीयाक्त१भा२इ॥

सूरायविश्वाश्चंक्षा१मा२इ । अदृशन्नस्या३काइता१वा२ः ।

२   ४   १   २   ३   २२   २   १   २   ५
विरश्मयो जाइनां आशने २ । भाजन्तो अग्राश्यो याथा

२३। हाउ३हाउ। भाजाओवा। २। भाजाओ

३५५६५६ । ३ १ १ १ १
 ३५५६५६ । ३ २३४५ ॥ ११ * ॥

† हाउरहाउ । शुक्राओवा । ३ । दिदीहिविश्नतए

युः । उदुत्यञ्जाताइवाइदा१सा२रम् । दे३वंवहन्ती३

काइतांश्वाः । दृष्टे विश्वाया इह राश्या रम् । अपत्ये

तायाश्चोयास्था २ । नक्षत्रायन्तीयाक्त १ भा २ इ । मूरा

यविश्वाश्चाक्षंशसार्द्धः । अदृश्यन्नस्याश्काद्वताश्वाः ।

* अ० गा० ३५० ६, २, ११ ।

+ तवैवेदं द्वितीयम् । : (आ० ब्रा० ३, २, २६).

२ २ १ २ २ २ १ २
विरश्मयोजाशनाः आशूनः । भ्राजन्तो अग्राशयोयां १५२३ ।

२२ २ ३ २२ २२ ३ २ ४
हाउ२हाउ । शुक्राओवा । ३ । शुक्राः अग्नेः प्रवाहपुं६ ।

३११११
ई२३४५ ॥ १२ * ॥ ४८ ॥ ४९

“त्ये” “तायवः” “यथा” प्रसिद्धास्तस्करा इव “नक्षत्राणि”
देवगेहरूपाणि [“देवगृहा वै नक्षत्राणि”—इति श्रुत्यन्तरात् ।
यंहा, इह लोके मानुषा ये स्वर्गमाप्नुवन्ति ते नक्षत्ररूपेण
दृश्यन्ते । तथाच श्रूयते—“यो वा इह यंजते अमुं स लोकं
नक्षते तन्नक्षत्राणां नक्षत्रत्वम्”—इति । यद्वा, तेषां सुकृतिनां
ज्योतीर्षि नक्षत्राण्युच्यन्ते । “सुकृतां वा एतानि ज्योतीर्षि यन्न
क्षत्राणीति”—आम्नानात् । यांस्तस्वाह—“नक्षत्राणि नक्षतेर्गति
कर्मणो नेमानि नक्षत्राणीति च ब्राह्मणम्”—इति] यथाविधानि
नक्षत्राणि “अक्षुभिः” रात्रिभिः सह “अप यन्ति” अपगच्छन्ति ।
“विश्वचक्षसे” विश्वस्य सर्वस्य प्रकाशकस्य “सूर्याय” सूर्यस्य
आगमनं दृष्टेति शेषः [तस्करा नक्षत्राणि च रात्रिभिः सह सूर्य
आगमिष्यतीत्याकुलायन्त इत्यर्थः । तायुरिति स्तेननाम (नै ३,
२४, ७) तायुस्तस्कर इति तन्नामसु पाठात् । अक्षुरिति
रात्रिनाम (नै ० १, ७, ४) शर्वरी अक्षुरिति तन्नामसु
पाठात् ॥ ७ ॥ ४८ :

अथ नवमी ।

^{३ १ २ ३ १ २} ^{३ १ २}
तरुणिविश्वदर्शतो ज्योतिष्कृदसिसूर्य ।

^{२ १ १ २} ^{३ २}
विश्वमाभासिरोचनम् ॥ ८ ॥ पू० ॥

अथ दशमी ।

^{३ २ ३ २ ३ १ २ ३ १ २} ^{३ २ ३ १ २}
प्रत्यङ्देवानां विशः प्रत्यङ्ङुदेषिमानुपान् ।

^{३ २ ३} ^{३ २ ३ २}
प्रत्यङ्विश्वस्वर्दशे ॥ १० ॥ पू१ †

अथ एकादशी ।

^{१ २} ^{३ १ २} ^{३ २ ३ २ ३} ^{१ २}
येनापावकचक्षसाभुरण्यन्तञ्जनाञ्चनु ।

^{१ २ ० ३ १ २}
त्वं त्ररुणपश्यसि ॥ ११ ॥ पू२ ‡

“अस्य” सूर्यस्य “केतवः” प्रज्ञापकाः “रश्मयः” दीपयः “जनान् अनुव्यदृश्यन्” जनान् सर्पान् अनुक्रमेण प्रेक्षन्ते । सर्वं जगत् प्रकाशयन्तीत्यर्थः । तत्र दृष्टान्तः—“भाजन्तः” दीप्यमाना “अग्नय इव” ॥

“व्यदृश्यन्”—“प्रदृश्यन्”—इति पाठौ ॥ ८ ॥ ४८

* छाउरहाउ । भूताओवा । ३ । दिदीहिविश्वतस्पृ

थुः । तरणिर्विश्वाइदार्शांताः । ज्योतिष्कृदसीसूरां

याः । विश्वमाभासीश्रोत्रांनारम् । प्रत्यङ् देवाः

नांवाइशः । प्रत्यङ् देवींमानुषान् । प्रत्यङ्

विश्वस्रवार्हंशाः । येनापावकाश्चाक्षः ।

भुरण्यन्तज्जाइनांआशून् । त्वंसृणाइपाश्यांशारः ।

छाउरहाउ । भूताओवा । २ । भूताओपुवाइं५६ ।

३१११०
ईरइ४५ ॥ १३ + ॥

* छाउरहाउ । तेजाओवा । ३ । दिदीहिविश्वतस्पृ

थुः । तरणिर्विश्वाइदार्शांताः । ज्योतिष्कृदसीसूरां

याः । विश्वमाभासीश्रोत्रांनारम् । प्रत्यङ् देवाः

* तत्र तृतीयमिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २८) ।

† आ० गा० ३५०, ६, २, १३ ।

‡ तत्र चतुर्थमिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २८) ।

मावाइशारः । प्रत्यङ्मुदेषीइमानुश्वारन् । प्रत्यङ्

विश्वसूयार्हशारइ । येनापावकाश्चाहाशार ।

भुरण्यन्तञ्जाइनाञ्चाशनू । त्वंवरुणाश्पाश्याशसारइ ।

हाउरहाउ । तेजाओवा । २ । तेजाओपुवार्हपुइ । ई२

३४५ ॥ १४ * ॥ ५० ॥ ५१ ॥ ५२

हे “सूर्य” त्वं “तरणिः” प्रगन्ता अन्येन गन्तुं मशक्यस्य मह-
तोऽध्वनौ गन्तासि । [तथाच स्मर्यते—“योजनानां महस्त्रे हे हे
शते हे च योजने । एकेन निमिषार्धेन क्रममाणं नमोस्तु ते”
—इति] यद्वा । उपासकानां रागात्तारयितासि [“प्रारोग्यं
भास्करादिच्छेत्—इति स्मरणार्हं] तथा “विश्वदर्शतः” विश्वैः
सर्वैः प्राणिभिर्दर्शनीयः [आदित्य-दर्शनस्य चण्डालादि दर्शन-
जनित-पाप-निवर्हण-हेतुत्वात् । तथाचापस्तम्बः—“दर्शने ज्योतिषां
दर्शनम्”—इति यद्वा, “विश्व” सर्वं भूतजातं “दर्शतं” द्रष्टव्यं
प्रकाश्यं येन स तथोक्तः] तथा “ज्योतिष्कृत्” ज्योतिषः प्रका-

* आ० मा० ३५० ६, २. १४ ।

। “तरणिः”—इति निघण्टौ तु (२, १५) लिप्रनोरुपान्त्यं पदं । तरणिर्वोज-
माना (४३० पृ०) मिति सन्द्-याव्यांयान्त्व मेव त्यच्यौ तारकमिति ; माधवस्तु
“क्षिप्रं दातार वा”—इति ।

शस्य कर्त्ता, सर्वस्य वस्तुनः प्रकाशयितेत्यर्थः। यद्वा, चन्द्रा-
दीनां [रात्रौ हि अस्तमये चन्द्रादिषु सूर्य-किरणाः प्रतिफलित-
ताः अतीन्धकारं निवारयन्ति । यथा द्वारस्य दर्पणोपरि निप-
तिताः सूर्यरश्मयो गृहान्तर्वर्ति तमो निवारयन्ति तु द्वदित्यर्थः]
यस्मादेवं तस्मात् “विश्व” प्राप्तं “रोचनं” रोचमानम् “अन्त-
रिक्षम्” “आ” समन्तात् “भास्ति” प्रकाशयसि ॥

यद्वा, हे “सूर्य” अन्तर्यामितया सर्वस्य प्रेरक परमात्मन् !
“तरणिः” संसारब्धिस्तारकोसि । यस्मात् त्वं “विश्वदर्शतः”
विश्वैः सर्वैर्मुमुक्षुभिर्दर्शतो द्रष्टव्यः साक्षात्कर्तव्य इत्यर्थः [अधि-
ष्ठान-साक्षात्कारे हि आरोपितं निवर्तते] “ज्योतिष्कृत्”
ज्योतिषः सूर्यादेः कर्त्ता [तच्चास्मायते—“चन्द्रमा मनसो जात-
सच्चोः सूर्यो अजायत”—इति*] इदृग्भूत्वं द्विदूषतया “विश्व”
सर्वं दृश्यजातं “रोचमानं” दीप्यमानं यथा भवति तथा
“आ भासि” प्रकाशयसि [मेतन् न्यकरणे हि सर्वं जगत् दृश्यते ।†

* “चन्द्रमामनसो जातसच्चोः सूर्यो अजायत । ओवाद्वायुः प्राणश्च मुखे दग्निर्जा-
यत”—इति य० सा० शा० सू० ३१ अ० १२ क० । ‘यथा दधार्दिन्द्रयाणि, गवादयः
पशवः, ऋगादयो वेदाः, ब्राह्मणादयो मनुष्याश्च तस्मादुत्पन्नाः एवं चन्द्रादयो देवा
अपि तस्मादेवोत्पन्ना इत्याह । मनसः सकाशात् चन्द्रमाः जातः सच्चोः चक्षुषः सका-
शात् सूर्यः अजायत । वायुः प्राणस्य ओवात् कर्णाद् अजायत । मुखे दग्निर्जायत’
—इति च तद्वाक्यार्थः मन्त्रैर्धर-कृतम् ।

† “हे सूर्य ! त्वं ज्योतिष्कृत् तेजसः कर्त्तासि विश्वं साभासि प्रकाशयसि च अग्नि-
विंशु मन्त्रवचनप्रवृत्तारकादिषु लदीय तेज इत्यर्थः । कीदृशं विश्वम् ? रोचनं दीप्यमानं

तथाचान्नायते—“तमेवभान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वमिदं विभाति”—इति * ॥ ८ ॥ ५०

हे सूर्य ! त्वं “देवानां” “विशः” मरुन्नामकान् देवान् ।
[“मरुतो वै देवानां विशः”—इति श्रुत्यन्तरात् । तामरुत्तज्-
ज्ञकान्देवान्] “प्रत्यङ् उदेषि” प्रतिगच्छन्नुदयं प्राप्नोषि ‡ ।
तेषां मभिमुखं यथा भवति तथेत्यर्थः । तथा “मानुषान्” मनु-
ष्यान् प्रत्यङ् उदेषि । तेऽपि यथाऽहमभिमुख एव सूर्य उदेतीति
मन्यन्ते तथा “विश्वं” प्राप्तं “स्वः” द्यां लोकं “दृशे” द्रष्टुं
“प्रत्यङ्” उदेषि । यथा स्वर्लोक-वासिनी जनाः स्वस्याभिमुख्येन
पश्यन्ति तथा उदेष्टीत्यर्थः [एतदुक्तं भवति—ये लोकाः

तत् प्रकाशेनेति भावः । कीदृशंस्त्वं तरणिः तरत्यतिक्रामति नभोवर्त्तेति तरणिः ।
‘अथविदभ्योऽनिरिति’ (उणा० २. ६८) तन्नेरनिप्रत्ययः । विश्वदर्शतः विश्वस्य
दर्शतः दर्शनीयः दृशेरतच्. ॥”—इति वेददीपः ।

‘हिरण्यमथं पदं कोशे विरजं ब्रह्म दिव्यलम्’ तच्छुभं ज्योतिषां ज्योतिष्मदा-
त्मविदो विदुः । न तच्च सूर्यो भाति न चन्द्रतारकं नेमा विश्वतो भाति कुतोऽयं मग्निः ।
तमेव भान्तमनुभाति सर्वं तस्य भासा सर्वं मिदं विभाति”—इति मुण्डकोपनिषत्
२. १० ।

+ “विशः”—इति, अग्नेर्जरितरिति व्याख्यायां (१५७ पृ०) प्रजाः । विशोविश
इति व्याख्यायां (२४४ पृ०) प्रजाः । यद्वाङ इति व्याख्यायां प्रजाः, तत्रैव विशे गच्छे
इति च । प्रवोमहे इति व्याख्यायां (६६० पृ०) प्रजाः । निघण्टु-द्वितीय-तृतीये मनु-
ष्यनामसु चतुर्थे च ।

‡ “प्रयच्छेद सर्वं मदेषि । प्रत्यङ् ऊदं सर्वं मभि विपश्यसीति”—इति निरु०
दे० ६, २४ ।

पश्यन्ति ते जनाः सर्वेऽपि स्वस्वाभिमुख्येन सूर्यं पश्यन्तीति * ।
तथाचाम्नायते—“तस्मात्सर्व एव मन्यन्ते मां प्रत्युद्गातु” —
इति ॥ १० ॥ ५१.

हे “पावक” सर्वस्य शोधक ! “वरुण” अनिष्ट-वारक सूर्य !
त्वं “जनान्” प्राणिनः “भुरण्यन्ते” धारयन्तं पोषयन्तं वा इमं
लोकं † “येन” ‡ “चक्षसा” • प्रकाशिनानु पश्यसि अनुक्रमेण
प्रकाशयसि तं प्रकाशं स्तुम इति शेषः । यद्वा, उत्तरस्या मृचि
सम्बन्धः तेन चक्षुसा उदेषीति ¶ । तथाच यास्कैर्नोक्तं §—
तत्ते वयं स्तुम इति वाक्यशेषोऽपि वीत्तरस्या मन्वयस्तेन व्याख्या-
तीति (निरु० दे० ६, २२) ॥ ११ ॥ ५२

• “अपि वैतस्या मव १ येनापावक . . . । तेन नो जनानभि वि पश्यसि”—
इति निरु० ६, २५-२६ ।

† “भुरण्यमिति क्षिप्रनाम भुरण्यः शकुन्तिभूरि मध्यान् नयति स्वर्गस्य लोक-
स्यापि षोढा तत्प्रमाती भुरण्यन्नेन पावकैल्यानेन भुरण्यन्तं जनांश्चतुर्वरुण पश्यसि”
—इति निरु० दे० ५, २२ ।

‡ ऋचि तु “येना”—इति पाठः । तच्च द्वाच इति (६, ३, १२५) दीर्घः ।

¶ “सर्वमेधे पद्याकारेणाग्निधीयते” तद्रूपमात्मानं सम्याकमुक्तिं माप्नोति तदयं
प्रार्थ्यते—ह पावक शोधक येन चक्षसा दर्शनेन त्वं भुरण्यन् मेतुपश्यसि ; क्षिप्रपाती
पक्षी भुरण्यः, भुरण्यमात्मानं करोति भुरण्यसि, भुरण्यतीति भुरण्यन्तम् ; क्षिप्रनात्
भनृप्रत्ययः । सर्वमेधयाजिनं भुरण्यपुच्छिरूपात्मानं कृत्वा स्वर्गच्छन्तं येन चक्षसातु-
पश्यसीत्यर्थः । तेन चक्षसा जनानस्मानपि भुरण्यतः हे वरुण त्वं पश्य वरुणः सूर्यः—
इति वेददीपः थ० मा० शा० स० ३३ अ० २६ क० ।

§ “अपि वीत्तरस्यामित्यन्तमेव यास्क वचनम्” अन्वयेत्यादित्यर्थः ।

* हाउरहाउ । सत्याओवा । ३ । दिदीहिंविश्वत

स्पृथुः । उद्यामेषिराज्ञाःपाशर्थ २ । अहामिमानोऽ

आक्तूभा २इः । पश्यञ्जन्मानीऽसूराश्या २ । अयुक्त

सप्ताऽशून्य १वा २ः । सूरोरथस्याऽनाप्ताश्या २ः । ता

भिर्यातिस्वाऽयूक्ताऽइभी २ः । सप्तत्वाहरीऽतोराश्या २

इ । वहन्तिदेवाऽसूराश्या २ । शोत्रिष्केश्वीऽचाक्षा १णा

२इः । हाउरहाउ । सत्याओवा । ३ । सत्याओवा ६५

६ । ईरुऽ४५ ॥ १५ ॥

* हाउरहाउ । कृताओवा । ३ । दिदीहिंविश्वतस्पृ

थुः । उद्यामेषिराज्ञाःपाशर्थ २ । अहामिमानोऽआक्तू

१भा २इः । पश्यञ्जन्मानीऽसूराश्या २ । अयुक्तमप्ताऽ

तत्र पञ्चम मिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २६) ।

† आ० गी० ३५० ६, २, १५ ।

‡ तत्प्राप्तिम् षष्ठ मिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २६) ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
शून्ध्युश्वा २ः । सूरोरथस्याऽनाप्ताश्या २ः । ताभिर्याति

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
स्वाय्यूक्ताश्दभी २ः । सप्तत्वाहरीशतोरश्या २इ । वह

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
न्तिदेवाऽसूराश्या २ । शोचिष्के शंवीश्चाक्षाश्या २इ । द्वाउ

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
द्वाउद्वाउ । ऋताओवा । ३ । ऋताओपुवाद्पुद् । ई२

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २
३४पु ॥ १६ ॥ पु३ ॥ पु४ ॥ पु५

हे “सूर्य !” त्वं “पृथु” सुविस्तोर्णं “रजः” लोकं [“लोका
रजांस्युच्यन्ते” १—इति यास्कवचनात्] द्युलोकं “दयाम्”
अन्तरिक्षलोकम् “उदेषि” उद्गच्छसि † । किं कुर्वन् ? अंहानि
“अक्तुभिः” रात्रिभिः सह “मिमानः” उन्मानयन् [आदिध्यगत्य-
धीनत्वादहोरात्र-विभागस्य] तथा “जन्मानि” जननयन्ति
भूतजातानि “पश्यन्” प्रकाशयन् ॥

“उदयाम्”-“विदयाम्”—इति पाठौ ॥ १२ ॥ पु३*

* आ० गा० ३५० ६, २० १६ ।

† “रजो रजतम् । ज्योती रज उच्यते । उद्गच्छ रज उच्यते । लोका रजांस्युच्यन्ते
अह गच्छन्ती रजसो उच्यते । रजांसि चिवा विचुरन्ति तन्वा इत्यपि निगमो भवति”—
इति निर० ४, १९ ।

‡ “अपि यां रजस्य पृथु महान्तं क्षीक महानि च मिमानोऽक्तुभीराविभिः सह
पश्यज्जन्मानि जातानि सूर्य” = पि वा पर्वस्याम्—इति यास्कः दै० ६, २९ ।

“सूरः” सर्वस्य प्रेरकः सूर्यः* “शुभ्युवः” शोभिका अश्व-
स्त्रियः † । तादृशीः “सप्त” सप्त-सङ्ख्याकाः ‡ । “अयुक्त” स्व-रथे
योजितवान् ¶ ॥ . कीदृशीः ? “रथस्य” “नम्यः” नृपातयित्राः ।
याभिर्युक्तो रथो याति न प्रतति इदृशीरित्यर्थः । एवम्भूताभिस्ता-
भिरश्वस्त्रोभिः “स्वयुक्तिभिः” स्वकीय-योजनित रथे सम्बन्धाभिः
“याति” यन्नगृहं प्रत्यागच्छति । अतस्तस्मै हविर्दातव्यमिति
वाक्यशेषः ॥ १३ ॥ ५४

हे “सूर्य !” “देवं” द्यातमान् । “विचक्षण !” सर्वस्य प्रका-

* सूरशब्दः सूर्याद्योऽत्र सर्वत्र—क० १, २, ४, ३—१, १, ४, ४—४, २, ३, ७—उ०
४, १, ८, १—४, २, १, १२—५, १, ८, २—५, १, ८, २—६, १, २, १—६, ०, १, ४, २
—६, १, ४, १ । सोमार्थज्ञानयोरेव—उ० ३, १, ५, १—४, १, २०, २ ॥

† “शुभ्युवः शुभ्युरादित्यो भक्ति शोधनात् तत्त्वं । * : * । * शुक्लनिरपि
शुभ्युवश्च्यते शोधनादेवोदकचरो भक्ति । आपोऽपि शुभ्युव उच्यन्ते शोधनोदेव-
—इति निरु० नै० ४, १६ ।

‡ “सप्त सप्ता सप्त्या सप्तादित्यरस्य इति कदन्ति”—इति निरु० नै० ४, १६ ।
“सप्त युञ्जन्ति रथमेकचक्रमित्यादि निरु० नै० ४, २० । “सप्त प्राणाः प्रभवन्ति तस्मात्
सप्तार्चिषः समिधः सप्त होमाः । सप्त इमे लोका येषु चरन्ति प्राणा गुहाशया नि-
हिताः सप्त सप्त”—इति मु० उ० १, १ ।

¶ “रथे तिष्ठन्नयति वाजिनः पुरस्तात् सतरो बद्ध यत्र कामयते सुषारथिः । कल्याण-
सारथि रभौशूनां महिमानं पूजयामि मनः पश्चात् सन्तोऽनुयच्छन्ति रश्मयः”—इति
निरु० दे० १, १६ । अथपि—“रथं क्षिप्रं सावतं मेघं न्वयं अवणोय मन्त्रैरामह
आ यस्मिन्मस्यौ सुरमणोयान्मुदकानि विधत्ते सचा मरुद्भिः सह रोदसी”—इति
निरु० दे० ५, ५० ।

शयितः । “सप्त” सप्त सङ्ख्याकाः “हरितः” अश्वाः *रस-हरण-
शीला रश्मयो वा “त्वा” त्वा “वहन्ति” प्राप्नुवन्ति । कौटुशम् ?
“रश्मे” अवस्थित मिति शेषः । तथा “शोचिष्केश” शोची षि ।
तेजांस्येव यस्मिन् केशा द्वे ॥ दृश्यन्ते स तथोक्तस्त मिति § ॥

॥ १४ ॥ ५५

इति सायणाचार्यविरचिते माधवोद्ये सामवेदार्थप्रकाशे
कृत्वीव्याख्याने षष्ठीऽध्यावस्य पञ्चमः खण्डः ॥

* “हरितश्चादित्यस्य” — इति अश्वतिशेषनामसु निघ० १, १५, ३ । “अश्वः
कन्यादश्वतेऽध्वान महाशनो भवन्तीति वा । + * * । तस्याश्ववत् देवतावच्च निगमा
भवन्ति” — इत्यादि निरु० नै० २, २७ ; दे० ४, ३०-३१ ।

+ “सप्त ऋषयः” — इति रश्मिनामसु निघ० १, ५, १३ । अत च यास्कः “रश्मिर्ग
मनात्” — इत्यादि निरु० नै० २, १५ ।

— “शोचिः” — इति जलानामधेयं षष्ठं वैविष्टकम् १, १७ ।

॥ “केशी केशा रश्मयस्तैलदान् भक्ति काशनादा प्रकाशनादा । तस्येषा
भवति * * * । केशीदं सर्वं मिदं मभि विपश्यति केशीदं ज्योतिरुच्यत इत्यादित्य माह ।
अथाप्येते इतर ज्योतिषो केशिनो उच्येते भूमेनाग्नी रजसा चक्षुमयः । * * * ।
एकं एषा मित्यग्निः पृथिवीं दहति । सर्वं मेकोऽभि विपश्यति कर्मभि रादित्या गति-
रेकस्य दृश्यते न रूपं मध्यमस्य” — इति निरु० दे० ६, १५-२६-२७ ।

§ “सप्तैतानादित्य रश्मीनयमादित्यो गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो यत एतस्मिंस्तिष्ठति
तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वाणि कर्माणि वर्ष-
कर्मणेत्यादिदेवतम् । अर्थाध्यात्मं सप्ते मानोन्द्रियाण्यधमात्मा गिरति मध्यस्थानोर्ध्वं शब्दो
यान्यस्मिंस्तिष्ठति तानि धीतिभिश्च मनसा च विपर्ययन्ति परि भुवः परिभवन्ति सर्वा-
ण्यौन्द्रियाणि ज्ञानकर्मणेत्यादौ गतिमाचष्टे” — इति निरु० प० १, ५१ ।

वेदार्थस्य प्रकाशेन तमो हार्द निवारयन् ।

पुमर्थाश्चतुरो देयाद्विद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ ६ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिक-मार्ग-प्रवर्त्तक-

श्रीवीर-बुक्क-भूपाल-साम्राज्य-धुरन्धरेण सायणा-

चार्येण विरचिते माधवीये सामवेदार्थ-प्रकाशे

कन्दोव्याख्याने आरण्यप्रवाख्येतव्यः

षष्ठोऽध्यायः समाप्तः ॥

॥ समाप्तम् आरण्यम् पर्व आरण्यकाण्डं वा ॥

॥ इति चतुर्थम्पर्व

॥ सामवेद संहितायां कन्दार्चिकः समाप्तः ॥

॥ श्री नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेदसंहिता ॥

तव

॥ अथ महानामन्याचिकः ॥ *

(भाष्यकृतोभूमिका)

ऐन्द्रोरथ महानाम्नीः शक्नोती वा विकर्षिताः ।

पञ्चभिः संहिता अन्ते सुरैषपदनामभिः ॥

एताः प्रकृतितस्तिस्त्र उपसर्गैस्तु संयुताः ।

नव सङ्ख्या इति प्राहुर्वेदाध्ययनशालिनः ॥

ऐतरेयब्राह्मणेऽपि शस्ते षोडशि-नामके ।

तिस्रः प्रोक्ता महानाम्नीस्ते लोकात्मत्ववर्णनात् ॥

---

६ महानाम्नीनां प्राठस्तु न तु कन्दर्वाचिके नापि जतराचिके परं कन्दर्वाचिके
समाप्ते तत्पुस्तकान्यभागे एव सर्वत्र दृश्यते, एव मारुतगाने 'समाप्ते च ततोऽन्तरं'
महानाम्नी-सामप्राठस्तवैव पुस्तके सर्वत्रेति परिशिष्टत्वं सासा मस्य च ज्ञायम इति
कन्दर्वाचिकान् एव व्याख्यातवान् भगवान् सायणः ।

तत्र हि महानास्त्रीना मुपसर्गानुपसृज्ययं वै लोकाः प्रथमा
महानास्त्रान्तरिचलोकी द्वितीयाऽसौ लोकस्तृतीयेति । नन्वेताः
शक्करीच्छन्दस्का व्याक्रियन्त इ युक्ताश्चेत् षट्पञ्चाशदक्षराः स्युः ।
तथा च 'समास्त्रातं चतुर्विंशत्यादि चतुरत्तरमिति (पि०) ।
अस्यार्थः—गायत्रादीना मतिष्ठत्यन्तानां छन्दासां चतुर्विंशत्यक्षरा
ण्यारभ्य उत्तरोत्तरं चतुर्षु चतुर्षु अक्षरेष्वधिकेषु संस्, उष्णि-
गादि-छन्दांसि जायन्ते* । एवं क्रमशोऽक्षराधिक्ये सति शक्करी
षट्पञ्चाशदक्षरा सम्भवतीति । एता ऋचस्तु शक्करीभ्योऽधि-
काक्षरा दृश्यन्ते । तस्मादामा मुपसर्गाक्षरैराधिक्यं न तु स्वतः
इति ज्ञायते । तर्हि के पुनरुपसर्गाः ? के पुनः शाक्कराः पादाः ?
इत्युच्यते—

* कन्दोमि		अतिच्छन्दांसि		विच्छन्दांसि	
कन्दोनाम	अक्षरसंख्या	कन्दोनाम	अक्षरसंख्या	कन्दोनाम	अक्षरसंख्या
१ गायत्री	२४	१ अतिजगती	५२	१ छतिः	८०
२ उष्णिक्	२८	२ शक्करी	५६	२ प्रछतिः	८४
३ अनुष्टुप्	३२	३ अतिशक्करी	६०	३ आछतिः	८८
४ बृहती	३६	४ अष्टिः	६४	४ विछतिः	९२
५ पङ्क्तिः	४०	५ अत्यष्टिः	६८	५ संस्कृतिः	९६
६ तिष्ठुप्	४४	६ धृतिः	७२	६ अतिछतिः	१००
७ जगती	४८	७ अतिधृतिः	७६	७ उत्छतिः	१०४

प्रथमा । “विदामववन्विदा”-इति द्विपदा ऋगुपसर्गः ।
 ततः “शिच्चाश्चीनाम्पते”-इत्याद्यास्तयोऽष्टाक्षराः शाकराः ।
 ततः “स्वर्णांशुः”-इति पञ्चाक्षरः पादः । अत्राक्षर-विश्लेषेण
 पञ्चाक्षरत्वं द्रष्टव्यम् । “प्रचेतनप्रचेतयः”-इत्यष्टाक्षरः । एतौ
 हावुपसर्गसज्जौ । “इन्द्रद्युम्नायनइषे”-इति पादोऽष्टाक्षरः
 शाकरः । “एवाहिशक्रः”-इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । “रायेवा-
 जायवज्जिवः”-इत्याद्यास्तयः पादाः शाकराः । “आयाहिपि-
 बमतस्व”-इति पादोऽष्टाक्षर उपसर्गः । इत्येव सृक्
 प्रथमा ॥

अथ द्वितीया । “विद्वारायेसुवीर्यम्”-इति द्विपदा उपसर्गः ।
 “मृष्टिष्ठवज्जिन्नृञ्जसे”-इत्याद्यास्तयोऽष्टाक्षराः पादाः शाक-
 राः । ततः “अंशुर्नशीचिः”-इति पञ्चाक्षरः पादः । “चिकि-
 त्वोअभिनोनय”-इति पादः । एतौ हावुपसर्गौ । “इन्द्रोविदे-
 तमुस्तुहि”-इति पादोऽष्टाक्षरः शाकरः । “ईशेहिशक्रः”-इति
 पञ्चाक्षरः पाद उपसर्गः । “तमूतयेहवामहे”-इत्याद्यास्तयो-
 ऽष्टाक्षराः पादाः शाकराः । “क्रतुश्चन्द्रऋतम्बृहत्”-इति पाद
 उपसर्गः । इत्येवं द्वितीया ॥

तृतीयस्याः । “इन्द्रम्वनस्यसातयेहवामहे”-इति द्विपदा
 उपसर्गः । “सनःस्वर्षत्”-इत्याद्यास्तयोऽष्टाक्षराः शाकराः
 पादाः । “अंशुर्मदाय”-इति पञ्चाक्षरः पादः । “सुम्नआधिहि

नीवसो"—इत्यष्टाक्षरः पादः । एतौ द्वावुपसर्गाः । "पूर्तिः-
शक्तिश्चस्यते"—इति पादोऽष्टाक्षरः शाकरः । "वशीहिंशकः"
—इति पञ्चाक्षर उपसर्गः । "नूनन्तत्रव्यसत्रसे"—इत्याद्यास्तयो
ऽष्टाक्षराः शाकराः । "शूरीयोगोषुगच्छति"—इति पादो
द्वावुपसर्गाविति तृतीया ऋक् सम्पन्ना ॥

अत्र प्रथमायाः सप्त शाकराणि पदानि, पञ्चोपसर्गाः ।
एवं द्वितीयस्या अपि पदान्युपसर्गाः । तृतीयायास्तु सप्त शाक-
राणि पदानि, षडुपसर्गाः । इत्युक्तार्था निदानकल्पे सूत्रादिकं
सम्यगालोचयद्भिः पूर्वाचार्यैः श्लोकद्वये सङ्गृह्य दर्शितः—

“प्रथमं द्विपदा, त्रीणि शाकराणि मदान्यतः ।

पञ्चाक्षराष्टाक्षरी चोपसर्गाविकश्च शाकरः ॥ १ ॥

पञ्चाक्षर उपसर्गोऽथ त्रयस्ते बहिरन्तिमः ।

इय माद्या ; द्वितीयैवं ; तृतीया पुनरन्तिमः ।

अधिकोऽष्टाक्षरः पाद उपसर्ग इति स्थितिः ॥ २ ॥”—इति ॥

अत्र सर्वत्रोपसर्गान् परित्यज्य केवल-पदमृताक्षर-सङ्ख्यायां
कृतायां षडधिकं पञ्चाक्षर-सङ्ख्यायामन्यक्षराणि जायन्ते । अतस्तद-
द्वितीया शाकरीति न विरोधः ॥ एतासु गीयते साम यत्तच्छा-
करं मुच्यते । तत्पञ्चमैः ऋग्भिः पृष्ठेषु होतः पृष्ठं विधीयते ।

उपसर्गैः संयुतानां मासा मिन्द्रोऽधिदेवता ।

माध्यन्दिनं यत् सवनं सर्वं मैन्द्रं मिति स्थितम् ॥

अत्रैवाश्वलायनेन स्वब्राह्मण मनुसरता कश्चिद्विशेषोऽनुष्टुब्
गायत्री सम्पादनादिर्दर्शितः—

“प्रचेतनप्रचेतयायाहिपिबमत्स ।

ऋतुश्चन्द्रऋतम्बृहत्सूत्राधेहिनीवसः ॥” —इति । *

“चिकित्वाभिनीनयशूरोयोगोषुगच्छति ।

सखामुशेवोअदयुः ॥” —इति । †

गायत्रादिरित्येव मादिः एष तु प्रयोग-सौकर्यार्थः ।
अस्माभिस्त्वदानी मर्थ-सौकर्यार्थं क्रमेण सोपसर्गा ऋचो
व्याख्याताः । ‡

* एषानुष्टुप् सम्पन्ना, अष्टाक्षर-चतुष्पदालस्य सम्पादनात् ।

† एषा गायत्री सम्पन्ना, अष्टाक्षर-त्रिपदालस्य सम्पादनात् ।

‡ ग्रन्थकारादयो हि ग्रन्थनीयं व्याख्येयं वा प्रथमं स्व मनस्येवं सम्पादयते, ततश्च ले-
खन्यादिभिः काश्यतेऽतोऽव ‘व्याख्याताः’ —इति भूतप्रयोगो नासाधुः, “कौमुदीयं विर-
च्यते” —इत्यादावप्येवं भवेत् ।

लकारे रूपम् *] यत्स्वः सर्वज्ञः तस्मात् “गातुः” यजमान-
गन्तव्यः देशं † “विदाः” जानीहि । यद्वा, गातुर्गायतेः
स्तुतिकर्मणः ‡ त्वदर्थं क्रियमाणां स्तोतुः स्तुतिं विद्धि । ततो
“दिशः” यजमानस्य साधुमार्गेण स्वर्गे गन्तुं मार्गान् “अनु-
शंसिषः” अनुशंसोऽपदिशं बोधयेति, यावत् [शंसतेः
पञ्चम-लकारे (पा० ३, ४, ७,) रूपम् । अडागमः ॥]—अथ
मुपसर्गभागः ॥

अथ शाक्तरभाग माह—“शिक्षाशंचीनाम्पतेपूर्वीणाम्पुरु-
वसो । आभिष्टमभिष्टिभिः”—इति । हे “शचीनाम्पते” शची-
शब्देन कर्म प्रज्ञा वा § “पूर्वीणां” बह्वीनां ॥ शचीनां पते
स्त्रामिन् ! हे “पुरुवसो” पुरु प्रभूतं वसु धनं यस्य तस्य
सम्बोधनं हे प्रभूतधनेन्द्र ! “आभिः” इदानीं क्रियमाणाभिः
“अभिष्टिभिः” अभ्येषणाभिः प्रार्थनाभिः स्तुतिभि रस्मदीयाभि

* * लेटीत्यर्थः (पा० ३, ४, ७) ।

† “गातुः”—इति पृथिवी-नामसु विंशं नैषण्ट् कम् २, १ । “गातुं यज्ञाय गातुं
यज्ञपतय इत्यपि निगमो भवति । गमनं यज्ञाय गमनं यज्ञपतये”—इति निरु० नै०
४, २ ।

‡ “गायति”—इति स्तुति-कर्मसु द्वितीयं नैषण्ट् कम् ३, १४ ।

॥ “लेटोऽडाट्”—इति प्रा० ३, ४, ८४ ।

• § “शची”—इति कर्मज्ञामसु द्वाचत्वारिंशत्तमं नैषण्ट् कम् (२, १) ; प्रज्ञानामसु
त्वष्टमं (३, ८०) ।

॥ “पुरु”—इति वज्रनामसु तृतीयं नैषण्ट् कम् ३, १ ।

हेतुभिः “शिक्ष” * [शिक्षतिर्दानकर्मा (निघ० ३, २०, ८)]
 देहि वसूनीति] शेषः । पुरुवसो-इति सम्बोधन-सामर्थ्याद्वसू-
 नीति लभ्यते ॥

अथोपसर्गभाग माह—“स्वर्णांशुः । प्रचेतनप्रचेतये”—
 इति । स्वः, न, अंशुरिति प्रद्वयम् । स्वरादित्यः, † नकार
 उपमाधीयः ‡ । स्वः, इव [अंशुः अश्रुतेर्व्याप्तिकर्मणः (निघ०
 २, १८, १०)] व्याप्तो भवतीन्द्रः । हे “प्रचेतन” प्रकृष्टा चेतना
 बुद्धिर्यस्यांसौ तस्य सम्बोधनं हे प्रशस्तज्ञानेन्द्र ! “प्रचेतय”
 अस्मदीयां भक्ति मवधारय जानीहि ॥

अथोभयभाग माह—“द्युम्नायनद्रपएवाहिशक्रः”—इति । हे
 इन्द्र ! “नः” अस्मभ्यं “द्युम्नाय” [“द्युम्नं द्योततेर्यशोवानं वा”
 —इति यास्कः (नै० ५, ५)] यशसे यद्वा, द्युम्नाय [धननामैतत्
 (निघ० २, १०, १३) धनलभाय] “इषे” अन्नलाभाय च भव
 [आख्यातार्थाहारः । हि शब्दः कारण-परः] “हि” यस्मात्
 त्वं “शक्रः” धन-दाने समर्थ एव भवसि । तस्माद्वनादिकं
 प्रयच्छ ॥

* मन्त्रे तु “शिक्षा”—इति दीर्घान्तः पाठः “द्राचोऽतस्त्रिङ् (पा० ६, ३, १२४)
 —इति दीर्घः ।

† स्वरादित्यो भवति—इत्यादि निरु० नै० २, १४ ।

‡ “नेति प्रतिषेधाधीनो भाषाया मुभय मन्वध्यायं नेन्द्र देव समंसतेति प्रतिषे-

(द्वितीयां स्तिस्त्रः)

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २ ३ १ २
 विदाराये सुवीर्यं भवो वा जानास्मतिर्वशां अनु ।

१ २ ३ २ ३ १ २ २ ३ १ २
 मंहिष्ठवज्रिन् वृञ्जसेयः शविष्ठः शूराणाम् ॥ ४ ॥

अथ शाक्करभाग माह—“राये वा जायवञ्जिवः । शविष्ठवज्रिन् वृञ्जसे मंहिष्ठवज्रिन् वृञ्जसे”—इति । हे “वज्रिवः” वज्रवन्निन्द्र ! एकोमत्वर्थी योऽनुवादः । यद्वा, वज्रः व्रजनं गमनं तद्वान्वज्री । अथवा वज्रायुधं तद्वन्निन्द्र ! “राये” धनलाभाय “वाजाय” अन्नलाभाय च प्रसन्नो भवेति शेषः । हे “शविष्ठ” अतिशयेन बलवन् ! हे “वज्रिन्” इन्द्र ! “वृञ्जसे” [वृञ्जतिः प्रसाधन-कर्म] (निघ० ३, ५, ८) । अस्माभिर्धनलाभार्थं प्रसाध्यसे । यद्वा, [वृञ्जतिः पञ्चमेलकारे (पाठः ३, ४, ७) रूपम्] प्रसाधय अस्मान्नादिभिः समृद्धान् कुर्वित्यर्थः । हे “मंहिष्ठ” [मंहतेर्दानकर्मणः] अतिशयेन दानशील पूज्य ! वा हे “वज्रिन्” “वृञ्जसे” अस्माभिः प्रसाध्यसे ॥

अथापरभाग माह—“आयाहि पिब मत्स्र” इति । यस्मादेवं तस्मात् “आयाहि” अस्मदीयं यज्ञं प्रत्यग्रगच्छ । आगत्य च पिब । त्वं सोमं पीत्वा “मत्स्र” हृष्टो भवेति ॥ (१-२-३) ॥

षाथीयः पुरस्तादुपचारस्तस्य यत् प्रतिषेधति । दुर्मदासो न शूरायमित्युपमाधीय उपरिष्टादुपचारस्तस्य येनोपमिसौते—इति निरु० नि० १, ४ ।

^{१२ २२ २१ २५ २७ २ २}
योम॑र्हिष्ठोम॑घोनाम॑ष्णु॒र्नशोचिः ।

^{१ २ २ १२ ११ २ २ २ २}
चिकित्वो॑ अभिनो॒नयेन्द्रो॑ विदे॒तमुस्त॑हि ॥ ५ ॥

^{२ ३ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
ई॒शेहि॑ शक्र॒स्तमू॒तये॑ हवाम॑हेजे तारमपराजितम् ।

^{१ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २}
सनः॑ स्वर्षद॒तिद्विपः॑ क्रतु॒ष्कन्द्र॑ च॒तम्बृ॑हत् ॥ ६ ॥ २

^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
ए॒२ । वि॒दारा॑ये॒सुवी॑रियाम् । भुवो॑वाजानाम्यतिर्व

^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
शा॒२ । अनु॒आ॑३१उ॒वा॒२३ । ई॒३४डा । ए॒२ । म॑र्हि

^{२ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
षव॒जि॒न्नु॒ञ्ज॒माइ । यः॒शवि॑ष्ठः॒गृ॒हारा॑णा३१उ॒वा॒२३ । ई॒३४

^{२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
डा । योम॑र्हिष्ठोम॑घो॒रं । ना३१उ॒वा॒२३ । ई॒३४डा ।

^{२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
अ॒ष्णु॒र्नशो॑चा॒रइः । हा३१उ॒वा॒२३ । ई॒३४डा । चाइ ।

^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
कि॒त्वो॑ अभिनो॒नया । ई॒न्द्रो । विदे॒तमू॒रस्तु॑हाइ । इडा ।

^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
ई॒न्द्रो । विदे॒तमू॒रस्तु॑हाइ । अथा । ई॒न्द्रो । विदे॒तमू॒

^{१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २}
रस्तु॑हाइ । इडा । ई॒शेहि॑ शक्र॒स्तमू॒तये॑ हवा॑श्मा३३हाइ ।

जेतारमपरा३ । जाइतांम् । सनःस्वर्षदतां२३होइ ।

दाइषा३१उवा२३ । इट्टइडा२३४५ । क्रांतूः । क्कन्द

कृतारम्बृहात् । इडा२३४५ ॥—

अथ द्वितीयाया मृचि प्रथमं हिपदा माह—“विदाराये .
सुवीर्यभुवोवाजानाम्पतिर्वशांश्चमिति । हे इन्द्र ! “सुवीर्य”
शोभनोवीरः पुत्रः शोभनपुत्रोद्भव-सामर्थ्यम् ! यद्वा, शोभनवीर्यं
युद्धादिष्वपराजयं “विदाः” लभ्य प्रापय । किमर्थम् ? “राये”
धनार्थम् धनं दक्षितु मित्यर्थः । “वाजानां” सेनानां बलानां
वं “पतिः” स्वामी त्वं “भुवः” भवसि । “वशान्” वशेः
कर्मणिवंशिरण्योरित्यप्रत्ययः । काम्यमानानर्थान् “अनु” अभि
लक्ष्य यथाकाम मित्यर्थः । यद्वा वशांस्त्वदर्धानान् यजमानान्
“भुवः” भावयसि [भवतेः पञ्चमलकारे (पा० ३, ४, ७) रूपम् ।
“भूसुवींस्तिडि” (पा० ७, ४, ८)—इति गुण-प्रतिषेधः ॥

अथ स्तौत्रमाग माह—“मंहिष्ठत्रज्जिबृज्जसेयःगविष्ठः
शूराणाम् । योमंहिष्ठोमघोनाम्”—इति । हे “मंहिष्ठ”
अतिशयेन बलवान् ! “यः” जः “मघोनां” मघशब्दो धननीची
तद्वतां मध्ये मंहिष्ठः अतिशयेन दाताः तस्मादस्माभिर्जनार्थं
प्रसाध्यसे ॥

अथोपसर्गभाग माह—“अंशुर्न शोचिः । चिकित्वो अभिनो नया”-
इति “अंशुर्न” व्यास आदित्य इव शोचिर्दीप्तो भवतीन्द्रः [शच
दीप्तौ (भा०, आ०)] शुद्धः [शुचेर्मत्वर्थीयलोपः] शोचिष्मान् । अथ
प्रत्यक्षस्तुति—हे “चिकित्वः” चिकित्वन् [मतुवसोरुसम्बुद्धौ
छन्दसि (पा० ८, ३, १)]—इति कत्वम्] ज्ञानवज्रिन्द्र ! “नः”
अस्मान् अभि लक्ष्य “नय” भनादि प्रापय ॥

अथ भागद्वयं मिलित्वाह—“इन्द्रो विदेत मुस्तुहि । ईशे हि
शक्रः”—इति । “इन्द्रः” परमैश्वर्ययुक्तः । “विदे” विद्यते सर्वं
ज्जायते “तमु” तमेवेन्द्र “स्तुहि” स्तुतिं कुर्विति । ऋषिरात्मान-
मेव शास्ति । “हि” अस्मात् “शक्रः” शत्रु-हनन-समर्थ इन्द्रः
“ईशे” ईष्टे सर्वस्येति तस्मात् तमेव स्तुहीति समन्वयः ॥

अथ शाकरं भाग माह—“तस्मूतयेह वामहे जितारं मपराजितम् ।
सनः स्वर्षदतिहिषः”—इति । “तम् इन्द्रम्” “जतये” अस्मद्रक्ष-
णार्थं “हवामहे” आह्वयामहे । क्रीटशम् ? “जितारं” युद्धेषु
शत्रुजयशीलं [ताच्छील्ये टन् प्रत्ययः (पा० ३, २, १३५)] ।
अतएव अपराजितं न काप्यन्यैः पराजितम् । “तः” इन्द्रः “नः”
अस्माकं “हिषः” द्वेष्टन् “अति स्वर्षतु” अत्यर्थं भुपतपतु विना-
शयतु ! स्व शब्दोपतापयोरित्यस्मात् पुञ्चम-वाकारेरुम् । अथ वा

(तृतीयां स्तस्रः)

२३१२ ३ १२ ३ १२ ३ १२ ३ १२

इन्द्रश्चनस्यसातथे हवामहे जेतारमपराजितम् ।

१२ ३ २ ३ २ ३ १२ ३ २ ३ १२

सनः स्वर्षदतिद्विषः सनः स्वर्षदतिद्विषः ॥ ७ ॥

१२ ३ १२ ३ १२ ३ १२

पूर्वस्ययत्ते अद्रिवोऽशुर्मदाय ।

३ १२ २२

३ १ २

सुम्न आधेहि नो वसो पूर्तिः शविष्ठशस्यते ॥

३ १३ २ २ ३ १२

१२ ३ १ २

वशीहि शक्रो नूनन्तन्नव्यः सन्ध्यासं ॥ ८ ॥

स्वरतिर्गतिकर्मा (निघ० २, १४, ५४) अस्मत्तः शत्रूनतिगमयतु
अतिपारयतु । तथा च बह्वृचाः—“सनः पर्वदित्यामनन्ति ॥

“अथोपसर्गभाग माह—“क्रतुः कृन्दः कृतः स्वहृत्”—इति ।

शत्रुहननानन्तरं “क्रतुः” अस्मभिरनुष्ठेयमानं कर्म * ।

“कृन्दः” † गायत्र्यादिकं शस्त्रलक्षणम् । “कृतम्” ‡ उदकं §

सोमरस इत्यर्थः । यद्वा कृतं सत्यभूतं ¶ कर्मफलं तत्सर्वं

“बृहत्” प्रभूतं मस्त्विति शेषः ॥ (४-५-६) ॥

* “क्रतुः”—इति कर्मनामसु एकादशं नैघण्टिकम् २, १ ।

† “कृन्दः” इति कृन्दनात्—इति निघ० दे० १, १९ ।

‡ “कृतम्”—इति उदकनामसु षष्ठ्यष्टितमं नैघण्टिकम् १, १

§ “कृतम्”—इति सत्यनामसु षष्ठं नैघण्टिकम् दे० १९ ।

३१४ २२ २ १ १
प्रभोजनस्यवृत्रहत्समर्थेषु ब्रवाव है ।

२ ३ २३ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २
गूरोयोगीषु गच्छतिसखासु शेवो अद्वयः ॥ ६ ॥ ३

१ २ २ २ १ १ २ २ २ २
ए२ । इन्द्रन्धनस्य सातयाइ । हवामहे जेतारमप
१ २ २ ५ १ १ २
रा२ । जितमा३१उवा२३ । ई३४डा । ए२ । सनः स्वर्ष
१ १ २
दति द्विषाः । सानः स्वर्षदता२इ । द्विषआ३१उवा२३ ।
२ ५ १ २ २ २
ई३४डा । पर्वस्थयन्तआ२ । द्विवआ३१उवा२३ । ई३४
५ २ १ २ ५ २ ५
डा । अ॒ग्नि॒र्मदाया२ । हा३१उवा२३ । ई३४डा ।
१ १ २ २ २ १ २ १ १
सूम्नआधे हि नो वसाउ । पूर्त्तीः । शविष्ठशा२स्यताइ ।
१ १ २ २ २ १ १ २ २
इडा । पूर्त्तीः । शविष्ठशा२स्यताइ । अथा । पूर्त्तीः
५ १ १ १ २ २ २ २ २
शविष्ठशा२स्यताइ । इडा । वशीहि शक्रो नूनन्तन्नव्यसा
२ २ २ २ २ २ २ २ २
श्याइसाइ । प्रभोजनस्यवा३ । चाहान् । समर्थेषु ब्रवा
१ १ २ १ १ १ १ २
२३होइ । वाहा३१उवा२३ । इट्इडा२३४५ । गूरो ।

२२ १२ १ १ १ २ २ १ १
योगोषुगा रक्षताड । इडा । साखा । सुशिवो रक्षयूः ।

१ १ १ १ १
इडारक्षपू ॥—

अथ तृतीयस्या मृचि प्रथमं द्विपदा माह—“इन्द्रधनस्य सात-
येहवामहेजेतारमपराजिम्”—इति । “धनस्य” “सातये”
लाभार्थम् । शेषं स्पष्टम् ॥

अथ शाक्ररभागं माह—“सनः स्वर्षदतिद्विषः । पूर्वस्य यत्ते
अद्रिवः”—इति । “सः” इन्द्रो “नः” अस्माकं “द्विषः” द्वेष्टृन्
“अति स्वर्षत्” विनाशयतु । येऽप्यन्ये स्वयं द्वेषं न कुर्वन्ति
तथापि “द्विषः” अस्माभिर्द्वेष्याः तानप्येति स्वर्षत् [सर्वत्र हि
द्वेष्टेषु योऽस्मान् द्वेष्टि यं च षयं द्विषा इत्यादौ द्वेष्टृणां द्वेष्या-
णाञ्च विनाशः प्रार्थते] । हे “अद्रिवः” अद्रयः पर्वताः तद्व-
न्निन्द्र ! इन्द्रो यतः पर्वतान् भिनत्ति अतः पर्वतेन्द्रयोर्भेदभेदक-
सम्बन्धः * । यदा आदृणात्यसुररक्षांसीति वा अन्यैः स्वयं न
दीर्यते प्रहत इति वा अद्रिवञ्जः तद्वन्निन्द्र ! “पूर्वस्य” पुरा-
तनस्य “ते” तव “यद्” धनं मस्ति तदस्मभ्य माहरेति शेषः ॥

अथापरभागमाह—“अंशुमदायस्सृज्ज्वाधेहि नो वसः”—इति ।
हे इन्द्र ! योऽयम् “अंशुः” स्त्रीमलताखण्डः तज्जन्यः स्नेहरस
इत्यर्थः [जन्ये जनकव्यवहारः] स च “मदाय” भवति ।

* “तत्रोपमार्थेन यद्ववर्णा भवन्ति”—इति निरु० नै० २, १६ ।

यस्मादस्माभिर्दत्तः सोमः तव मदाय भवति तस्मात् हे “वसो”
निवासहेतो इन्द्र ! “नः” अस्मान् “सुम्ने” सुखे धने वा* “आ-
धेहि” स्थापय ॥

अथ स्वीयपरभागौ सहैवाह—“पूर्तिः शविष्ठशस्यते वशीहिशक्रः”
—इति । हे “शविष्ठ” बलवत्तमेन्द्र ! तव “पूर्तिः” त्वदीयं
धनपूरणं दानं मित्यर्थः । “शस्यते” सर्वैः स्तूयते । “हि” यस्मात्
“शक्रः” समर्थ इन्द्रः “वशी” सर्वस्य नियन्ता खलु । यद्वा,
“वशी” वसुविषय-स्वीकारवान् । अतएव “शक्रः” दाने शक्ति-
मान् । तस्मात्ते दानं स्तूयते ॥

अथ शाक्करभागोऽह—“नूतन्तन्त्रव्यं सत्र्यसे । प्रभोजनस्य
वृत्रहन्तत्समर्थेषु ब्रवावहे” —इति । हे “प्रभो” सर्वस्य जनस्य
स्वामिन् ! हे “वृत्रहन्” वृत्रो मारकः शत्रुः तद्धननवान् शत्रु-
घातिन् † । “नव्यम्” नूतनं ‡ बली-पलितादि-लक्षणेन पुराण-
त्वेन वर्जितं तमिन्द्र त्वं “नूतन्” अवश्यं “सत्र्यसे” अहं सम्यक्
नितरां प्रक्षिपामि । अस्मिन् कर्मणि हविषो भोक्तृत्वेन स्थापया-
मीत्यर्थः [असु क्षेपणे (दि० प०) । व्यत्ययेनात्मने प्रदम् (पा० ३, १,
८५) विकरण-लक् च । सह सुपेत्यत्र सहेति योगविभागात् सन्नि-

* “सुम्ने” —इति सुखनामषु षोडशं नैधण्ड्यकम् ३, ६ ।

† “वृत्रो मेघ इति नैरुक्ताः त्वाष्ट्रोऽसुर इत्येतिहासिकाः” —इति निरु० नै० ३, १६ ।

‡ “नव्यम्” —इति नूतननामषु चतुर्थं नैधण्ड्यकम् ३, १८ ।

भ्या मुपसर्गाभ्यां सह समासः । यद्वा, हे इन्द्र ! नव्यमिति क्रिया-
विशेषणम् नूतनम् अन्यै रक्षत-पूर्वं यथा भवति तथा “नूनम्”-
इदानीं “सद्यसे” अस्माभिः सेव्यसे । षण् सम्भक्तौ, (स्वा० प०) ।
किं रूपम् । “छन्दस्यनेकमपि साकाङ्क्षम् (पा० ८, १, ३५) —
ख्याख्यातस्योदात्तत्वम् । किञ्च । “अर्थेषु”, अर्थेषु प्राप्तयेषु
यज्ञादिषु कर्मसु “सम्प्रवावहै” त्वच्चाहंच्चावां सम्भाषां करवावहै ।
सर्वस्य यजमानस्येन्द्रसाक्षात्कारो भवति तमर्थं द्योतयितुं मेकतु
सहवदनं मित्यर्थः ॥

अथोपसर्गभाषा माह—“शूरीयोगोषुगच्छतिसखासुशिवोअ-
द्वयुः”—इति । य इन्द्रः “शूरः” समर्थः [गोषु निमित्त-सप्तमी
(भा० २, ३, ३७)] “गोषु” गवार्थं युद्धादिषु शत्रुभ्यां गवान-
यनार्थं गच्छतोत्यर्थः । कोट्टशः ? “सखाः” समानख्यानः सखि-
वदत्यन्तस्निग्धः । अतएव, “सुशिवः” शोभनसुखः अकच्छेण
सुखकरः । “अद्वयुः” द्वपरहितः सत्यादृतवर्जितः केवलसत्य-
स्वरूप इत्यर्थः । यद्वा । यद्वन्दं मनसि वचसि क्रियायां वान्यतु
कार्यमिति तद्वहितः । अथवा एतत्सदृशो द्वितीयो नास्तीत्य-
द्वयुः [मत्वर्थीय उप्रत्ययः] अपि च । एताभ्यां यजमानेन्द्रयोः
सम्भाषा-प्रकारोऽभिधीयते । हे इन्द्र ! “यः” यजमानोऽस्ति
सोऽयं गोषु दक्षिणारूपेण दातव्यासु उदारः सन् प्रवर्तते, सर्वा
अपि ददातीति । यद्वा, गोषु आश्रयंस्त्रीरानयनार्थं गच्छ-

(पञ्च पूरीषपदानि)

३२ ५५५५५ ५२११ १ ३१ २
 एवाहोऽ३ऽ३ऽ३वएवाह्यग्रेएवाहोन्द्र ।

३१२ २२ ३१२ २२
 एवाहिपूषमहवाहिदेवाः ॥ १० ॥ ४

१ २ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १ २२
 आइवा । हियेवार३४५ । होइ । हो । वाहा३१

२ ५ १ २ २ १ १ १ १ १ १ १
 उवार३ । ई३४डा । आइवा । हियगार३४५इ । हो

१ २२ २ ५ १ २ २
 इ । हो । वाहा३१उवार३ । ई३४डा । आइवा । हि

१ १ १ १ १ १ १ २ २ ५ ०
 इन्द्रार३४५ । होइ । हो । वाहा३१उवार३ इ३४डा ।

१ २ २ १ ५५५५ १ १ २२
 आइवा । हिपूषार३४५न् । होइ । हो । वाहा३१

२ ५ १ २ २ १ १ १ १ १ १
 उवार३ । ई ३ ४ डा । आइवा । हिदेवार३४५ः ।

१ १ २ २ ५
 होइ । हो । वाहा ३१ उवार २ ३ । ई ३ ४ डा ॥ १ ॥

तौत्विक्, मदीयं गुणं त्वं देवेषु ब्रूहि । अहमिन्द्रोऽयं स्तोत्रेषु
 सखा सन् सुखकरो भवतीत्विक् त्वदीयं गुणं मन्येषु स्तोत्रेषु
 ब्रवीमीति । एव मृचो व्याख्याताः ॥ (७८-९) ॥

अथ पुरोषपदानि व्याख्यायन्ते—तानि सर्वाण्यैन्द्राण्येव तद्गुण-योगात्तत्रत्यतृतीयपदेन वाग्न्यादिपदैरिन्द्र एव * सम्बोध्य स्तूयते ॥

तत्र प्रथमं पद माह—एवाह्येवेति । हे “इन्द्र !” त्वम् “एव + हि” एव मुक्तगुणोऽसि खलु । यद्वा, एव शब्द इण- गतो (अदा० प०)—इत्यस्मात् “इणशीभ्यावतीति वत्प्रत्ययान्तः । सुपो लुक् (पा० ७, १, ३८) । अस्मदीयं यच्च प्रत्येव आगन्तव्यं भवेति शेषः । एवेति पुनरुक्तिरादनार्था ॥

अथ द्वितीयं पद माह—एवाह्यन्इति । हे “अग्ने” अग्नस्य नेतः देवानां पुरतो गन्तरिन्द्र ! एतद्वात्मक वा इन्द्र ! “एव हि” एवं गुणयुक्तः खलु यच्च प्रत्यागन्ता वा भव ॥

अथ तृतीयं पद माह—एवाहीन्द्रेति । हे “इन्द्र” परमैश्वर्ययुक्त ! यद्वा, इन्द्रे प्रकाशयति तेजसा भूतानीतीन्द्रः । अथवा इदं सर्वं जगत् प्रथमं मपश्यद्वितीन्द्रः । तथाच एतरेयोपनिषदि श्रूयते—“इदं मदर्थं मिति । तस्मादिन्द्रो

* “एकएषा मित्यग्निः पृथिवीं ददति सर्वसंक्षेपेभि विपश्यति कर्मभिरादित्योगति- रेकस्य दृश्यते—इति निरु० दै० ५, २७ ।

† मन्त्रे तु “एव” —इति “निपातिष्य च (६, १, १३६)”—इति दीर्घः ।

‡ “इमं मेवाग्निं सज्जान् मात्मानं सेकः मात्मानं वज्रं मेधाविनो वदन्तीन्द्रं मित्रं वरुणं मग्निं दिव्यं च गव्यं च मन्त्रं”—इति निरु० दै० १७, १८ ।

नामेन्द्रो ह वै नाम तमिन्द्रत्वं सन्तं मिन्द्र इत्याचक्षते परो-
क्षेणेति । तादृशम् “एव हि” ॥

अथ चतुर्थं पदं माह—एवाहिपूषमिति । “पूषन्” विश्वस्य
पोषक एतद्वात्मकं वा इन्द्र ! * एव मुक्तगुणः खलु त्वम् ॥

अथ पञ्चमं पदं माह—एवाहिदेवाइति । हे “देवाः”
इन्द्रादयः ! यदा सर्वदेवानां बलरूपेण इन्द्रस्यावस्थानात् † इन्द्र
एव बहुत्वेन सम्बोध्यते । हे “इन्द्र” ! एव मुक्तगुणः खलु त्वम् ।
यद्वा, एवशब्दात् सुपांसुलगिति (पा० ७, १, ३८) जसो लुक् ।
अस्मदीयं यज्ञं आगन्तारो भवतेत्यर्थः ॥ (१०) ॥ १

वेदार्थस्य प्रकाशने तमो हार्ह निवारयन् ।

पुमार्थांश्चतुरो देवादिद्यातीर्थमहेश्वरः ॥ १ ॥

इति श्रीमद्राजाधिराज-परमेश्वर-वैदिकमार्गप्रवर्त्तक-श्रीवीर-

बुक्-भूपाल-साम्राज्यधुरन्धरेण सायणाचार्येण विरचिते

माधवीये सामवेदार्थप्रकाशे छन्दोव्याख्याने

महानाम्नी-व्याख्यानं समाप्तम् ॥

॥ सामवेदसंहितायां महानाम्न्याह्निकः समाप्तः ॥

* “अथ यद्रश्मिपोषं पुष्यति तत् पूषा भवति”—इत्यादि निबन्धे ६, १६ ।

† “या च का च वक्ष्यतिरिन्द्रकर्मव तत्”—इति निबन्धे ६, १० ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

॥ सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ छन्दोऽर्चिक-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ अरण्यगानम् ॥ †

॥ हरिः ॐ ॥

२१२ २ १ ५ २२
॥ यद्यावई । द्रता३१उवार३ । शार३४ताम् । हा
२ ५ २१ २ २
हा३१उवार३ । ई३३४डा । शतम्भूमीः । उता३१उवा

* यद्यप्ययं भागो न आर्चिकग्रन्थस्य ऋग्लक्षणशून्यत्वात् प्रत्युतसिद्धं ऋग्लक्षणगानत्वमेव स्फुटम् परमेतन्मूलसिद्धं छन्दोवाचिकं दृश्यतेऽतस्तस्यैव परिशिष्टमिति व्यवहृत्यतेऽस्माभिः, ऋग्लक्षणगानकस्य सामवेदीय-मन्त्र-भागस्य व्याख्याने ऋग्लक्षणस्यैव प्राधान्यात् भाष्यकारादिभिरुक्त्यैव व्यवहारः, गानग्रन्थानेव प्रधानोक्त्या च प्रकाशेऽप्रवृत्तत्वाद्दृक्परिचय-पूर्वकस्यैव गानपरिचयस्य न्यायत्वाच्च । न सन्ति चेह श्रुतानां सामानां कतिपयानां ऋचः, तेषां स्तोभमान-मूलकत्वात् ; तेष्वल्लोभाः सांयणादिभिर्व्याख्यातान्वेत्यस्यापि न ज्ञायते परं तत्तत्पुस्तकान्वधीतमस्माभिरार्चिकपद-ग्रन्थाध्ययनात् प्रागेवेति तमपि विच्छिद्य यथागमनिर्द्दर्शयिष्ये ।

† अरण्ये गेयत्वाद्दस्य पूर्वप्रदर्शितगेयगानात् पार्थक्यमरण्यगानमित्यभिधेति च ।

‡ “अष्टौ वैरूपाणि । अजचवैरूपम्” — इति, आ० ब्रा० १, २, ८ ।

२३ । सी२३४यूः । हाहा३१उवा२३ । ई२३४डा । न

त्वावज्जिन्सत्सू । रिया ३१उवा २३ । आ२३४नू । हा

हा३१उवा२३ । ई२३४डा । नजातमाष्टरो३ । आउ ।

वार३ । दा२३४सी । हाहा३१उवा२३ । इट्इडा२३४५ ॥ १ ॥

* यथावइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

नात्वावज्जिन् । स॥सू॥सूरिया२आनू२ । नाजास्त

मा । एरो२३ । दा२सा२३४औहोवा । दिशंविशच्छ

स् । अश्नाशिर्गमती३ । इट् । इडा२३४५ ॥ २ ॥

† यथावइन्द्रतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

ओवा२ । छ२ । ३ । ओवा३ । हाउवा । नत्वावज्जि

“ह्रस्वा च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकृपमिति शेषः ।

† “पञ्चनिघनश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकृपमिति शेषः ।

१२ १२२२१२ १२ १० १२ ०५ २
 त्वहमसूर्यामनु। ओक् २। इ २। ३। अगवा ३। हा

उवा । न जातमष्टरोदसौ । ओवां२ । इ०२ । ३ । ओ^{१२}

वा३ । द्वा३वा । दि१शं१नि१श१ह१सु । आ१वा१र१ । द्वा१

१२ ५ २ १ २ २ १२

२। ३। ओवा३। हाउवा। अश्वशिणुमती ५. ओवा

१ १२ ५ ३ ११११
०५। ६०२। ३। आवा३। हाउवा३। इंटइडार३४५॥३।

* यदावदन्ते प्रातम । ण । प्रातम मीरुत । स्थोवा ।

२५ ५ ५ • १ २ २ १ २ १ २ २ १ २ ५
 जाउजाउजाउवा । नवावजिन महम मर्याश्चन । ज

१२ २१२ २२ २५ १
उ३वा । नञातमममोदमी । नञाउ३वा । दिशंविश

२५ . १२ . १२ . १५ . १
चम । जालअवा । जालअणिपामनी । जालअवा । य

१ २४९४ २९ १ ११११
बुधिशकमागिणी । ज्ञातव्या । इत्युक्ता ॥ ४ ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

* “असिद्धनञ्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ८। वैकल्पमिति शेषः।

† “सप्तनिधनम्”—इति सां० ब्रा० २, २, ८ । तैत्तिरीयमिति शेषः ।

१५ १ २ १ २ १ २ २ १ २५
 छाउ३वा । नत्वावजिन्त्सहस्रसूर्याअनु । छाउ३वा ॥

१ २ २ १ २ २ २५ १ २५
 नजातमष्टरोदसी । छाउ३वा । दिशंविश्वस्र । छा

१ २ २ २ २५ १ २ २५
 उ३वा । अश्वाग्निष्णुमती । छाउ३वा । सूवः । छाउ

१ २ २५ १ १ १ १ १
 ३वा । ज्योतिः । छाउ३वा३ । इट्इडा२३४५ ॥ ५ ॥

१ २ २ १ १ २ २ १ २ २ २ २ २५
 * यद्यावद्वन्द्रेतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

२५ १ २ २ १ २ २ १ २ २ २ २ २५ १
 छाउ३वा । नत्वावजिन्त्सहस्रसूर्याअनु । छाउ३वा । न

२ २ १ २ २ २५ १ २५
 जातमष्टरोदसी । छाउ३वा । दिशंविश्वस्र । छाउ३

१ २ २ २ २५ २ १ २ २ १ २
 वा । अश्वाग्निष्णुमती । छाउ३वा । युवतिश्चकुमारिणी ।

२५ १ २ २५ १ २ २५
 छाउ३वा । सूवः । छाउ३वा । ज्योतिः । छाउ३वा३ ।

१ १ १ १ १
 इट्इडा२३४५ ॥ ६ ॥

१ २ २ १ १ २ २ १ २ २ २ २ २ २५
 † यद्यावद्वन्द्रेतेशतम् । ए । शतम्भूमीरुत । स्योवा ।

* “अष्टानिधनस्र” — इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकपमिति शेषः ।

† “द्वादशनिधनस्र” — इति आ० ब्रा० ३, २, ८ । वैकपमिति शेषः ।

३ ५ २ २ १ १ २ १ १
२या२३४ औहोवा । सुष्टुभस्तुभोश्वाशिष्टुमक्राञ् । इट्

१ १ १ १
इडा२३४५ ॥ ९ ॥

२ २ २ १ १ २ १ ०
* पिवास्तुता । स्यरसिनः । मात्स्वा१नाई २ । आ । औ३

२ २ २ २ ५ २ १ ७
होवाहाउवा३ । ई३४डा । द्रगोमतः । आपिर्नीबो २ ।

१ २ २ २ १ ५ १ २ २ २
आ । औ३होवाहाउवा३ । ई३४डा । धिसन्धमाद्येवुधे ।

१ २ १ ० २ २ २ १ ५
आस्मा११अवा २ । आ । औ३होवाहाउवा३ । ई३४डा ।

३ १ १ २ ५ २ २ १ २ २
तुताइ । धारया२३४ औहोवा । विष्टुभस्तुभोश्वाशिष्टुम

१ १ १ १ १
क्राञ् । इट् इटा२३४५ ॥ १० ॥

• अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ४८६.४८७ द्रष्टव्यम्

३ २ २ ३ २ ४ ५ १ १ २
† हाह । होइया । ई । पावी । चन्ताई । वितता३

१ २ २ ३ ५ ४ ५ १ २ १ २
ब्र । ह्यणस्या२३३नाइ । प्रभूः । गात्रा । णी३परि

• “अन्तरिक्षे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, ४ । तत्रोत्तरमिदम् ।

† “अरिष्टे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, ५ । तत्रोत्तरमिदम् ।

याइ ।^१ षिवाइश्वा^२र३र४ताः । आता । प्रला । नू^५र्न^६

२१२   १२२.४   ५   ४   ५   १   १२
तदा । मोअश्र २३४ताइ । शार्त्ता । सआइत् । वदन्तः ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

२। ^३होर३४५३। ^५डा॥ ११॥

* ^{५२}झाड़। ^{२१११}हौ३४पुं। ^{४५}३। ^१पावो। ^१ब्रन्ताइ। ^२वितता

१   २   ३   ४   ५   ६   ७   ८   ९   १०   ११   १२

अम्ब्रह्मणस्पारः३४ताइं । पाभूः । गात्रा । णीऽपरियाइ ।

षिवाइश्चर३४ताः । आता । प्रता । नृर्नतदा । मोअश्रू

५ ४ ५ १ १९ १ २१ ३
२३४ताइ । शान्ती । सुआइत् । बहन्तः । सन्तदाशा२३४

५ ३२ २ १११ ३४४५५२ ३
ता। हाह। हो३४५। ३। होइडा। हो२३४५५।

डा ॥ १२ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—२भा० १०० पृष्ठे दृश्यम् । ११, १२ . . .

“अग्निष्टे दे” — इति षा० ब्रा० १, २, ८। तत्रोत्तरमिदम्।

१ २ २२ १२ २२ १ १ २ २
 * द्वावामी । त्वापूर्वपीत । याइ । इद्वाइ । द्वाउ
 २ ५ २ १ २२ १ २ ३२ २ १ १ २
 वाइ । बृ२३४द्वात् । इन्द्रास्तोमाइ । भिरायवाः । इद्वा
 २ २ २ ३ २ १ २ २ २ २ २ २
 ३ । द्वाउवाइ । बृ२३४द्वात् । समाइचीना । सक्
 २ १ १ १ १ २ २ ३
 भवाः । समास्वरान् । इद्वाइ । द्वाउवाइ । बृ२३४
 ५ २ १ २ १ २ २ २ १ १ २ २ २ ३
 द्वात् । रुद्रागुणा । तपूर्वियाम् । इद्वाइ । द्वाउवाइ । बृ
 ५ २ २ २ १
 २३४द्वात् । ए । बृ२३४त् ॥ १३ ॥

१ ५ २ १ २ २ १ २ २
 † अभीद्वाउ । त्वापूर्वपीतयाइ । इद्वा । द्वाइ१उवा
 ३ ५ १ २ २ ३ १ २ २ २
 २३ । सू२३४वाः । इन्द्रास्तोमेभिरायवाः । इद्वा । द्वाइ१
 ३ ५ ३ २ २ २ २ २ २
 उवाइ२३ । सू२३४वाः । समी । चीनासक्मवःसंमस्वरान् ।
 १ २ २ ३ ५ २ १ २ २
 इद्वा । द्वाइ१उवाइ२३ । सू२३४वाः । रुद्रागुणन्तपूर्विया-

१ २ ३ ४ २ १
म । वृह । हा३१उवा२३ । सू२३३वाः । १३ । सुवा
१ १ १ १
२३४५ ॥ १४ ॥

अनयोव्याख्यानम्— १भा० ५२८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३, १४

२२ २ १ १ २ १५ २५
* हाउपिवासुता । स्यरसिना३ः । होइ । ३ । हाउ
१ २ १ २ २ २ १ २५
३वा । सहीनरः । मन्स्वानइन्द्रगोमता३ः । होइ । ३ । हा
२ १ २ २ २ १ २ १
उवा । सत्यमोजः । आपिर्नोबोधिसधमा३ । होइ । ३ ।
२५ १ २ २ २ २ १ २५
हाउ३वा । स्वर्ज्योतिः । दियेवृधे३ । होइ । ३ । हाउ
२ १ २ २ २ २ १ २
३वा । एस्थादिदम् । ३ । अस्मा३ अवन्नुतेधिया३ः । हो
२५ १ २ २ २ २ १ २
इ । ३ । हाउ३वा । द्यौरक्रान्भूमिरततनत्समुद्र३ समचू
१ १ १ १ १
कुपत् । इ३डा२३४५ ॥ १५ ॥

अस्य व्याख्यानम्— १भा० ४८६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १५

२२ २ १ २ १
+ हाउ३ । वृहात् । ३ । वृहत् । ३ । वृहात् । ३ ।

* “वृहत्स्य देवस्थानम्”—इति ऋा० ३, ३, ८ ।

† “वृहत्स्य देवस्थानम्”—इति ऋा० ३, १, ८ ।

बृहदिन्द्रायाश्चायाशता २। मरुतोवचाश्चान्ताश्मा २म् ।

येनज्योतिरजनयन्दृशतावाश्वा २ः । देवन्देवायाश्चागृश्वी

२३। चाउ३। बृहत् । ३। बृहत् । ३। बृहत् । ३।

बृहत् ३३। वा २। ए । बृहत् । ३॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५२४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६

* ऐराया २त् । ३। ऐराया २३त् । सुवरा ३४। चा

होइ । पुनानः सोमाश्चाराश्या २। अपोवसानोश्चाप

१सी २। आरत्तधायोनिमृतस्याश्चाइदम १सी २। उत्सो

देवोहीराण्याश्या २ः । ऐराया २त् । २। ऐराया २३त् ।

सुवरा ३४। झाचा ३४। औहोवा । ए३। देवादिवाज्यो

ती २३४५ः ॥ १७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७

१। चावोहीचाउ । अभित्वावार्पाश्भासुताइ । अभि

* , † “ऐरयैरिणे द्वे”—इति भा० ब्रा० ३, ४, ६ ।

२२ १२ २२ २२ २२ २२
 त्वावा । धाम्नासुताइ । अभित्वावार्षाश्भासुताइ । औहो
 २२ १२ २ २ २२ २ १ २२
 हावौहो २ । सुतंष्ट्रजामीष्पीतयाइ । सुतंष्ट्रजा । मी
 १२ २ २ २२ २२ १ २
 पीतयाइ । सुतंष्ट्रजामीष्पीतयाइ । हावौहोहाउ ।
 २२ २ २२ २ १२ २२ १२
 तम्यावियाश्रूश्चीमदाम् । तम्याविया । श्रूश्चीमदाम् ।
 २ २ २ २२ १२ २२ १२ १ २
 तम्यावियाश्रूश्चीमदाम् । औहोहावौहो २ । उहुवा
 २ १ १
 इहाउ । वा३ । हस् ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० २६८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

२२ २ २ २ २२
 * हाउ३ । चौवाओ२३४वा । हाहा३१उवा२ ।
 २२ १ २२ १२ २२ १२ ३ १ २ २ २२ २२ २
 पुनानःसोमधारया । श्रवोबृहदिहाइडा । अपोवसानो
 १ २ २ १ २ २ १२ २२ २ २ १ २ २
 अर्षसि । श्रवोबृहदिहाइडा । आरत्नधायोनिमृतस्यसी
 १२ १ २ २ १२ २२ १२ २ १ २ १२
 दसि । श्रवोबृहदिहाइडा । उत्सोदेवोदिराण्ययः । श्रवो
 २ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 बृहदिहाइडा । हाउ । ३ । चौवाओ२३४वा । हाहा३१

* “आङ्गिरसे ह” — इति आ० ब्रा० ७, २, ६ । तत्र पूर्वमिदम् ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
उवा २ । सुवर्जगन्महस्पृथिव्यादिवमाशकेमवाजिनोय

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
मम । ह्सु । इट् इडा २३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ७६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १८

२२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२
* औहोवा औहोवा औहोवा । तवेदिन्द्रावमंवसु ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
त्वम्पृथिसि मध्यमम् । सत्राविश्वस्य परमस्य राजसि । नं

२२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२ २२
किष्वागोषु वृण्वते । औहोवा औहोवा औहोवा । सुव

२
जंगन्मदेवानामवसावयश्शकेमवाजिनोयमम् । सुवर्जगन्म

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
महस्पृथिव्यादिवमा । ह्सु बृहन्नमार् २३४५ ॥ २० ॥

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
१ औहो औहोवा । ३ । इडा २३भिरा ३४ । औहोवा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
तवेदिन्द्रावमंवसु । त्वम्पृथिसि मध्यमम् । सत्राविश्वस्य

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
परमस्य राजसि । न किष्वागोषु वृण्वते । औहो औहो

* “आहोरेवे दे” — इति आ० ब्रा० १, २, ६ । तत्रोत्तरमिदम् ।

† “बाह्वस्यत्यक्ष” — इति आ० ब्रा० २, २, ६ ।

२ १ २ ५ २ १ २ २ १
वा । ३ । इडर३भिरा३४ । औहोवा । इडासुवोबृहन्नमा

१ १ १ १

२३४५ ॥ २१ ॥

अनयोऽङ्गाख्यानम्—१भा० ५५० पृष्ठे दृष्टव्यम् । २०, २१

२ २ २ २ २ २ २
* हाउ । ३ । औहोआत्वासहस्रमाश्रताम् । हाउ

२ १ २

२ २

२ १ २

३ । युक्ताराश्या२३इ । हाउ । ३ । हिराण्या१या२३इ ।

२ २

१ २

२ २

१ २

हाउ । ३ । ब्रह्मायू१जार२३ । हाउ । ३ । हारयइ ।

२ १ २

२ २

१ २

२ २

द्रकाइशा१इना२३ । हाउ । ३ । वहान्नु१सो२३ । हा

२ २

२ २

३ २

१

५

५

५

५

हाउहाउ । मपी३ ; ता२३४याइ । उहुवा३हाउ । वा ।

१

हस ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५०० पृष्ठे दृष्टव्यम् । २२

२ २ २ २ २ २ २ २

२ २ २

२ २ २

२ २

† उहवाओहा । औहोवा । शन्नोदेवौः । उहुवा ।

२ २

२ २

३ २

२

२

१ २

२ १

२

२

२

२

२

२

२

२

ओहा । औहोवाहाउ । वा । आवन् । अभिष्टा२३या

* “भारद्वाजस” — इति आ० वा० ३, ९, ९ ।

† “सायवर्णस” — इति आ० ब्रा० ३, २, ९ ।

३। बृहद्वामम् । २। बृहद्वामम् । औहोवाहाउ । वा ।
 ए। बृहद्वामम् । ए। बृहद्वामम् । ए। वामेभ्यो
 वामम् । ए। वामम् । वामम् । वामम् ॥ २५ ॥

* बृहद्वामम् । २। बृहद्वामम् । कयानश्वाइ ।
 चत्वारभूरश्वात् । कताइसदा । वार्द्धिसारश्वा । क
 याश्वाइ । छयारश्वाश्वात् । बृहद्वामम् । २। वृहत् ।
 वामाश्वा । ए। बृहद्वामम् । ३ ॥ २६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ३८४ पृष्ठं दृष्टव्यम् । १५, २६

* औहोईत्वामिद्विहवामह्यै । सातोवाजा ।
 स्याकारश्वाः । तुवाश्वा । औहोवा । वृत्राइषुवा
 इ । द्रासाश्वा । पतिन्नाश्वाः । त्वाक्काष्ठाश्वा ।

• “बृहतौवामदेव्ये”—इति आ० ब्रा० ३, ५, ८ । तत्रोत्तरमिदम् ।

† “भरद्वाजस्य वृहत्”—इति आ० ब्रा० ४, २, ८ ।

३४ ४२ ५

औहोवा । . सु२अर्वा२३४ । ताः । . उहोवाहोवा ।

वा । . हंस ॥ २७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८२ मृष्टं दृष्टव्यम् । २७

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमस्याह्वं प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* इया३होइ । ३ । इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ताइ ।

यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ता३श्रव ।

संश्रकामाइ । आगोमताइ । व्रजंभ । जातुवन्नाः । इया

३होइ । २ । इया३हो२ । या२३४औहोवा । ई२३

४५ ॥ १ ॥

१ औहोइया । ३ । इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताह्वन्ता

इ । यत्पारियाः । युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ता

१, १ "वसिष्ठ जमदग्नौ रक्षौ द्वावगच्छ जमदग्नौ वा" — इति भा० ब्रा० ३, १, १० ।

१ २ १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२
हाउ । हारी । सार्जामोअत्योनस । त्वभीस्त्वभीत्वभीः ।

१३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३०
हाउ । ३ । औहोवाणहियाहाउ । वार्धा । पाजा

३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५०
सिक्कणुपेनदी । पुवापुवा । पुवा । हाउ । ३ । औहो

५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७०
वाणहियाउहाउ । वाउ । ई२३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० १८४ पृष्ठे दृश्यम् । ४

७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९०
* हाउ । ३ । पूर्वइन्द्रायवृद्धाताई । हाताई । २ ।

९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १०० १०१ १०२ १०३ १०४ १०५ १०६ १०७ १०८ १०९ ११०
हाउ । ३ । मरुतोब्रह्मअर्चिता । चाता । २ । हाउ ।

१११ ११२ ११३ ११४ ११५ ११६ ११७ ११८ ११९ १२० १२१ १२२ १२३ १२४ १२५ १२६ १२७ १२८ १२९ १३०
३ । वृत्रह्नतिवृत्रहाशतक्रातूः । क्रातूः । २ । हाउ

१३१ १३२ १३३ १३४ १३५ १३६ १३७ १३८ १३९ १४० १४१ १४२ १४३ १४४ १४५ १४६ १४७ १४८ १४९ १५०
३ । वज्रेणशतपर्वाणा । वर्वाणा । २१ । हाउ । ३ ।

१५१ १५२ १५३ १५४ १५५ १५६ १५७ १५८ १५९ १६० १६१ १६२ १६३ १६४ १६५ १६६ १६७ १६८ १६९ १७०
वाउ । इट्इडा२३४५ ॥ ५ ॥

१७१ १७२ १७३ १७४ १७५ १७६ १७७ १७८ १७९ १८० १८१ १८२ १८३ १८४ १८५ १८६ १८७ १८८ १८९ १९०
* हाउ । ३ । सन्त्वानोनवुः । ३ । अनोनवुः । ३ ।

१९१ १९२ १९३ १९४ १९५ १९६ १९७ १९८ १९९ २०० २०१ २०२ २०३ २०४ २०५ २०६ २०७ २०८ २०९ २१०
मरुतः । ३ । विश्वस्मात् । ३ । पूर्वइन्द्रायवृद्धाताई । हा

* "मरुतामर्कौ दो"—इति भा० ब्रा० ३. २. १० ।

† "संस्तोभो योषरः"—इति भा० ब्रा० १. २. १० । मरुतामित्येव ।

^२ताई । ^२२ । ^{१ २}मरुतोब्रह्मअर्चिता । ^{१ २}चाना । ^२२ । ^२वृत्रं च
^२नतिवृत्रहाशतक्रातूः । ^{१ २}क्रातूः । ^{२ २}२ । ^{१ २}वज्रेणशवपर्वाणा ।
^{१ २}वर्वाणा । ^{२ २}२ । ^{२ २}होउ । ^{१ २ २}३ । ^{१ २ २}सन्त्वानीनवुः । ^{१ २ २}अनोनवुः ।
^{२ २}३ । ^{१ २ २}मरुतः । ^{२ २}३ । ^{२ २}विश्वास्मात् । ^{२ २}२ । ^{२ २}वाइश्वस्मात् २३४
^{२ २}अौहोवा । ^{२ २ २ २ २}ई २ ३४पुं ॥ ६ ॥

अनयोर्व्याख्यानम् — १ भा० ५ ३२ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । ५, ६

^१० होहोवा । ^२ई । ^१ईया । ^२३ । ^{२ २ २}अग्निमूर्द्धादीश्वाकाः
^२कूरत् । ^{२ २}पतिःपृथिवीश्याआश्यारम् । ^{२ २ २ २}अपांरेतांसी३
^{१ २}जाइन्वाशती २ । ^१होहोवा । ^२ई । ^१ईया । ^२२ । ^{१ २}होहोवा ।
^१ई । ^१ई २ । ^{२ २ २}यार् ३४ । ^{२ २}अौहोवा । ^{२ २ २ २ २ २}ए । ^२अग्निमूर्द्धाभव
^१दिवः ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम् — १ भा० १२५ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । ७

० "अग्ने रर्कः" इति आ० ब्रा० ३, ९, १० ।

* होवा । ईया । और३होआइ । आयाम् । पूषा

२ । रयिर्भा३३४गाः । सोमा । पुनार३ । नोअर्षा३३

४ती । पाती । विश्वार३ । स्यभूम्र३३नाः । वाया ।

ख्यद्रो३ । दमीऊ३३भाइ । होवा । ईया । और३

होआइ३ । औहोवा । ई३३४पु ॥ ८ ॥

• अस्य व्याख्यानम्—२भा० १५५ पृष्ठं दृष्टव्यम् । ८

६, १०, ११ सामानि—२४६, २४७, २४८ पृष्ठेषु मुद्रितानि ।

• • • १ • • • १, २, १ • • • १ • • • २, १

• • • पाती३ः । ३ । दिवआ । पाती३ः । ३ । अन्तरि

२ १ • • • १ • • • १, २ • • • १ • • • १ • • •

२ १, २, २, २ • • • १ • • • १ • • • १ • • • २, २, १

१ • • • १ • • • १ • • • १, ३ • • • २, २ • • •

२, २, १ • • • १ • • • २, २ • • • २, १ • • • १, २, १, २

• • • “प्रजापतेयाकः”—इति आ० ब्रा० ३, २, १० ।

† “अक्षग्रीवाक्ष”—इति आ० ब्रा० ३, १, १० ।

वस्य । ए । पतिरपामौषधीनाम् । ए । पतिर्विश्वस्यभूत
स्य । ए । सुवर्ज्यातीर३४५ः ॥ १२ ॥

अस्य मूलं न षट्कृत् अपि तु सोमः, सूचैषः—

पतिः । दिव । अन्तरिक्षम् । स्य । पार्थिवस्य । अ
पाम् । औषधीनाम् । औष । धीनाम् । विश्वस्य ।
भूतस्य । आयुः । चक्षुः । ज्योतिः ॥ १ ॥ ६ ॥ १२ ॥

१३ साम २भा० २४८ पृष्ठे सदितम् ।

* इय । होइ । इयइयईश्या । इय । होइ । इय
इयईश्या । इय । होइ । इयइयईश्या । इन्द्रन्नरो ।
नेत्रमधि । ताव्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । ता
इधियस्ताः । शूरोनृषाः । ताव्वश्रव । सश्वकामाइ ।
आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । इय । होइ ।

इयइयइश्या । २ । इयहोइ । इयइय । ई२ । यार३४ ।

औहोवा । ई२३४५ ॥ १४ ॥

* उव । होइ । उवउवऊइवा । ३ । इन्द्रनरो ।

ने३मधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज । माइधिय

स्ताः । प्रूरोनुषा । ताइश्रव । संश्रुकामाइ । आगो

मताइ । ब्रजेभी । जातुवन्नाः । उव । होइ । उवउ

वऊइवा । २ । उव । होइ । उवउव । ऊ२ । वार३४ ।

औहोवा । ई२३४५ ॥ १५ ॥

अनर्थोर्वाख्यानम्— १भा० ६४९ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४, १५

हाउ । ३ । आज्यदोहम् । ३ । मूढ्वामिन्दायि ।

वाइश्र । तिम्पृथिव्याः । वैश्वानराम् । ऋतया । जात

* “अक्षं पुण्ये ह्ये” इति आ० ब्रा० ९, २, १० । तत्र द्वितीयमिदम् ।

† “वैश्वानरस्य वीष्णाज्यदोहामाज्यदोहानि वा” इति आ० ब्रा० ९, २, ११ । तत्र प्रथममिदम् । अष्टसामाज्यदोहमिति वैदिकसङ्केतः ।

४५ २१ २ १ २ ३ ४२५
मग्नीम् । कवि॑सम्मा । जा॒श्मति॑ । थिञ्जनानाम् ।

२२ १ २ १ २ ३ ४२५ २२ २२ ३
आसन्नःपा । त्राश्चन । यन्तदेवाः । ह्राउ । ३ । आज्य

४२५ २२ ३ ४ ५ २२ २२ १ २
दोहम् । २ । आज्यदो॒पुह्राउ । वा । ए । आज्यदोह ।

२२ २२ १ ३ १ १ १ १
म् । १ । आज्यदो॒ह्वा२३४५म् ॥ १६ ॥

२२ २२ १ २ २२ १२
* ह्राउ । ३ । ऊम् । चिदोहम् । ३ । मूर्ध्निन्दा

२ १ २ २ ४ ५ २२ १२ २ १ २
इ । वाश्चर । तिम्पृथिव्याः । वैश्वानराम् । ऋत॒आ ।

२२ ४ ४ ५ २ १ २ १ २ २ ४ २ ५
जातमग्नीम् । कवि॑सम्मा । जा॒श्मति॑ । थिञ्जनानाम् ।

२२ २ १ २ ३ ३ ५ २२ २२
आसन्नःपा । त्राश्चन । यन्तदेवाः । ह्राउ । ३ । ह्रम॒चि

१ ६ २ १ २ २ ३ २ २ ३ १ १
दोहम् । चिदोहम् । चिदो॒ह्राउ । वा३ । ई२३

१ १
४५ ॥ १७ ॥

२२ १ २ २ २ १ २ २
+ ह्राउ । ३ । चोहम् । ३ । मूर्ध्निन्दाइ । वा३

• ई-निधन साम्यदोह मिति वैदिक-सङ्केतः ।

+ ऋत-निधन साम्यदोह मिति च वैदिक-सङ्केतः ।

१ २ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २ २ ३ ४ ५
 अर । तिमृथिव्याः । वश्चानराम् । चतुआ । जातमग्री
 २ १ २ १ २ ३ ४ ५ २२
 मः । कविःसम्मा । जाश्मति । थिञ्जनामम् । आ
 १ १ १ २ ३ ४ ५ २२ १
 सन्नःपा । चाश्चन । यन्नदेवाः । हाउ । ३ । चो
 २ १ २ २ १ २ १ २ १
 हम् । २ । चोश्चाउ । वाश् । एश् । चतम् ॥ १८ ॥

एतेषां व्याख्यानं—१भा० २०५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १६-१८

२ २ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २
 * सुदुपकलुमूतये । ३ । सुदुघामिवगोदुहे । जुह्म
 २ २ १ २ २ १ २ २
 साइ । द्याविद्यवाइ । २ । द्याविद्यवाश्शउ । वाश्श
 १ १ १
 उम् । उम् । उम् ॥ १९ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ३६६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १९

२ २ १ २ १ २ १ २ १
 + हाउ । ३ । आयि । ही । ३ । आयि । ३ । इया
 २ २ १ २ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २
 हाउ । ३ । पिवासीमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । यन्ते

* “इन्द्रस्य वयं ऋषभा देवतो वैरुजः शाकर इति”—इति आ० ब्रा० ३, १, ११ ।
 तत्रेदं रचितकृषभम् ।

१. वैराजऋषभमिदं द्वितीयम् ।

सुषा । वाश्चरि । अश्वत्थी । सोतुर्वाह । भ्याश्चुय ।

३२ ३ ४ ५ १२ १ २ १
 तीनअर्वा । हाउ । ३ । आयिही । ३ । आयि । ३ ।

इयाहाउ । २। इयाउहाउ । वाउ । ईरउ४पू ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१पू पृष्ठे दृश्यम् । ५०

२ ११ २२ २२ २२ २१ २
* ओ३१म् । इ । स्वांदोरेइत्थाएविषूण्वतआ । शं ।

योः । २ । मधोरेपिबाणन्तिगोणरियत्रा । हविः । २ ।

र र र र र र र र र
यत्राण्ड्रेणासयावरिया । सुवः । २ । वृष्णाशमदा

एन्तिशोऽभया । आ । ज्योतिः । २ । वस्तीरेऽनूःखरा

जियमा । ओ३१म् । २ । ओ३१२३४ । वा । इट्ठडा

११११
२३४५ ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८१२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

१. एपुरोजिती । वोअन्धसः सुतायमादया रईत्नवा

* शाकुर ऋषभमिति तृतीयम् ।

+ "इन्द्रस्य वंशोऽतीवृद्धाः संध्यापरं रौद्रः"—इति भा० ब्रा० १, २, ११ ।

यि । इडा । ऊचा । तेजातमा रन्धसाः । अथा ।

दायिवी । सङ्गमिया रददायि । अथा । ऊग्रम् । श

र्ममहा रयि । अवाः । अथा । अमश्वानं अथा इष्टा

ना । सखायोदीर्घजार रद्वीयि । कायमा र उवा र इट

इडा र ३४५ ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० ६५४ दृष्टव्यम् । २२

* एआसा । जिवक्कारथ्ये यथा रजाउ । इडा । आ

सा । व्यं शुर्मदी रया । अथा । धाया । मनोतापृथ

मामना रयिषा । इडा । आपृह । दक्षोगिरा र इष्टाः ।

अथा । दाशा । स्वसारो अधिसानो र अव्यायि । इडा ।

श्याइनो । नयोनिमा र सदात् । अथा । मार्जा । तिव

क्रि सदनेषुवारक्का र उ । वा र इट इडा र ३४५ ॥ २३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४५ दृष्टव्यम् । २३

* ए॒त्राभी॑ । न॒वन्त॑आ॒र । इ॒ह॒आ॒३१॒उवा॑र । त

रत्स॑मन्दी॒धाव॑ति । प्रा॒यम् । इ॒न्द्र॒स्य॒का॒र । मि॒थि॒मा॒३१

उवा॑र । धा॒रा॒सु॒त॒स्यान्ध॑सः । वा॒त्सम् । न॒पूर्व॑आ॒र ।

यु॒निया॑३१उवा॒र । त॒रत्स॑मन्दी॒धाव॑ति । जा॒तम् । रि

ह॒न्ति॒मा॒र । त॒र॒आ॒३१॒उवा॑र३ । इ॒ट् इ॒डा॒र३४५ ॥ २४ ॥

अस्य व्याख्यानम् — १भा० ५६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २४

† हा॒ह । हौ॒वा॒ओ॒३३४वा॑ । ३ । ए । औ॒हौ॒हौ॒वा

हा॒उ । वा । ई॒डा । ध॒र्ता॒दि॒वः॒पव॑ते॒कृ॒त्व्यो॒रसः॑ । ई

डा । २ । इ॒क्षो॒दे॒वा॒नाम॑नु॒माद्यो॑नु॒भिः । ई॒डा । २ । ह

रिः॒हृ॒जा॒नो॒अ॒त्यो॒न॒स॒त्वभिः॑ । ई॒डा । २ । वृ॒था॒पा॒जा॒मि

* “इन्द्रस्य वेद्योऽतिषक्ताः अथापरं ००,००, पांर्जन्यो वैश्वदेवो वा” — इति आ०
भा० ३, २, ११ ।

† “प्राजापत्याश्चत्वारः पदस्त्रोभा गौतमा वा वैश्वमित्रा वैन्द्राग्रा वा” — इति आ०
भा० ३, २, ११ । अष्टपदस्त्रोभं सिद्धं प्रथमं मिति वैदिकसङ्केतः ।

१२२ २२१ २ १२२ १२२ २२ १२२ १
ईडा । त्योनसत्वभिः । वृथापाजांसिक्नु । ईडा । औ
२२१२ १२ २२ १२२ ३२२ २ २
द्वौद्वौवा२ । ओवा२ । ए । औद्वौद्वौवाद्वाउ । वा । ए
२ १२ २
षेनदीषुवा१ ॥ २७ ॥

२ ३२ ४ • ५ २२ १२२ ३२२ २
* औद्वौद्वौवाद्वाइ । ए । औद्वौद्वौवाद्वाउ । वा ।

११२ १ १ २ २१ २ १२ १२
धर्त्ता । दी२ । वःप । वा । तेकृत्व्यः । रसः । दक्षो
२२१२२ २ १२२२ १ २ १२२ १ २ २२१२
देवानामनुमाद्योनुभिः । ईडा । हरिः । सा । जानोअ ।

२२१ १ २ १२२ १२२ २ २ १२ २
त्योन । सत्वभिः । वृथापाजांसिक्नुषेनदीषुवा१ ।

२ ३२ ४ ५ २२ १२२ ३२२ २
औद्वौद्वौवाद्वाइ । ए । औद्वौद्वौवाद्वाउ । वा ।

१२२
ईडा ॥ २८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्--२भा० १८४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २५-२८

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने प्रथमः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* अभाइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्नघवाब्नाश्मूक्याश्या
 र्म् । इन्द्रङ्गिरोवृद्धनीरभ्याश्नूषाश्ता २ । वावृधानं
 पुरुहूतं सूस्वाक्ताश्दभी २ । अमर्त्यञ्जरमाणन्दीश्वाइ
 दाश्दवे २ । अभाइमाहे । २ । अभाश्द । मा २ । ह्यो
 २३४ । औहोवा । सर्पसुवार३४पुः ॥ १ ॥

† अभिप्रमंहीशराइमाहे । ३ । चर्षणीधृतम्नघवा
 नाश्मूक्याश्या २म् । इन्द्रङ्गिरोवृद्धनीरभ्याश्नूषाश्ता २ ।
 वावृधानम्पुरुहूतं सूस्वाक्ताश्दभी २ । अमर्त्यञ्जरमाण
 न्दीश्वाइदाश्दवे २ । अभिप्रमंहीशराइमाहे । २ । अ-

* “दश संसर्पाणि सहासर्पाणि सर्पसामानि वा । अथापरमर्गं च (सर्पमिति
 शेषः) । * * * अथापरं वाधवाणं चत्वारि (तत्र प्रथममिदम्)” — इति आ० ब्रा०
 ३, १, १२ ।

† “पृथिव्या च (सर्पमिति शेषः) । * * * अथापरं वाधवाणं चत्वारि (तत्र
 द्वितीयमिदम्)” — इति आ० ब्रा० ७, २, १२ ।

भिप्रम^१क्षी^२रार^३३३। मार^४। दार^५३४। औहोवा^६।

१ ११ ११११
प्रसर्पसुवारश्छप्रः ॥ २ ॥

* छाउइवा १ चर्षणीधृतमगधवानमुक्थ्यम् । छाउ

१०   २० २१ २२   २५   २६ २७
श्वा । इन्द्रजिरोवृक्षतीरभ्यनू षत । हाउश्वा । वावृधा

२ १ १   १ २ १   ५९   १   २   १   २४

नम्यरुहत्सवृक्तिभिः ।   द्वाउश्वा ।   अमर्त्यञ्जरमाण

१२ २२ २५ १ २१ ११११
 न्दिवेदिवे । द्वाउ३वा । उत्सर्पसुवार२३४५ः ॥ ३ ॥

एतेषां व्याख्यानं—१भा० ७६८ पृष्ठे दृश्यम् । १—३

२५   १   २   १   २   १ २   २ १   १

† ह्राउश्वा । सुवःसस्सर्पन्तः । तवेदिन्द्रावमंयसु ।

२५   १   २   १   २   १   २   १
 क्षाउश्वा ।   उवःसर्पन्तः ।   त्वम्यध्यसिमध्यमम् ।

२५   १   २   १   २   २१२   २   १   २२
ह्राउश्वा । सुवः म॒र्म॒न्तः । स॒त्रावि॒श्वस्य॒पर॒मस्य॒राज॒सि ।

२९ १ २ १ २ १ २ १ २ २९

हाउश्वा । सुवःसुसर्पन्तः । नकिश्वागोषुवण्वते । हाउ-

* “वायोश्च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथापरं वाधवाणि चत्वारि”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ । तत्र तृतीयप्रश्नम् ।

+ “अन्तरिक्ष” — इति श्या० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथा-
 धरं वाञ्छवाणि स्वतारि” — इति श्या० ब्रा० ३, ४, १९ । तत्र चतुर्थमिदं स।

१ २ १ २ २२ १ २ १ २ २ २ २
 इवा । सुवःसर्पन्तः । ए । सर्पतप्रसर्पतसुवर्गममते-
 वयम् ॥ ४ ॥

* सुवःसर्पसर्पसर्प २ । २ । सुवःसर्पसम् ।

१ २ ५ २ २ १ २ २ १ २
 सार । पार३४ । औहोवा । तवेदिन्द्रावमवसु ।

१ २ १ २ २ १ २ २ १
 त्वमुष्यसिमध्यमम् । सत्राविश्वस्यपरमस्यरांजसि । नकि-

२ २ २ २ १ २ १ १
 द्वागोषुवृण्वते । सुवःसर्पसर्पसर्प २ । २ । सुवःस-

२ २ १ २ ३ ५ २ १ २ १
 सर्पसम् । सार । पार३४ । औहोवा । ए३ । सुव-

२ २ ३ १ १ १ १
 र्गमेमार३४५ ॥ ५ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ५५७पृष्ठे देहव्यम् । ४, ५ ।

२ २ १ १ ३ २ ३ २
 † सृपाथप्रद्ध । पा । इहा । इश्या । एवन्ति । अभि-

२ २ १ २ २ २ २ २
 प्रियाणिपवते चानोहाइत्ता २ । नामानियङ्कोअधियेषू-

* “आदित्यस्य च”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । संप्रमिति शेषः । किञ्च “अ-
 यप्रर” * * पावसानानि चत्वारि । तत्र प्रथममिदम् ।

† “दिवस्य”—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । सर्पमिति शेषः । किञ्च “अथापरं”
 * * पावसानानि चत्वारि—इति आ० ब्रा० ३, २, १२ । तत्र द्वितीयमिदम् ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
स्वादोरित्थाविषूवनाओच्चाउ । मधोःपिबन्तिगौ-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
रियाओच्चाउ । याइन्द्रेणसयावराओच्चाउ । वृष्णा-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
मदन्तिगोभयाओच्चाउ । वस्वीरनुस्वराजियामोइच्चाउ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
वा । ए । उद्दिशोविदिशःक । पा२ । ता२३४ । औद्दोवा ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ए । विराजङ्गमेमस्वराजङ्गमेमा२३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६, १०

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
* औद्दोइत्वमिन्द्रपूतूर्तिषू३ए । अंभाइवाइश्वाः । आ-

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
सिस्पा२३४र्द्धाः । आशस्तिहाजनितावुं । चतू२३४साइ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
तुवा२३४न्तूर्यातरौद्दोइं । ऊर्मा२ । घ्या२त्तेइश्वाइ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६२४ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

† एवाणमा । हा२३४सिद्ध२रिया । इडा । वृ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
हाउवा । आथा । बाडा । दिव्यमहा२३४साइ ।

* “विषञ्चि” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “यज्ञसारथि च” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

इडा । हरिः । हाउवा । आथा । माहः । तेसतोमहि-
 मापना रेइछमा । इडा । मतिः । हाउवा । आथा ।
 माह्ना । देवमंहा २ असाइ । इडा २३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५६८ पृष्ठे दृश्यम् । १२

१३ साम २भा० २५३ पृष्ठे मन्त्रितम् ।

* हाहम् । ३ । योवा । ३ । योवाहाइ । ३ ।
 यएकइद्विदयते । एकस्मैरयदृधे । वसुमर्त्तायदाशुषे ।
 एकस्मैरयन्महे । ईशानोअप्रतिष्कृतः । एकोवृषावि-
 राजति । इन्द्रोअङ्ग । हाहम् । ३ । योवा । ३ । योवा-
 हाइ । २ । योवा३हाउ । वा३ । ई२३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७८७ पृष्ठे दृश्यम् । १४

† होवाहाइ । योनः । होवाहाइ । ३ । औहोवा-

* “एकलषञ्ज” — इति आ० ब्रा० २, २, १३ ।

† “विदयञ्ज” — इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

३। हाओवा । ३। हाओर३४वा । २। हाउवा३ ।

३३। अभिमूरसीर३४पू ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम् १ भा० ८१६ पृष्ठ द्रष्टव्यम् । १६

१ १ २२ १ १ २ १२ ५ २
॥ हाउरेवा । तीर्नाः । इहा । सधमादार । हा

३१उवा२३ । ई३४डा । इन्द्रा२इसन्तू । इहा । तुवि

२ ५ २ २ ५ १ २ १
वाजारः । हा३१उवा२३ । ई३४डा । जुमा२तोया ।

१ १ १ ५ २ ५
इहा । भिर्मदेमार । हा३१उवा२३ । ई३४डा ॥ १७ ।

१ २ १ १ २ २ १ १
॥ रा । वता२इः । नाः । इहा । औहीहो । इडा ।

२ २२ १ १ २ २ १ २
सधार । मादाइ । इहा । औहीहो । इडा । इन्द्रा२इ ।

२ १ १ २ २ १ १ २ २ २
सन्तू । इहा । औहीहो । इडा । तुवा२इ । वाजाः ।

१ २ २ १ १ २ २ १ १
इहा । औहीहो । इडा । जुमा२ । तोया । इहा ।

१२ २ १ १ २ १२ १ ३ २ १
 औक्षौक्षो । इडा । भिर्मा २ । देमा । इक्षा । औक्षौक्षो ।

१३ १ २ १ २ १ १ १ १ १
 इडा । एरा । एब । एरे २ ३ ४ ५ ॥ १८ ॥

अनयोर्व्याख्यानम्—१भा० ३५३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १७,

८१ साम—२भा० २५४ पृष्ठे मुद्रितम् ।

१ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २
 * एआया । रुचाक्षरिस्थ्यापुनानोविश्वाक्षेषासित

१ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 रतिसयूखभाइः । इडा । खरोनसयूखभाभिः । भारा ।

२ १ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 पृष्ठस्यरोचताइ । इडा । धारा । पृष्ठस्यरोचताइ ।

१ १ २ २ १ १ १ २ २ २ २ २
 अथा । धारा । पृष्ठस्यरोचताइ । इडा । पुनानो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 अरुषोश्चाश्रीः । विश्वायद्रूपापंदिया । मिया ३ । काभीः ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 सप्तास्येभिरा २ ३ ४ ५ । काभिरा ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११

१ १
 ४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८२५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 * अभित्ताश्रुतानुमोवा । आदुग्धाइवधेनवईशान

• “नित्यवत्ताश्च”—इति, आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

† “वसिष्ठस्य च रथनारम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १३ ।

मस्यजगतः । सुवा२३ईशाम् । आइशानमा२३इन्द्रा ३ ।

तास्यू२३षी । ओवा६ । छाउवा । अस् ॥ २१ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २१

* अयंवायाउ । २ । अयंवायाउ । त्वामिद्धाइ ।

छावाम्छाइ । ३ । सातौवाजा । स्याकारवाः । ३ ।

त्वांवृचाइ । शूइन्द्रसात् । पातिन्नराः । ३ । त्वाङ्गाष्टा ।

सूअर्वताः । ३ । अयंवायाउ । २ । अयम् । वार ।

या२३४ । औहोवा । ए । त्रिवृतं प्रवृतम् । २ । ए । त्रि

वृतं प्रवृता२३४५म् ॥ २२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८१ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २२

आक्रन्दयकुरुघोषमहान्तं

हरीइन्द्रस्याभियोजयाशू ।

सर्माविधन्दतामन्योअन्यं

३ १ २ ३ २ १ १ २
श्रुत्यात्मापततुश्लोकमच्छ ।

२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
प्रयच्चक्रमरावणेसनताअभ्यवर्त्तयत् ।

२ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
ज्योगित्सिद्धोद्घातैशवातैकेशवच्छिरः ॥ २३ ॥

इयमृक् । गानधन्ये ऽस्याः पाठकारणं व्याख्यानञ्च नृग्यम् । २६

२ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
आ । क्रन्दय । कुरु । घोषम् । महान्तम् ।

२ ३ ३ १ २ ३ १ २ ३ २ ३ ३ १ २
हरीद्वेति । इन्द्रस्य । अभि । योजय । आशूद्वेति ।

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ २
सर्माविधम् । मर्म । विधम् । ददताम् । अन्यः ।

३ २ ३ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
अन् । यः । अन्यम् । अन् । यम् । श्रुत्यात्मा । श्रुत्य ।

३ ३ १ २ ३ १ २ २ ३ ३ २
आत्मा । पततु । श्लोकम् । अच्छ । प्र । यत् । चक्रम् ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
अरावणे । अ । रावणे । सनतै । अभ्यवर्त्तयत् । अभि ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
अवर्त्तयत् । ज्योक् । इत् । तिस्रः । ओद्घातै । शया

३ २ ३ १ २ ३ १ २
तै । केशवत् । शिरः ॥ २४ ॥

* आक्तन्दयोवा । कुरुघोषमहा रे । आन्ता रस् ।

हरीन्द्रस्याभियोजया रे । आशू रे । मर्माभिभन्ददता

मन्यो रे । आन्ता रस् । शल्यात्मापततुश्लोकमा रे ३ ।

आ रे । च्कार रे ३४ । औद्धोवा । अस् ॥ २५ ॥

+ छाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ । हस् ।

३ । प्रायरत् । चक्रस् । आरार । आव्णारइ । सानर ।

ताअर । भ्यावरं । तायरत् । जीयो रक् । इत्तीर ।

स्नाओर । हतैर । शायार । तैकेर । शावरत् ।

शमइरर । छाउ । ३ । अस् । ३ । फट् । ३ । मृस् । ३ ।

* “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र प्रथमं मिदम्) शर्वस्य प्रथमोत्तमे (तत्र प्रथमं मिदम्) * * * अथापरमग्नेर्हरीसीद्धे (तत्राष्टाय मिदम्)”—इति आ० ब्रा०

३, २, १३ ।

+ “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र द्वितीयं मिदम्) * * * चद्रस्य जीर्णि (तत्राष्टाय मिदम्) * * * अग्नेर्हरीसीद्धे (तत्र द्वितीयं मिदम्)”—इति आ० ब्रा०

३, ९, १३ ।

हस् । २ । चारु३४ । औक्षोवा । एअस् । एफट् ।

एमृस् । एहस् । ईर३४५ ॥ २६ ॥

* अभ्याभूः । ३ । प्रायस्त् । चक्रम् । आरार ।

आवणारइ । ३ । सानर । ताअर । भ्यावर । तायर

त् । ३ । जीयोस्क् । इत्तीर । खान्नीर । हतैर । ३ ।

शायार । तैकेर । शवस्त् । शाइरुः । ३ । अभ्याभूः ।

२ । अ । भ्यार । भूरु३४ । औक्षोवा । हस्प्रहस्ए

चक्षूर३४५ ॥ २७ ॥

+ छाड् । ३ । क्षुरोक्षुरोक्षुरोक्षुरः । ३ । वृक्षप्रवृक्ष

• “पञ्च पविर्गन्ति महासामानि । (तत्र द्वितीय मिदम्) * * * रुद्रस्य व्रीणि (तत्र द्वितीय मिदम्) * * * क्षुरस्य क्षुरसी द्वे (तत्र प्रथम मिदम्)” — इति आ० ब्रा० ३, ९, १३ ।

• + “पञ्च पविर्गन्ति सामानि (तत्र चतुर्थ मिदम्) * * * रुद्रस्य व्रीणि (तत्र तृतीय मिदम्) * * * क्षुरस्य क्षुरसी द्वे (तत्र द्वितीय मिदम्)” — इति आ० ब्रा० ३, ९, १३ ।

१ २ २५ १ २ १ २ २२ २ १ २२
प्रच्छिन्धि । ३ । हाउ । ३ । वा । प्रयच्चक्रंमरावणे । सनता

१ २ १२ २ १ २ २२ २ १ २ २ २ २ २
अभ्यवर्त्तयत् । ज्योगित्तिस्रोहानै । शयातैकेश्वरः ।

२२ २ १२ २ २ २ २ २
हाउ । ३ । क्षुरोक्षुरोक्षुरोक्षुरः । ३ । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छि

२ २५ २२ २ १ २ २ २
न्धी । ३ । हाउ । ३ । वा । ए । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छिन्धी । २ ।

२२ २ १ २ १ २ १ १ १ १
ए । वृश्चप्रवृश्चप्रच्छिन्धी २३४५ ॥ २८ ॥

तस्या एवर्चः सामानीमानि चत्वारि । एषां सायणादि-कृतं व्याख्यानं नोपलभ्यते ।

२५—२८

२२ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २ २ २ १ १
* हाउ । ३ । वयोवृद्धतृह्विर्भद्रास्वधास्त्रय

१ १ १ १ २ २ २ १ १ १ १
स्कृण्विषमूर्जं रजः सुवः । जम् । ३ । हो । ३ । हृत् । २ ।

३ ५ २ २ २ १ २ २ २ २ २ १ १ २ २
हृत् २३४ । औहोवा । अभित्वाशूरनोनुमोहम् । अदुग्धा

२ १ २ १ २ २ २ १ १ १ १ १ २ २ २
द्वधेनवोहृत् । ईशानमस्यजंगतः स्वर्दशहृत् । ईशान

१ २ २ २ १ २ २ १ २ १ २ २ २ २
मिन्द्रतस्यपोहृत् । हाउ । ३ । वयोवृद्धतृह्विर्भद्रा

● “पञ्च पविमन्ति महासामानि (तत्र पञ्चम मिद्रम्) शर्वस्य प्रथमोक्तमे (रजोक्तम मिद्रम्) * * * सत्योर्चः * * * लोकानां शान्तिहृत्तमम्—इति आ० ब्रा०

३, १, १३ ।

२१२ २१ २१ २१२ २ १ १ १
 स्वधा॒ स्वय॑स्कुण्ड॒ इषमूर्ज॑रजःसुवः । ज॒म् । ३ । हो ।
 १ १ ५२ २ २२ १२
 ३ । ह॒ । २ । ह॒ २३४ । औ॒होवा । ए । वाक् ।
 २२ १२ २२ १ २२ २१ २२ १२ २२ २१
 ए । इडा । ए । सुवः । ए । वृ॒द्धत् । ए । भाः । ए । अ॒र्क
 २ २ २१ २ १
 म॒र्चत॑दे॒वावृ॑ध॒हस् ॥ २८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ४८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २८

१ १ २ १ ३२ १११ २२
 * हो॒वा३॒हा३ । आ॒र॒इ । ह्यि॒या३४५ । हा॒उ । ३ ।
 २२ २३ २ १२ २ २ २ २ ५२ २
 ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ३ । ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ए॒ह्यि॒या३४ । औ॒होवा ।
 २१ २ २ २ २ २ १ २ २ १
 इ॒ह॒पू॒जामि॒हरयि॑र॒रा॒णो॒हस् । हो॒वा३॒हा३ । आ॒र॒
 ३२ १११ २२ १२ २ २
 इ । ह्यि॒या३४५ । हा॒उ । ३ । ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ३ ।
 २ १२ ० ३ ५ १ २ २ १
 क॒यान॑श्चा॒इ । च॒आ॒र॒भूं३३४वा॒त् । हो॒वा३॒हा३ । आ॒र॒
 १ ३ १ ४१ २२ १२ २ २ १२ २
 इ । ह्यि॒या३४५ । हा॒उ । ३ । ए॒ह्यि॒या॒हा॒उ । ए॒ह्यि॒या
 १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हा॒उ । ए॒ह्यि॒या३४ । औ॒होवा । रा॒य॒स्यो॒षाय॑सु॒कृता॒य

^{१२ २२१ १ २ १ ३ २ १ १ १ २२}
भूयसेहंस । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ । हा

^{१२२२ २ २२१ २१ १ २ २}
उ । ३ । एहियाहाउ । ३ । जताइसदा । वाह् । सार३४

^{५ १ २ १ ३ २ १ १ १ २}
खा । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ । ३ । हाउ । ३ ।

^{१२२२ २ १२२२ २ २ २ ५२ २}
एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ । औहोवा ।

^{१२ २२१ २ १ २ १ १ २ २ १ ३}
आगन्वाममिदम्बृहद्वस् । होवा३हा३ । आ२इ । हि

^{२ १ १ १ २ १२ २ २ २ २ १ २}
या३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कयाग्रचाइ ।

^{३ ५ १ २ १ ३ २ २ १ १ १}
ष्ठयारवार३४र्त्ता । होवा३हा३ । आ२इ । हिया३४५ ।

^{२२ १२२२ २ २ २ २ २ २}
हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ । एहिया३४ ।

^{५२ २ २ २ १ १ १ १ १ १ २ २ १}
औहोवा । इदंवाममिदम्बृहद्वस् । होवा३हा३ । आ

^{२ २ १ १ १ २ २ १ २ २ २ २ २}
२इ । हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । ३ । कया

^{० ३ ५ १ २ २ १}
गचाइ । ष्टयारवार३४र्त्ता । होवा३हा३ । आ२इ ।

^{३ २ १ १ १ २ १ २ २ २ २ २ २}
हिया३४५ । हाउ । ३ । एहियाहाउ । एहियाहाउ ।

^{२२ २ २ २ २२ २ २}
ज्योतिर्द्वाउ । दा३धे । हाउ । २ । हाउ । औहो१इ । ३ ।

^{२ १२ २५ १ २ १२ ५ १२ १२}
यन्तेसुषा । वाहरिया । श्वाद्रो२ः । २ । श्वाद्रिः । हाउ ।

^{२ २२ २ २२ २५ १ २ १२}
२ । हाउ । औहो१इ । ३ । यन्तेसुषा । वाहरिया । श्वा

^{५ १२ २ २ २ २२ २ २ २ २}
द्रो२ः । २ । श्वाद्रिः । मत्स्वाहाउ । ओजोहाउ । सहो

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
हाउ । बलहाउ । इन्द्रोहाउ । वयोहाउ । बृह

^{२ २ २ २ २ २ २ २ २}
हाउ । ऋगहाउ । स्वर्द्वाउ । ज्योतिर्द्वाउ । दा३धे ।

^{२२ २ २ २ २ २ २ २ २}
हाउ । २ । हाउ । औहो१इ । ३ । सोतुर्बाह । भ्यास्व

^{२ १२ २ ५ १२ २ २ २ २ २ २}
यतो । नार्वा२ः । २ । नार्वा । हाउ । २ । हाउ । औहो

^{२२ १ २ २ १ २ २ १२ २ ५ १२}
१इ । ३ । सोतुर्बाह । भ्यास्वयतो । नार्वा२ः । २ । ना

^{२ १ २२ १ २ २ १ २२ १ २}
वी । सधमे । २ । साधा३माइ । ऋतमे । २ । आर्त्ता३

^{२ १ २ १ ५ २}
माइ । इयाहाउ । २ । इयपिवमत्स्वा३ । हाउवा३ ।

३ १ १ १ १

ई२३४५ ॥ ३१ ॥

* छाउ । ३ । प्रियहोइ । ३ । प्रियमोइ । ३ । अग्र
 आयाहीश्वाइताश्याइइ । गृणानोहव्याईदाताश्याइइ ।
 निहोतासत्तोश्वाहीइषीरइ । छाउ । ३ । प्रियहोइ ।
 ३ । प्रियमोइ । २ । प्रियारम् । आर३४ । औहोवा ।
 ए । प्रियम् । ३ । ए । ब्राह्मणानां यन्मनस्तन्मयिब्राह्म
 णानाम् । ए । पशूनां यन्मनस्तन्मयिपशूनाम् । ए । योषि
 तां यन्मनस्तन्मयियोषिता २३४५म् ॥ ३२ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ६४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । ३१

* वीक्षायवाइ । ३ । वीक्षायवाइ । कयानश्वाइ ।
 चआरभूर३४धात् । ऊवाइसदा । वाह्वःसार३४खा ।
 कयाण । चाइ । छयारुब्रा३४र्त्ता । वीक्षायवाइ । ३ ।

* “अग्रं प्रियम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, १९ ।

† “सर्वसाम कक्षमाणं वा”—इति आ० ब्रा० १, २, १३ ।

२१ १२ १ ३ ५ २ २ १ २ १ २
वीक्षा । या२ । वा२३४ । औक्षीवा । .ए । संयमन्नव्याय

२ १ २ १ २ १ २ १ २ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २
मन्वियमन्नसमायमन् । यकेचोदरसर्पिणस्तेभ्योनमा २ ३

१ १

४ मुः ॥ ३३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठं दृष्टव्यम् । ३३

३४ साम २ भा० ५०-५८ पृष्ठयोर्मुद्रितम् ।

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ इति अर्क-नाम प्रथमं पर्व समाप्तम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२४ २ १ १ २ २ १ २ १ २ १
* हाउ । ३ । आयुः । ३ । सात्यम् । ३ । इन्द्र

२ १ २ १ २ ३ ४ ५ २ १ २ २ १
न्नरो । ने३मधि । ताद्वन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।

२५ ४ ४ ५ २ १ २ २ १ २ ३ ४ ५
ताद्विधयस्ताः । शूरोनृषा । ता३श्रव । स३श्रवामाइ ।

२२ १ २ २ १ २ २ ३ ४ ५ २ १ २ १ २
आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ । आ

* “वसिष्ठस्य प्राणापानौ द्वौ”—इति आ० ब्रा० ३, २, १४ ।

युः । ३ । सात्यम् । २ । सत्या ३४ । औहोवा । ईर

१ ११

३४५ ॥ १ ॥

हाउ । ३ । आनोहिय । ३ । मनदोहम् । ३ ।

इन्द्रन्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारिषाः ।

युनज । ताइधियस्ताः । गुरोमृषा । ताश्श्रव । सख

कामाइ । आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ ।

ई । आनोहिय । ३ । मनदोहम् । ३ । मनारइदोहा

३४ । औहोवा । ईर ३४५ ॥ २ ॥

हाउ । ३ । एन्यौ । ३ । एन्याहाउ । ३ । इन्द्र

न्नरो । नेश्मधि । ताह्वन्ताइ । यत्पारिषाः । युनज ।

ताइधियस्ताः । गुरोमृषा । ताश्श्रव । सखकामाइ ।

आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ । ३ ।

१२२ १२२ २ १२ २ २
 एन्यौ । ३ । एन्याच्चाउ । २ । एन्याश्चाउ । वा३ ।

२११११

ई२३४५ ॥ ३ ॥

२२ १२ २२ २ १२ १२
 चाउ । ३ । आहोएन्यौ । ३ । आहोरेन्याउ ।

१ १ २ १ २२ ३ ४ ५ २१२
 ३ । इन्द्रन्नरो । ने३मधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः ।

११ २ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २३
 युनज । ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्च

४२ ५ २२ १२ २१२ २२ २ ४ ५ २२
 कामाइ । आगोमताइ । व्रजेभ । जातुवन्नाः । चाउ ।

१२२ २२२ १२ १२ १२
 ३ । आहोएन्यौ । ३ । आहोरेन्याउ । २ । आहोरे

१२ २ ११ ११ १
 एन्या३ । चाउवा३ । ई२३४५ ॥ ४ ॥

२२ १ २ १२ २ १
 * चाउ । ३ । च० च० च० च० । ३ । चाउ । ३ । इन्द्र

२ १ २ ३ ४ ५ २१२ २ १
 न्नरो । ने३मधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः । युनज ।

२ ३ ४ ५ २२ १२ २ १ २ ३ ४ ५
 ताइधियस्ताः । शूरोनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ ।

२२ १२ २१२ २२ ३ ४ ५ . २२ १
आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउः । ३ । छच्छ

२ २५ २ ३ १ १ १ १
छच्छ । ३ । हाउ । ३ । वा३ । ई२३४५ ॥ ५ ॥

२२ १ १ २ २२
हाउ । ३ । इहा । छच्छच्छ ॥ ३ । हाउ । ३ ।

१ १ १ १ २२ २ ४ ५ . २२२
इन्द्रन्नरो । नेशमधि । ताहवन्ताइ । यत्पारियाः ।

२२ २ ३ ४ ५ . २२२२ २ १ २२
युनज । ताइधियस्ताः । गुरोनृषा । ताश्चक्र । सश्च

४२.५ २२ १२ २१२ २२ ३ ४ ५ . २५
कामाइ । आगोमताइ । ब्रजेभ । जातुवन्नाः । हाउ ।

२ ३ १ १ १ १
ई । वा३ । ई२३४५ ॥ ६ ॥

१ १ १ २ ३ १ २ १ १ १
* हावीन्द्राम् । नरोनेमधिताह । वा२१ । ता२इ ।

१ १ २ १ १ १ १ १ १
सात्पा२ । र्यायुनजनेधि । या२१ । ता२ः । गुरो२ । नृ

२ २ १ १ १ १ १ १ १
षाताश्चक्र । का२१ । मा२इ । आगो२ । मतिव

२ २ १ १ १ १ १ १ १
जेभजातु । वा२३ । आ२ । ना२३४ । औहोवा

३ १ १ १ १
ई२३४५ ॥ ७ ॥

१ २ १ ३ ४ ५
उवा । ओवा । २ । उवा । ओवा । ३ । आइन्द्राम् ।

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३
नरो नेमधिताह्वारश्नाई । यात्पा । र्यायुनजतेभिः

२ ४ ५ १ २ ३ ४
यारश्नाः । पूरो । नृषाताश्रवसश्चकारश्माई । आ

५ १ २ ३ ४ ५ १ २
गो । मतिव्रजेभजातुवारश्नाः । उवा । ओवा । २ ।

१ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
उवा । ओ । २ । वारश्ना । ओहोवा । ईरश्ना ५ ॥ ८ ॥

एतेषां व्याख्यानम्—१ भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १—८ ।

२ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
* होवाइ । २ । होवाइहाइ । उपत्वाजाश्माश्रयो

३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
गिरः । होवाइ । २ । होवाइहाइ । देदिशतीश्चाश्रवि

३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
ष्कृत । होवाइ । २ । होवाइहाइ । वायोरनीश्काइ

२ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
अस्थिरन् । होवाइ । २ । होवाइहाइ । ओहोवा ।

३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
ईरश्ना ५ ॥ ९ ॥

२ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५ १ २ ३ ४ ५
ओवा । २ । ओवाइहाइ । उपत्वाजाश्माश्रयोगिरः ।

२२ र २२ २ २२ ४ १ ५ २२
 ओवा । २ । ओवाश्चाइ । देदिशतीश्चाश्चिष्कृतः । ओ
 २ २२ २ २२ ४ १ ५ २२
 वा । २ । ओवाश्चाइ । वायोरनीश्काश्चिष्कृतः । ओ
 २ २२ २ २२ ४ १ ५ २२
 वा । २ । ओवाश्चाइ । औद्वावा । ई२३४५ ॥ १० ॥

अनयोर्वाङ्मनस्—१भा० १११ पृष्ठे दृश्यम् । २, १०

२२ र २२ र २२ ३ २२ र
 * छाउधामयत् । छाउधामधामायत् । छाउ
 २ २२ २ २ २ १ ३ ५ २
 बृहद्धामधामायत् । बृहदिन्द्रा । यगांरयश्च३४ता । मरु
 २ १ २ ५ २२ र १
 तेषु । च्छा२न्ता२३४माम् । येनज्योतिरजनयन् । क
 ३ ५ २२ र १ ३ ५ २२
 ता२वा२३४र्वाः । देवन्देवा । यजां२गृ२३४वी । छाउ
 २ २२ र २ २२ २ २२ ३ २ २२
 धामयत् । छाउधामधामायत् । छाउबृहद्धामधा ।
 १ २ ५ २ २ १ १ १ १ १
 मा२ । या२३४ । औद्वावा । ए३ । भर्गा२३४५ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५३४ पृष्ठे दृश्यम् । ११

२२ २ २ २ २ २ २
 * छाउ । ३ । यग्नेच्छाउ । ३ । वर्चच्छाउ । ३ ।

* “भर्गयश्चो द्वे”—इति अ० ब्रा० २, १५ । तदाद्यं निदम् भर्गम् ।

† द्वितीयश्चेतद् यश्चं साम (अ० ब्रा० ३, १५) ।

^{१ २ १} आस्मिन्हाई । ^{१ २} २ । ^१ आस्मिन्हाइशु । ^{१ २ २ २} तार । ^{१ २ २ २} तवेदिन्द्रा

^{१ २} वमंवसु । ^{१ २ १} त्वम्पुष्यसिमध्यमम् । ^{१ १ २ २ १ २ २} सत्राविश्वस्यपरमस्यरा

^{१ २ २ १ २ २ २ २} जसि । ^{१ २ १ २ २ २ २} नक्षिष्ठागोषुवृण्वते । ^{१ २ २ २} छाउ । ^{१ २ २ २} ३ । ^{१ २ २ २} यशोछाउ । ^{१ २ २ २} ३ ।

^{१ २ २ २} वर्चोछाउ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २} ३ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २} आस्मिन्हाई । ^{१ २ १ २ १ २ १ २} २ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २} आस्मिन्हाइशुवा २ ।

^{१ २ २ २} आयुर्विश्वायुर्विश्वविष्णमायुरशीमहिप्रजान्स्यष्टरधिनिधेह्यसे

^{१ १ २ २ २ १ २ २ १ १ १ १ १ १ १ १} शंतजीवेमशरदोवयन्ते २३४५ ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ५५७ पृष्ठे दृश्यम् । १२

^{१ २ २ २ २ १ २ २ २} * कायमानोवनातुवाम । ^{१ २ २ २ २ १ २ २ २} यन्मातृरजगानाशपा २ ।

^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} औ २ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} हौ २ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} ऊवाइ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} औश्चोर २३४वा । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} नतत्तेअग्ने

^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} प्रमृषेनिवात्तां १ना २म् । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} औ २ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} हौ २ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} ऊवाइ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} औ

^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} ३होर २३४पूषा । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} यद्दूरेसन्निहामूषवा २ः । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} औ २ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} हौ

^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} २ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} ऊवाइ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} औश्चोर २३४पूषा २५६ । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} ए । ^{१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २} राजत्सराजा

^{१ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १ १} २३४५ ॥ १३ ॥

* “यामे ह” — इति आ० आ० ३, २, १५ ।

१ २ ३ ४ २ १ ३
सोमदेववा२इतार३४याइ । सिन्धुर्नपि । प्येआर१र्षार३४

२ २ २ १ ३ ४ २
सा । अ०शोःपयसामदिरः । नजार२गृ२३४वीः । अ

२ २ १ ३ ४ १ २ २ १
क्काकोशम् । मधूरश्च२३४ताम् । औद्धो३वा । ३ । ई३

१ १
या । ३ । आइही२ । आइही२३ । आ२इ । चार३४ ।

५ २ २ १ २ १ २ २ २ १ १ १ १ १
औद्धोवा । धर्मःप्रवृत्तस्तत्वासमानशेमहेसुवा२३४पुः॥१६॥

अनयोर्वाख्यानम् — २भा० ८८ पृष्ठं द्रष्टव्यम् । १५, १६

१ २ २ १ ४ २ १ २ १ १ २ १
* अयम्युषा३ओर३४वा । रयिर्भगः । रयिर्भागा३ओ

५ ३ ४ २ १ २ १ ४ २ २ १
२३४वा । चार३४तूः । सोमःपुना३ओर३४वा । नोअ

२ २ २ १ २ २ २ १ ३ १ ४ २ ४
र्षति । नोअर्षति । नोअर्षता३ओर३४वा । सूर३४वाः ।

२ १ २ १ ४ २ २ २ २ २ १ १
पतिर्विश्वा३ओर३४वा । स्यभूमनः । स्यभूमाना३ओर३४

५ ३ १ २ ४ ५ २ २ २ २
वा । ज्यो२३४तीः । वियख्यद्रो३ओर३४वा । दसीउभे ।

२ २ २ १ ४ ३ ४ ५
दसीजभा३ओर३४वा । चार३४तूः ॥ १७ ॥

अयम् । पूरुषार३४औहोवा । रयिर्भगाः । रयिः ।
 भारुगार३४औहोवा । सोमःपुनानोअर्षति । नोअ ।
 पारतार३४औहोवा । पतिर्विश्वस्यभूमनः । स्यभू । मार
 नार३४औहोवा । व्यख्यद्रोदसीउभे । दसी । ऊरभा
 र३४औहोवा । चार३४तूः । औहो३१इ । औरहोर३
 ४वा । सूर३४वाः । औहो३१इ । औरहोर३४वा । ज्यो
 र३४तीः । औहो३१इ । औरहोर३४वा । चार३४तूः ॥१८॥
 एअयम्पूषारयिर्भगाः । सोमःपुना । इक्ष । नो

अर्षा । इडा । तादपतिर्विश्वस्यभूमाः । वियख्य
 द्रोदसार३४होइ । ऊभआ३१उवार३४ । इष्टइडार३४५ ॥१९॥

एषां व्याख्यानम् - २भा० १५५ पृष्ठे दृश्यम् । १७-१८

विंशत्यादि सामययं २भा० २६२-२६३ पृष्ठयोर्मुद्रितम् । २०-२२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* छाउयच्छकासी । पारावा२३५ती । ई४य । इया
 २३४ । इया३४ । यादवा२३४वा । ताद्वृत्रा२३४
 चान् । ई४य । इया२३४ । इया३४उ । आतस्त्वा
 २३४गी । भाइद्युगा२३४दि । द्राकेशा२३४इभीः । ई
 ४य । इया२३४ । इया३४उ । सूतावा२३४आ । वा
 इवासा२३४ती । ई४य । इया२३४ । इया५३४उ ।
 वा । अश्वमिष्टये३४स् ॥ १

ई४य । इया२३४५ । (एवन्तिः) । इया३४उ । या
 छा । का । सी३पात्रावती । यादा । वा । वा३ता
 ३३४वृत्रचन् । आताः । त्वा । गीर्भिद्युगदी३४द्रा३४केशि
 मिः । सूता । वा३ । आ३वौ३४वासनि । ई३य । इ

११११
 यार३४५ । (त्रिः) । इय्यपुद्गाउ । वा । अश्वदिष्टये
 ३४५ ॥ २ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१ भा० ५४७ षष्ठे द्रुमवम् । १, १

* आ । भीनव । तआ२१३ । इहआ३१उवार३ ।
 ई२३४डा । प्रा । यमिन्द्र । स्यका२१२ । मियमा३१उवा
 २३ । ई२३४डा । वा । तन्नपू । वआ२१२ । युनि
 या३१उवार३ । ई२३४डा । जा । त्रिह । तिमा२
 १२ । तरआ३१उवार३ । इट् । इडा२३४५ ॥ ३ ॥

३ १२ २ ३ ५ १
 भीनव । तआ३१उवार३ । दूर३४छाः । होइ ।

१२ ३ ५ २ १
 हो । वाहा३१उवार३ । ई२३४डा । प्रियमिन्द्र । स्य
 का३१उवार३ । मीर३४याम् । होइ । हो । वाहा३
 १उवार३ । ई२३४डा । वत्सन्नपू । वआ३१उवार३ ।
 १ ५ १ २ २ ३
 यूर३४नी । होइ । हो । वाहा३१उवार३ । ई२३४

डा । जात० रिह । तिमा० उवार३ । तार३४राः ।

होइ । हो । वाहा३१ उवार३ । इट्टडा३३४पू ॥ ४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—२भा० १६४ पृष्ठे दृश्यम् । ४

यदिन्द्रशासीअब्राताम् । च्यावयासदा३सार३स्य

राइ । आ३३स्मा । कम । शुम्माघा३वार३न् । पूरु३

स्पृ३३४हाम् । वसाव्याआ३४ । औहोवा । धार३इवा

३ । चारवार३४औहोवा । या३३४पू ॥ ५ ॥

यापूदिन्द्र । शा३सी३अब्राताम् । च्यावयासा

२ । दसास्या३३रा३इ । उवा३ । ओइवा । अस्माका

१मा३ । शुम्माघा३वार३न् । उवा३ । ओइवा । पूरु

स्पृ३३४हाम् । वसाव्या३३या३ । उवा३ । ओइवा३ । धि

बोवा । चापूयोइइइ ॥ ६ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१भा० ६०४ पृष्ठे दृश्यम् । ६

‘तौरअवसे इ’—इति भा० ब्रा० ३, २, १६ ।

२४ २ २ ३२ २२ ३२ १२ १
 * हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । इया
 २ १ २ ३२ २ १ १
 हाउ । २ । इयाहाउ । ओहोइ । ३ । भूवत् । इडा ।
 २२ १ २२ १ १ १ २ १
 स्वादिष्ठया । मादिष्ठया । जनत् । इडा । पवस्वसो ।
 २२ १ १ २ २ १ २ २
 माधारया । वृधत् । इडा । इन्द्रायपा । तावाइमुताः ।
 १ १ २ २ २ २ ३२ २ ३२
 करत् । इडा २३ । हाउ । २ । हाउ । ओहा । २ । ओ
 २२ १ २ १ २ ३२ २ ३२
 हाइ । इयाहाउ । २ । इयाहाउ । ओहोइ । २ । ओ
 २२ ३ ५२ २ २ २२ १
 होइ । या२३४ओहोवा । १३ । धेनु ॥ ७ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १० पृष्ठं द्रष्टव्यम् । ७

२ ३ २ १ १
 * इयो३ । इया । इयो२इया । इयो३ । इया ।
 २२ २ २ २ २ २ २ २
 अग्रेयुड्त्वाहीश्येतवा । अग्रेयुड्त्वा । हीश्येतवा । अग्रे
 २ २ २ २ २ १ १
 युड्त्वाहीश्येतवा । इयो३ । इया । इयो२ । इया ।

* “धेनुपयसी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १६ । तत्रेदमाद्यम् धेनुसाम ।

† द्वितीयमिदम् पयःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १६) ।

इयो३ । इया । अश्वासीदाइवासाधवाः । अश्वासी

दाइ । वासाधवाः । अश्वासीदाइवासाधवाः । इयो

३ । इया । इयो२इया । इयो३ । इया । अ

रंवहान्तीश्चाशवाः । अरंवहा । तीयाशवाः । अरं

वहान्तीश्चाशवाः । इयो३ । इया । इयो२इया ।

इयोइयाइउवा३ । आ२ । ३ । हसृए३पया२३४५ ॥ ८ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० १३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ८

नवम-दशमे सामनी १भा० २६४-२६५ पृष्ठयोः मुद्रिते । ८, १०

एकादशे साम—१भा० २६७ पृष्ठे मुद्रितम् । ११

द्वादशे साम—१भा० २६६ पृष्ठे मुद्रितम् । १२

* हाउहाउहाउवा । विश्वतोदावन्विश्वतो न आभ

र । हाउ । ३ । वा । यन्दाशविष्ठमीमहे । हाउ । ३ । वा ।

आयुः । हाउ । ३ । वा । सूवः । हाउ । ३ । वा । ज्यो

तिः । हाउ । ३ । वा३ । ई२३४५ ॥ १३ ॥

० “आयुर्मवलोभे द्वे”—इति आ० प्रा० ३, १० । तत्रेदमायुःसाम ।

* विश्वतोदायनिश्चयमेव । भ्रातृवा । ३ । हा

३२२० १ १ ५ २ १
 श्रीवा । ३ । हाश्वोरु४वा । २ । हांजवा । विश्व ..

१२२ . १२२१२ . २ . ३२२३२२ . १२३२२ .
 तोदावन्विश्वतोनाभर । भराओत्रा । ३ । द्वाओवा ।

२ १ ५   २ .   १४ .   २१८

६। हाउवा । २। हाउवा । यन्त्राशविश्विष्टमी.

मह । महाओवा । ३ । हाओवा । ३ । हाओ

२३४वा। २। हाउवा। ईडा। इडाओवा। ३।

१८ ३८ ८   २ १ ५   २   १८
हाओवा । ३ । हाओर३४वा । २ । हाउवा । सूवः ।

३२३२ २ १२२२ २ १ १ ५
सुवाओवा। ३। हाओवा। ३। हाओओओओवा। २।

२ १२ १२ १२ २ २ १२ १२ २
हाउवा । ज्योतिः । ज्योताओवा । ३ । हाओवा ।

४। हा३ओ२२४वा। २। हाउवा३। इट् इडा

११११
२३४५ ॥ १४ ॥

•/ जनयोर्थाङ्गानम्—१भा० पृष्ठे द्रष्टव्यम्। १३, १४

१२ २ २ १ ५ २ १३ २
 ओवा । ३ । हाओर३४वा । २ । हाउवा । मधोःपिवन्ति

२ १ ० १२ २ २ १२ २२ १ २२ १ २ २ १२ २
 गौर्यः । याद्रेणसयावरीः । वृष्णामदन्तिशोभया ।

१ २२ १ २ १२ २ २ २ २ १ ५
 वस्तीरनुस्वराज्यम् । हाओवा । ३ । हाओर३४वा ।

२ २ २ २ २ २ २ १ १ १ १
 २ । हाउवा ३ । हो ३ । आ ३ । ऊ ३ । ई २३४५ ॥ १७ ॥

१ २ ३ ५ २ १ २ १
 * एस्तादोः । ओर३४वा । इत्याविषू र्वताः । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एमधोः । ओर३४वा । पिवन्तिगौरियाः । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एयाई । ओर३४वा । द्रेणसया र्वराइ । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एवृष्णा । ओर३४वा । मदन्तिशो र्भया । अ

१ २ ३ ५ २ १ १ १
 था । एवस्तीः । ओर३४वा । अनुस्वरा र्जियाम् । अ

१ १ १ १ १
 थार३४५ ॥ १८ ॥

— अनयोर्वाख्यानम् — १ भा० ८२२ पु० ८ दृष्टव्यम् । १०, १८

१ २ २ १ १ १ १ २
 १ । जभाइ । यदिहरी र्दसाइ । इडा । आपा ।

पाथीरुमम् (आ० भा० २, २, १०) ।

† “श्लोक वृषके द्वे” — इति आ० भा० १, २, १० । तत्राद्यमिदम् श्लोकसाम ।

१२१ १ १ १ २ २ १२ १
 प्राथउषा२इवा । इडा । माह्य । तस्वामषा२इनाम् ।
 १ १ २ १ १ १ १ १ १
 इडा । साम्रा । जञ्चर्षणा२इनाम् । इडा । देवी ।
 १ १ १ १ १ १ २ १
 जनित्रयजा२इजनात् । इडा । भाद्रा । जनित्रयजा२
 १ १ १ १ १ १
 इजनात् । इडा२३४५ ॥ १९ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ७७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १९

१ २ १ १ १ १ १ १
 * एखादोः । एखादोः । इत्याविषू२वताः । इडा ।
 १ २ १ १ १ १ १ १
 एमधोः । २ । पिबन्तिगौ२रियाः । इडा । एयाई । एया
 १ १ १ १ १ १ १ १
 ई । ट्रेणसया२वरंई । इडा । एवृष्णा । एवृष्णा ।
 १ १ १ १ १ १ १ १
 मदन्तिशो२भया । इडा । एवस्वीः । एवस्वीः । अनु
 १ १ १ १ १ १
 स्वरा२जियाम् । इडा२३४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ८३३ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २०

१२ २ १ १ १ १ १ १
 १ । होइहा । २ । इहोइहा । ३ । औहो२ । इहा ।

* वृषकम् (आ० प्रा० ३, १, १०) ।

† “भक्ष्येष्वंघ्री दे” —इति आ० प्रा० ३, १, १८ । तत्रास्यमिदम् भक्ष्यम् ।

१२ १२ ३ २ ५२ २ २ १२ १२ २ २
२। औहोइहा३४। औहोवा। इमानुकम्भुवनासीषधे

१ १ २ १ २ २ २ १ १ २ २
मा३। इहा। इन्द्रश्चविश्वे च देवाः३। इहा। होइहा। ३।

२ १ २ २ १ २ १ १ २ २ ३ २
इहोइहा। ३। औहो२। इहा। २। औहोइहा३४।

५ २ २ २ १
औहोवा। ए३। भद्रम् ॥ २१ ॥ .

१ २ २ २ १ २ १ २ १
* होइया। ३। इयोइया। ३। औहो२। इया।

१ २ १ २ ३ २ ५ २ २ १ २ १ २ २ २
२। औहोइया३४। औहोवा। इमानुकम्भुवनासिष

२ १ २ १ २ २ २ १ १ १ २
धेम३। इया। इन्द्रश्चविश्वे च देवाः३। इया। हो

२ २ १ २ २ १ २ १ १ २ १ २
इया। ३। इयोइया। ३। औहो२। इया। २। औ

२ २ ३ २ ५ २ २ २ १ १ २ १ २ १
होइया३४। औहोवा। ए३। अया२३४५॥ २२ ॥

अनयोर्थाज्ञानम्—१भा० २०३ पृष्ठे सुद्रितम् । १९, २२ .

२ २ २ २
* हाउतन्तुः । ३। हाउंविश्वम् । ३। अ

अथःसाम (आ० ब्रा० ९, २, १८) । .

† “तन्मोतुनी द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तयोर्धर्मिदम् तन्मो साम ।

४५६ . . . सामवेदसंहिता । [३५०१ अ०

१२ २ २ २ १ २ २ २ २ १
 षीहराईः । महान्मित्रोनादर्शताः । स०००रियेणादियु

२२ २२ २
 ताइ । हाउतन्तुः । ३ । हाउविश्वम् । २ । हाउ ।

१ ३ ५ २ २ १ ३ १ १ १ १
 वा२इ । आ२३४औहोवा । ५३ । तन्तू२३४५ः ॥ २३ ॥

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 * हावोतुः । ३ । हावैही । ३ । अचिक्रदद्वार्षाहरा

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 इः । महान्मित्रोनादर्शताः । स०००रियेणादियुताइ ।

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 हावोतुः । ३ । हावैही । २ । हाउ । आ२इ । हा२३

५ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ४ । औहोवा । ५३ । ओतू२३४५ः ॥ २४ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—२भा० ५५ पृष्ठे दृष्टव्यम् । २३, २४

२२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 † हाउ । ३ । पिवाःसोमाम् । इन्द्र । मन्दतुत्वा । हा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 उ । ३ । यन्तेसुधा । वा३हरि ! अश्व००द्रीः । हाउ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । सोतुर्वाङ्ग । भा३००सुय । तोनअर्वा । हाउ । ३ ।

० ओतुसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

†. “सहोमजसौ द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रायम् सङ्घःसाम ।

२४७-प्रथ] कन्दार्चिकपरिशिष्टम् । ७५७

२८ १ २९ २ ३० ३ ३१ ४ ३२ ५
वा। ए। दिशः। • हाउ३। वा। ए। प्रदिशः। • हाउ३।

३. २२. २१. २५. २. २. १३ ११.
वां। ए। उद्दिष्टः। हाउउ। वाउ। एउ। सहारउ

११
४५: ॥ २५ ॥

१९ १३११२ २ १ २०२ २९

* हाउ३वा । पिबासोममिन्द्रमन्दतुत्वा । हाउ३वा ।

१ र २१र २ १र   २५ .   २२ १ २र १
यन्ते सुषाव हर्यश्वाद्रिः । हाउ । ३४ अ । सीतुर्बाहु

२२ १ २२ १ २२ १ २२ १
भ्याः सुयतो नार्वा । हाउ । ३ । वा । एंभूमिः । हाउ ।

३। वा। ए॒अ॒न्त॒रि॒क्ष॒म् । हा॒उ । ३। वा । ए॒ । द्यौः ।

हाउ । ३ । वा३ । ए३ । महार३४५ ॥ २६ ॥

• अनयोर्धातुानम् — १भा० ८१५ पष्ठे दृष्टव्यम् । २५. २६

१२   २   १.३.   १   २   २

१ हाउप्रवइन्द्रायबृहाताइ । मंस्तुतिब्रह्म अर्चता । हा

उ। वृत्रहन्तविब्रुहा। हाउ। शास्ताक्रान्तः। हा

* महःसाम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† “वार्कजन्मे द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तच्चेदभास्यं वार्कजन्मम् ।

५.८ ख.

उ । वाज्रेणशां । हाउ । तारपोर३४ औहोवां । वर्णा३ह
स ॥ २७ ॥

* हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । ३ । स्तो
भानाम् । ३ । प्रवइन्द्रायबृहाताइ । छाताइ । २ । मरु
तोब्रह्मसर्चाता । चाता । २ । वृत्रह्नतिवृत्रहाशत
क्रातूः । क्रातूः । २ । वज्रेणशतपर्वाणा । बीणा । २ ।
हाउ । ३ । विश्वेषाम् । ३ । भूतानाम् । स्तोभानाम् ।
स्तोभानाम् । स्तोभानां३४ । औहोवा । ई२३४५
॥ २८ ॥

अनयोः व्याख्यानम्—१भा० ५३२ पृष्ठ द्रष्टव्यम् । २७, २८

† हाह । दा३ । औ३४वा । (एवन्तिः) । आसा ।
विदाइ । वा३३गो३४ । जीकमन्वा । नाया । सिन्ना

* उत्तरं वार्कज्यम् (आ० वा० ३, २, १८) ।

† “इषविश्वोतिषी द्वे”—इति आ० ब्रा० ६, २, १८ । तत्रेदमाद्य निषसाम ।

इ । द्रोश्जनु । पेमुवोचा । बोधा । मसाइ । त्वा
 हरि । अश्वयज्ञैः । बोधा । नस्तो । माश्मन्ध । सो
 मदेष् । हाह । चांइ । ओश्वा । २ । हाह । हा
 ३ । ओश्वावाइ ५६ । ईश्वाष ॥ २८ ॥

* ईरयो । ईरयो । ईरयो । ऐही । ऐही । ऐही ।
 च्छ । च्छ । च्छ । ओहा । ओहा । ओहाइ । असा
 विदाइ । वङ्गोक्ती २ । कमाश्मन्धा । ईरयो । २ । ई
 रयो । ऐही । २ । ऐही । च्छ । ३ । ओहा । २ । ओ
 हाइ । नियस्मिन्नाइ । द्रोश्नुप्रेरम् । उवोश्वा । ई
 रयो । २ । ईरयो । ऐही । २ । ऐही । च्छ । ३ । ओ
 हा । २ । ओहाइ । बोधामसाइ । त्वाहरिया २ । श्व
 यारज्ञैः । ईरयो । २ । ईरयो । ऐही । २ । ऐही ।

२२ ३२ २२ २ १ १ १ ३ ५२ २ २२
हेमाच्च । २ । महि । मारुहा३२३४ औहोवा । ए ।

१ २२ १ ३ २ १ १ १
महि । २ । ए । महौ२३४५ ॥ १ ॥

२२ १ २ १ १ २२ २२ ३२ २२
* छाउदिवी । ३ । दिवी रदिवि । ३ । दाइवेदाइवे ।

१ २ २ १ २ १ १ २
३ । महित्रीणामवा २२२२ । द्य क्षमित्रस्या र्य्यम्णाः । दु

२ १ १ २ २ २ १ १ १ १
राधुर्षं वरु २२२२ । छाउदिवी । ३ । दिवी रदिवि ।

१ २ २ ३ २ २ २ १ १ १ ३ ५२ २
३ । दाइवेदाइवे । २ । दिवि । दा२इवा२३४ औहोवा ।

२२ १ २ २ १ ३ १ १ १ १ १
३ । दिवि । २ । ए । दिवी२३४५ ॥ २ ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१ भा० ४२० पृष्ठे दृश्यम् । १, २

२२ २ २ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ २
† औहोइ । इयाछाउ । औहोहोइवा । नाकेसु

२ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
पा । णमुपयत्यतन्तम् । औहोइ । इयाछाउ । औहो

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
होइवा । ह्याद्वेना । तोअभ्यचत्तत्तवी । होइ । इ

* विष्णुः साम (आ० ब्रा० ३, २, १८) ।

† याम-साधुच्छन्दसे द्वे—इति आ० ब्रा० ३, २, १८ । तत्रेदं यामम् ।

याचाउ । औहौहोवा । हाइरण्यपा । चंवहणस्य
 दूतम् । औहोइ । इयाचाउ । औहौहोवा । यामस्य
 यो । नौशकुनंभुरण्यम् । औहोइ । इयाचाउ । औ
 हौहोवा । चाउवाइ । इ२२४५ ॥ ३ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४६ पृष्ठे दृश्यम् । ३

* सुरुपकान्मूतयेसुदधामा । वगो२ । दुहया३
 उवार३ । इ२३४डा । सूर३४वाः । जुहमार३सी । य
 विद्यविया३उवार३ । ज्यो२३४तीः ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६६६ पृष्ठे दृश्यम् । ४

पञ्चम-षष्ठे सामनी २भा० २६८-२७० पृष्ठयोर्मां द्विते । ५, ६

सप्तमं साम २भा० ९७१ पृष्ठे सुद्वितम् । ७

१ चाउ । ३ । चन्द्रम् । ३ । चन्द्रचन्द्रम् । २ । चन्द्र

* माघचन्द्रसं साम (आ० भा० ३, २, १८) ।

† “शुक्लचन्द्रे द्वे”—इति आ० प्रा० ३, २, १८ । तत्रेदं सुशरं चन्द्रं साम ।

चन्द्रम् । चन्द्रं चान्द्रम् । २ । चन्द्रं चान्द्रम् । अत्राहगो
 राशमान्वाशता २ । नामत्वयु राशपाइचाशयं २म् । इत्या-
 चन्द्रमाशसोष्टृहारइ । हाउ । ३ । चन्द्रम् । ३ । चन्द्र-
 चन्द्रम् । २ । चन्द्रं चन्द्रम् । चन्द्रं चान्द्रम् । २ । चन्द्रम् ।
 चार । द्वा२३४ । औहोवा । ए । चन्द्रम् ॥ ८ ॥

• अस्य व्याख्यानम् - १भा० ३४४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । ८

• नवमादिपञ्चविंशान्त्यानि सप्तदश सामानि २भा० २७३ प्रभृति १८१ पृष्ठेषु
 मुद्रितानि । ८-६५

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने तृतीयः प्रपाठकः ॥

॥ इति छन्दोमार्गिक द्वितीयं पर्व समाप्तम् ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२ २ २   २ २   २   २ २   २ २   २
 * ऊवेवाचाम् । वाचंवाचं ऊवे २ । वाक्शृणोतु

२ १   २ २   २   २ १   २ २ १   २ २
 शृणोतुवाक् । वाक्समैतुसमैतुवाक् । वाग्रमता

१ २ २   १   ३ २   ५ २ २   २ २ १ २
 म् । रमताम् । रमा २३ । तुवा ३४ औहोवा । ईचा ।

३ ॥ १ ॥

२ १   २ २ १   २ २   १   २ २   १ २
 † ऊवाइवाचाम् । वाचं ऊवाइ । वाक्शृणोतू २३ ।

४   २ २ ३ ५ २   २ २   १ २   ४   २ २ ३ ५ २   २ २
 शाश्वतिवाक् । वाक्समैतू २३ । साश्वमैतुवाक् । वाग्र

२   ३ २   ५ २ २   ३ १ १ १ १
 मतार २३म् । रम् । तुवा ३४ औहोवा । मार ३४ ५इ ॥ २ ॥

अनयोर्मूलं न ऋक्, अपि तु स्तोमः सचैषः—

३ २   १ २ २   १ २ २   २ २   ३ १ २
 ऊवे । वाचम् । वाचम् । ऊवे । वाक् । शृणोतु ।

* “वाचोव्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २० । तत्राद्य मिदम् ।

† उत्तरं वाचसाम (आ० ब्रा० ४, १, २०) ।

३३३३३३] कन्दार्चिकपत्रिशिष्टम् । ४६५

३ १ २ ३ १ २ ३ १ २
शृणोतु । वाक् । वाक् । समैतु । समैतु । वाक् ।

१ १ २ १ २ ३ २
वाक् । रमताम् । रमतु । वाक् । मे । वाक् ॥ २ ॥ १ ॥ १, २

१ २ १ २ ४ ५ १ २ २ १ २ १
* आतूनारइन्द्रवृचह्माउ । आसोकमाहाउ । धा

१ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २
मागहाहाउ । माहान्माहाहाउ । भिरु । ता२३४इ

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
भाइ । उऊवाइहाउ । वा । असफट्टमृसहसवाक् ।

१ १ १ २ १
ऊ२३४५ ॥ ३ ॥

यस्य व्याख्यानम्—१भा० ४०४ पृष्ठे दृश्यम् । ३

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
† औहोवाऔहोवाऔहोवा । अगन्मज्योतिः । २ ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
अगन्मज्योतिः । अमृताअभूम । २ । अमृताअभूमा ।

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
तत्तिन्मृथिव्याअध्याह्नम । ३ । तत्तिन्मृथिव्याअध्याह्न

१ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
हाम । दिवमन्तरिक्षादध्याह्नम । ३ । अविशामदेवान् ।

• “शशस्य कर्षूयस्य वर्तम्”—इति भा० ब्रा० ३, २, २० ।

† “सुत्रस्य द्विः”—इति भा० ब्रा० ३, २, २० ।

१ ११११ २ २२ २ २ २ २ २ २ २
३ । समुदेवैरगन्महि । ३ । औक्षोवा औक्षोवा औक्षोवा ।

१ २ ३ १ १ १ १
सुवर्ज्योतीर३४५ः ॥ ४ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपि तु लोभः । स चैष—

३ १२२ १ २२ २ १ १ ३ १ १२ ३
उ । अगन्म । ज्योतिः । अमृताः । अ । मृताः । अ

१ २ २ २ १ ० २ ३
भूम । अन्तरिक्षम् । पृथिव्याः । अधि । आ । अरु

१ २२ २ १ २ १ २ ३
हाम । दिवम् । अन्तरिक्षात् । अधि । आ । अरु

१ २२ ३ २
हाम । अविदाम । देवान् । सम् । उ । देवैः । अग
न्महि ॥ २ ॥ २ ॥ ४

२ २ १ २ १ २ १ २ २ १ २ २
* इममेषू । त्वमस्या । काम् । सनिङ्गायन्नव्या

२ १ १ २ २ २ २ १ ३ ४ २ २ ३ १ १
सम् । आग्ने देवा इ । षुप्रारक्षो३३४ औक्षोवा । चार३

१ १
४५ः ॥ ५ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३६ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

३ वेत् पर्व] . इन्द्राग्निः कर्षाणिष्टम् । ४६७

२२ २२२ २३ ५२ २ २२२२
 * छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहोवा । ए३ । भूताया
 ११११ २२ २२२ २३ ५२ २ २
 २३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहोवा । ए३ ।
 २२२२ ११११ २२ २२२ २ ३ ५२ २
 रूपाया२३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहोवम ।
 २ १२ ३११११ २२ २२२ २ ३ ५२ २
 ए३ । आयुषे२३४५ । छाउ । ३ । एवाहियेवा२३४ औहो
 २ १२ ३११११
 वा । ए३ । ज्योतिषे२३४५ ॥ ६ ॥

• अस्य मूलं न षट्क, अपितु क्षोभः ; सचैपः—

३२ ३२ ११२ ३१२ १ २२ १ २२
 ए३ । हिं । ए३ । भूताय । रूपाय । आयुषे । ज्योति
 षे ॥ २ ॥ ३ ॥ ६

सप्तमं साम—२भा० २८४ पृष्ठे मुद्रितम् । १००

२२ २ २ ११११ १ २
 १ सोमासोऽमा । ३ । यत्रचक्षुः । तदाभाशरा२ ।
 १११२२ १ २ १११२२ १ २
 यत्रश्रोत्रम् । तदाभाशरा२ । यत्रआयुः । तदाभा
 १ २२१ १ १ १११२ १
 शरा२ । यत्ररूपम् । तदाभाशरा२ । यत्रवर्चः । तदा
 २ ११२२२ १ २ ११२२२
 भाशरा२ । यत्रनेजः । तदाभाशरा२ । यत्रज्योतिः ।

• व्याहृतीष्य—इति आ० ब्रा० २, २०५

† “परमेश्वरः पात्रापत्यस्य व्रतम्”—इति आ० ब्रा० २, २०५

५ २ १२ २ १२ २ ३४ २२ १२
स्था । तनोददा । तीरदाशु । षाड्वसू ... चोदद्रा

२ २१ २ ४ ४ ५ २२ १ २
धा । उपस्तु । तच्चिदवार्क । छाउ । ३ । वागट्टटट ।

२ २ २ ११११
ददारया ३ । छाउवा ३ । ईर ३४५ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २४७ पष्ठं दृष्टव्यम् । ११

२२ १२ ५ १२ २ १२ १२ ५
* छाउ । ३ । वाजम् । २ । वाजम् । ए । वाजम् ।

१२ २ १ १२ ५ १२ २ १
३ । वाजम् । ए २ । वाजम् । ३ । वाजम् । ए २ ।

१२ ५ १२ २ १२ २ १ १
षाजम् । वाजमो रइ । (त्रिः) । वाजम् । विवि रवि

२ १ १ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
वि । ३ । विविहो रइ विवि । ३ । व्यम्नवा इवि । ३ । अभी

१ २ १ २ १ २ १
नवन्तआ २ । द्रूहारः । द्रूहोदुहः । ३ । प्रियमिन्द्रस्य

१ ३ २ १ १ १ २ १ १
कारमायारम् । मियमियम् । ३ । वत्सेन्नपूर्वआ रयूनी

३ २ २ १ २ २ १ १ २ १ २ १ २
२ । युनीयुनि । ३ । जातं रिद्धन्तिमा रताराः । तरो

१ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १
तरः । ३ । छाउ । ३ । वाजम् । २ । वाजम् । ए २ ।

^{११५} वाज२म् । ^३ । ^{११९} वाजम् । ^१ ए२ । ^{११५} वाज२म् । ^३ । ^{११२} वाजम् ।
^१ ए२ । ^{११५} वाज२म् । ^{११२} वाजमो२इ । ^३ । ^{११} वाजम् । ^२ विवी२
^१ विवि । ^३ । ^{११} विपिहो२इविवि । ^३ । ^{११} व्यश्नवाइवि । ^२ ।
^१ व्या२श्नवाउ । ^१ वा । ^२ ए । ^{१११} सुधामधाम । ^२ । ^{११} ए । ^{१११} सुधाम
^२ धामा२३४पु ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० १६४ पृष्ठे दृष्टव्यम् । १२

त्रयोदशं साम २भा० २८७ पृष्ठे मुद्रितम् । १३

^{११} छाउ । ^३ । ^{११} छा३ । ^१ ओ२३४वाक् । (त्रिः) । ^{११२} ओम् ।
^१ ओम् । ^३ । ^१ छा३ । ^१ ओ२३४वाक् । ^३ । ^{११२} एआयुः । ^३ ।
^{११} आयु । ^३ । ^१ इन्द्रन्नरोनेमधिताहवा२न्ताइ । ^१ यत्पार्यायुन
^१ जतेधिया२स्ताः । ^१ शूरोनृपाताश्वसश्चका२माइ । ^१ आगो
^१ मतिव्रजेभजातुवा२न्ताः । ^३ । ^{११} छाउ । ^३ । ^{११} छा३ । ^१ ओ२३४वाक् ।

* “यमत्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, २, २१ । तत्रे दमुत्तरम् । “अङ्गिरसां
 वोत्तरम्”—इति च आ० ब्रा० ३, २, २१ ।

(त्रिः) । ओम् । ३ । ओम् । ३ । ह्रीम् । ओम् ३४ वाक् । ३ ।

२२ रं . १२ . ३२ २ . ५२ रं . २२
एव्यायुः । ३ । आयुः । २ । आयूः ३४ । औहोवा । ए ।

२२ १२-२१ २ २ १२ २२ ३ ११११
आयुर्द्वात्रिंशभ्यंवर्चोधादेवेभ्यारु३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम् - भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

२२ . २२ . २२ २
* होइह्रीम् । इहोइह्रीम् । (एवन्त्रिः) । इमाउवा

२ १ २ . २२ . २ १ २ . २
न्दिषिष्टयाओह्राउ । उमाह्वन्ते अश्विनाओह्राउ । अयं

२ . २ २ २ . २ १ २ . २ . २ १
वामह्वे वसेशचीवसूओह्राउ । विशंविशं हिगच्छथाओ

२ . २२ . २२ . २२ . २२
ह्राउ । होइह्रीम् । इहोइह्रीम् । २ । होइह्रीम् । इहो

५२ २ . १२ १ . २२ ३२ २ .
इह्रीम् ३४ । औहोवा । इपूह्रीह्रीह्रीह्रीहि ॥ १५ ॥

१ ३२ . १ ३ ३ . २ २ २ .
† होइह्रीम् । इहोइह्रीम् । (एवन्त्रिः) । इमाउवान्दिवि

२ १ २ . २२ . २ . २ १ २ . २ २
ष्टयाओह्राउ । उमाह्वन्ते अश्विनाओह्राउ । अयं वा

* “अश्विनोर्त्रते ह्री” — इति आ० ब्रा० २, २, ११ । तत्रेदमांशम् ।

† अश्विनोर्त्र तमन्तरम् (आ० ब्रा० २, २, ११) ।

३ त्रैत-पर्वे] कन्दार्चिकपट्टिशिष्टम् । ४७३

* हाउ । ३ । ऊर । ३ । कक्का रउ । ३ । कश्यपस्यसुवा

रश्विदा । यावाङ्गः संयूज्जावाश्वतो र । ययोर्विश्वमपा

रश्विब्रताम् । यज्ञन्धीरामीश्चाग्रश्या र ३ । हाउ ३ ।

ऊर । ३ । कक्का रउ । २ । कक्का रउ । क्काउवा ३ ।

३ १ १ १ १
ईर ३ ४ ५ ॥ २० ॥

अनयोर्वाख्यानम्—१ भा० ७३० पृष्ठे सुद्रितम् । १९२०

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थस्याईः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

* हाउ । ३ । इन्द्रा ३ १ २ ३ म् । हाउ । ३ । नरोने

मधिताहवान्ताइ । हवीन्ताइ । हवान्ताइ । ओइ ।

हबन्ताइ । वन्ताइ । ओहीवा । एहिया । हाउ । ३ ।

उत्तरं कश्यपव्रतं मिदम् (आ० ब्रा० ३, २, २१) ।

† “अङ्गिर्मा व्रते द्वे”—इति आ० ब्रा० ३, १, २२ । तत्राथ मिदम् ।

६० नव,

१ २ २ २ २ १ २ २ १ २
यत्पा३१२३। हाउ। ३। र्यायुनजतेधियास्ताः। धियास्ताः।

२ १ २ २ ४ ५ १ २ २ २ १ २
धियास्ताः। ओइ। धियस्ताः। यस्ता। औहोवा।

१ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २
एहिया। हाउ। ३। गुरो३१२३। हाउ। ३। नृषाता

१ २ २ १ २ २ १ २ २ १
अवसश्चकामाइ। चकामाइ। चकामाइइ। ओइ।

२ ४ ५ १ २ २ २ १ २ १ २ २ २ २
चकामाइ। कामा। औहोवा। एहिया। हाउ। ३।

१ २ २ २ २ २ २ २ १ २ २
आगो३१२३। हाउ। ३। मतिव्रजेभजातुवान्नः। तु

१ २ २ १ २ २ ४ ५ १ २ २ १ २
वान्नः। तुवान्नाः। ओइ। तुवन्नाः। वन्ना। औ

१ २ १ २ २ २ २ २ २ १ १ १ १ १
होवा। एहिया। हाउ। ३। वा३। ई२३४५॥ १॥

अस्य व्याख्यानसं० १भा० ६४२ पृष्ठे दृश्यम् । १

२ २ १ २ १ २ १ २
* हाउ। ३। हाहाउ। ३। इहाहाउ। ३। इयाहाउ।

१ २ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २
२। इयाइहाउ। वा। अभित्वागूरनोनुमोइस्। अदु

२ २ १ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ २
गधाइवधेनवोहस्। ईशानमस्यजगतःस्वईशहस्। ईशान

१२ १ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ १
 ए । अरुचुक्ष्मा अरुचुदुषसान्दिसूर्यो विभाती २ ३

१ १

४ पु॥ पु॥

अस्य ज्ञाप्यानम्—१ भा० १४० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ५

षष्ठं साम २ भा० २८६ पृष्ठे मुद्रितम् । ६

सप्तमं साम २ भा० २८७ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

अष्टमं साम २ भा० ३०१ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

१२

१

२

१

२

* हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । ३ ।

२ १

२, १२

२ ३ ४ ५

२ १

२

उदुब्रह्मा । णी३रे । तश्रवस्या । इन्द्रसमा । र्ये३

१

२ २ ३ ४ ५

१ २ १ २

२

१

२ ३ ४ ५

मह । यावसिष्ठा । आयोविश्वा । नी३श्रव । सातता

२ १ २

२ १ २

२ ३ ४ ५

५

२ २

उपश्रोता । मईव । तोवचासी । ह

१

२

१ २ २

१ २

२

२

ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयाहाउ । २ । इया३हाउ । वा३ ।

३ १ १ १ १

ई२३४५ ॥ ८ ॥

१२

१

२

२

१ हाउ । ३ । ऊ२ । ३ । षी । ३ । इयो । ३ ।

.. “वसिष्ठप्रत द्वि”—इति आ० आ० १, २, २२ । तवायमिदम् ।

† उत्तरं वसिष्ठप्रतम् (आ० ब्रा० २, २२) ।

१ १२ १२   २ १२ २ ९   १ ५   २ १२
 इयोवा । ३ । इयोवाहाइ । ३ । उदू२ । २ । उदु । उदो
 २   २ १२ २ २   १   २ १२   ९
 वा । ३ । उदोवाहाइ । ३ । ब्रह्मा । णी३एर । त
 २   १२ २   १ २ २ २
 श्रवस्या । स्या । २ । स्येवा । ३ । स्योवाहाइ । ३ ।
 १ ५   १   २ १२ २   २ १२ २
 इन्द्र२म् । २ । इन्द्रम् । इन्द्रोवा । ३ । इन्द्रोवाहाइ ।
 १   २ १   २ २   १ २ २
 ३ । समा । ये३मह । यावसिष्टा । २ ५ । षोवा । ३ ।
 १ २ २ २ २   १ २ ५   १ २   १ २ १ २ २
 षोवाहाइ । ३ । आयोर । २ । आयः । आयोवा ।
 २ २ १ २ २ २   १   २ १   २ २ २
 ३ । आयोवाहाइ । ३ । विश्वा । नी३श्रव । सातता
 २   १ २ २   १ २ २ २ २   १ ५
 नाम ना । २ । नोवा । ३ । नोवाहाइ । ३ । उप२ । २
 २ १ २ २   २ १ २ २ २   २ २   २ २ २   २ २
 उपोवा । ३ । उपोवाहाइ । ३ । ओता । मईव । तो
 २   २   १ २ २   १ २ २ २ २
 वचासी । सी । २ । सोवा । ३ । सोकाहाइ । ३ ।
 २ २   १   २   २   २ १ २ २
 चाउ । ३ । जं२ । ३ । णी । ३ । इयो । ३ । इयोवा ।
 २ १ २ २ २   २ १ २ २ २ २   २   ३ १ २
 ३ । इयोवाहाइ । २ । इयोवाहाउ । वा३ । ई२३
 १ १
 ४५ ॥ १० ॥

१२ १ २ १२ २ १ २ १२ २ १
 * हाउ । ३ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः ।

१ १ २ २ १ २ १२ २ २ १
 होइ । विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ ।

१ २ २ १ २ १२ २ २ १ १ २ १ २
 विश्वाधनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । उरुघोष

२ २ ३ १ १ १ २ २ २ २ १ १
 च्चक्रेलोकम् । होइ । उरुघोषच्चक्रेलोकम् । होइ ।

२ १ २ २ २ २ १ १ २ १ २ २ २ २ २ २
 उरुघोषच्चक्रेलोकम् । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनु

२ १ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १
 दानः । होइ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः । होइ ।

२ १ २ २ २ २ २ २ २ १ १ २ १ २
 वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः । होइ । इन्द्रन्नरो । ने

१ २ २ ४ ५ २ १ २ १ २ १
 रमधि । ताहवन्ताइ । यत्पारिथाः । युनज । ताइ

३ ४ ५ २ २ २ २ २ १ २ २ ४ ५ २ २
 धियस्ताः । शूरोनृषाः । ताइश्रव । सञ्चकामाइ । आ

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ १
 गोमंताइ । ब्रंजेभं । जरातुवन्ताः । हाउ । ३ । विश्वा

२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 धनानिसञ्जित्यवृत्रहाभूर्यासुतिः । होइ । ३ । उरुघोष

२ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 च्चक्रेलोकम् । होइ । ३ । वृत्रमेभ्योलोकेभ्योनुनुदानः ।

१ २ १ २ २ १ २ २ १ १ २
होइ । २ । वृत्रमेभ्यो लोकेभ्यो नुदानः । १ । चो२ । वार३४ ।

५ २ २ ३ २ २ २ २ २ २ २
औहोवा । ए । वृत्रञ्जघन्वा २ अपतद्वारयत्तमः । २ ।

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ए । वृत्रञ्जघन्वा २ अपतद्वारयत्तमः २३४५ः ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ११

द्वादशं साम २भा० ३०३ पृष्ठे मुद्रितम् । १२

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
* ए३१ । ४ । प्रवोमहाइ । महेवृधाइभरा२३४धाम् ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
क्षौ । ४ । ए३१ । ४ । प्रचेतसाइ । प्रसुमताइङ्गण२३४

५ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ध्वाम् । क्षौ । ४ । ए३१ । ४ । विशःपूर्वाइः । प्रचरचर्ष

३ ५ १ २ २ २ २ २ २ २ २
णार३४इप्राः । क्षौ । ४ । ए३१ । २ । ए३१२ । आ२३४ ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
औहोवा । ए । वृत्रमेभ्यो लोकेभ्यो नुदानः ॥ १२ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६४२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १३

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
* ए२ । ५ । यमेवा । ५ । योवाहाइ । ५ ।

* “प्रजापतेस्त्यक्षि शतु सन्मितम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ३३ ।

† “चतुस्ति शतु सन्मितम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, ३३ । प्रजापतेरित्येव ।

इन्द्रन्नरो । निश्मधि । ताहवन्ताइ । ए२ । पू । योवा ।

पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा । क्षौ । ३ ।

ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ । पू । यत्पा

रियाः । युनज । ताइधियस्तः । ए२ । पू । योवा ।

पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा । क्षौ ।

३ । ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ । पू । शू

रीनृषा । ताश्श्रव । सश्चकामाइ । ए२ । पू । यो

वा । पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा ।

क्षौ । ३ । ए२ । पू । योवा । पू । योवाहाइ ।

पू । आगोमताइ । ब्रज्जेभ । जातुवन्ताः । ए२ । पू ।

योवा । पू । योवाहाइ । ४ । योवाश्चाउ । वा ।

ए । व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ १४ ॥

२२ १ २ १ २ १
 * हाउ। ३। हहाउ। ३। हहहाउ। ३। कपार
 २ १ २ १ २ १ २
 उ। ३। हाउओ२३। २। हा३१उवा२। अभित्वा
 २ २ १ ३ ५ २ २
 प्रहरनो३। ३। आउ। वा२३। नू२३४माः। ईडा।
 १२ १ १ २२ १ २ १२ १ २ २ १ २ २ १ २
 ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षमृथिवीम्यच्चप्रदिशकृषीन्देवा
 १ २ २ १ २ ४
 न्वर्णम्। अदुग्धाद्वधा३१उवा२३इ। नम२३४वाः।
 २ २ २ १ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २
 ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षमृथिवीम्यच्चप्रदिश
 १ २ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 कृषीन्देवान्वर्णम्। ईशानंमस्यजगतःसुवा३१उवा२३। दृ
 ५ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २ १ २ २ १ २ २ २
 २३४शाम्। ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरिक्षमृथि
 १ २ १ १ २ २ २ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 वीम्यच्चप्रदिशकृषीन्देवान्वर्णम्। ईशानमिन्द्रवा३१उवा
 ३ ५ ३ २ २ १ २ १ २ २ २ १ २ २ २ १ २ २ १
 २३। स्थू२३४षाः। ईडा। ३। ज्योतिष्यतस्वपतान्तरि
 २ १ २ १ २ १ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २ २
 क्षमृथिवीम्यच्चप्रदिशकृषीन्देवान्वर्णम्। हाउ। ३। हहा

उ। ३। हृहृहाउ। ३। कपा२३उ। ३। हा३ओ२३।

२। हा३१उवा२। ३। व्रतमेसुवरेशकुनः ॥ १५ ॥

अथ व्याख्यानम्—१भा० ४७८ पृष्ठे द्रष्टव्यम्। १५

* हाउहाउहाउ। ओहा। २। ओहा। हाओवा।

३। ऊ२। ३। ओ२। ३। हाउवाक्। ३। आयुर्यन्।

३। एमायुः। ३। आयुः। ३। वयाः। २। वयः।

इन्द्रमरोनेमधिताहवा२न्ताइ। यर्त्यार्यायुनजतेधिया२

स्ताः। शूरोनृषाताश्रवसश्चका२मांइ। आगोमतिव्रजेभ

जातुवा२जाः। हाउहाउहाउ। ओहा। २। ओहा।

हाओवा। ३। ऊ२। ३। ओ२। ३। हाउवाक्। ३।

आयुर्यन्। ३। एमायुः। ३। आयुः। ३। वयाः। २।

३३-पर्व] छन्दःशास्त्रिकप्रतिष्ठितम् । ४८९

१ २ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
वा२ । या२३४ । औहोवा । ए । आयुहोपसभ्यं

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
र्षीधादेवेभ्या२३४५ ॥ १६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—भा० ६४२ पृष्ठे दृश्यम् । १६

सप्तदशं साम—भा० २०५ पृष्ठे मृदितम् । १७

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
* अभिप्रन्ना । तमोजसा । तमोजसा२ । एवं

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
न्निः । तमोजसा । सुवोजसा२ । २ । तमोजसा । सु

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
वो । जा२ । सा२३४ । औहोवा । असिप्राणएअसि ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
३ । एअसि । ३ । सत्यमित्थावृषा२इदा२३४सी । एअसि ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
२ । ए । आ२ । सा२३४ । औहोवा । इडाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । डाङ्गच्छसूर्यङ्गच्छे । अभिप्रन्ना ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
तमोजसा । तमोजसा२ । एवन्निः । तमोजसा ।

२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २०
सुवोजसा२ । २ । तमोजसा । सुवो । जा२ । सा२३४ ।

५२ २ १ १२ १ २२१ १
 औहोवा । असिचक्षुरे असि । ३ । एअसि । ३ । वृष

२ ३ ५ २२१ २२ १ ३
 जूतिनारवार३४इता । एवता । २ । ए । वार३ । ता

५२ २ २ १ २ १२२१ २ २
 २३४ । औहोवा । अन्तरिच्छङ्कनाकेविभाहि । ३ ।

६ १ २२१ २२१ १२
 अभिप्रप्ता । तमोजसा । तमोजासा २ । ३ । तमो

१ २२१ २३ १ १२ १
 जसा । सुवोजासा २ । २ । तमोजसा । सुवो । जा २ ।

४ ५२ २ १ २ २२१ २२१
 सा २३४ । औहोवा । असिश्रोत्रमे असि । ३ । एअसि ।

१२ २ ३ ५ २२१
 ३ । वृषाक्षयष्टिषेपरारवार३४तौ । एवति । २ । ए ।

१ ३ ५२ २ १ २ २
 वार । ता २३४ । औहोवा । स्वर्गच्छज्योतिर्गच्छ । ३ ।

२ १ २२१ २ २२१ २२१
 अभिप्रप्ता । तमोजसा । तमोजासा २ । ३ । तमोजसा ।

२ २१ २२१ २ २ १ ३
 सुवोजासा २ । २ । तमोजसा । सुवो । जा २ । सा २३४ ।

५२ २ १ २ २२१ २२१ १ २
 औहोवा । असिज्योतिरे असि । ३ । एअसि । ३ । वृषो

२ ३ ५ २२१ २२१ १ ३
 अर्वावितार३४तः । एअतः । २ । ए । अ २ । तार

३४ । औहोवा । अतिज्योतिर्विभाह्येति । २ । अति

ज्योतिर्विभाह्येति २३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ५४५ पृष्ठे दृश्यम् । १८

* ऊम् । ३ । हो । ३ । ह्य । ३ । औहा । ३ ।

औहाइ । २ । औहोइ । इन्द्रनरो । मेऽमधि । ता

हवन्ताइ । ३ । वयोवृहत् । ३ । विभ्राष्टयेविधर्मणे । ३ ।

ग्रन्थारियाः । युनज । तादधियस्ताः । सत्यमोजः ।

३ । रजःसुवः । ३ । शूरोनृषा । तारश्रव । सुश्रक्रामा

इ । ३ । भद्रसुधा । २ । भद्रसुधे । षमूर्जम् । इष

मूर्जम् । २ । आगोमन्ताइ । व्रजेभ । जातुवन्ताः ।

३ । बृहद्यशः । ३ । दिविदधेवृहत् । २ । दिविदधे ३ ।

हाउवा । वागीडासूवोवृहद्वा २३४५ ॥ १९ ॥

^{१५} * चाउ । ३ । ^१ आइह्यी । ३ । ^१ आइहिया । ३ । आ
^१ साउ । ३ । ^{१ २} आयाम् । ३ । ^{१ २} नामाः । ३ । ^१ किट् । किट् ।
^१ इन्द्रन्नरोनेमधिताह्वा^{१ २} रन्ताइ । यत्पार्यायुनजतेधिया^{१ २} र
^१ स्ताः । ^{१ २ २} शूरोनृषाताश्रवसश्चका^१ रमाइ । ^{१ २} आगोमति
^२ ब्रजेभजातुवा^१ रन्नाः । ^{१ २} मनारश्चोइ । ^{१ २} प्राणारश्चोइ ।
^१ चक्षूरश्चोइ । ^{१ २} ओत्रारश्चोइ । ^{१ २} बोषारश्चोइ ।
^१ व्रतारश्चोइ । ^{१ २} भूतारश्चोइ । ^{१ २} पानारश्चोइ ।
^१ चित्तारश्चोइ । ^{१ २} धीतारश्चोइ । ^{१ २} सुवारश्चोइ । ^{१ २} ज्यो
^१ तारश्चोइ । ^{१ २} वारश्चोइ । ^{१ २ २ २ २ २} जरश्चोइ ॥ २० ॥

अनयोर्बाह्यान्तम्—१ भा० ६४१ पृष्ठे दृश्यम् । १८, २० ।

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने चतुर्थः प्रपाठकः ॥

* “इन्द्रस्य राजन-रौहिणे ह्ये” — इति आ० भा० ३, १, २१ । तत्रोपरि मिहं रौहिणम् ।

॥ हरिः ॐ ॥

२२ १ १ १ १ १
* ह्याउ । ३ । ज२ । ३ । ऊज२ । इयाहाउ ।

१ ५ २ ३ १ १ १ १ १
२ । इया३हाउ । बा३ । इट्टडा२३४५ ॥ १ ॥

अथ मूलं न क्व, अपि तु कोमः प्रथमः—

ऊ ॥ २५ १ । ५ . .

द्वितीय तृतीये समिति—१५० १०७-११० पृष्ठयोः मृदिते । २, ३

१ १ १ १ १ १ १ १
+ इया२ । ३ । इयाहाउ । ३ । इन्द्रन्नरो । नेहम

२२ ३ ४ ४ २ १ २२ ३२ २
धि । ताह्वन्ताइ । ह्वन्ते३ । ह् ह् ह् ह् ह् ह् ह् ह् ।

१० २ २ १२ १ १ १ १ ३ ४ ५
३ । ह्वन्ते । ३ । यत्परियाः । युनज । ताइधियस्ताः ।

१ १ २२ ३२ ३ १ २
धियस्ताः । ह् ह् ह् ह् ह् ह् ह् ह् । ३ । धियस्ताः ।

२२ १२ १ १ २ ३ ४ ५ १ २
३ । शूरोनुषा । ता३श्रव । सञ्चकामाइ । चकामे३ ।

१ २२ ३२ २ १ १ २ १ २ १ २
ह् ह् ह् ह् ह् ह् ह् ह् । ३ । चकामे । ३ । आगीमताइ ।

● “अग्नेरिहान्दं पञ्चभुगानम् । इरीन्वा” इति आ० ब्रा० ३, २, २४ । तत्र प्रथमं मिदम् ।

+ “अग्नेरिहान्दं पञ्चभुगानम्” इति आ० ब्रा० ३, १, २४ । तत्र चतुर्थं मिदम् ।

१५ १८८१२८८८ १ १८११ १ १८१२८८
नमः। ये देवाद्देवाः। पृथिवीषदः। स्यर्तंभ्योवो

देवादेर्वभ्योनमः ।   येदेवादेवाः ।   असुषुदः ।   स्थते

२ १२ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

भ्योवादेवादेवेभ्योनमः । येदेवार्दवाः । दिक्षुसदः ।

१ रर २र रर रर ३र ४र ५र
स्थितेभ्योवादेवादेवेभ्योनमः ।
१रर२र३र४र
येद्देवादेवाः ।
३र २र
आशा

१२   १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२   १३ १४ १५
सदः ।   स्थतेभ्योवोदेवादेवेभ्योनमः ।   अन्नज्यामिव

१ २४ १ २३ १ २२ १ २१ २ १० १ ९ १ ८ १
धन्वनीवितेमन्यन्नयामसिमृडतान्नइहअस्त्रभयम् । इडा२३

भा० यद्ददं विश्वभूतम् । युयो३ । आउ । वार३ । ना३

५
३४माः ॥ ६ ॥

अधिप । ताड । मित्रप । तड । क्षत्रप । ता ।

इ । स्वःपताइ । धनपताइ । नास्मा । नमउत्ततिभ्यः

२४ ११२० २१२० २२० १ २२ २० २१ २० २

स्योत्तज्जानेभ्यश्चनंमोनीपङ्क्तिभ्यश्चोपवीतिभ्यश्चनमोस्यङ्गस्य

२१४९२ . १ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२

प्र। तिद्धानेभ्यश्चनमःप्रविध्यज्ञास्यप्रव्याधिभ्यश्चनमःत्सरज्ञास्य

इडा२३भा । यद्दृ२ विश्व॑भूतम् । युयो३ । आ४ । वा

२३ । ना२३४मा ॥ ८ ॥

एतेषां षष्ठादित्रयाणां साक्षां मूलानि न कचः, अपितु सोभा, ते केते—

१ २ १ २ ३ १ २२ २ २२ १ १०२२
अधिपते । अधि । पते । मित्रपते । मित्र । पते । क्षत्र

१ २२ ४ १ २ १ ०२
पते । क्षत्र । पते । स्वःपते । स्वाऽऽरिति । पते ।

१ २२ १ २२ १ २२ ३ २ २ ३ ० २ ३
धनपते । धन । पते । नमः । मन्युना । वृत्रहा । वृत्र ।

२ १ २२ ३ २ ३ १ २ २ १
हा । सूर्येण । स्वराट् । स्व । राट् । यज्ञेन । मघ

२ १ २२ ३ २ ३ २ १ २२ १
वा । दक्षिणा । अस्य । प्रिया । तनुः । राज्ञा । वि

२ २ ३ २ १ २२ ३ १ २ ३ १
शम् । दाधार । वृषभः । त्वष्टा । वृत्रेण । शची

२ ३ १ २२ १ २२ १ २२ ३ २
पतिः । शची । पतिः । अनेन । गयः । पृथिव्या ।

३ २ ३ १ २ १ २२ ३ २ ३ २ ३
दृष्टिः । अग्निना । विश्वम् । भूतम् । अभि । अ

१ २ १ २२ २ २ ३ ३ ३ २
भवः । वार्युना । विश्वा । प्रजाः । प्र । जा । अभि ।

३ १ २ ३ १ २ ३ २
अप्रवथा । वषट्कारेण । वषट् । कारेण । अर्द्धभाक् ।

अर्द्ध । भाक् । सोमेन । सोमपाः । सोम । पाः । समि

त्या । सम । इत्या । परमेष्ठी । परमे । स्त्री । ये । देवाः ।

देवाः । दिविषदः । दिवि । सदः । अन्तरिक्षसदः ।

अन्तरिक्ष । सदः । पृथिवीषदः । पृथिवी । सदः ।

अप्सुषदः । अप्सु । सदः । दिक्षुसदः । दिक्षु । सदः ।

आशासदः । आशा । सदः । स्थ । तेभ्यः । वः । देवाः ।

देवेभ्यः । नमः । अप । ज्याम् । इव । धन्वनः । वि ।

ते । मन्युम् । नयामसि । मृडताम् । नः । इह ।

अस्मभ्यम् । यः । इदं । विश्वम् । भूतं । युयो । नमः ॥०॥

नमः । उत्ततिभ्यः । उत् । ततिभ्यः । च । उत्तन्वाने

भ्यः । उत् । तन्वानेभ्यः । च । नमः । नोषङ्गिभ्यः । नो ।

सङ्गिभ्यः । च । उपवीतिभ्यः । उप । वीतिभ्यः । च ।

नमः । अस्यङ्ग । च । प्रतिदधानेभ्यः । प्रति । दधाने

भ्यः । च । नमः । प्रविध्यङ्यः । च । प्रव्याधिभ्यः । प्र । व्याधि

भ्यः । च । नमः । त्सरभ्यः । च । त्सारिभ्यः । च । नमः ।

श्रितेभ्यः । च । आयिभ्यः । ज्ञ । नमः । तिष्ठङ्यः । च ।

उपतिष्ठङ्यः । उप । तिष्ठङ्गः । च । नमः । यते । च । वि

यते । वि । यते । च । नमः । पथे । च । विपथाय । वि ।

पथाय । च ॥ ० ॥ नमः । अन्नाय । अन्न । पतये । अन्न ।

पतये । एकाक्षाय । एक । अक्षाय । च । अवपन्नादाय ।

अव । पन्नादाय । च । नजः । नमः । रुद्राय । तीर

सदे । वीर । सदे । नमः । स्थिराय । स्थिरधन्वने ।

स्थिर । धन्वने । नमः । प्रीतिपदाय । प्रति । पदाय ।

च । प्रट्शिणे । च । नमः । चयम्बकाय । क्रि । अम्ब

काय । च । कपर्दिने । च । नमः । आश्रायेभ्यः ।

च । प्रत्याश्रायेभ्यः । प्रति । आश्रायेभ्यः । च । न
 मः । संवृते । सम् । वृते । च । विवृते । वि ।
 वृते । च ॥ २ ॥ १ ॥ ५

नवमं साम—२ भा० ३१३ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

* हाउ । ३ । ऊप् । ३ । विविबिबिबी३ । ३ । हौ२ ।
 ३ । हाउ३वा । अभित्वागूरनोनुमोहस् । अदुग्धाइव
 धेनवोहसं । ईशानभस्यजगतःस्रष्टृश्चस् । ईशानमि
 न्द्रतस्थोहस् । हाउ । ३ । ऊप् । ३ । विविबिबिबी३ ।
 हौ२ । ३ । हाउ३वा । एअस् । एफट् । एमृस् ।
 एहस् । ई२३४५ ॥ १० ॥

अस्य व्याख्यानम्—२ भा० ४७८ पृष्ठे मुद्रितम् । १०

एकादश साम—२ भा० २८५ पृष्ठे मुद्रितम् । ११

* आयाउ । ३ । अक्रांसमृद्रःप्रथमांश्चविधर्मान् । वि

* “अजितस्य कृतिः”—इति आ० ब्रा० ३, २, २४ ।

† “दीर्घतमसश्च वतम्”—इति आ० ब्रा० ३, १, २४ ।

३। निधा॑इमा॒हे । २। निधा॑र॒इ । मा॒र । चा॒र॒इ४ ।

४२२ ११११
 औहोवा । सुवर्जोतीर३४५ ॥ १८ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० १८४ पृष्ठे दृश्यम्। १८

जनविंशतितमं साम—१ भा० ३२२ पृष्ठे मुद्रितम् । १८

* वाक् । २ । वागीयम् । कथानश्चिन्ताश्चाभूवा

२८। जूतीसदावृद्धाः साश्वा२। कयाशचिष्ठाश्या

२ १ १ २ १ ३ ५ २ २
वा१र्त्ता२। वाक्। सं। वागीया२। वार३४औ॒होवा

२४ २१ २२ १४ २२ ११, ११
ए । अन्तरिक्षे सलिलं ललाया २३४५ ॥ २० ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ३८४ पृष्ठे दृश्यम् । २०

एकविंशतितमं साम—२ भा० ४९३ पृष्ठे सुदितम् । २१

द्वाविंशतितमं'संम—२ भा० २२४ पृष्ठे मुद्रितम् । २२

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमस्यार्द्धः प्रगाढकः ॥

* "त्रौणि लोकानां व्रतानि दिवोऽम्नरीक्षस्य पृथिव्याः"—इति षा० ब्रा०३

२, २५ । तदेदं द्वितीयं मन्मरीचस्य व्रतमिति ।

॥ हरिः ॐ ॥

प्रथमादीनि दश सामानि—२ भा० ३२५—३२१ पृष्ठे दु मृदितानि । १—१०

२१ २ १ १ १ २
 * हाउ । ३ । हारइ । ऊर । त्रिः । काककक
 १ १ १ १ १ १
 कक । ३ । हारइ । ऊर । ऊर । ऊर । एवन्तिः ।
 १ २ १ १ १ १ १ १ १ १
 काककककक । ऊर । एवन्तिः । हाउ । ३ । यस्येद
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 मारजोयूरजाः । तुजेजनेवनसूरवाः । हाउ । ३ ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 हाइ । ऊर । ३ । काककककक । ३ । हारइ ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ऊर । ऊर । ऊर । त्रिः । काककककक । ऊर ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 ३ । हाउ । ३ । आइन्द्रसूर । त्रियात्रवृषहाइप्रइत् ।
 १ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 नमःसुवरिडार३४५ ॥ ११ ॥

अस्य व्याख्यानम्—२भा० २७८ पृष्ठे दृश्यम् । ११

१ १ १ १ १ १ १ १ १ १
 * हाउ । ३ । अहोअहो । अहो । आहोआहो ।

* “कश्यपव्रतं दशावतानम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

† “कश्यपयोवा द्वितीयम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

३। योनोवनुध्यन्नभिदातिमारत्ताः । उमणावामन्यमा
नसुरोरेवा । निधीयुधाश्वसावातमारइन्द्र । अभी
ध्यामवृषमणस्त्वोरेताः । छाउ । ३। छाउहौहौहौहौ
हौ । ३। छाउ३। ना । एवयः सुवरिडार३४५ ॥ १४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० ६८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १४

* छाउ । ३। इमाः । ३। प्रजाः । ३। प्रजा
पते । ३। चोइ । २। प्रजापते । छाउ३४५ । ए । हृदयम् ।
२। ए । हृदया३४५ । वा । ३। प्रजारूपमजीजने ३।
इड्डडार३४५ ॥ १५ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अफितु सोमः; सचेष्टः—

इमाः । प्रजाः । प्र । जाः । प्रजापते । प्रजा । पते ।
हृदयम् । प्रजाः । प्र । जाः । रूपम् । अजीजने ॥ २११८ ॥

* “कश्यपव्रतं दशतुगार्तम् * * * प्रजापते हृदयं पश्यन्म” — इति

१२ १ २ १ १२
* हाउ । ३ । इडा । ३ । सुव । ३ । ज्योतिः ।

३२ २ ५२ २ २२ १ २ २ २ १ १
२ । ज्योता ३४ । औहोवा । १ । इडासुवज्यातो २३

१ १
४ पुः ॥ १६ ॥

मप्रदशं साम—२भा० २३२ पृष्ठं मुद्रितम् । १७

अष्टादशं साम—२भा० २६० पृष्ठं मुद्रितम् । १८

कनविंशं साम—२भा० २३३ पृष्ठं मुद्रितम् । १९

२२ १ २ १२ ५ २२
१ हाउ । ३ । वाग्घहहहह । ३ । ऐहो २ । ३ । ऐह

२ १ १ २ ५ २ १ २ २
हाउवाक् । ३ । हाहाउ । ३ । हाउवा । पूजातोक्

२२ २ १ १ २ १ १ १ २ २ १ २
मजीजनेहस् । इहा २३४५ । हाउ । ३ । वाग्घहहहह ।

१२ ५ १ २ २ १ २
३ । ऐहो १ । ३ । ऐहिहाउवाक् । ३ । हाहाउ । ३ ।

१ २ १ २ १ २ १ २
आयाउ । ३ । अग्निरस्मिजन्मना औश्हो । हा २इया ।

२ २ १ १ २ २ १ २ १
औश्हो । हा २इया । औश्हो ३ । हाउ । ३ । वा ग्घ

० “कश्यपव्रतं दशानुगामम् * * * इहानां सङ्ख्यारः षष्ठः”—इति

आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

१ “कश्यपपुच्छं दशमम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २७ ।

३व्रत-पर्व] . कन्दार्चिकपरिशिष्टम् ।

१. हहहह । २. ऐहीर । ३. ऐहिहाउवाक् । ४. हा ।

२०   २१   २२   २३

जाउ। ३। जाउश्वां । इक्ष्मपूजामिहरयिः रराणोहस् । .

इहार३४५। हाउ। ३। वाग्घइहइह। ३। ऐही२।

२। ऐहिहाउवाक् । ३। हाहाउ । ४। आंयाउ ।

३। जातवेदाऔश्चो । हाँइया । औश्चो । चार

इयं। औरहो३। हाउ। ३। वागघहहहह। ३।

२५ २४१ २ २ १२२१२ २४१
(एवं सर्वत्र) हाउश्वा । रायस्योषायसुकृतायभूयसेहम् ।

इहा २३४५ । हाउ । वागघहहहह । अयाउ ।

३। घृतम्मेचक्षुरमृतम्मासनिर्द्धो । ह्यं२इयाः॥ औ३

हो । हारंइया । औं३हो३ । हाउ । ३ । वाग्घहह ।

ॐ ह्रीं । इति । हाउइवा । आगन्वाममिदंवृहत् । इहा ..

२३४५। हाउ। ३। वागघहहहहं। ३। आयाउ।

३। त्रिधातुरर्कोरजसोविमानाञ्चैरहो । चारदया ।

^{२ २ १ १ २ २ ५२}
 औश्हो । हारइया । औश्होश् । हाउ । ३ ।

^{१ २ २५ ३ १ २ १ २ १ २ ४}
 वाग्घहहहह । ३ । हाउश्वा । इदं वामभिदं वृहस् ।

^{१ ३ १ १ १ १ २५ १ २ १}
 इहार३४५ । हाउ । ३ । वाग्घहहहह । ३ । आयाउ ।

^{१ २ २ १ १ २ २}
 ३ । अजस्रञ्ज्योताइरौश्हो । हारइया । औश्हो ।

^{१ १ २ २ २२ १ २}
 हारइया । औश्होश् । हाउ । ३ । वाग्घहहहह ।

^{२५ २ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १ २ १}
 ३ । हाउश्वा । चराचरायवृहत्तइदं वामभिदं वृहस् ।

^{१ ३ १ १ १ २२ १ २ १}
 इहार३४५ । हाउ । ३ । वाग्घहहहह । ३ । आधा

^{२ १ २ २ १ १ २ २}
 उ । ३ । हविरस्मिभर्वामौश्हो । हारइया । औश्हो ।

^{१ १ २ २ २२ १ २}
 हारइया । औश्होश् । हाउ । ३ । वाग्घहहहह ।

^{२५ २ २ १ २ २ २ १ २ २}
 ३ । हाउश्वा । एयशोक्कान्भूतमततनत्प्रजाउसमचूकप

^{१ २ २ १ १ २ १ १ १}
 त्पशुभ्योहस् । इहार३४५ ॥ २० ॥

३ व्रत-पर्व] कन्दार्चिकर्तारिशिष्टम् । ५०३

* इतीरइति । ३ । इतिमात्राचरतिवत्सकारइति ।

१ । इतिमात्राचरतिवत्सकार२३ । आ२इ । तार३४ ।

औहोवा । ए । इति । २ । ए । इतीर२४५ ॥ २१ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचेष्टः—

इति । मात्रा । चरति । वत्सकः ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

१ । स्वयंस्कन्वाइ । स्वयंस्कन्वाइ । २ । स्वयं

स्कन्वाइ । स्वयम् । स्कूर । न्वा२३४ । औहोवा ।

ए । स्कन्वे । २ । ए । स्कन्वा२३४५इ ॥ २२ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु सोमः ; सचेष्टः—

स्वयम् । स्कन्वे । स्कन्वे ॥ २ ॥ १ ॥ ८ ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने पञ्चमः प्रपाठकः ॥

“निर्ऋवाभिनिर्ऋवौ द्वावनडुद्धे ते वा” इति आ० ब्रा० ३, ९, ९७ । तत्रेदं
निर्ऋव मनडुद्धवतम् ।

† अभिनिर्ऋव मतदमडुद्धवतं वा (३, ९, ९७) ।

॥ हरि ॐ ॥

* हाउहाउहाउ । भ्राजाओवा ३ । अग्निर्मूर्धादी

श्वाःका१कू२त् । पतिःपृथीवी३याआ१या२म् । अ

पा२रेता१सी३जान्वा१ती२३ । हाउहाउहाउ । भ्राजा

ओवा । ३ । भ्राजा३ओपुवा६५६ । ए । विश्वस्यजगती

ज्योती२३४५ः ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १३५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । १

† भ्राजा । २ । भ्राजा३१उ । वा२ । अयारुचाह

रिण्यापुनानः । विश्वादे०सितरतिसयुग्वभिः । ह्यरो

नसयुग्वभिः । धारापृष्ठस्यरोचते । पुनानोअरूपोहरिः ।

विश्वायद्रूपापरियास्यृक्भिः । सप्तास्येभिक्कभिः । भ्रा

जा । २ । भ्राजा३१उ । वा२ । ए । विश्वस्यजगती

* “अग्नेर्व्रतम्”—इति आ० ब्रा० ३, २, २८ ।

† “वायोश्च व्रतम्”—इति आ० ब्रा० १, २, २८ ।

१२ २२

१ ३

५ २

१

१ १ १ १

ज्योतिः । ज्योता २३४ औहोवा । इट्टइडा २३४ ॥ २ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१ भा० ८२२ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । २

तृतीयं साम—२ भा० २८८ पृष्ठे मुद्रितम् । ३

२

२ २ १

२ २ १

* ओ३१म् । ३ । आयूः । ३ । ज्योतीः । ३ ।

२ २ १ २ २

२ २ १ २ २

२ २ १ २ २

ज्योतीवा । ३ । ज्योतीवाहाइ । २ । ज्योतीवाहाउ ।

२

३ १ २ २ २

१ २

२ १ २ २ १ २

२ २

१ २ १

वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशो ज्योतिर्वृहत् । इन्दुरि

२ २ १

२ १

२ १ २ २

२ १ २ २

डासत्यम् । सत्यम् । २ । सत्योवा । ३ । सत्योवा

२

१ १ २

५ २

२

२ १ २ २ २ २

१ २

हाइ । २ । सत्योवाऽहाउ । वा । इहस्वैश्वानराय

२ १ २ २ १ २

२ १

२ २ २ २ २ २

२

२

प्रदिशो ज्योतिर्वृहत् । कायमानो वना तुवाम् । तुवाम् ।

२ १ २ २

२ १ २ २ २

२ १ २ २

२ । तुवोवा । ३ । तुवोवाहाइ । २ । तुवोवा

२

२

२ १ २ २ २

१ २ २ २ २ २

२ १

१ २

हाउ । वा । इहस्वैश्वानरायप्रदिशो ज्योतिर्वृहत् । द्यौ

२ १ २ २ १ २

२ १ २

२ १ २ २

२ १ २ २

२

भूतम्पृथिवी । पृथिवी । २ । पृथिव्योवा । ३ । पृथि

२ १ २ २

२

२ १ २ २

२

२ १ २ २

२ १ २ २

व्योवाहाइ । २ । पृथिव्योवाहाउ । वा । इहस्वै

“महावैश्वानरायप्रदिशो ज्योतिर्वृहत्”—इति आ० भा० ३, १, २८ । न च द् द्वितीयम् ।

२ १२ २०१ १२ १२ २०१ २ २ २ २

श्वानरायंप्रदिशोज्योतिर्वृहत् । यन्मातुरजगन्नपाः । अ

पाः । २१. अपोवा । ३१. अपोवाचाइ । २१. अपो

५ २ ३ २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१
वाश्चाउ । वा । इहस्वैश्वानरायपुदिशो ज्योतिर्वृक्षत ।

१२ १२ २.१२ २'   १२   १२   २२ १२ २   २२
सहस्रोज्ञापः।   आपः।   आपः।   आपोत्ता । ३। आ

१२२२ २११२५ २ २ २१ २२२
 पोवाचाइ । २ । आपोवाश्हाउ । वा । इहखवश्वा

नरायणपदशो ज्योतिर्वहत् । नतत्ते अग्रे प्रमृषेति वर्त्तनाम् ।

तनाम् । २। तनोवा । ३। तनोवाद्वाइ । २। तनो

५ २० . १ . ३ १ . ६ २ र . १ २ १ ६ २ २ १ २ १
वाइहाउ । वा । इहखवन्मानरायप्रदिशोज्योतिर्वृहत् ।

^{१२} उषादिंशोज्योतिः । ^{१२} ज्योतिः । २ । ^{१२ १२२} ज्योतीवा । ३ ।

२४ ११ २ ३   २४ १२ ५ २   २१ २२ २
ज्योतीवाहाइ । २ । ज्योतीवांहाउवा । इहखवश्वा

नंरायप्रदिशोज्योतिष्वहत् । यद्दूरसन्निद्धाभुवाः । भुवाः ।

२। भुवोवा । ३। भुवोवाहाइ । ४। भुवोवाहाउ ।

३ व्रत-पत्रे] इन्द्राग्निर्वाक्परिशिष्टम् ।

५०७

११ १२ २ १२ १ १ १२ १२ १ १
वा । इह स्ववश्वानरायप्रदिशो ज्योतिर्वृक्षत् । ओ३१म् ।

२२ १ २२ १ २२ १२ २
३ । आयूः । ३ । ज्योतीः । ३ । ज्योतीवा । ३ ।

१२ १२ २ २ १२ १२ १ १ २ १२
ज्योतीवाहाइ । २ । ज्योतीवाहाउ । वा । घर्मो

२२ १ ११ ११
मरुद्भिर्भुवनेषु चक्रदत् । इट्टडाउर३४५ ॥ ४ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १८० पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ४

पञ्चमं साम—२भा० १२५ पृष्ठे मुद्रितम् । ५

१ १२ २ २ २ १ १
* आ । भ्राज । ३ । अग्निर्मूर्धादीन्वाः काश्कूस्त ।

२ २ १ २ २० २ १ २
पनिः पृथिवी श्या आश्या रम् । अपा० रेता० सी० र्जाइन्वा

१ १२ २ १ १२ १ १ २
शती २ । आ । भ्राज । २ । आ । भ्राजाउवा । ए ।

१२ २ २
आभ्राज । ३ ॥ ६ ॥

अस्य व्याख्यानम्—१भा० १२५ पृष्ठे द्रष्टव्यम् । ६

सप्तमं साम—२भा० १३६ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

१२ २ २ ३२ ३२ ३२ १२ १
हाउहाउहाउ । ओहा । २ । ओहाइ । इहौहो ।

• “सूर्यस्य भ्राजाभाजे दे” — इति आ० ब्रा० ३, २८ । तत्रेदं द्वितीय-
साभाजं नाम ।

† “वायोर्विकर्णभासे दे नत्वोर्वे” — इति आ० ब्रा० ३, ९, ९८ । तत्रेदं
द्वितीयं भासं नाम ।

३। इहियो । ३। ऊम् । ३। हो । ३। ह॒ ।

३। इडा । ३। कृतम् । ३। हस् । ३। प्रक्षस्य

वृष्णी अरुषस्य नूमान् रश्चाः । पुनोवचो विदथा जातवेदार

३। साइ । वैश्वानरायमतिर्नव्यसेशू रश्चीः । सोमइवपव

ते चारुरग्रा रश्चा रश्चा । हाउहाउहाउ । ओहा । २।

ओहाइ । इहौहो । ३। इहियो । ३। ऊम् ।

हो । ३। ह॒ । ३। इडा । ३। कृतम् । ३।

हस् । २। हारश्च । ओहोवा । इहौहो । भद्रम् ।

इहौहो । अयः । इहौहो । वामम् । इहौहो । वरम् ।

इहौहो । सुवम् । इहौहो । अस्ति । इहौहो । अ

भ्राजीत् । इहौहो । ज्योतिः । अभ्राजीत् । इहौ

हो । दीदिवः । ए२३ । हियाहाउवा३ । भारश्च४ पूस॥८॥

* हाउ । ३ । आयुः । ३ । ज्योतिः । २ । ज्यो

ता ३४ । औहोवा । ३३ । वाग्ज्योतीर ३४ पुः ॥ ९ ॥

अस्य मूलं न ऋक्, अपितु स्तोमः, भक्षपः—

वाक् । ज्योतिः ॥ २ ॥ ९ ॥

११ एवाहिये वा ३३ औहोवा । हाह् हाह् हाह् हाह्

३३४ । औहोवा । (एवन्तिः) हियेवा । हियग्राह ।

हिङ्म्रा । हिपूषान् । हिदेवा ३३४ पुः ॥ १० ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपितु स्तोमः भक्षपः—

एव । हि । एव । हि । अग्निः । हि । इन्द्र । हि ।

पूषन् । हि । देवाः ॥ २ ॥ ९ ॥

३ वयोमनोवयःप्राणतः । त्र्ययश्चर्षयः श्रोत्राम् । व

* “एन्द्र महादिवाकीर्त्य सौर्यं वा दशानुगानं तस्य शिरस्य घोवाश्च स्वस्व-
कीकसौ च पुरीषाणि च पत्नी चामा चोरु च पुच्छं चेतत् सामं सुपर्णं
मित्याचक्षत” इति आ० ब्रौ० ३, २, २८ । तत्रेदमेन्द्र महादिवाकीर्त्यं
सौर्यं वा प्रथमानुगानं शिरस्य नाम ।

† एन्द्र महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा द्वितीयानुगानं घोवा नाम ।

‡ एन्द्र महादिवाकीर्त्यं सौर्यं वा तृतीयानुगानं सुपर्णो नाम ।

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

योघोषोवयोव्राताम् । वयो२३भूताउ । वा३ । ई२३

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

४५ ॥ ११ ॥

* वयोमनार३ । होइहौवाओ२३४वा । वयःप्रा

णा२३ । होइहौवाओ२३४वा । वयस्वत्तू२३ । हो

इहौवा० । वयःश्रोत्रार३म् । होइहौवा० । वयोघोषा

२३ । होइहौवा । वयोव्रतार३म् । होइहौवा । वयो

भूता२३म् । होइहौवाओ२३४५वाइ५५ । ऊ२३४५ ॥ १२ ॥

अनयोमूलं न कृत्वा अपितु खोभः सचेयः—

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

वयः । पयः । चक्षुः । श्रोत्रम् ॥ २ ॥ ८ ॥

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

१ ऊ२३४ । हाउ । ३ । होइवाक् । (एवन्विः ,

१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १० ११ १२ १३ १४ १५ १६ १७ १८ १९ २० २१ २२ २३ २४ २५ २६ २७ २८ २९ ३० ३१ ३२ ३३ ३४ ३५ ३६ ३७ ३८ ३९ ४० ४१ ४२ ४३ ४४ ४५ ४६ ४७ ४८ ४९ ५० ५१ ५२ ५३ ५४ ५५ ५६ ५७ ५८ ५९ ६० ६१ ६२ ६३ ६४ ६५ ६६ ६७ ६८ ६९ ७० ७१ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७ ७८ ७९ ८० ८१ ८२ ८३ ८४ ८५ ८६ ८७ ८८ ८९ ९० ९१ ९२ ९३ ९४ ९५ ९६ ९७ ९८ ९९ १००

धर्मो३धर्मः । ३ ॥ १३ ॥

• एन्द्र महादिवकीत्यौ सौं वा चतुर्धातुगानं कीकसो नाम ।

† एन्द्र महादिवकीत्यौ सौं वा पञ्चमातुगानं पञ्चो नाम ।

५१२

सामवेदसंहिता ।

[६ प्र० १ अ०]

२३४३

१. वातजसोयोच्चभिरक्षतित्मना ।

• औहोहोवा

चौद । २०

॥ श्रीहौहोवाहा३१३ ॥

वार३ । कार३४रात ।

प्रजाःपिपि

तवङ्गधविराजति ।

आहोवाहोइ । २ ।

औहोन्हीव

वा३१३। वा२। ए। अभ्रार्ज

विज्जयतिरभ्रः

जी२३४५त

१४

* भूमिः ।

३। अन्तरिक्षम् । ३। द्यौः

१२। द्या३

४। औच

होबा । एउ । भूताया २३४५ ॥

२६ ॥

॥ द्यौः ।

३। 'अन्तरिक्षम् । ३। 'भूमिः

। २। भूमा

३४ । श्री

होवा । ए३ । आयपे २३४५ ॥

१७॥

॥ हातः ।

३। ज्योतिः। २। ज्योता

३४ । श्रीहो

वा । ई२

† एन्द्र, महा

देवाकीर्त्यं सौख्यं वा नवमानुगाम मपीद म

† † एन्द्र महावि

इवाकीर्त्तय सौम्यं वा दशमानुगानं पुष्पं ना

• • •

जा। २। पोभाज। १. २२२
पभाजीत्। ३। व्यभाजीत्। ३।

अदिद्यतू । ३ । अदिधुतदिश्वभूतसहो । वृद्धात् ।

अदिद्युत्तद्भाट्प्राश्नभाट् । अदिद्युत्तद्दुर्मन्त्रिभूत्तद्भाट् ।

अदिद्युत्तममैषसोमरोचा २५ । द्वाउ । ३ । सहोभा

ज. २। सद्योभ्रजा। पोभ्राजा। २। पोभ्राज। अभ्रा

जीत् । ३। व्यभ्राजीत् । ३। अदिद्यत् । २। अदिद्य-

तात्तत् । ^१चाउवा । ^२ए । ^१अदिद्यु ^२तद्वर्मा ^३अहुरुचदुग्गसा

१. ११८२२१.२२ ५. ०१११
 न्दिविसर्याविभाली५३४५ ॥ ५.॥

अस्य मूलं न ज्ञेयं, अपितु सारं; सचैवः—

१. २२:   १. २२:   २. २२   १. २२   २. २२
अदिद्युतम् । विश्वम् । भूतम् । सद्यः । बह्वत् ।

अद्विद्युत् । अभ्राट् । अद्विद्युत् । अभ्राट् । अद्विद्युत् ।

^{१२} धर्मः । ^३ अद्भुतत् । ^{१० १२} अद्विद्युत् । ^{४ १२} धर्मः । ^{११ २} उषसः ।

अरोचयः । भूतिः । सर्वान् । कामान् । अशीमहि ॥२॥१०

षष्ठं साम—२भा० १४६ पृष्ठे मुद्रितम् । ६

सप्तमं साम—२भा० १४४ पृष्ठे मुद्रितम् । ७

अष्टमं साम—२भा० १४७ पृष्ठे मुद्रितम् । ८

नवमं साम—२भा० १४८ पृष्ठे मुद्रितम् । ९

* उद्यन्लोकानरोचयः । . होइ । इमांलोकानरोच

यः । होइ । प्रजभूतमरोचयः । . होइ । विश्वभूतमरो

चयः । होइ ॥ २४२३४ श्रीहोवा । घर्मो ज्योती ॥ २४५ ॥ १० ॥

. चक्षुः सुखं न ऋक्, अपितु लोभः ; सचैवः—

उद्यन् । उत् । ग्रन् । लोकान् । अरोचयः ।

इमान् । लोकान् । . अरोचयः । प्रजाः । प्र । जाः ।

भूतम् । अरोचयः । विश्वम् । भूतम् । अरोचयः ॥ २११० ॥

एकादश-द्वादशे सामानि २भा० १५१—१५२ पृष्ठेषु मुद्रिते । ११-१२

त्रयोदश-चतुर्दशे सामानि—२भा० १५५—१५६ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १३-१४

पञ्चदश-षोडशे सामानि २भा० १६१—१६२ पृष्ठयोर्मुद्रिते । १५-१६

* वाक् । मनः प्रणः प्राणोपानो व्यानश्चक्षुः श्रोत्रं शर्म

• “सर्वस्य घर्मोचनं निम्नस्य वा”—इति भा० भा० १. १. १८ ।

† “वागादिपित्रां”—इति भा० भा० १. १. १८ ।

७ १ २५ २ ३२ २२ ३२ २ १
 इधियारस्तारः । हाउरहाउ । भ्राजाओवा । ३ । ति
 २ २५ १ २ २२ ३२ २२
 केतवः । ३ । हाउरवा । हारः । हाउरहाउ । भ्राजा
 ३२ २ २ २ २५ ३ १
 ओवा । ३ । दशेविश्वः । ३ । हाउरवा । साहः ।
 १२ २ २ २ ७ १ २ २ ३२ २२
 गुरोनुषाताश्रवसाश्चकारस्तमाइ । हाउरहाउ । भ्राजा
 ३२ २ २ २ २५ १ १ २ २
 ओवा । ३ । यक्ष्यमं । ३ । हाउरवा । नारः । हाउ
 २ ३२ २२ २ २ २ २ २५
 रहाउ । भ्राजाओवा । ३ । दशेविश्वः । ३ । हाउरवा ।
 १ २ २ २ २ ७ १ २ २ २
 भाः । अगोमस्तव्रजेभजातुवास्तमाइ । हाउरहाउ ।
 ३२ २ २ २ २ २ २ २५
 भ्राजाओवा । ३ । यक्ष्यमं । ३ । हाउरहाउवा ।
 ३ १ १ १ १
 ईर३४५ ॥ २० ॥

• अथ व्याख्यानम्—भा० १३८ पृष्ठे, पुनः तच्चेक ६४१ पृष्ठे च क्रमात्पुनरुक्तम् । १०

१ २२ १ २ २ १ २ १ २ १
 * उन्नयामि । होइ । ३ । आदित्यम्प्राञ्चयन्तमुन्न
 २२ १ २ २ २ २ २ २
 यामि । होइ । ३ । अदीरात्राण्यरिन्नाणि । होइ ।
 १ २ २ २ २ २ २ २
 ३ । द्यौर्नोर्हीउ । ३ । तस्यमसावदित्यईयतेहाउ । ३ ।

• “आदित्यस्योन्नय तदादित्यात्तेत्याचक्षते” — इति भा० भा० ३, १, २८ ।

तस्मिन्वयमौयमान ईयामहे हाउ । ३ । ईयामहे हाउ । २ ।

ईयामहे ३ । हाउवा । प्रिये धामस्त्रियक्षरे । २ । प्रिये

धामस्त्रियक्षरे २३४५ ॥ २१ ॥

अस्य मूलं न ऋक् अपितु लोभः, सचैषः—

उत् । नयामि । आदित्यम् । आ । दित्यम् । प्रा
श्चम् । यन्तम् । उत् । नयामि । अहोरात्राणि । अ
हः । रात्राणि । अरित्राणि । द्यौः । नीः । तस्याम् ।
असौ । आदित्यः । आ । दित्यः । ईयते । तस्मिन् ।
वयम् । इयमाने । ईयामहे । प्रिये । धामन् । अय
क्षरे । शि । अक्षरे ॥ २॥ १० ॥

॥ इति ग्रामे अरण्यगाने षष्ठः प्रपाठकः ॥

॥ इति व्रत-नाम तृतीयं पर्व च समाप्तम् ॥

॥ समाप्तचारण्यगानम् ॥

॥ सामवेदसंहितायां बृहदार्षिकपरिशिष्टं समाप्तम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

• सच

॥ अथ कन्दार्चिकं-परिशिष्ट-परिशिष्टम् ॥*

अथवा

॥ अथ स्तोमः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

अथ । स्तोभ । मृकृतिः । प्र । कृतिः । अश्वा ।

गावः । ऊवेवसु । ऊवे । वसु । विदावसु । विदाः ।

● हृन्दस्वाधिकपरिशिष्टेऽरण्यागान् अनुनां प्रायः संवासा म्भ .सान्नां म्भ
 ऋक्-लोभो तत्र ऋक्-परिचयसु हृन्दस्वाधिकालोचनेनेव लभ्यते अथाय परिशिष्टे
 लोभ-परिचयः।

† सोमस्त्रिविधः, वर्ष-पद-वाक्य-भेदात् “अधिकर्त्तुं सत्यं गृह्यसूत्रयो वर्षः सोमः”—इति यदुक्तं सोमांसाधिकरणमीत्याया नवमाध्याय-द्वितीयपादैकादशाधिक-रण-व्याख्यानावसरे साधवेन तदेतत्तत्त्वं वर्षसोमसावस्थामभिप्रेतम्, तेन आशास्त्रादि-मन्त्रविध-वाक्य-सोमे, सांकायानि-पञ्चदश-पदसोमेभ्य च नाव्याप्तिः। तदुक्तम् “आशास्त्रिः क्षुतिः संख्यानं प्रक्षयः पस्तिदेवनं प्रेष मन्त्रे वैलक्ष्ये वृष्टिराख्यानमेव च”—इति वाक्यसोम-भेदाः तत्र “अग्न्यग्नोतिरखती अभूम”—इति, “अग्नोद्गाय नमोद्गपतये”—इत्यादि, “देवे वा देवाः दिविषदः अकारिस्तुसर्दः, पृथिवीषदः”—इत्यादि,

^{१ २२} वसु । ^{१ २२} दक्षाय । ^{३ १ २} हविष्यते । ^{१ २२} योनिम् । ^{१ २२} इन्द्रः । ^३ च ।
^{१ २२} गच्छथ । ^{३ २} दाः । ^{३ १} वसु । ^{३ ०} वृधे । ^{१ २२} भृहे । ^{१ २२} अग्निः । ^{१ २२} आहुतः ।
^३ आ । ^२ ऊतः । ^{१ २२} शुक्रः । ^३ आहुतः । ^{१ २} आ । ^३ ऊतः । ^३ असभ्यम् ।
^३ मातुवित्तमम् । ^{१ २२} गातु । ^३ वित्तमम् । ^{१ २} हविष्कृते । ^३ हविः ।
^{१ २२} कृते । ^{३ २} गोः । ^३ मदे । ^३ पृष्ट । ^३ उदधिः । ^३ उद । ^३ धिः । ^३ नि
^३ धिः । ^३ नि । ^{१ २२} धिः । ^{१ २२} गावः । ^{३ १ २} अश्याः । ^३ घृतश्रुतः । ^३ घृत ।
^{१ २} श्रुतः । ^३ आ । ^३ गहि । ^३ आ । ^{३ २} इहि । ^{३ २} ते । ^{१ २२} इमे । ^{१ २२} अति ।
^{१ २२} द्विषः । ^३ सुभुतये । ^३ सु । ^{३ १ २} भुतये । ^{१ २} जनित्रम् । ^{१ २} स्वः ।
^{१ २२} महः । ^{१ २} स्वः । ^{३ २} मयः । ^{१ २२} स० अवसे । ^३ सम् । ^३ अवसे ।
^{१ २२} विश्रवसे । ^३ वि । ^{३ १ २} अवसे । ^{३ २} सत्यश्रवसे । ^३ सत्य । ^३ अव

“एतत्तत्तं संहानं रिशसदन्त्र”-इति, “यदिन्द्राहं यथा त्वम्”—इति, “समविर्ष दह”
 -इति, “विश्वेषां देवानां समिदर्शं ज्योतिरगततनम्”—इति, “प्रजाभूतमजी-
 जनं”—इति, “धौरक्षान् भूमिराततनत् समद्रं समवकुपत”-इति—इत्येव सादयः
 क्रमेणोदाहार्थाः । पद-लोभ-विवरणम्, मन्त्राणां तृतीय-प्रपाठक तयोदेश-रूपे;
 तदुदाहरणानि तु लोभ-ग्रन्थेऽन्वय-मन्त्राणां प्राप्तायानि बह्वनि । इमे नव
 वाक्यलोभाः पददश-पदलोभाश्च गानग्रन्थे ष अताः सामसु, तत्राप्यरण्ये वज्र ॥

से । अ॒वसे । सु॒श॒साः । सु । श॒साः । म॒हः ।

वि॒शे । दि॒वम् । ऋ॒तम् । अ॒मृत॒म् । अ । मृः

तम् । म॒ध॒श्च॒तः । म॒धु । श्र॒वतः । ध॒र्मणे । इ॒न्दुः ।

स॒मु॒द्रम् । स॒म । उ॒द्रम् । उ॒र्विया । वि॒ । भा॒ति ।

स्व॒र्वते । ध॒र्म । वि॒ध॒र्म । वि॒ । ध॒र्म । वि॒श्वम् । स॒म ।

अ॒त्रि॒णम् । द॒ह । वि॒श्वम् । वि॒ । अ॒त्रि॒णम् । द॒

ह । वि॒श्वम् । नि॒ । अ॒त्रि॒णम् । द॒ह । अ॒स्मे॒द॒नि ।

रा॒यः । उ॒त । अ॒वः । इ॒षः । वृ॒धे । स॒दो॒वि॒शः । स॒दः ।

वि॒शः । अ॒ति । वि॒श्वानि । दु॒रि॒ता । दुः । इ॒ता ।

त॒रे॒म । अ॒वः । वृ॒हत् । वा॒जी । जि॒गी । वा॒न् । दी॒दि॒

हि । दी॒द॒यात् । सु॒वृ॒क्ति॒भिः । सु॒ । वृ॒क्ति॒भिः । नृ॒मा

द॒नम् । नृ॒ । मा॒द॒नम् । भ॒रे॒षु । आ॒ । वा॒जी । जि॒गी ।

१ २ १ २ १ २ ३ २ ३ १ २ ३ २
 वा । विश्वा । धनानि । अर्कः । देवानाम् । परमे ।
 १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २ १ २
 व्योमन् । वि । ओमन् । अर्कस्य । देवाः । परमे । व्योम
 १ २ ३ ३ १ २ ३ २ ३ २ १ २
 वि । ओमन् ॥ १ ॥

२ ३ २ ३ १ २ २ २ १ २ ३ २
 औ । हो । वा । हा । इडा । भा । इय । इयात् ।
 १ २ ३ २ ३ २ १ २ २ १ २ २ ३ २ १ २
 ययुः । इह । ऊवं । इति । उप । कृतून् । ह्य । ये ।
 १ २ १ २ १ २ १ २ ३ २ ३ २
 दिवः । दिवम् । विशः । अहा । वः । वाहाः । आ ।
 ३ १ २ २ ३ २ १ २ २ ३
 अरूहन् । शुधि । एहि । इहि । इन्द्रः । अग्ने ।
 २ ३ १ २ २ २ ३ २ ३ २
 इह । इहि । वल । उधै । इह । शुधि । अयम् ।
 २ २ ३ २ २ २ २ २ १ २ २
 इदम् । इदकम् । रयिष्ठाः । रयि । स्याः । ओकः ।
 १ २ २ २ २ १ २ १ २ ३ २ ३ २
 दद । अप्सु । दक्षुः । हरिः । हरिः । श्री । सः ।
 १ २ २ १ २ १ २ ३ २ १ २ २ १ २
 वव । वसु । भगाय । ह्ये । वयः । वयोनिः । सम् ।
 २
 त्वा । हिन्वन्ति । रिणन्ति । ततक्षुः । शिशन्ति । धी

३ख.१। . कन्दार्चिक-परिमिश्र-परिमिश्रम् । ५२३

तिभिः । अष । अभि । दिशः । सु । सुषे । आ ।

अयम् । अयायम् । हिषः । ए । दिवम् । आ । दिवः ।

आ । असौ । का । अविदत् । दिवा । यः । दुरतिनम् ।

दुः । अतिनम् । दिवि । इति । इव । द्युभिः । इ

डाभिः । स्वरतः । श्लोकयत । श्लोकाः । धनम् । धर्मः ।

वा । अग्निः । तपति । प्रति । दहति । ति । अग्निः । वै ।

ग्वमिः । दोहे । द । ज्वर । जुव । आ । इयम् ।

जर्मिः । इव । जनत् ॥ २ ॥

अ । आइ । हाइ । आज । हाज । ओ । ओइ ।

होइ । बोइ । मोइ । जसं । औ । हो । वा । हा ।

ए । हे । दे । धे । या । हा । च्छे । ह । हि । य ।

व । व । उप । ऊप । इ । उ । ओम् ॥ ३ ॥

इट् । इडा । दिशम् । विशम् । हस् । अश्वा ।

शिष्टुमती । युवतिः । च । कुमारिणी । स्व । ज्योतिः ।

चै । सुष्टुभः । सु । स्तुभः । तुभः । अश्वा । शिष्टुम् ।

अक्रान् । विष्टुभुः । वि । स्तुभः । बृहत् ॥ ४ ॥

सुहः । नरः । सत्यम् । ओजः । स्तात् ।

इदम् । द्यौः । अक्रान् । भूमिः । अततनत् । समु

द्रम् । सम् । उद्रम् । सम् । अचूकुपत् । ऐरयत् ।

देवाः । दिवा । ज्योतिः । स्व । जगन्म । महः । पृथि

व्याः । दिवम् । आ । शकेम । वाजिनः । यमम् ।

देवानाम् । अवभा । वयम् । नमः । आवत् ।

बृहत् । वामम् । बृहत् । पार्थिवम् । बृहत् । अन्त

रिष्टम् । बृहत् । दिवम् । बृहद्भ्यः । वामेभ्यः ।

वामम् ॥ ५ ॥

समः । त्वा । अनोनवः । अनोनवः । मरुतः ।

विश्वंस्मात् । अग्निः । मूर्द्धा । अभवन् । दिवः ।

नम् । * * * * * (१) ॥ ६ ॥

आज्यदोहम् । आज्य । दोहम् । त्विदोहम् ।

चि । दोहम् । चोहम् । कृत्वम् । उम् । शम् ।

योनि हविः । अथ ॥ ७ ॥

अभि । इमहे । सर्प । स्वः । अभिः । प्र । म

हिः । इमहे । प्र । सर्प । स्वः । उत् । सर्प । स्वः ।

स्वः । स्र्पन्तः । सम । सर्पन्तः । सर्पत । प्र ।

सर्पत । स्वः । गमिम । ते । वयम् । स्वः । सम ।

सर्प । स्तपाय । प्र । स्तप । स्तपाय । प्र । स्तपाय ।

(१) 'पतिः'—इत्यादिरंशः—२भा० ४०८ पृष्ठे सुद्रितः ।

१ २२ ३ १ २ ३ १ २ ३ १ २२
दिशः । प्रदिशः । प्रादिशः । कल्पन्ताम् । राजम् ।

२ १ २ ३ १ २२ ३ ३ २
गमेम । स्वराजम् । स्व । राजम् । गमेम । उद्दिशः ।

३ २ ३ १ २ ३ १ २ ३
उत् । दिशः । विदिशः । वि । दिशः । कल्पन्ताम् ।

३ १ २ ३ १ २२ ३ १ २ ३
विराजम् । वि । राजम् । गमेम । स्वराजम् । स्व ।

१ २२ ३
राजम् । गमेम ॥ ८ ॥

॥ प्रथमस्यार्द्धः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

२ १ २२ १ २२ १ २२ ३
वृ । हरिः । मतिः । एकम् । सम् । ऐरयत् ।

२ १ २२ ३ १ १ १ १ २२ १ २२
वृधे । एकम् । सम् । ऐरयत् । महे । एकः । वृषा ।

३ १ ३ ३ १ ३ ३ १ २२
वि । राजति । ऊवे । विराजम् । वि । राजम् ।

३ १ २ ३ १ २२ ३ १ २२ १
स्वराजम् । स्व । राजम् । महत् । साम । अजी

१ख०] कृत्वाञ्जिक-परिशिष्ट-परिशिष्टम् । ५२७

जने । म॒ह॒न् । भ॒द्रम् । अ॒जी॒जने । अ॒भ्रा॒ह्म॒व्यम् ।
अ । भ्रा॒ह्म॒व्यम् । अ॒जी॒जने । अ॒भि॒भूः । अ॒भि । भूः ।
अ॒सि । रा । ब॒ । रे । अ॒सू । अ॒र्यम् । वा॒यौ । त्रि॒
वृ॒तम् । त्रि । वृ॒तम् । प्र॒वृ॒तम् । प्रा॒ वृ॒तम् । अ॒
स॒न् फट् । मृ॒म् । ह॒म् । अ॒भि । अ॒भूः । ह॒म् ।
प्र॒ह॒म् । प्र॒ । ह॒म् । च॒क्षुः । क्षु॒रः । ह॒रो॒हरः ।
ह॒रः । ह॒रः । वृ॒श्च । प्र॒वृ॒श्च । प्र॒ । वृ॒श्च । प्र॒ । कि॒
न्धि । व॒यः । बृ॒ह॒न् । क॒न्तम् । ह॒विः । भ॒द्राम् ।
स्व॒धाम् । स्व॒ । धा॒म् । स्व॒यम् । स्क्व॒ण्वे । इ॒षम् ।
ऊ॒र्जम् । र॒जः । स्वः । वी॒क्त् । इ॒डा । स्वः । बृ॒ह॒न् ।
भाः । अ॒क॒म् । अ॒र्च॒न्तः । दे॒वा॒वृ॒धम् । दे॒वा । वृ॒धम् ।
इ॒ह । प्र॒जाम् । प्र॒ । जा॒म् । इ॒ह । र॒यिम् । र॒

राणः । रायस्योषाय । रायः । पोषाय । सुकृताय ।

सु । कृतार्थ । भूयसे । आ । अगन् । वामम् ।

इदम् । बृहत् । इदम् । वामम् । इदम् । बृहत् ।

मत्स्व । ओजः । सच्च । बलम् । इन्द्रः । वयः । दधे ।

सधम् । च्युतम् । प्रिय । प्रियम् । ब्राह्मणानाम् ।

यत् । मनः । तत् । मयि । ब्राह्मणानाम् । पशू-

नाम् । यत् । मनः । तत् । मयि । पशूनाम् । योषि-

ताम् । यत् । मनः । तत् । मयि । योषिताम् ।

वीहि । यवे । सम् । यमन् । न । व्यायमन् । वि ।

आयमन् । वि । यमन् । न । ममायमन् । सम् । आ-

यमन् । यि । की । च । उदरसर्पिणः । उदर । सर्पि-

णः । तेष्यः । नमः । सेतून् । तर । दुस्तरान् । दुः ।

११२० । कन्द्याच्चिकपरिशिष्ट-पात्रशष्टम् । ५२८

१२२ १२२ १२२ ३ १२२

तरान् । दानेन । अदानम् । अ । दानम् । अक्रो

धेन । अ । क्रोधेन । क्रोधम् । अज्ञया । अत । ध

या । अश्रद्धाम् । अ । अद्धाम् । सत्येन । अनृतम् ।

अन । च्छाम् । एषा । गतिः । एतत् । अभृतम् ।

अ । मृतम् । स्व । गच्छ । ज्यैति । गच्छ । सेतन् ।

तीर्त्वा । चतुरः ॥ ८ ॥

आयुः । सत्यम् । आ । न । ह्यि । मनदो

हम् । मन । दोहम् । एन्यावेत्यौ । एन्यौ । एन्यौम् ।

आहोइति । एन्यौ ॥ १० ॥

धाम । यत् । भर्गः । यशः । अर्चः । अस्मिन् ।

आयुः । विश्व । आयुः । विश्वम् । विश्वम् । आयुः ।

अशोमहि । प्रजाम् । प्र । जाम् । त्वष्टः । अधि ।

नि । भेहि । असोइति । शतम् । सम । शरदः । व

यम् । ते । राजम् । स्वराजम् । स्व । राजम् । वि

राजम् । द्वि । राजम् । स्वराजम् । स्व । राजम् ।

घर्मः । प्रवृत्तः । प्र । वृत्तः । तन्वा । सम् । आ

नृधे । वृधे । स्वः । आनशे । मच्चे । अभिः । स्फूर्ज

ज्जी । यम् । द्वियः । सम् । ओषा । अभि । स्फूर्ज ।

यम् । द्वियः ॥ ११ ॥

अश्वमिष्टये । अश्वम् । इष्टये । अश्वदिष्टये ।

अश्वत् । इष्टये । भुवत् । जनत् । वृधत् । करत् ।

धेनुः । पयः । स्वः । विश्वम् । ज्योतिः । विश्वम् ॥ १२ ॥

भद्रम् । श्रेयः । तन्तुः । ओतुः । सहः । भू

मिः । अन्तरिक्षम् । द्यौः । मद्घः । विश्वेषाम् । भूता

नाम् । स्तोभानाम् । इष् । विश्वज्योतिः । विश्व ।

ज्योतिः ॥ १३ ॥

महिः । दिवि । द्युत् । द्युतः । शुक्रम् । शुक्रः ।

शुक्रम् । शुक्रम् । शुक्रम् । चन्द्रम् । चन्द्रचन्द्रम् ।

इन्द्रम् । चन्द्रम् । अन्तरिक्षम् । स्वः । दिवम् । जग

न्म । परात् । परम् । ऐरयत् । यज्ञः । दिवः । मूर्धा ।

देवमादनः । देव । मादनः । घर्मः । ज्योतिः । पृथि

वो । अन्तरिक्षम् । द्यौः । आपः । कनिकृष्टात् । सि

न्धुः । आपः । मरुतः । मादयन्ताम् । घर्मः । ज्यो

तिः । दिवः । मूर्धानम् । समः । ऐरयन् । यशः ।

समः । ऐरयन् । तेजः । समः । ऐरयन् । स्वः । समः ।

ऐरयन् । ज्योतिः । समः । ऐरयन् । यशः । घर्मः ।

ज्योतिः । तेजः । घर्मः । ज्योतिः । स्वः । घर्मः ।

ज्योतिः । ज्योतिः । घर्मः । ज्योतिः । घर्मः । घर्मः ।

ज्योतिः । इडाम । यच्छ । रुक्कृतिम् । यच्छ । मनः ।

५३६ सामवेदसंहिता । [१ प्र० २ अ०

१ २२ ३ १ २ ३ १ २२
ओजः । यच्छ । मनः । महिमानम् । यच्छ । यशः ।

१ २२ ३ २ ३ २ १ २२ ३
विषम् । यच्छ । प्रजाम् । प्र । जाम् । वर्चः । यच्छ ।

२ १ २२ ३ १ २२ ३ २ १ २२
पशून् । विशम् । यच्छ । ब्रह्म । क्षत्रम् । यच्छ ।

१ २ १ २२ ३ १ २२ ३ २ ३
स्वः । ज्योतिः । यच्छ । तेजः । घर्मः । मम् । क्रीडन्ते ।

१ २२ ३ १ २ ३ २ १ २२
शिष्टुमतिः । वसुगोपाः । वायुः । गोपाः । तेजस्वतौ ।

३ १ २ १ २२ ३ १ २२ ३ २ १ २२
मरुद्भिः । भुवनानि । चक्रदुः । इन्द्रः । धेनुः । आपः ।

३ २ १ २२ ३ २ ३ १ २ ३ २ ३ २
धेनुः । भूमिः । धेनुः । अन्तरिक्षम् । धेनुः । द्यौः । धेनुः ।

१ २२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २ १ २२
परम् । धेनुः । व्रतम् । धेनुः । सत्यम् । धेनुः । ऋतम् ।

३ २ १ २२ ३ २ ३ २ ३ २ १ २२ ३ २
धेनुः । इडा । धेनुः । स्वः । धेनुः । ज्योतिः । धेनुः ।

३ २ ३ २ ३ १ १ २२ ३ २
तौकम् । प्रजाम् । प्र । जाम् । गर्भः । नः । यम् ।

१ २२ ३ १ २२ ३ १ २ १ २२
अदधहि । आ । च । परा । च । पृथिविः । चरतः ।

३ २ ३ १ २२ १ २२ ३ १
अयम् । सः । शिङ्गत् । यस्मात् । द्यावा । पृथिवी

३ १ १ २२ ३ १ २२ १ २२ १ २२
इति । भुवनानि । चक्रदुः । यस्मात् । आपः । ओष

१ ख०] ह्यन्द्वात्रिंशत्-परिशिष्ट-परिशिष्टम् । ५३३

१ २२ ३ १ २२ ३ १ २२
धयः । ओष । धयः । भुवनानि । चक्रदुः । यस्मात् ।

६ १ २ ६ १ २ १ २२ ६ २
समुद्रियाः । सम् । उद्रियाः । भुवनानि । चक्रदुः ।

१ २२ १ २२ ३ २ १ २२ ३ २ १ २२
अस्मात् । विश्वा । भूत्वा । भुवनानि । चक्रदुः । आपः ।

१ २२ १ २ ३ १ २२ १ २२ १ २२
येभिः । व्यश्वम् । वि । अश्वम् । ऐरयः । तेभिः । वि ।

३ १ १ २२ ३ ३ १ २२ १
अश्रुहि । मदम् । येभिः । भूतम् । सहः । सहः । स

२२ ३ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२
हः । सहः । तेभिः । तेजः । आपः । आपः । येभिः ।

३ १ २ १ २२
वि । अन्तरिक्षम् । ऐरयः ॥ १४ ॥

॥ इति प्रथमः प्रपाठकः ॥

॥ हरिः ॥

* * (१) । * * (१) । * * (१) । आ । नः । ब्रुवे ।

१ २२ ३ १ २ १ २
रक्षतः । नः । रक्षितारः । गोपायत । गोपायितारः ।

(१) ऋषोऽंशः—१भा० ४६४ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२) ऋषोऽंशः—१भा० ४६६ पृष्ठे मुद्रितः ।

(३) ऋषोऽंशः—१भा० ४६७ पृष्ठे मुद्रितः ।

* * * * * (१) प्रा । जन । दिवम् । अन्तरिक्षम् । पृथि
वीम् । विश्वभोजसम् । विश्व । भोजसम् । पुरु

पाः । पुरु । रूपाः । अश्रवः ॥ १ ॥

पांक् । दा । दय । वाजम् । वि । अश्रवै ।

सुधाम । सु । धाम । धाम । मनः । वयः । वर्चः । इह ।

इडा । आयुः । स्वः । ज्योति । कृतम् । महः । अ

युद्धा । आधुः । धाः । अस्मभ्यम् । वर्चधाः । वर्चः । धाः ।

देवेभ्यः । गावः । वृषभपत्नीः । वृषभः । पत्नीः । वैरा

जपत्नीः । वैराजः । पत्नीः । विश्वरूपाः । विश्व । रूपाः ।

अस्मासु । रमङ्गम् । देवेषु । निधिमान् । नि । धिमान् ।

अहम् । सु । अन्तः । आ । अर्कः । ज्योतिः ।

स्वः । धेनुः । कक्की । क्की ॥ २ ॥

^{१ २२} सङ्खान् । ^{१ २२} सङ्खसः । ^{१ २२} पतिः । ^{१ २२} अद्विद्यवन् । ^{१ २२} स्व
^२ र्जित् । ^३ स्वः । ^२ जित् । ^३ वाजसातमः । ^{१ २} वाञ्छ । ^{१ २२} सातमः ।
^{१ २२} अद्विद्यवत् । ^{१ २२} ऐरयत् । ^{३ २} अपः । ^{१ २२} सम् । ^{१ २२} ऐरयत् । ^३ भू
^२ तम् । ^३ ऐरयत् । ^{३ २} अपम् । ^{१ २२} गर्भः । ^{३ २} अग्निः । ^{१ २२} इडा ।
^{१ २} पृथिव्याः । ^{१ २२} गर्भः । ^{३ २} अग्निः । ^{१ २२} इडा । ^{३ २} अग्निः । ^३ शिशुकः ।
^३ शिः । ^१ शुकः । ^{३ २} शुकः । ^३ शिशुकः । ^३ शिः । ^३ शुकः । ^{१ २२} तेजः ।
^{३ १ २} शक्रस्य । ^{३ २} शक्रम् । ^{३ २२} तेजः । ^{३ २} सप्राः । ^३ सः । ^१ प्राः । ^{१ २२} समी
^३ चीः । ^३ सम् । ^{१ २२} इचीः । ^{१ २२} तेजः । ^{३ २} स्वः । ^३ नः । ^३ जारः ।
^{३ २२} ऐरयन् । ^३ सम् । ^३ ऐरयन् । ^३ सम् । ^३ अस्वरन् । ^३ प्राक् ।
^{३ २} अन्यत् । ^३ अनः । ^३ यत् । ^{३ २२} अनुः । ^३ वर्तते । ^{३ २२} रजः । ^३ अ
^{२२} पाक् । ^{१ २२} अपः । ^३ अक् । ^{३ २} अन्यत् । ^३ अन् । ^३ यत् । ^{१ २} तमः ।
^{३ २२} अपः । ^{३ २} इषति । ^{१ २२} भ्यसा । ^{१ २२} अरुरुचत् । ^{३ २} धर्मः । ^३ अरुरुचत् ।

४ख१] . . . छन्दःप्राक्विक-परिशिष्ट-परिशिष्टम् । ५२७

अवेपयः । अ । वेपयः । वृत्रहा । वृत्र । हा । सपत्न

हा । सपत्न । हा । अभिप्रपन्नन्तम् । अभि । प्रपन्नतम् ।

ओजसा । खोजसा । सु । ओजसा । असि । प्राणः ।

प्रा । आनः । असि । असि । चक्षुः । असि । असि ।

ओन्नम् । असि । असि । ज्योतिः । असि । इडाम् ।

गच्छ । स्वर्यम् । गच्छ । अन्तरिक्षम् । गच्छ । नाके । वि ।

भाहि । स्वः । गच्छ । ज्योतिः । गच्छ । अति । ज्यो

तिः । वि । भाहि । अति । वयः । बृहत् । विभ्राष्टये ।

वि । आष्टये । विधर्मणे । वि । धर्मणे । सत्यम् । ओजः ।

रजः । स्वः । भद्रम् । सुधा । सु । धा । इषम् । ज

र्मम् । बृहत् । यशः । द्विवि । दधे । असौ । अयम् ।

नमः । किट् । मनः । प्राणः । प्रा । आनः । चक्षुः । ओ

न्नम् । श्लेषः । व्रतम् । पानेम् । चित्तम् । धीतम् ॥४॥

*(१) । * * * * *

ऊप् । वि । हि । इ । च् । आयौ ॥ ५ ॥

अस्मिन् । नृम्णेनृम्णम् । नृम्णे । नृम्णम् । नि ।

धीमहे । रूपम् । वाक् । इयम् । अन्तरिक्षे । सलिलम् ।

लेलायं । प्रतिष्ठा । प्रति । स्था । असि । प्रतिष्ठा ।

प्रति । स्था । वर्चः । असि । मनः । असि । भूतम् ।

क्वशासः । इन्द्र । भुङ् । इति । मघवान् । इन्द्र ।

भुङ् । इति । भुङ् । इति । प्रभुङ् । प्र । भुङ् । इति ।

इन्द्रः । तसरपूतः । तसर । पूतः ॥ ६ ॥

अहम् । अन्नम् । अहम् । अन्नादः । अन्न ।

अदः । अहम् । विधारयः । वि । धारयः । अहम् ।

संहः । अहम् । सा । सहि । अहम् । सा । स

हानः । अहम् । वच्चः । अहम् । तेजः । दिशम् ।

(१) — पथोऽङ्गः — २भा० ४८० पृष्ठे मुद्रितः ।

(२) — पथोऽङ्गः — २भा० ४८१ — ४८४ पृष्ठेषु मुद्रितः ।

दुहे । दिशः । दुहे । दिशः । दुहे । सर्वाः दुहे । मनः ।

अजयित् । हृदयम् । अजयित् । इन्द्रः । अजयित् ।

अहम् । अजैषम् । वयः । वयोवयः । वयः । वयः । रु

पम् । रूपरूपम् । रूपम् । रूपम् । हि । यः । उ ।

उत् । अपप्तम् । जर्ध्वा । नभाः सि । अकृषि । वि ।

अद्यौत्सम् । अततनम् । पिन्वस्व । प्रथे । प्रत्यष्टाम् ।

प्रति । अष्टाम् ॥ ७ ॥

कक्के । * * * * * (१) फल । दौ । *

* * * * * (१) दुघाः । वाक् । ह । प्रजा । प्र ।

जा । लोकम् । अजीजने । यशः । अक्रान् । भू

तम् । अत्तनत् । प्रजः । प्र । जाः । उ । सम् ।

अचूक्यत् । पशुभ्यः । * * * * * (१) । * * * * * (४) ॥ ८ ॥

(१) — एषोऽंशः — २भा० ४८८ पृष्ठे मुद्रितः ।
 (२) — एषोऽंशः — २भा० ४८८ पृष्ठे मुद्रितः ।
 (३) — एषोऽंशः — २भा० ५०३ पृष्ठे मुद्रितः ।
 (४) — एषोऽंशोऽपि २भा० ५०३ पृष्ठे मुद्रितः ।

१. २२ १२ १२२ १ २२ १२२
 भ्राज । विश्वस्य । जगतः । ज्योतिः । विश्वस्मै ।

१२२ १ २२ १ २२ १ २२ १ २२
 जगते । ज्योतिः । * * * (१) । आयुः । तपः । दक्षः ।

१२२ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
 तेजः । अग्निः । समुद्रम् । संम् । उद्रम् । आ ।

३ १ १२ ३ १ १२ ३ १ १२ ३
 क्षयत् । इह । स्वः । वैश्वानराय । वैश्व । नराय । प्र

१ २ ३ १ २२ ३ २ ३ २ १ २२ १ २२
 दिशः । प्र । दिशः । ज्योतिः । बृहत् । इन्दुः । इडा ।

३ २ ३ २ ३ २ ३ २ ३ २
 सत्यम् । द्यौः । भूतम् । पृथिवी । सहः । तेजः ।

१ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३ २ ३ २ ३ २
 आपः । उषा । दिशः । ज्योतिः । घर्मः । मरुद्भिः ।

१ २२ ३ ३ २२ ३ ३ २
 भुवनेषु । चक्रदत् । भ्राज । आ । भ्राज । क्षतम् ।

३ ३ ३ २ ३ २ ३ २
 मे । फणः । फट् । भाट् । भद्रम् । श्रेयः । वामम् ।

१ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३
 वरम् । स्वम् । अस्ति । अभ्राजीत् । ज्योतिः । अभ्रा

१ २२
 जीत् । दीदिवः । भस् । * * * (१) । * * *

* * * * * (१) ।

(१)—एषोऽंशः—२भा० ५१० पृष्ठे सुदितः ।

(२)—एषोऽंशः—२भा० ५०९ पृष्ठे नवम-मूलखेन सुदितः ।

(३)—एषोऽंशः—२भा० ५०९ पृष्ठे दशम-मूलखेन सुदितः ।

* * * * *

* * * * * (१) । * * * * * (१) ॥ ८ ॥

१ २२ १ २२ १ २२ १ २ १ २ ३

उवि । इति । असि । अंरुचः । द्विक्म् । पथि

२ १ २२ ३ २ १ २२ १

वौम् । पतिः । असि । अपामः । ओषधीनाम् । ओ

२२ ३ १ २२ १ २ ३ ३ २

ष । धीनाम् । विश्वेषाम् । देवांनाम् । समित् ।

३ २ १ २२ १ २ २२ १ २२ १ २२

सम् । इत् । अजस्रम् । अ । जस्रम् । ज्योतिः । आत

३ १ २२ १ २२ ३ ३ १ २२

तम् । आ । ततम् । आयुः । यन् । अवः । जना । वनम् ।

१२ ३ २ ३ १ २२ १ २२

स्वः । दपि । प्र । दपि । अस्तोषत । स्वभाननः । स्व ।

३ १ २२ ३ १ २२ ३ १ १ २२

भानवः । विप्राः । वि । प्राः । जक्ष्टया । मती । ग्रावाणः ।

३ १ २ ३ २ १ २२ १ २२ ३ २ ३

वर्हिषि । प्रिय । इन्द्रस्य । रक्षाम् । बृहत् । प्र । उ ।

१ २२ १ २२ १ २२ १ २२ ३ २

एति । उवि । हिगि । हिगिगि । सदः । भ्राज । अपः ।

३ १ २ २ ३

भ्राज । अभ्राजीत् । व्यग्राजीत् । वि । अभ्राजीत् ।

— (१) — एषोऽंशः — २भा० ५११ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२) — एषोऽंशः — २भा० ५११ पृष्ठे चतुर्दश-सूक्तं न मुद्रितः ।

(३) — एषोऽंशः — २भा० ५१२ पृष्ठे मुद्रितः ।

* * * (१) । * * * (१) । दिदौहि । विश्वतः । पृथुः ।

* * * (१) । अन्तः । देवेषु । रोचसे । भाः ।

* * * * (४) ॥ १० ॥

अथ । असम्प्रोक्तानाम् । प्रकृतिः । प्र । कृतिः ।

हौ । कौ । ह्यौ । स्वः । ज्योतिः । ज्योतिः । भाः ।

शिष्टः । वाजी । अश्वः । मेधः । स्वते । भूः । भुवः ।

स्वाऽरिति । सत्यम् । पुरुषः । ए । इडा । अथ ।

इट् । इडा । होइ । हः । वा । हौ । इडा । होऽइ ।

होऽ । वाह्यऽ । ऊवारऽ । इऽऽडा ॥ ११ ॥

॥ इति स्तोमग्रन्थे द्वितीयः प्रपाठकः ॥

॥ समाप्ताऽयं ग्रन्थः ॥

(१)—एषोऽश्वः—२भा० ५१४ पृष्ठे मुद्रितः ।

(२)—एषोऽश्वः—२भा० ५१४ पृष्ठे मुद्रितः ।

(३)—एषोऽश्वः—२भा० ५१६ पृष्ठे मुद्रितः ।

(४)—एषोऽश्वः—२भा० ५१८ पृष्ठे मुद्रितः ।

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ छन्दश्चाँर्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ भारण्ड-साम ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

उदयाम् । तमसस्पारी१ । ज्योतिःपश्यन्तउत्त

रा२म् । स्वःपश्यन्तउत्तरा२म् । देवन्देवत्रा२४२३४

रीम् । अगन्मज्योतिरुत्तमा१म् । स्वसारः । आतोतुनआतो

तू३४ । औहोवा । औस्वातः । ३ । वातोवातः । २ ।

* धन्योऽयं मेकसामात्मकः, श्रियादिगानपुन्यात् पृथग्भूतैः छन्दश्चाँर्चिक-मूलक-
त्वात् छन्दश्चाँर्चिक-परिशिष्टत्वेनैव व्यवस्थितैस्सामिः, किञ्च छन्दश्चाँर्चिक-परिशिष्ट-
स्वसारण्यगानेषुवाक्यसोभ-युक्तत्वात्तदीयत्वमपीति द्वितीयत्वे नापिभूति ।

† पितृसन्नादावस्य व्यवहारो दृश्यतेऽतोऽसौ पितृसामेत्यपि, अतपदवदितत्वञ्च
वैकल्यम् ।

१३ २ १ २ २ १ २ १ २
वातो नृमणानिषूश्याः । यमो ह्यु । ३ । पितरो ह्यु ।

१ २ २ ३ १ ३ ५ २ ३
३ । भारण्डो ह्यु । ३ । इमांस्तो २३४माम् । अर्चति

५ १ २ २ १ २ १ २ ४ ५
२३४जा । तावेदसे ३ । होइ । होइये ३ । ३ । होइये ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३ । उरवातः । ३ । वातो वातः । २ । वातो नृमणानिपुरा

२ १ २ १ २ १ २ २ २ २
श्याः । यमो ह्यु । ३ । पितरो ह्यु । ३ । भारण्डो ह्यु

३ ३ ३ ५ २ ३ ५ १ २ १ २
उ । ३ । रथामी २३४वा । सम्माचे २३४मा । मनीषय ।

१ २ ३ ४ ५ १ २
३ । होइ । होइये ३ । ३ । होइये । ३ । उरवातः ।

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
३ । वातो वातः । २ । वातो नृमणानिपुराश्याः । यमो

१ २ २ २ २ २ २ २ २ २
ह्यु । ३ । पितरो ह्यु । ३ । भारण्डो ह्यु । ३ । भ

२ ३ ५ २ ३ ५ १ २ १ २ १
द्राक्षी २३४नाः । प्रमाती २३४रा । स्यासं सदे ३ । होइ ।

२ २ ३ ४ ५ १ २ १ २ २ २
होइये ३ । ३ । होइये । ३ । उरवातः । ३ । वातो वा

२ २ २ २ २ २ २ २ २ २
तः । २ । वातो नृमणानिपुराश्याः । यमो ह्यु । ३ । पि

भा० सो०] कन्दार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ।

तरोहाउ । ३ । भारण्डोहाउ । ३ । अग्नाइसांर३४ख्य ।

इ । भाराइषोर३४मा । वायन्तवा३ । होइ । होइये ।

३ । ३ । होइये । ३ । उ२वातः । ३ । वातोवातः । २ ।

वातोनुमणानिपू३ग्ना । यमोहाउ । ३ । पितरोहाउ । ३ ।

भारण्डोहाउ । ३ । भारण्ड३४अ३वां । ए । वातो

नुमणानिपुरयद्यमःपितरोभारण्डः । २ । ए । वातोनुमणा

निपुरयद्यमःपितरोभाण्डा२ । ई२३४५ ॥ १ ॥

अस्य व्याख्यानम्— १ भा० २०३ पृष्ठे दृश्यम् । १०१ ।

॥ इति भारण्डसंज्ञा समाप्तम् ॥

॥ समाप्तञ्च कन्दार्चिक-द्वितीय-परिशिष्टम् ॥

॥ ॐ नमः सामवेदाय ॥

सामवेदसंहिता ॥

तत्र

॥ अथ कन्दार्चिक-तृतीय-परिशिष्टम् ॥ *

अथवा

॥ अथ तवशावीयं सामं ॥†

॥ हरिः ॐ ॥

ॐ ह॒र् ॒ २३४५ । ओ॒म्भूः । ओ॒म्भूमि॒र्दि॒वमन्तरि॒क्षम् ।
ओ॒म्भुवः । ओ॒ञ्च॒चो॒यजू॒र्षिसामा॒नि । ओ॒भा॒र्गो॒दे॒वस्य
धी॒मा॒हो॒र३४५ । ओ॒स्वः । ओ॒पा॒णो॒पा॒नो॒व्या॒नः॒समा॒न
उ॒दा॒नः । ओ॒धि॒यो॒यो॒नः॒पू॒दो॒र३४५ । ओ॒महः । ओ॒

* अथमुपि ग्रन्थः द्वितीय-परिशिष्टक-मारण्ड-सामेव शेषादि-गान-ग्रन्थाद्
वृद्धिः श्रूयते, ततोऽयं तृतीयत्वेन कल्पितः ।

† अस्य विधायकं ब्राह्मणं त्वं श्रूयते—“तवशावीयं प्रयुञ्जान शशिः पुनो
ब्रह्मलोकं सभित्स्यते न च पुनरावर्त्तते न च पुनरावर्त्तते”—इति ।

